

JURA

A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos lapja

Tartalomból

STUDIUM

BALOGH MÁRTA – KÓNYA TAMÁS – SZABÓ JUDIT –
SZÁNTAI ORSOLYA:

*A nem magyar ítéletek hazai büntetőeljárársban való részvételének
újabb kérdései II.*

GÓCZA ÁGNES:

A büntetés-kiszabás oldalai II. – A színfalak mögött

NAGY LÁSZLÓNÉ CSERNÁK HAJNALKA – PENCZ KORNÉL –
TASNÁDI ZOLTÁN – BERTALDÓ ANDRÁS:

Az európai nyomozási határozat II.

PROJICS NÁRCISZ:

Az új büntetőeljárási törvény hatása a kártalanítás jogintézményére

SZABÓ, ZSOLT TIBOR:

*The Problematics of Corporate Compliance, Lobby and Success Fee, with
Special Regard to the Buying of Influence and Influence Peddling II.*

COLLOQUIUM

DÁNIELNÉ KISS ILDIKÓ:

A bírósági végrehajtás és a felszámolás kapcsolata

SZIJÁRTÓ ISTVÁN:

*Az európai büntetőjog a szervezett bűnözés elleni küzdelem
szolgálatában*

IN MEMORIAM

HERKE CSONGOR:

Király Tibor emlékére

KORINEK LÁSZLÓ:

A jogállami büntetőügy tudósa

AD HOC

DOMANICZKY ENDRE:

Herczegh Géza: Magyarország külpolitikája c. könyvének új kiadásáról

VÖRÖS ESZTER:

*Prof. Dr. Dr. h.c. Visegrády Antal: Mozaikok a világ nagy
jogrendszerei köréből*

JURA

a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos lapja

2022. 1. szám

HU-ISSN 1218-0793

Felelős kiadó: Dr. Fábíán Adrián dékán

A Szerkesztőbizottság

Elnöke: Dr. Korinek László

Tagjai: Dr. Fábíán Adrián, Dr. Herke Csongor, Dr. Kecskés András,
Dr. Maczonkai Mihály, Dr. Szécsényi László, Dr. Szilovics Csaba,
Dr. Tóth Mihály, Dr. Trócsányi László, Dr. Visegrády Antal,
Dr. Knut Werner Lange, Dr. Lucian Bercea, Dr. Peter Hay,
Dr. Veronica Rebreanu, Dr. Andityas Soares de Moura Costa Matos,
Dr. Mirela Župan

Főszerkesztő: Dr. Tilk Péter

Szerkesztő: Dr. Bankó Zoltán, Dr. Mohay Ágoston

Postacím: 7602 Pécs, Pf. 450
e-mail: tilk.peter@ajk.pte.hu

A lap, valamint a benne szereplő valamennyi cikk szerzői jogilag védett, ezeknek a szerzői jogi törvény keretein kívül történő bármilyen felhasználása jogellenes és büntetendő. Fénymásolatok személyes használatra készíthetők az egyes tanulmányokról, vagy azok részleteiről. Üzletszerűen készített, illetve felhasznált másolatok díjkötelesek. A megjelenítésre szánt kéziratokat kérjük a fenti e-mail címre eljuttatni. A tanulmányok kötelező és támogató lektorálás után publikálhatók. A beküldendő tanulmányok leírási és idézési követelményei a <http://jura.ajk.pte.hu/> linken találhatóak. Folyóiratunk korábbi számai a <http://jura.ajk.pte.hu/index.php?link=letoltes> linken is elérhetők.

A Jura c. folyóirat leírási és szerkesztési követelményei megtalálhatók a <http://jura.ajk.pte.hu/honlapon>.

TARTALOM

STUDIUM

BALOGH MÁRTA – KÓNYA TAMÁS – SZABÓ JUDIT – SZÁNTAI ORSOLYA:

A nem magyar ítéletek hazai büntetőeljárásban való részvételének újabb

kérdései II......5

GÓCZA ÁGNES:

A büntetés kiszabás oldalai II. – A színpalak mögött.....28

NAGY LÁSZLÓNÉ CSERNÁK HAJNALKA – PENCZ KORNÉL –

TASNÁDI ZOLTÁN – BERTALDÓ ANDRÁS:

Az európai nyomozási határozat II......40

PROJICS NÁRCISZ:

Az új büntetőeljárési törvény hatása a kártalanítás jogintézményére66

SZABÓ, ZSOLT TIBOR:

The Problematics of Corporate Compliance, Lobby and Success Fee, with

Special Regard to the Buying of Influence and Influence Peddling II.87

COLLOQUIUM

DÁNIELNÉ KISS ILDIKÓ:

A bírósági végrehajtás és a felszámolás kapcsolata.....102

SZIJÁRTÓ ISTVÁN:

Az európai büntetőjog a szervezett bűnözés elleni küzdelem szolgálatában122

IN MEMORIAM

HERKE CSONGOR:

Király Tibor emlékére135

KORINEK LÁSZLÓ:

A jogállami börtönügy tudósa139

AD HOC

DOMANICZKY ENDRE:

Herczegh Géza: Magyarország külpolitikája c. könyvének új kiadásáról.....154

VÖRÖS ESZTER:

Prof. Dr. Dr. h.c. Visegrády Antal: Mozaikok a világ nagy jogrendszeri

köréből.....159

CONTENTS

STUDIUM

MÁRTA BALOGH – TAMÁS KÓNYA – JUDIT SZABÓ – ORSOLYA SZÁNTAI: <i>Recent issues concerning the involvement of non-Hungarian judgments in domestic criminal proceedings II.....</i>	5
ÁGNES GÓCZA: <i>The sides of imposing a penalty II – Behind the Scenes</i>	28
HAJNALKA NAGY LÁSZLÓNÉ CSERNÁK – KORNÉL PENCZ – ZOLTÁN TASNÁDI – ANDRÁS BERTALDÓ: <i>The European Investigation Order II.....</i>	40
NÁRCISZ PROJCS: <i>The Effect of the New Criminal Procedure Code on the Institution of Compensation</i>	66
ZSOLT TIBOR SZABÓ: <i>The Problematics of Corporate Compliance, Lobby and Success Fee, with Special Regard to the Buying of Influence and Influence Peddling II.</i>	87

COLLOQUIUM

ILDIKÓ DÁNIELNÉ KISS: <i>The Relationship Between Judicial Enforcement and Liquidation.....</i>	102
ISTVÁN SZIJÁRTÓ: <i>European Criminal Law in the Fight Against Organised Crime</i>	122

IN MEMORIAM

CSONGOR HERKE: <i>In Memory of Tibor Király.....</i>	135
LÁSZLÓ KORINEK: <i>Scholar of the Rule of Law in Situation of Prison</i>	139

AD HOC

ENDRE DOMANICZKY: <i>On the New Edition of Géza Herczegh's Book: Hungary's Foreign Policy.....</i>	154
ESZTER VÖRÖS: <i>Prof. Dr. Dr. h.c. Antal Visegrády: Mosaics from the Major Legal Systems of the World.....</i>	159

STUDIUM

dr. Balogh Márta
bíró, Tatabányai Törvényszék

dr. Kónya Tamás
bíró, Szegedi Törvényszék

dr. Szabó Judit
kollégiumvezető, Fővárosi Törvényszék

dr. Szántai Orsolya
bíró, Veszprémi Járásbíróság

A nem magyar ítéletek hazai büntetőeljárásban való részvételének újabb kérdései II.

V. Az Európai Unió Bíróságának releváns gyakorlata és a magyar szabályozás változásai ennek a tükrében

1. A Balogh ügy

Az Európai Unió Bíróságának ún. Balogh ügyben hozott ítélete mutatott rá

először a magyar szabályozás újragondolásának szükségességére.

A Budapest Környéki Törvényszék 2015. január 21. napján előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett annak megválaszolása érdekében, hogy különleges eljárás esetén a külföldi határozat fordításával járó költségek kit terhelnek. Az alapeljárás adatai szerint a Kismartoni Tartományi Bíróság a 2014. május 13. napján kelt és 2014. október 8. napján jogerőre emelkedett ítéletével Balogh István terheltet üzletszerű, súlyos betöréses lopás büntette miatt 4 év és 6 hónap szabadságvesztés büntetésre ítélte. Az osztrák bíróság rendelkezett a járulékos kérdések tekintetében is. A tagállami bíróság német nyelvű ítéletét az Igazságügyi Minisztériumnak küldte meg, amely az ítélet érvényének elismerése érdekében továbbította azt a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság részére. Az ítélet magyar nyelvre történő fordításáról a magyar bíróság gondoskodott.

Az ítélet érvényének elismerése vonatkozásában eljáró magyar bíróság alapvetően a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló, 2010. október 20-i 2010/64/EU európai parlamenti és a tanács irányelv¹ 1. cikkének (1) bekezdésének értelmezését kezdeményezte, miszerint ezen a szabályozás alatt érteni kell-e azt is, hogy a magyar bíróságnak az 1998. évi Be. XXIX. fejezete szerinti különleges eljárás során is alkalmazni kell ezen irányelvet, vagyis a magyar jog szerinti különleges eljárás beleértendő-e a „büntetőeljárás” fogalmába vagy e kizárólag azt az eljárást foglalja magába, amely a terhelt

büntetőjogi felelősségéről való jogerős döntéssel lezárul.

A Bíróság ítéletében² elsőként azt rögzítette, hogy az alapügyben a hatáskörrel rendelkező osztrák hatóságok a Kismartoni Tartományi Bíróság által Balogh Istvánnal szemben meghozott büntetőíteletről a fentebb már bemutatott ECRIS-en keresztül tájékoztatták az Igazságügyi Minisztériumot.

Kiemelte, hogy a 2010/64. irányelv 3. cikk (1) és (2) bekezdése rögzíti, hogy a tagállamok biztosítják, hogy a személyek ésszerű időn belül megkapják mindazon iratok – többek között a velük kapcsolatban meghozott ítélet – írásbeli fordítását, amelyek lényegesek annak biztosításához, hogy képesek legyenek gyakorolni védelemhez való jogukat, továbbá a tisztességes eljárás garantálásához. Az alapügyben pedig az osztrák bíróság az ítéletének fordítását 2015 augusztusában közölte a terhelttel, így a magyar bíróság előtt folyamatban lévő különleges eljárásban a terhelt védelemhez való és hatékony bírói jogvédelemhez való jogának érvényesítéséhez az osztrák ítélet ismételt fordítása nem volt indokolt.

A fentiekben túlmenően a 2009/315 kerethatározat konkrétan megjelöli az ítélethozatal szerinti tagállam által a személy állampolgársága szerinti tagállamnak megküldendő információk listáját, mely kerethatározat azonban nem tartalmazza az ítélet továbbítását. Erre figyelemmel az ítélet magyar bíróság részére történő megküldésére kizárólag Magyarország külön kérésére kerülhet sor. Az eljárás során megállapítható volt, hogy az említett különleges eljárást a magyar jogrendszerben

szisztematikusan alkalmazzák, azonban az osztrák bíróság ítélete továbbítását jogszabályi kötelezettség nem írja elő.

A Bíróság emlékeztetett arra is, hogy az ún. ECRIS-határozatok (a 2009/315 kerethatározat és a 2009/316 kerethatározat) értelmében az egyik tagállam bírósága által meghozott ítéletnek a személy állampolgársága szerinti tagállam központi hatósága általi bűnügyi nyilvántartásba való bejegyzésnek közvetlenül – az ECRIS rendszerén keresztül – kell megtörténnie. A nyilvántartás független mind a büntetőítéletek bíróság általi elismerésére vonatkozó előzetes lefolytatásától, mind attól, hogy a büntetőíteleket továbbítják-e elismerés céljából a terhelt állampolgársága szerinti tagállamnak.

Mindezek alapján az EUB rámutatott arra, hogy az akkor hatályos magyar szabályozás szerinti különleges eljárás sérti az EUMSZ 82. cikk (1) bekezdésében foglalt, a büntetőügyekben hozott bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerésének elvét, mivel az egyik tagállam bírósága által hozott határozat kizárólag egy külön erre irányuló eljárással válhat egy másik tagállam által elismert ítéletté. Az ítélet hangsúlyozta, hogy a külföldi elítélésről szóló, a bűnügyi nyilvántartónak címzett, az ECRIS rendszerén keresztül küldött értesítés bejegyzése és elismerése nem függhet egy külön eljárástól, amelyben a magyar bíró a külföldi eljárást garanciális szempontból is vizsgálja. Így, amennyiben a külföldi eljárás az érintett jognak megfelelő volt, akkor azt minden további nélkül Magyarországon figyelembe kell venni.

2. A Lada ügy

Elsődlegesen indokolt kiemelni, hogy a magyar bíróságok a Balogh ügyben született ítélet alapján az egyes folyamatban lévő ügyeket megszüntették. Ennek indokaként rögzítették egyrészt, hogy a Bíróság előzetes döntéshozatali eljárásban hozott elvi erejű határozatai a nemzeti bíróságokra minden ügyben kötelezőek, másrészt a Bíróság döntése alapján értelemszerű, hogy a nemzeti jogszabály ellentétes az uniós joggal, így a bíró alapeljárásában az ellentétes jogszabályt nem alkalmazhatja döntésénél.

Érdeemes utalni Tóth Géza álláspontjára is e körben, aki szerint a hazai bíróságok a Balogh ítéletet követően a folyamatban lévő eljárások megszüntetése kérdésében az EUB döntésére hivatkoztak, és nem a Bíróság által a döntés során értelmezett irányelvekre.³ Tóth Géza meggyőződése szerint a bírói gyakorlat kizárólag a C-25/2015. számú ügyben hozott döntést rögzítette, mely álláspont vitatható, tekintettel arra, hogy a bírák a Kúria elvi iránymutatását tartalmazó érvelést alkalmazták. Mivel az irányadó gyakorlat a bírói jogalkalmazásban sem volt konzekvens, a Fővárosi Törvényszék az Alkotmánybíróság eljárását kezdeményezte a nemzeti jogszabály alkalmazhatósága vonatkozásában⁴, bár utóbb az indítványát végül nem tartotta fent⁵.

A Balogh ügyben a főtanácsnoki indítvány ismertetésére 2016. január 20. napján került sor, a Bíróság ítéletét 2016. június 9. napján hozta meg. E két időpont jelentősége abban rejlik, hogy időközben, 2016. május 19. napján a

Szombathelyi Törvényszék szintén előzetes döntéshozatal iránti kérelmet⁶ terjesztett elő.

Az alapeljárás tényállása szerint Lada D. B. magyar állampolgárt a Bécsújhelyi Regionális Bíróság a 2016. január 8. napján kelt jogerős ítéletével nagyobb értékű dologra elkövetett betöréses lopás kísérletének vétsége miatt 14 hónap szabadságvesztésre ítélte, egyben megállapította, hogy 11 hónapot a vádlott a büntetésből letölteni köteles, míg a szabadságvesztés 3 hónapnyi részének végrehajtását felfüggesztette. Az osztrák bíróság megküldte az Igazságügyi Minisztériumnak az ítéletét, aki továbbította azt a Szombathelyi Törvényszékre, a külföldi ítélet érvényének elismerésére irányuló eljárás lefolytatása érdekében.

A törvényszék előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett a 2008/675/IB (2008. július 24.) kerethatározat és a magyar különleges eljárás viszonya, illetve a *ne bis in idem* elv értelmezése kapcsán.

A Balogh ügyben hozott ítélet kihirdetését követően az EUB kifejezett megkeresésére a Szombathelyi Törvényszék az előzetes döntéshozatali eljárás iránti kérelmét fenntartotta.

Az újabb kérdést előterjesztő bíróság rámutatott arra, hogy a Bíróság nem foglalt állást a Tanácsnak az Európai Unió más tagállamaiban hozott ítéleteknek egy új büntetőeljárásban való figyelembevételéről szóló 2008/675 kerethatározat vonatkozásában. Ugyanakkor ez a kerethatározat jelen eljárás kapcsán meghatározó jelentőséggel bír, mivel más tagállamban hozott korábbi büntetőítéletek elismerés hiányában

joghatás kiváltására nem alkalmasak. Továbbá a kérelmező bíróság kiemelte, hogy az elismerésre irányuló különleges eljárás kezdetén meg kell vizsgálni, hogy a külföldi eljárásban az alapvető jogokat és a magyar büntetőeljárásról szóló törvényben előírt alapvető rendelkezéseket betartottáke. Rögzítette továbbá azt is, hogy álláspontja szerint e különleges eljárás nem egyeztethető össze az uniós joggal, kiváltképp a kölcsönös elismerés, valamint ne bis in idem elvére figyelemmel.

A Bíróság a 2018. július 5. napján kelt döntésében⁷ elsősorban emlékeztetett az ún. Beshkov ügyben⁸ hozott ítéletére. E körben a Bíróság ismételtlen megerősítette: a 2008/675 kerethatározat annak biztosítására kötelezi a tagállamokat, hogy az egyik tagállamban hozott korábbi büntetőítéleteket a nemzeti ítéletekkel egyenértékűen vegyék figyelembe. Emellett a kerethatározat azon helyzetekre vonatkozik, amelyekben valamely tagállamban korábban elítélt személlyel szemben újabb büntetőeljárás indul egy, a korábbtól eltérő tagállamban. A Bíróság hangsúlyozta, hogy a külföldi ítélet elismerése iránti eljárás nem minősül újabb büntetőügynek, mindazonáltal a különleges eljárás célja, hogy a tagállami büntetőítéleteket elismerő határozatnak ugyanolyan hatályt biztosítsanak, mint a valamely magyar bíróság által hozott büntetőítéletnek. Tekintettel arra, hogy a magyar szabályozás megköveteli annak vizsgálatát, hogy e bíróság tiszteletben tartotat-e az érintett személy alapvető jogait, – kivételes körülményektől eltekintve – kétségesse teheti a kölcsönös bizalom elvének érvényesülését.

Mindezek alapján a kerethatározattal ellentétes az, hogy egy másik tagállamban korábban hozott büntetőítélet figyelembevételét előzetes nemzeti elismerési eljárás lefolytatásához kötik, melynek keretében az említett ítéletet felül kell vizsgálni. Ugyanakkor ez nem zárja ki a konkrét esetben elvégzett, egyedi esetben lefolytatott vizsgálatot, amennyiben arra a kerethatározat (13) preambulumbekzdése⁹ alkalmazása szempontjából van szükség. Az ítélet ugyanakkor nem foglalt állást abban a kérdésben, hogy ha egy nemzeti jogszabály nem áll összhangban valamely kerethatározattal, ez alapján a nemzeti bíróság kötelese ezt a nemzeti szabályt mellőzni – ellentétben a főtanácsnoki indítvánnyal.¹⁰

VI. A magyar szabályozás változásai az uniós ítéletek fényében

A 2018. január 1. napjától hatályos 2017. évi XXXIX. törvény alapaiban változtatta meg a külföldi ítéletek érvényének elismerésének szabályozását: szétválasztotta az Európai Unió tagállamai bíróságai által kihirdetett ítélet és az ún. harmadik (a továbbiakban: külföldi) államok bíróságai által hozott ítéletek elismerését. A jogalkotó már a terminológia elválasztásával is szemléltetni kívánta a két jogintézmény között fennálló eltérést: míg tagállami ítélet vonatkozásában figyelembevételről és megfeleltetésről beszélünk, ugyanakkor a külföldi ítélet vonatkozásában annak elismerését értjük. A tagállami

ítéletek esetében általános szabállyá vált, hogy azok külön eljárás nélkül érvényesülnek és figyelembe veendő, és kizárólag a jogszabályban meghatározott esetekben kerülhet sor EU tv. önállóan szabályozott ún. megfeleltetési eljárására. A két jogintézmény közötti különbséget a törvény egyértelműen rögzítette: az Nbjt. külföldi ítéletre elismerésére vonatkozó rendelkezéseit az EU tagállami ítéletekre nem lehet alkalmazni¹¹.

1. A figyelembevételi eljárás¹²

Az EU tv. 109. § (1) bekezdés alapján, ha a törvény nem tesz kivételt, a büntetőügyben hozott tagállami ítélet a magyar bíróság ítéletével azonos érvényű, és azt a tagállami ítélet meghozatalát követően indult büntetőeljárásban az eljáró bíróság, ügyészség és nyomozó hatóság figyelembe veszi.

A törvény tehát deklarálja, hogy a tagállami ítélet a magyar bíróság ítéletével azonos érvényű, és azt a magyar bíróságnak és más hatóságnak figyelembe kell venni külön eljárás kezdeményezése nélkül, saját hatáskörben a tagállami ítélet meghozatalát követően indult magyar büntetőeljárásban. Ez ugyanakkor azt is jelenti, hogy ha az ítélet megfeleltetésére nem került sor, az eljáró perbírót nem köti, hogy a tagállami ítéletet egy másik bíró, egyik másik eljárás során már figyelembe vette.

A figyelembevétel kizárt, ha a tagállami ítélet alapjául szolgáló eljárás súlyosan sértette a büntetőeljárás során a terheltet megillető, nemzetközi szerződésben vagy európai uniós jogi

aktusban rögzített alapvető jogokat (ez a kizáró ok az alapvető jogok súlyos sérelme esetén, kivételesen és konkrét tényeken alapuló jogsérelem esetén áll fenn¹³). Kizárt akkor is, ha a figyelembevétel sértené a kettős büntethetőség elvét¹⁴. Kizárt továbbá, ha a tagállami ítélet alapjául szolgáló cselekmény vonatkozásában a terhelt a magyar törvény alapján gyermekkor miatt nem büntethető. Kizáró ok, ha a tagállami ítélet alapjául szolgáló cselekmény miatt Magyarországon büntetőeljárás van folyamatban, és a tagállami ítélet nem akadályozza a büntetőeljárás lefolytatásának (a ne bis in idem elv okán a figyelembe vehető tagállami határozatok minden esetben eljárási akadályt képeznek, ezért nyilvánvaló, hogy ha egy tagállami ítélet valamely speciális esetben nem képezhet eljárási akadályt, úgy az kizárja a tagállami ítélet érvényesülését, figyelembevételét is).

Nem lehet figyelembe venni az ítéletet, ha a terheltnek a tagállami ítélet alapjául szolgáló cselekményét Magyarországon jogerősen elbírálták, vagy a cselekmény érdeméről olyan határozatot hoztak, amely azonos cselekmény vonatkozásában újabb büntetőeljárás megindításának akadályát képezi (ez a kizáró ok lényegében azt a helyzetet rendezi, amikor a tagállam saját eljárásában egy magyar határozatot követően elmulasztotta, vagy nemzeti joga alapján szándékosan mellőzte a ne bis in idem elv alkalmazását, ilyen esetben egy újabb magyar büntetőeljárásban csak a magyar határozat érvényesülhet).

Végül szintén kizárt a figyelembevétel, ha a tagállami ítélet jogerőre emel-

kedését megelőzően egy másik tagállamban a terheltnek a tagállami ítélet alapjául szolgáló cselekményét már jogerősen elbírálták (itt azt a tagállami ítéletet kell figyelembe venni, melyben a kiszabott büntetést végrehajtották, a végrehajtása folyamatban van, vagy az ítéletet hozó tagállam joga szerint nem lehet végrehajtani; több ilyen büntetést kiszabó tagállami büntetés esetén a korábbi tagállami ítélet vehető figyelembe), vagy a tagállami ítélet alapjául szolgáló cselekmény érdeméről olyan határozatot hoztak, amely – a határozatot hozó tagállam joga alapján – azonos cselekmény vonatkozásában újabb büntetőeljárás megindításának akadályát képezi.

A közvetlen érvényesülés alapelveinek megfelelően valamennyi, a büntetőügyekben eljáró bíróság, ügyészség, nyomozóhatóság feladata, hogy a tagállami ítéleteket a döntéshozataluk során külön eljárás kezdeményezése nélkül, saját hatáskörben értékeljék és figyelembe vegyék.

A figyelembevétel büntetőeljárásokat érintő eljárásjogi kötelezettségét a Be. 389. § b) pontja, valamint 498. § (3) bekezdése tartalmazza, amikor kimondja, hogy ha a nyomozó hatóság vagy az ügyész megállapítja, hogy a gyanúsítottal kapcsolatban tagállami ítélet áll rendelkezésre, a tagállami ítéletet törvényben meghatározottak szerint figyelembe veszi, illetve az ügyész – ha annak feltételei fennállnak – az arra jogosult bíróságnál a tagállami ítélet megfeleltetését indítványozza.¹⁵ Ezen kívül a bíróságnak be kell szerezni a bűnügyi nyilvántartási rendszer és a szabálysértési nyilvántartások adata-

it, továbbá a vádlottal kapcsolatos tagállami ítéletre vonatkozó adatokat.

Ha ennek során megállapítja, hogy a vádlottal kapcsolatban tagállami ítélet áll rendelkezésre, a tagállami ítéletet törvényben meghatározottak szerint figyelembe veszi, illetve, ha annak feltételei fennállnak, az arra jogosult bíróságnál a tagállami ítélet megfeleltetését kezdeményezi. Ha a bíróság az eljárás adatai alapján megállapítja, hogy a vádlottal kapcsolatban olyan, a tagállamtól eltérő külföldi állam bírósága által hozott jogerős ítélet áll rendelkezésre, amelynek elismerésére nem került sor, és amelynek figyelembevétele a büntetőeljárás szempontjából lényeges lehet, gondoskodik a vádlottra vonatkozó, az eljárásban figyelembe vehető tagállami ítélet.¹⁶

Fontos kiemelni, hogy a figyelembevétel kizárólag a tagállami ítéletekre, azaz a büntetőügyben eljáró tagállami bíróság által hozott jogerős, a büntetőjogi felelősséget érdemben elbíráló ítéletre vagy határozatra vonatkozik. A figyelembevétel nem kizárólag az ítéleti formában megjelenő bírósági határozatokat érinti, az lehet ítélet, végzés vagy büntetőparancs, lehet marasztaló vagy akár felmentő tartalmú. A figyelembevételre vonatkozó szabályok nem alkalmazhatók a bírósági eljárást megelőzően hozott tagállami határozatok tekintetében. Ezen utóbbi határozatok kapcsán azonban utalni kell a Be. 2018. január 1-től hatályos 6. § (3) bekezdés e.) pontjára, vagyis arra, hogy a törvény szerint a büntetőeljárást nem lehet indítani, a már megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, vagy felmentő ítéletet kell hozni, ha a terhelt azonos

cselekményét az Európai Unió tagállamában jogerősen elbírálták, vagy egy tagállamban a cselekmény érdeméről olyan határozatot hoztak, amely azonos cselekmény vonatkozásában a határozatot hozó tagállam joga alapján ez akadályát képezi újabb büntetőeljárás megindításának, vagy annak, hogy a büntetőeljárást hivatalból vagy rendes jogorvoslat alapján tovább folytassák. Ily módon a bírósági eljárást megelőző szakban hozott határozatok is értékelést nyerhetnek.

A tagállami ítélet figyelembevételére nem érinti azt a körülményt, hogy a tagállami ítélet elleni rendkívüli jogorvoslatra vagy a felülvizsgálatát eredményező más hasonló eljárás lefolytatására csak a tagállam joga alapján van lehetőség, vagyis az ítélet tagállami jellege a figyelembevételkor is megmarad, az csupán az ítélet magyarországi érvényesülését biztosítja.

A törvény az indokolási kötelezettség körében előírja, hogy ha egy tagállami ítélet figyelembevételére került sor, vagy az eljáró bíróság, ügyész megállapította, hogy a tagállami ítélet nem vehető figyelembe, az ügyész megrovást alkalmazó, vádemelést elhalasztó, vagy közvetítői eljárásra utaló határozatának, vagy a bíróság ítéletének vagy eljárást megszüntető végzésének indokolása tartalmazza a figyelembevétel eredményét is. Ha a tagállami ítéletben büntetés kiszabáskor, intézkedés alkalmazásakor halmazati szabályokat alkalmaztak és a tagállami ítélet egy meghatározott cselekménnyel kapcsolatos rendelkezései nem vehetők figyelembe, a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság a tagállami ítéletet e cselekmény

mellőzésével, a tagállami ítélet alapjául szolgáló további tényállás vagy tényállások alapján veszi figyelembe.¹⁷

2. A megfeleltetési eljárás¹⁸

A tagállami ítélet megfeleltetése egy speciális eljárást takar, amelynek célja, hogy az eltérő nemzeti szabályokon, fogalomhasználaton alapuló tagállami ítéletek egy azonos ügyben hozott – a tagállami ítéletnek megfelelő tartalmú – magyar ítélettel azonos joghatást váltsanak ki.¹⁹

A megfeleltetés célja, hogy a büntetőbíróság tagállami ítéletében foglalt rendelkezések, a kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés és azok jogkövetkezései részben, vagy egészben megfeleljenek a magyar jognak.

Egy tagállam ítéletének akkor lehet megfelelni, ha egy tagállam ítélete figyelembevehető, azaz a megfeleltetés kezdő lépése mindig annak a vizsgálata, hogy az adott határozat figyelembevehető-e. Ha a terheltnek a tagállami ítélet tényállásában leírt cselekménye az elkövetéskor hatályban lévő magyar büntető törvény szerint nem valósít meg bűncselekményt, csak szabálysértést, a magyar bíróság a kettős büntetőség elvére hivatkozással meg kell, hogy állapítsa, hogy egy tagállami határozat a magyar büntetőeljárásban nem érvényesülhet, ha az a magyar jogszabályok alapján nem minősül bűncselekménynek, csak szabálysértésnek. Azaz a terhelt cselekménye Magyarországon nem valósított meg bűncselekményt. Ilyenkor a magyar bíróság rögzíti, hogy az EU tv. 109. § (3) bekezdés

b) pontja, a 111. § (2) bekezdése és a 111/G.§ (1) bekezdés a) pontja alapján a külföldi ítélet a magyar büntetőjogi szabályozásnak nem feleltethető meg és ezért a tagállami határozat nem vehető figyelembe.

A törvény a megfeleltetés elvégzését főszabályként a Fővárosi Törvényszék-re delegálja, az a Fővárosi Törvényszék hatáskörébe és kizárólagos illetékességébe tartozik.

2.1. Célhoz kötöttség

A megfelelési rendszer alapvető szabályai a következőképpen foglalhatók össze: a tagállam bármely érdemi ítélete megfeleltethető, a megfeleltetésre azonban csak a jogszabályban meghatározott esetekben kerülhet sor.

A hatályos EÜtv. szerint az eljáró bíróság és az ügyész indítványozza a jogerős tagállami ítéletnek való megfelelést, ha megalapozottan feltételezhető, hogy

1) egy újabb büntetőeljárásban a tagállami ítélet a Btk-nak a visszaesés valamilyen típusára vonatkozó rendelkezésének alkalmazását indokolja;

2) a terhelt az újabb büntetőeljárás tárgyát képező cselekményt a tagállami ítéletben kiszabott végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltése után, a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése vagy a végrehajthatóság megszűnése előtt, felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt, vagy más szabadságelvonással járó büntetés vagy intézkedés hatálya alatt követte el;

3) a terhelt az újabb büntetőeljárás tárgyát képező cselekményt a tagállami ítéletben kiszabott büntetés vagy alkal-

mazott intézkedés hatálya alatt követte el, és a tagállami ítéletben alkalmazott intézkedés vagy kiszabott büntetés figyelembevételére az eljárás tárgyát képező bűncselekmény megállapításához szükséges.²⁰

Ezenkívül a megfelelésre akkor is sor kerülhet, ha

4) a tagállami ítéletben alkalmazott büntetés vagy intézkedés végrehajtását át kell venni, vagy

5) a tagállami ítélet alapján magyar bírósági határozattal kiszabott szabadságvesztés feltételes szabadságra bocsátásának megszüntetése, a felfüggesztett szabadságvesztés felfüggesztésének elrendelése és a feltételes szabadságvesztés megszüntetése, valamint az ideiglenes büntetés-végrehajtási intézetből való feltételes elbocsátás vagy próbaidőre bocsátás megszüntetését,

6) vagy ha azt törvény előírja.²¹

Célja lehet tehát a megfeleltetési eljárásnak, hogy a tagállami ítélet alapján utóbb a magyar eljárásban megállapítható lehet az elkövető valamilyen visszaesői minősége. Ugyanakkor az ismételt elkövetés más eseteinél, így amikor a terhelt a vele szemben már folyamatban lévő büntetőeljárás alatt követ el újabb bűncselekményt, vagy a terhelt „csupán” bűnismétlő, nem feleltethető meg az ítélet. A súlyosító körülmények megállapításához elegendő a tagállami ítélet figyelembevételére, melyet a perbíró is elvégezhet és utóbb azt az érdemi határozat indokolásában megindokolhatja.

A célhoz kötöttség az Európai Unió Bíróságának fentebb ismertetett C-25/15. számú döntésében lefektetett elveken alapul. A gyakorlatban előfor-

dul ugyanakkor, hogy a kezdeményező a jogszabályi felsoroláson túl más okból is kéri a Fővárosi Törvényszéktől a tagállami ítélet megfeleltetését. Ilyen, amikor a Bűnügyi Nyilvántartó Hatóság olyan büntetés kapcsán (pl.: pénzbüntetés) kérte a tagállami ítélet megfeleltetését, amely elítéléssel vonatkozásában a terhelt a törvény erejénél fogva mentesült az elítélés hátrányos jogkövetkezményei alól. Ez esetben a megfeleltetést csak akkor kell érdemben elvégezni, ha van egy másik megfeleltetési cél (pl. feddhetetlenség igazolására irányuló állampolgári kérelem), egyéb esetben a megfeleltetés törvényi feltételének a hiányában az eljárást meg kell szüntetni.

Ugyanígy az eljárás megszüntetését eredményezte több esetben az a téves jogértelmezés, amikor az eljáró bíró már a büntetőeljárás jogerős befejezését követően kérte az ítélet megfeleltetését²². Ebben az esetben is az EU tv. 111/H. § (1) bekezdés c) pontja, valamint az EU tv. 111/G. § (6) bekezdés c) pontja alapján – a célhoz kötöttség hiányára figyelemmel – indokolt a megfeleltetési eljárás megszüntetése.

2.2. A 2021. január 1-i változások

A 2018-ban hatályba lépett szabályozás szerint a megfeleltetés során a bíróság minden esetben meghatározza a bűncselekmény magyar büntetőjog szerinti minősítését, azaz a tagállami ítéletben meghatározott bűncselekmény magyar büntető törvény szerinti minősítésének kötelezettségét minden esetben kötelezővé tette.

Ez sok esetben problémát okozott olyankor, amikor nem is volt az adott cselekménynek a magyar Btk. szerinti minősítése, de a cselekmény katalógiaként megjelölésre került, vagy éppenséggel nem volt releváns. Gyakran a rendelkezésre álló adatok alapján csak azt lehet megállapítani, hogy a cselekmény a magyar törvény szerint is bűncselekménynek minősül, azonban a pontos minősítést nem, mert ahhoz a kért adatokat a tagállami igazságügyi hatóság többszöri sürgetésre sem küldte meg, vagy nem tudta megküldeni, mert ilyenek nem is álltak a rendelkezésére (pl. lopás kísérleténél a veszélyezett érték nem került rögzítésre).

Ezt a problémát felismerve a jogalkotó a szabályozást módosította és 2021. január 1. napja óta a bíróság a minősítést nem állapítja meg, ha a cselekmény a magyar törvény szerint nem bűncselekmény és a végrehajtási jogsegély nem tagadható meg abból az okból, hogy tagállami határozat a kettős büntethetőség megsértése miatt nem vehető figyelembe, vagy ha a bűncselekmény Btk. szerinti minősítésének megállapítása a figyelembevétel céljából nem szükséges. Elegendő továbbá a minősítést a rendelkezésre álló adatok alapján megállapítani, ha az a figyelembevétel céljához ez elégséges.²³

Ez az új szabály tette lehetővé a megfeleltetés elvégzését a Fővárosi Törvényszék számára²⁴ két olyan ügyben, amelynek a befejezését hátráltatta, hogy a magyar Btk. szabályai szerint költségvetési csalás bűncselekményének eredménye a költségvetésnek vagyoni hátrány okozása, ami a minősítést is megalapozza. A minősítés alapja

az elmaradt jövedéki adóbevétel összege. A francia és az olasz bíróság tényállása és a jogsegély során megküldött iratok alapján mindkét esetben csupán a termék súlya volt megállapítható, az értéke nem. 2021. január 1. napját követően a törvényszéknek már lehetősége volt a cselekmény büntető törvény szerinti minősítését az EU tv. 111/D. § (1a) bekezdés b) pontja alapján a rendelkezésre álló adatok alapján megállapítani és azt a terheltre nézve legkedvezőbb módon, kisebb értéknek minősíteni.

Itt kell arra is utalni, hogy a szankciókra és az intézkedésekre vonatkozó rendelkezések tekintetében az eljáró bíróság szintén csak szükséges mértékben végzi el a megfeleltetést.

A gyakorlatban sok esetben az eljárás elhúzódását az is okozta, hogy Fővárosi Törvényszék megkereste a tagállami bíróságot a megfeleltetni kívánt ítélet, a próbaidő tartama, az előzetes fogvatartásra vonatkozó adatok, valamint a végrehajtás elrendelése esetén az elítéléshez fűződő végrehajtási adatok megküldése érdekében. Ezt követően azonban a másik tagállam nem küldte meg a kért ítéletet a jogsegélykérelem többszöri megismétlése ellenére sem, vagy azt esetleg megküldte, azonban más, a döntés meghozatalának szempontjából releváns egyéb iratokat nem. 2021. január 1. napjáig ilyenkor a törvényszéknek semmi más lehetősége nem volt, csak a rendszeres sürgetés – először megismételt megkeresés formájában, utána az EJN kontakt pont vagy a Eurojust segítségét kérve -, amely sokszor nem vezetett eredményre.

A 2021. január 1. napján életbe lépett módosítás lehetőséget teremtett ezen

esetekben arra, hogy a törvényszék végzésében megállapíthassa szükséges adatok (például az ítéleti tényállás) hiányát, és tekintettel arra, hogy kizárólag a rendelkezésre álló adatok alapján a megfeleltetés nem végezhető el, a büntetőeljárást megszüntesse²⁵.

2.3. A megfeleltetés alapelvei, a visszaesői minőség

A megfeleltetéssel a tagállami ítélet rendelkezései változatlan tartalommal kerülnek végrehajtásra, vagy átalakításra, kiegészítésre kerülnek. A módosítás a meglévő rendelkezésekre, a kiegészítés a tagállami ítéletből a magyar jog szerint hiányzó rendelkezésekre vonatkozik. Olyan rendelkezés, amelyet nem érint a megfeleltetési cél, nem kell megfeleltetni.

A tagállami ítélet rendelkezéseinek módosítása vagy kiegészítése során két elvnek kell érvényesülnie: a megfeleltetés után a vádlottat nem érheti nagyobb hátrány, mint a tagállami ítélet és a rendelkezés nem lehet súlyosabb, mint a magyar jog szerinti legkedvezőtlenebb jogkövetkezménye.

Ilyen szabály például, hogy nem alakítható át a tagállami ítéletben kiszabott büntetés, ha a tagállami hatóság úgy függesztette fel a szabadságvesztés végrehajtását, hogy annak a Btk. szerint nem lenne helye (például három évi szabadságvesztés büntetés végrehajtása felfüggesztve öt évre)²⁶. Ilyenkor a törvényszék a kiszabott szabadságvesztés büntetés tartamát nem érinti.

Az EUMSZ 82. cikkének (2) bekezdése egyértelműen a sarokkönek tekin-

tett kölcsönös elismerés elve alá rendelt helyzetbe helyezi az eljárási jogszabályok harmonizációját („A kölcsönös elismerés megkönnyítéséhez szükséges mértékben ...”).²⁷ Ezért a megfeleltetésre irányuló eljárásban a kölcsönös elismerés elve alapján a magyar bíróság nem vizsgálhatja a másik tagállami bíróság által hozott ítélet törvényességét, az eljárási garanciák (pl. tolmács, védő jelenléte) meglétét, kivéve, – alapos hivatkozás esetén – ha a tagállami ítélet alapjául szolgáló eljárás súlyosan sértette a büntetőeljárás során a terheltet megillető, nemzetközi szerződésben vagy európai uniós jogi aktusban rögzített alapvető jogokat.²⁸

A Kúria, a Fővárosi Törvényszék és az EJSZH büntető ügyszakos szaktanácsadóinak álláspontja szerint (melyet jelen tanulmány szerzői is osztanak) a visszaesői minőséggel kapcsolatosan is csak olyan rendelkezés feleltethető meg, amely külföldi ítéletben is szerepel, ugyanis a visszaesői minőség megállapítása egy olyan esetben, amikor a tagállami ítélet ilyesmiről nem rendelkezik (esetleg a másik tagállam nem is ismeri), a súlyosbítás tilalmába ütközik, mert hátrányosan érinti az elítélt végrehajtási helyzetét, és hátrányosan érintheti a további elítélései elbírálása során is a helyzetét. Ezzel szemben a Fővárosi Ítéletábróla egyes másodfokú tanácsainak döntéseiben tetten érhető az az eltérő álláspont, hogy a magyar hatósági nyilvántartás adatai alapján a visszaesői minőség deklaratív jelleggel megállapítható „akkor, ha a terhelt a tagállami ítéletet megelőzően a magyar hatósági nyilvántartás szerint büntetett előéletű, a tagállami elítélést

az EUtv. 111/D.§ (8) bekezdésének keretei között be kell illeszteni a „sorba”. Vagyis, amennyiben a visszaesés (különös, többszörös visszaesés) a korábbi elítélési adatok alapján fennáll, úgy azt – akár csak „deklaratív” jelleggel – meg kell állapítani (mint az elítéléshez a magyar Btk. kötelező rendelkezése alapján fűződő következményt), függetlenül attól, hogy a tagállami ítélet a magyar elítélési adatokat feltüntette-e vagy sem.”²⁹

3. Külföldi ítélet elismerése³⁰

A nem tagállami, hanem harmadik állambeli ítéletek elismerésének és a büntetésvégrehajtás átvételének szabályait továbbra is az Nbjt. szabályozza.

Ezekben az ügyekben szintén a Fővárosi Törvényszéknek van hatásköre és kizárólagos illetékessége.

A külföldi, de nem uniós tagállam bírósága által meghozott ítélet (ideértve az ENSZ nemzetközi büntetőbíróságai által hozott ítéletet is) a magyar ítélettel azonos érvényű, azzal azonos joghatások fűződnek hozzá, ha azt elismerték. Szemben a tagállami ítéletekkel, az el nem ismert külföldi ítélet nem vehető figyelembe és a feltételes szabadságra bocsátás megszüntetése, a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának elrendelése a javítóintézeti nevelésből történő ideiglenes elbocsátás vagy próbára bocsátás megszüntetése csak a büntetés vagy intézkedés végrehajtásának átvétele esetén lehetséges.

A szabályozás tehát az elismerési eljárás lefolytatásától teszi függővé, hogy egy külföldi ítélet olyannak tekinthető-e, mintha azt a magyar bíróság hoz-

ta volna meg, magával vonva a magyar törvény szerinti elítélés minden jogkövetkezményét. A külföldi ítélet akkor ismerhető el, ha az elkövetővel szemben külföldön folyamatban volt eljárás, valamint a kiszabott büntetés, illetve az alkalmazott intézkedés nem ellentétes a magyar jogrendszer alapelveivel.³¹ Így vizsgálni kell, hogy mi a helyzet akkor, ha a külföldi ítélet alapjául szolgáló eljárás nem egyeztethető össze a magyar joggal, például azért, mert védő nem vett részt az eljárásban, vagy annak keretében nem érvényesült a terhelt anyanyelv használatához fűződő joga.³² Tekintettel az előbbiekre, a külföldi ítélet elismerésének körében továbbra is érvényesek a 2018 előtti, ebben a tárgyában született BH-k is.

Fontos különbség a tagállami ítélet megfeleltetésével szemben, hogy ha a külföldi bíróság ítéletében kiszabott büntetés bizonyos körben nem egyeztethető össze a magyar törvénnyel, a bíróság a magyar törvény büntető törvény szerint átalakítja a büntetést – persze úgy, hogy az a lehető legnagyobb mértékben megfeleljen a kiszabottnak. Ha a büntetés végrehajtására is van kérelem, úgy az is az új, a magyar szabályoknak megfelelő büntetés végrehajtásának átvételét jelenti.

Az elismerés jogkövetkezményei hasonlóan alakulnak a megfeleltetett tagállami ítélet jogkövetkezményeihez, így arra külön nem tér ki a tanulmány.

A nem tagállami ítéletek elismerésének nehézségét elsősorban az adja, hogy a külföldi ítéletet és az egyéb információkat be kell szerezni a másik államtól.

Ezt csak akkor kérheti a bíróság közvetlenül a másik országtól közvetlenül, ha van erre vonatkozó nemzetközi szerződés. Ha nincs ilyen – és többnyire nincs – úgy a központi hatóság útján (Magyarországon az Igazságügyi Minisztérium), formális jogsegélykérelem kibocsátásával kell a külföldi ítéletet és az eljárásához szükséges további információkat és ügyiratokat beszerezni. Ez gyakran nagyon lassú és néha csak nem lehetetlennek tűnő vállalkozás. Ezen kívül a fordítási költségek is tetemesek, és a bűnügyi költséget ezekben az eljárásokban (akárcsak a megfeleltetéseknél) mindig az állam viseli.³³

4. A büntetés végrehajtásának átvétele

Az EU tv. 113. § alapján a büntetés vagy intézkedés végrehajtásának átvételére akkor kerülhet sor, ha a tagállami ítélet figyelembe vehető.

A tagállami büntetés végrehajtásának átvételére irányuló jogsegély esetén főszabályként a terhelt tényleges tartózkodási helye szerint illetékes törvényszék székhelyén működő járásbíróság, Budapesten a Budai Központi Kerületi Bíróság jár el, a szabadságelvonással vagy szabadságvesztéssel járó ítélet végrehajtásának átvétele azonban a Fővárosi Törvényszék kizárólagos illetékességébe és hatáskörébe tartozik. Nem tagállami ítélet esetén mindig a Fővárosi Törvényszék jár el, szankciótól függetlenül.

A tagállami szabadságelvonó büntetések esetében az EUTv. a büntetés végrehajtásának átvételére irányuló eljárás különös érvényességi feltételeként ha-

tározza meg a tagállami hatóság kezdeményezését, a törvényben meghatározott okiratoknak (így a tagállami ítélet vagy annak hitelesített másolatának, a 8. számú mellékletben megjelölt magyar nyelvű tanúsítványnak, az elítélt nyilatkozatát tartalmazó jegyzőkönyvnek, és az elítélt Magyarországon tartózkodása esetén az elítélt értesítését igazoló, a 9. számú mellékletben megjelölt formanyomtatványnak³⁴) a miniszterhez való megküldését és a miniszter döntését³⁵. A büntetés végrehajtásának átvétele során az igazságügyi miniszter eljárása nem kerülhető meg, az ilyen végrehajtási jogsegély nem folytatható le kizárólag a tagállami bíróság döntése, vagy a terhelt kérelme alapján.³⁶

Mind az Nbjt., mind az EÜtv. főszabályként kiköti a terhelt hozzájárulását a büntetés átvételéhez.

Kivételt csak abban az esetben tesz, ha terheltet a másik országból kitoloncolták, kiutasították, vagy ha az elítélt a büntetés végrehajtása előtt Magyarországra visszatért. A lényeges különbség a két szabály között az, hogy az Nbjt. alapján csak akkor vehető át a külföldi bíróság által kiszabott végrehajtandó szabadságvesztés, ha az elítélt magyar állampolgár és lakcíme Magyarországon van, vagy az Európai Unió más tagállamának állampolgárságával rendelkezik és lakcíme Magyarországon van, illetve Magyarországra bevándorolt, letelepedett, vagy Magyarország által menekültként elismert nem magyar állampolgár, míg az EÜtv. lehetővé teszi a büntetés-végrehajtásának átvételét a fentiekén kívül olyan esetben is, ha az elítélt olyan nem magyar állampolgár, akit a tagállami íté-

letben, vagy a tagállami ítéletre tekintettel hozott más határozatba foglalt kiutasításról vagy kitoloncolásról szóló rendelkezés alapján Magyarországra kitoloncolnak. Mindkét jogszabály kötelező feltételként írja elő továbbá, hogy a büntetésből a kérelemnek az Igazságügyi Minisztériumhoz való beérkezése napján még legalább 6 hónap letöltendő résznek kell hátra lennie.

4.1. A menekültügyi eljárás párhuzamossága

Az Nbjt. alapján meg kell tagadni a menekült kiadatását, míg a menedékes, a befogadott, valamint a menekültkénti, illetve menedékeskénti elismerését kérő külföldi annak az államnak, ahonnan elmenekült, nem adható ki.³⁷

A kiadatasi eljárás során ez a szabályozás kétféleképpen is problémát okozhat.

Egyrészt „a menedékeskénti elismerését kérő külföldi” kifejezés nem zárja ki azt, hogy a korábban egyszer (vagy többször) elbírált, és a menekültügyi hatóság által elutasított kérelem esetén a terhelt ismételt kérelmet a menekültügyi hatósághoz, és a kiadatást így tovább is elkerülje. Így szinte napra pontosan 3 évig húzódott egy kiadatasi eljárás³⁸, amelyben az orosz állampolgár terhelttel szemben egy moszkvai bíróság 2017. április 21. napján sikkasztás bűncselekmény elkövetése miatt bocsátott ki nemzetközi elfogatóparancsot, büntetőeljárás lefolytatása végett. A Fővárosi Törvényszék 2018. április 20. napján rendelte el a terhelt ideiglenes kiadatasi letartóztatását. A terhelt menekültügyi kérelmét a Bevándorlási

és Menekültügyi Hivatal először 2018. október 5. napján utasította el, majd a felülvizsgálati kérelmét is elutasította a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 2018. december 13. napján. Ezután a terhelt ismételt menekültügyi kérelmét terjesztett elő, amelyet az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság 2019. június 18. napján ismét elutasított. Az eljárás hibái miatt ezt a közigazgatási határozatot a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 2019. szeptember 27. napján megsemmisítette és a közigazgatási hatóságot új eljárásra utasította. Még folyt az új eljárás, amikor a terhelt ideiglenes kiadatási letartóztatása az Nbjt. 14. § (3) bekezdése alapján, a törvény erejénél fogva, 2020. április 18-án megszűnt. Ekkor a Nyírbátori Járásbíróság a terhelt idegenrendészeti őrizetét először 2020. június 17-ig meghosszabbította, majd ezt több alkalommal megismételve az idegenrendészeti őrizet végső időpontját 2021. április 12. napjában határozta meg. A terhelt ismételt menekültügyi kérelmét az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság 2020. augusztus 31. napján utasította el, majd az ezzel szembeni keresetet a Debreceni Törvényszék 2021. március 22. napján. A terheltet végül 2021. áprilisában légi úton kitoloncolták és erre tekintettel a Fővárosi Törvényszék megállapította, hogy a terhelt már nem tartózkodik Magyarországon, így a magyar igazságügyi hatóságok nem is teljesíthetik az orosz kiadatási kérelmet³⁹, azaz az Nbjt. 11. § (1) bekezdésében írt feltétel már nem teljesül.

A probléma megoldását jelentheti egy olyan törvényi szabályozás, amely

alapján a menekültként, illetve menedékesként el nem ismert személyek kiadatásának nem akadályozza az ismételt kérelem benyújtása

A másik, a gyakorlatban szintén előforduló probléma, hogy a magyar szabályozás csak a Magyarország által menedékesként, menekültként, befogadottként elismert külföldi személyekről rendelkezik.

Ha Magyarország területén elfogadnak olyan külföldi állampolgárt, akivel szemben élő nemzetközi elfogatóparancs van, ugyanakkor más uniós tagállam őt menekültként, menedékesként, oltalmazottként, vagy befogadottként elismerte, jelenleg az a bíró gyakorlat, hogy az eljáró bíró – hivatkozva az Európai Unió tagállami között fennálló bűnügyi együttműködése keretében az Európai Unió más tagállamaiban hozott ítéleteknek/határozatoknak egy új büntetőeljárásban való figyelembevételéről szóló a Tanács 2008. július 24-i 2008/675/IB Kerethatározata értelem szerű alkalmazására – a másik tagállam menekültügyi hivatal határozata alapján a politikai menedékjogot elismertnek tekinti és erre tekintettel a Nbjt. 14. § (2) bekezdés alapján – a 7. §-ára is figyelemmel – és a Párizsban, 1957. december 13-án kelt, Európai Kiadatási Egyezmény és Kiegészítő Jegyzőkönyveinek a kihirdetéséről szóló 1994. évi XVIII. törvény (Kiadatási Egyezmény) 3. Cikke (2) bekezdése alapján megállapítja, hogy a kiadatás feltételei nem állnak fent, és a terhelt szabadlábra helyezését rendeli el, valamint az erről szóló jelzést elhelyezi a körözési rendszerben is.

4.2. Összbüntetési kérdések

Az Európai Unió Bírósága a C-221/19. számú ügyben hozott határozatában leszögezte, hogy a 2009. február 26-i 2009/299/IB tanácsi kerethatározattal módosított, a kölcsönös elismerés elvének büntetőügyekben hozott, szabadságvesztés-büntetéseket kiszabó vagy szabadságelvonással járó intézkedéseket alkalmazó ítéleteknek az Európai Unióban való végrehajtása céljából történő alkalmazásáról szóló, 2008. november 27-i 2008/909/IB tanácsi kerethatározat 8. cikke (2)–(4) bekezdésének, 17. cikke (1) bekezdése első mondatának, valamint 19. cikkének rendelkezéseit együttesen úgy kell értelmezni, hogy azok lehetővé teszik olyan összsbüntetési ítélet meghozatalát, amely nem csupán az összsbüntetési ítéletet hozó tagállamban az érintettel szemben korábban kiszabott büntetést vagy büntetéseket foglalja magában, hanem a vele szemben valamely másik tagállamban kiszabott és az első tagállam által e kerethatározat értelmében végrehajtott büntetést vagy büntetéseket is.⁴⁰

A magyar Btk. 93. § (2) bekezdésében úgy rendelkezik, hogy összsbüntetésbe csak olyan végrehajtandó szabadságvesztések foglalhatók, amelyeket az összsbüntetésbe foglaláskor még nem hajtottak végre, vagy amelyeket folyamatosan hajtanak végre. Az összsbüntetési eljárás mindig a terhelt indítványra indul és ha azt nem a terhelt indítványozta, úgy be kell szerezni a hozzájárulását.⁴¹

Ilyen esetben felmerülhet a magyar és a tagállami ítélettel kiszabott bünte-

tések összsbüntetésbe foglalásának lehetősége.

A C-221/19. sz. ügyben az Európai Unió Bíróság a főtanácsnoki indítványra hivatkozva úgy fogalmaz, hogy annak biztosítása érdekében, hogy a valamely más tagállamban hozott korábbi büntetőítéletekhez ugyanolyan hatály fűződjön, mint amely a korábbi nemzeti büntetőítéletekhez fűződik, az olyan új büntetőeljárás keretében eljáró bíróságnak, mint az alapeljárásban szóban forgó összsbüntetési eljárás, főszabály szerint ugyanúgy figyelembe kell vennie a másik tagállam bírósága által hozott korábbi büntetőítéletet, mint ahogy a saját tagállamának egy bírósága által hozott korábbi büntetőítéletet venné figyelembe, az előző pontban megállapított feltételek és korlátok tiszteletben tartása mellett.⁴²

A magyar bírói gyakorlat egységes abban, hogy ha a külföldi ítélettel kiszabott szabadságvesztés végrehajtásának átvétele nem történik meg, ezen elítélés tekintetében nem ad helyt az összsbüntetésbe foglalásra irányuló indítványnak.⁴³ Ez azt jelenti, hogy nem csupán a Btk-ban rögzített feltételeket kell teljesíteni a büntetéseknek (egymással kvázi halmazati viszonyban lévő, határozott időtartamú szabadságvesztés büntetések, folyamatos töltés), hanem szükséges az is, hogy az összsbüntetésbe foglalást megelőzően a Fővárosi Törvényszék jogerős döntést hozott a külföldi elítélés végrehajtásának átvételéről is. A megfeleltetés célja pedig nem lehet az összsbüntetésbe foglalás, és a megfeleltetést önmagában nem is kezdeményezheti a terhelt.

Amennyiben a terheltnek párhuzamosan magyar és külföldi elítélése is van, azok összbüntetésbe foglalását a terhelt csak akkor kérheti, ha kezdeményezi először a külföldi büntetés végrehajtásának átvételét.

Látni kell ugyanakkor, hogy a terhelt indítványa önmagába nem elegendő. Az EUTv. IX/A. Fejezet a tagállamok egymás döntéseinek és az általuk kiszabott szabadságvesztések végrehajtása feletti kizárólagos rendelkezési jog kölcsönös tiszteletben tartásának elvén alapul. Azaz a tagállam jogosult eldönteni, hogy felajánlja-e a szabadságvesztés végrehajtását az elítélt állampolgársága szerinti országnak vagy sem, a terhelt kérelmét figyelembe veszi, vagy sem. Ha erre nem kerül sor, úgy az elítéltnak a szabadságvesztést kiszabó államban kell letöltenie a büntetését. Ez pedig az Európai Unió Bíróságának C-221/19. számú döntése fényében legalább is kérdéses, hogy összeegyeztethető-e a 2008/909. számú Kerethatározattal.

A megfeleltetett ítélet tényállása összbüntetésbe foglalás esetén köti a magyar bíróságot, így az ott rögzített elkövetési idő az összbüntetés kapcsán alkalmazandó törvény meghatározása szempontjából is releváns.⁴⁴

4.3. Végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés büntetés

Mind az Nbjt.⁴⁵, mind az EUTv.⁴⁶ rögzíti, hogy a külföldi bíróság által kiszabott feltételes szabadságra bocsátás megszüntetésére, felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának elrendelésére, továbbá a külföldi ítéletben alkalma-

zott javítóintézeti nevelésből történő ideiglenes elbocsátás vagy próbára bocsátás megszüntetésére csak a büntetés vagy intézkedés végrehajtásának átvétele esetén kerülhet sor.

Ezt megelőzi a külföldi ítélet elismerése vagy a tagállami ítélet megfeleltetése, de a pusztán elismert külföldi/tagállami ítélet az elismerés során nem válik magyar ítéletté, az megőrzi külföldi/tagállami ítélet jellegét, azonban érvényét tekintve – az elismerést követően – osztja a magyar bíróság ítéletének érvényét.

Így tehát az elismert külföldi ítéletben kiszabott büntetés, vagy alkalmazott intézkedés végrehajtására is csak annak átvételét követően kerülhet sor⁴⁷. Az ezzel ellentétes gyakorlatot érzékelve, a jogegység megőrzése érdekében a Kúria is rögzítette⁴⁸, hogy amennyiben a bíróság az Európai Unió valamely tagállama által hozott és a magyar bíróság által megfeleltetett ítéletben kiszabott, felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásáról a büntetés végrehajtásának átvétele hiányában rendelkezett, a törvénysértés kiküszöbölésére egyszerűsített felülvizsgálati eljárásnak van helye.⁴⁹

VII. Aktuális kérdések

A külföldi/tagállami ítéletekkel kapcsolatosan két olyan terület van, ami a kézirat lezárásakor, 2021. év során aktualitásuk okán a szakmai egyeztetések középpontjában állt.

1. ECRIS, ECRIS-TCN

Már fentebb is utalunk rá, az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszert a bűnügyi nyilvántartásból származó információk tagállamok közötti cseréjének megszervezéséről és tartalmáról szóló, 2009. február 26-i 2009/315/IB tanácsi kerethatározat, valamint – a 2009/315/IB kerethatározat 11. cikkének alkalmazásában – az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer (ECRIS⁵⁰) létrehozásáról szóló, 2009. április 6-i 2009/316/IB tanácsi határozat szabályozta. A kerethatározat tette lehetővé a tagállamok igazságügyi hatóságai számára, hogy figyelembe vegyék egy másik tagállam bírósága által meghozott, jogerős büntető ítéleteket, pontosan rögzítve annak feltételeit.

Így létrejött ECRIS egy olyan decentralizált informatikai rendszer, amely pontosan rögzíti a továbbítandó adatokat és azok tárolási idejét. Az ECRIS három fő kötelezettséget rótt a tagállamokra:

1. az elítélést követően azonnal meg kell küldeniük az információkat az állampolgárság szerinti tagállamnak;
2. az állampolgárság szerinti tagállamnak meg kell őriznie és naprakészen kell tartania az információkat;
3. és válaszolnia kell az információkérésekre.

Az uniós jogszabály meghatározza azt is, hogy a hatóságok mely feltételek mellett veszik figyelembe az ugyan ezen személlyel szembeni, más tagállamokban, eltérő cselekmények alapján

hozott korábbi büntetőítéleteket. A tagállamoknak az új büntetőeljárás keretében gondoskodniuk kellett arról, hogy a másik tagállamban hozott korábbi büntetőítéletet a korábbi nemzeti büntetőítéletekkel megegyező szabályok szerint, kellően figyelembe vegyék.

A nemzeti bíróságok munkáját az ECRIS létrehozása nagy mértékben változtatta, könnyítette meg. Egy büntetett előéletű állampolgár nem feltétlenül lesz szívélyesen együttműködő polgár, sokkal inkább megpróbálhat megszabadulni büntetett előéletétől. A büntetőítéletek nyilvántartása egy olyan kommunikációs, információ-megosztó rendszer, amely képes megakadályozni személyazonossággal való visszaélést és azt, hogy az elkövetők egy rövid utazást követően ismét „tisztá lappal” kezdhessenek új bűnözőikarriert egy másik tagállamban.⁵¹

Ugyanakkor használata során hamar fény derült arra, hogy az igazságügyi hatóságok és a bűnüldöző hatóságok nem férnek hozzá az EU-n belül elítélt harmadik országbeli állampolgárok előéleti adataihoz, mert a rendszer jelenleg csak az uniós állampolgárok uniós elítéléseit tartalmazza, így harmadik országbeli elkövetővel kapcsolatos információk beszerzése érdekében szükséges valamennyi tagállam egyenkénti megkeresése, ami igen lassítja az eljárást.

Ezt és a használat közben felmerült egyéb hiányosságok, adatvédelmi anomáliák javítását célozta az ECRIS reformjáról szóló uniós jogalkotási csomag, amely az ECRIS módosításáról szóló irányelvből⁵² és az ECRIS-TCN⁵³

rendeletből áll, és 2019. április 9. napján fogadta el a Tanács.

A reform olyan új szabályokat vezetett be, melyek célja, hogy javítsák a harmadik országbeli állampolgárokkal szemben hozott korábbi ítéletekre vonatkozó információk tagállamok közötti cseréjét. Az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszernek immáron része lesz egy olyan központi adatbázis (ún. ECRIS-TCN⁵⁴), amely információkat és azonosító adatokat tartalmaz a harmadik országbeli állampolgárok és hontalan személyek vonatkozásában EU-tagállamokban hozott ítéletekről.

Az ECRIS-TCN rendszer tartalmazni fogja a felvitt személyek személyazonosságának megállapításához szükséges adatokat (ujjlenyomat, DNS, arckép, személyes adatok), továbbá nemcsak harmadik országbeli állampolgárokra, hanem uniós/harmadik országbeli kettős állampolgárokra vonatkozó információkat is megtalálhatunk majd benne.

A rendelet emellett lefektette a feladatkör-megosztás alapjait a tagállamok és a rendszer működtetését végző EU-LISA Ügynökség között.

Az ECRIS-TCN rendelet 2019. június 11. napja óta hatályos. A Bizottság azonban majd csak akkor határozza meg azt az konkrét időpontot, amelytől kezdve az uniós országok megkezdhetik az adatok feltöltését a rendszerbe, ha meggyőződött róla, hogy valamilyen tagállam teljesítette az előírt technikai és jogi feltételeket.

A magyar szabályozást Bnytv. tartalmazza. A magyar Állandó Képvislet 2014. november 28. napján értesítet-

te arról az Európai Unió Tanácsát, hogy Magyarország végrehajtotta 2009/315/IB tanácsi kerethatározatot és a kijelölt magyar központi hatóság a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala (KEKKH). A központi hatóság azóta átszervezésre került, az új a Belügyminisztérium Nyilvántartások Vezetéséért Felelős Helyettes Államtitkársága. Az iratból kiderül az is, hogy Magyarország 2012 óta hajt végre továbbításokat.⁵⁵

A Bnytv. módosítása jelenleg folyamatban van az ECRIS-TCN bevezetésének jogi előkészítése érdekében. Az EU információs rendszerei közötti átjárhatósági keret létrehozása érdekében 2019-ben hatályba lépett két interoperabilitással kapcsolatos rendelet.⁵⁶ Az átjárhatósági keret elemei – az európai keresőportál (ESP); a közös biometrikus megfeleltetési szolgáltatás (közös BMS); közös személyazonosítóadat-tár (CIR); a többszörös személyazonosságot észlelő rendszer (MID) – a tagállamok feladatkörébe tartozó adatfeltöltéseket, illetve a két vagy több uniós információs rendszerben szereplő, ún. sárga kapcsolatként beazonosított személyazonosító adatok vizsgálatát fogják elősegíteni.

2. Brexit

Miután a kilépés tárgyában tartott nem ügödöntő jellegű 2016. júniusi népszavazáson a kilépést támogató szavazatok voltak többségben, az Egyesült Királyság Parlamentjének jóváhagyásával Theresa May miniszterelnök 2017. március 29. napján jelentette be az Egyesült Királyságnak az Európai Unióból való

kilépési szándékát az EUSZ 50. cikke alapján.

A Kilépési Megállapodás⁵⁷ végül 2020. február 1. napján lépett hatályba, az átmeneti időszakot lefedő szándékkal.

A végleges Brexit-megállapodás (TCA-megállapodás⁵⁸) az utolsó utáni pillanatban, 2020 karácsonyán született meg.⁵⁹

A Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának az Európai Unióból és az Európai Atomenergia-közösségből történő kilépéséről rendelkező, 2019. október 17-én született megállapodás 62. cikk g) pontja alapján a 2008/675/IB tanácsi kerethatározat⁶⁰ alkalmazandó az átmeneti időszak vége előtt az említett kerethatározat 3. cikke szerint megindított új büntetőeljárások tekintetében, azaz valamely más tagállamban hozott büntető ítéletnek egy új büntetőeljárásban való figyelembevételére esetén. Ez azt is jelenti, hogy az átmeneti időszak végével a kerethatározat nem alkalmazható, az Egyesült Királyság nem tagja többé a megállapodásnak, azaz harmadik államnak minősül.

A TCA ugyanakkor nem tartalmaz rendelkezéseket a büntető ítéletek kölcsönös elismerésével kapcsolatosan, csupán az ítéletekről szóló értesítéseket, az információk átadását és az azok tárolását szabályozza a IX. címben.

Ezzel összhangban az EU tv. 1. §-a szerint a törvényt a büntetőügyekben az Európai Unió más tagállamával folytatott együttműködés, valamint az európai elfogatóparancs alapján folytatott átadási eljárás során kell alkalmazni. Ha az együttműködés nemzetközi

szerződésen alapul, a törvény alkalmazásának feltétele, hogy a végrehajtott tagállam a nemzetközi szerződés kötelező hatályát elismerte.

Az EU tv. hatálya tehát az átmeneti időszak lejártát, 2020. december 31. napját követően nem terjedt ki az Egyesült Királyságra, és mint minden más harmadik ország esetén a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló 1996. évi XXXVIII. törvényt kellett alkalmazni.

Ennek megfelelően egyértelmű volt a jogi helyzet a 2021. január 1. napjától a Fővárosi Törvényszékre érkezett egyesült királyságbeli ítéletek vonatkozásában.

A kérdés csak az maradt, hogy mi történjen azokkal az ügyekkel, amelyek korábban érkeztek? Meg kell-e küldeni az ilyen folyamatban lévő ügyeket az Igazságügyi Miniszternek, illetve kell-e új ügyész indítványt beszerezni? Esetleg valamennyi ilyen ügyet meg kell szüntetni, és majd, ha érkezik tekintetükben miniszteri kezdeményezés, akkor újra indulnak-e? Szükséges-e megkülönböztetni azokat az ügyeket, amelyekben már történt érdemi intézkedés? Mi a jogi lehetőség azokban az esetekben, amikor a megfeleltetés már megtörtént, de a döntés még nem lett jogerős? És alkalmazható-e a EUtv.111/G. § (6) bekezdés b) pontja olyan ügyekben, ahol a megszüntetési okként megkívánt 1 év 2020. december 31. napjáig már eltelt?

Az Egyesült Királyság Belügyminisztériumának Központi Hatóságának 2021. január 28. napján kelt tájékoztatása⁶¹ alapján a 2020. december 31. napja 23.00 óra előtt beérkezett megkereséseket és kibocsátott európai elfogatópa-

rancsokat még a megelőző szabályok szerint teljesítik. Azonban ez nem valamiféle kölcsönös megállapodás, hanem egyoldalú nyilatkozat volt, így ez alapján semmiképpen sem volt levonható következtetés arra nézve, hogy Magyarországnak is így kell eljárnia a 2020. december 31. napja 23.00 óra előtt érkezett ügyekben.

A Eurojust hangsúlyozta⁶², hogy az európai uniós jogi eszközök nem használhatóak 2021. január 1-től, ha csak a Kilépési Megállapodás 62. cikke nem jelöli kivételként. A Kilépési Megállapodás 62. cikk g) pont alapján a 2008/675/IB tanácsi kerethatározat alkalmazandó az átmeneti időszak vége előtt a kerethatározat 3. cikke szerint⁶³ megindított új büntetőeljárások tekintetében. Ez alapján volt levezethető, hogy a már megindult eljárásokban az EÜtv. -t lehet alkalmazni.

A jogalkotó és a jogalkalmazók közötti többszöri megbeszélést követően a bírói gyakorlat 2021. első félévében azt a megoldást alakította ki, hogy a 2020. december 31. előtt megindult büntetőeljárásokban a Kilépési Megállapodás alapján a tagállami ítéletre vonatkozó szabályok alapján vette figyelembe az Egyesült Királyság által 2020. december 31. napjáig megküldött ítéleteket, míg a 2021. január 1. után indult magyar büntetőeljárásokban lefolytatta a külföldi ítéletek elismertetése iránti eljárást ahhoz, hogy egy brit ítéletet „figyelembe” tudjanak venni, akkor is, ha a brit ítélet a tagállami ítéletek nyilvántartásában már szerepel.

A kérdést végül a törvényalkotó oldotta meg⁶⁴ és az EU tv. hatálya alá helyezte az Egyesült Királyság bíróságai

által meghozott ítéleteket: „A VIII. Fejezet tagállamra vonatkozó rendelkezéseit Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága (a továbbiakban: Egyesült Királyság) tekintetében is alkalmazni kell.”⁶⁵.

Mindezt azzal indokolta, hogy mivel az Egyesült Királyság 2021. január 1-től harmadik országnak minősül, ezért a kiadatási eljárások és a büntetés-végrehajtásával kapcsolatos eljárások is kívül esnek az EU tv. hatályán. A TCA megállapodás részletesen tartalmazza azokat a kiadatási és szabadságvesztés átadási szabályokat, amelyeket az Egyesült Királyság viszonylatában a továbbiakban alkalmazni kell. A megállapodás közvetlenül alkalmazandó, de mint az Európai Unió és egy harmadik állam között létrejött nemzetközi szerződés közvetlenül feladatot nem delegálhat, hatáskört és illetékességet nem hozhat létre a magyar bírák számára, ezért a TCA megállapodásban foglalt rendelkezés zavartalan alkalmazhatósága érdekében – a gyakorlati tapasztalatokra tekintettel – nélkülözhetetlené vált néhány alapvető eljárási szabály meghatározása az Nbjt-ben. Ennek kíván eleget tenni a jogalkotó 2022. január 1-től az Nbjt. módosításával és abban egy speciális fejezet létrehozásával, amely Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának, az Izlandi Köztársaságnak és a Norvég Királyságnak kiadatás iránti megkereséseinek eltérő szabályait rögzíti.

Problémát vett fel ugyanakkor, hogy a szabadságvesztés büntetés átvétele során az ítélet rendelkezéseinek figyelembevételére és megfeleltetésére

az EU tv. VIII. Fejezet rendelkezéseit kell alkalmazni, míg a szabadságvesztés végrehajtásának átvétele körében az Nbjt. IV. fejezet 2. Cím rendelkezései szerint kell eljárni, az elítélt személyek átszállításáról szóló, Strasbourgban, 1983. március 21-én kelt Egyezmény és annak 1997. december 18-án kelt Kiegészítő Jegyzőkönyve alapján. Ez a megoldás ahhoz az eredményhez vezet, hogy egyesült királyságbeli ítélettel kiszabott szabadságvesztés végrehajtásának átvétele esetén a Fővárosi Törvényszék Nemzetközi Csoportja egy eljáráson és egy határozaton belül egyszerre kell, hogy alkalmazza mindkét jogszabályt.

VIII. Összegzés

Összegezve e tanulmányban foglaltakat, az a következtetés vonható le, miszerint a külföldi / tagállami ítéletek elismerésének új rendszere megfelel mind a Balogh – ítéletben, mind pedig a 2008/675. Kerethatározatban foglaltaknak.⁶⁶

Egyes vélemények szerint⁶⁷ a nemzetközi vonatkozású büntetőügyek intézésének szabályozása bonyolult, elbírálásukhoz speciális szakértelem szükséges. Kétségtelen, hogy az eddigi nem jelentős számú e tárgyban rendelkezésre álló jogalkalmazói iránymutatások jellemzően túlhaladtak, jellemzően meghaladottnak tekintendők az időközben bekövetkezett jelentős és széleskörű jogszabályváltozásokra tekintettel, így indokolt a felülvizsgálatuk.⁶⁸

E hiányosságokat az Országos Bírósági Hivatal Európai Jogi Szaknácspádói Hálózata, több alkalommal is megkísérelte pótolni különféle tanácskozások, szakmai értekezletek útján. Az ezen erőfeszítések ellenére feltárt helytelen jogalkalmazási gyakorlat álláspontunk szerint kétséget kizáróan visszavezethető az európai büntetőjogi tudás általános hiányosságára, valamint arra, hogy a jogszabályi előírás (Be. 498. (3) bekezdés) ellenére sem vált még „napi rutinná” az európai büntetőjogi nyilvántartás adatainak az ellenőrzése.⁶⁹

Nem mehetünk el szó nélkül amellett sem, hogy jelen pillanatban az a körülmény, hogy az egyik tagállamban hozott határozathoz egy másik tagállamban nem lehet pontosan ugyanolyan következményeket hozzárendelni, ellentétes a kölcsönös elismerés elvével.

Az egyes tagállamokban a korábbi elítéléshez fűzött jogkövetkezmények uniós harmonizálásához⁷⁰, amelyeket jelenleg és a közeljövőben is kizárólag a nemzeti jog szabályoz nyilvánvalóan politikai akarat szükséges. A nemzeti jogrendszerek tekintetében pedig annak ellenére is jelentős mértékű a diverzitás⁷¹, hogy az Európai Bíróság következetesen hivatkozik és merít ihletet ítéleteiben a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból, azon nemzetközi jogi egyezményekből, amelyeknek a tagállamok a részesei.⁷²

Bízunk abban, hogy e tanulmány rámutatott arra, hogy bár a tárgyalt jogterület a büntető peres ítélkezéshez képest akár marginálisnak is jellemezhető, nem csak a terheltek, hanem az európai integráció számára kiemelt je-

lentséggel bír, így talán nem cél nélküli volt megírása.

1 Az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve (2010. október 20.) a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról. HL L 28.0., 2010.10.26. 1-7. o.

2 2016. június 16. C-25/15. [ECLI:EU:C:2016:423] [28]-[56] bekezdések

3 Tóth Géza: A kétszeres elítélés alaptörvényi tilalmának nemzetközi érvényességéből fakadó változások in: Az Alaptörvény érvényesülése a bírói gyakorlatban III. – Alkotmányjogi panasz – az alapjog-érvényesítés gyakorlata. HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest. 2019. 596. o.

4 Fővárosi Törvényszék Beü.876/2015/7.

5 Fővárosi Törvényszék Beü. 1635/2016/4.

6 Szombathelyi Törvényszék Beü.7/2016/6.

7 C-390/16. [ECLI:EU:C:2018:532]

8 C171/16, [EU:C:2017:710] – bővebben lásd Rochlitz Zoltán: A büntetőügyben hozott tagállami ítéletek elismerése összbüntetés esetén az Európai Unió Bíróságának a C-171/16. számú ügyben hozott ítéletében meghatározott követelmények. EJSZH. 2018.

9 „E kerethatározat tiszteletben tartja a más tagállamban korábban hozott büntetőítéletek figyelembevételéhez szükséges nemzeti eljárások és megoldások sokféleségét. A korábbi büntetőítéletek felülvizsgálati lehetőségének kizárása nem gátolja a tagállamokat abban, hogy szükség esetén határozatot hozzanak arról, hogy az ilyen korábbi büntetőítéletekhez ugyanolyan jogi hatály fűződik. Ugyanakkor az ilyen határozat meghozatalához kapcsolódó eljárások – a megkövetelt időre és eljárásokra vagy alaki követelményekre tekintettel – nem tehetik lehetetlenné azt, hogy a másik tagállamban korábban hozott büntetőítéletekhez ugyanolyan jogi hatály fűződjék.”

10 Lásd főtanácsnoki indítvány (98)-(120) bekezdései:

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=EB0E781A-058C68A84CA5DF6B401C4DA0?text=&docid=199101&pageIndex=0&doclang=hu&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3996914> 2020. február 2.

11 Nbjt. 47. § (2) bekezdés

12 EU tv. 108-110/B. §

13 A Bíróság szerint például ilyen eset lehet, ha az alapjogi sérelem a kibocsátó tagállamban lévő börtönviszonyokkal van összefüggésben, mely esetben a tagállam garanciát vállalhat, hogy a terhelhet átadása

esetén megfelelő körülmények között tartják fogva. [Aranyosi ügy (C-404/15.)]

14 A kettős büntethetőség elvét az EU tv. 5. § (1) d) pontja, az európai elfogatóparancs szabályai között határozza meg, amely szerint a cselekmény a határozatot hozó országban és Magyarországon is bűncselekmény; ennek megfelelően egy tagállami határozat a magyar büntetőeljárásban nem érvényesülhet akkor sem, ha az akár a határozatot hozó tagállamban, akár a magyar jogszabályok alapján szabálysértésnek minősül.

15 Be. 389 § b) pontja

16 Be. 498. § (3) bekezdés

17 Koósné Mohácsi Barbara: Megfelelnek-e az uniós jognak a külföldi ítélet „elismerésére” vonatkozó új szabályok. Jogászvilág, 2018. február 20.

18 2017. évi XXXIX. törvény, 111. §-111/H. §

19 Szabó Judit: A külföldi ítéletek végrehajtása, avagy a végrehajtásában felfüggesztett külföldi szabadságvesztés-büntetés hazai sorsa. Európai jog 2020. 5. sz. 10. o.

20 EU tv.111/A. § (1) bekezdés a-c) pont

21 EUtv.111/A. § (2) bekezdés a-c) pont

22 Fővárosi Törvényszék Beü.20.156/2021, Beü.20313/2020

23 EU tv. 111/D. § (1a) bekezdés

24 Fővárosi Törvényszék Beü.20.120/2019. és a Beü.20.370/2020. számú ügyek

25 EU tv.111/G. § (6) bekezdés b) pontja

26 EU tv. 111/D. § (4) bekezdés a) pontja

27 Simonato Michele: Mutual recognition in criminal matters and legal remedies: The first CJEU judgment on the European Investigation Order. European Law blog, 2020. április 1.

28 Szabó: i.m. 150-151. o.

29 Borbás Virág: Az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködés során alkalmazott kölcsönös elismerés elvének gyakorlati érvényesülése. Előkészítő anyag a 2020. szeptember 14. napján megtartott szakmai tanácskozáshoz. Belső használatra.

30 Nbjt. 47-48. §

31 Nbjt. 47. § (3) bekezdés

32 Czédli-Deák Andrea: A külföldi ítélet érvényének elismerése – aktuális kérdések a jelen és a jövő határán, MABIE 2016.

33 1996. évi XXXVIII. törvény 48. § (8) bekezdés

34 EU tv. 120.§ (1) bekezdés, a-d) pontig

35 EU tv. 120/A. § (2)

36 BH2018. 330.

37 Nbjt. 14. § (1), (2) bekezdés

38 Fővárosi Törvényszék Beü.20.269/2021, Beü.20.064/2019., Beü.603/2018., Beü.435/2018.

39 Nbjt.11.§ (1) bekezdés
40 ECLI:EU:C:2021:278, C-221/19. sz. ügy, a Sąd Okręgowy w Gdańsku (gdański regionális bíróság, Lengyelország) előzetes döntéshozatal iránti kérelme, 2021. április 15.
41 Be. 839. § (3) bekezdés
42 C-221/19. sz. ítélet [57] bekezdés
43 ÍH 2019. 113.
44 3362/2018 (XI. 28.) AB határozat
45 Nbjt. 48. § (9) bekezdés
46 EU tv. 119/D. § (1) bekezdés c) pont
47 Szabó: i.m. 136. o.
48 Kúria Bfv.1467/2018/8.
49 Szabó : i.m. 143. o.
50 European Criminal Records Information System
51 Griepink Jan.: Criminal Records in the European Union, the challenge of largescale information exchange. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 2006. 1. sz.15. o.
52 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/884 Irányelve (2019. április 17.) a 2009/315/IB tanácsi kerethatározatnak a harmadik országbeli állampolgárokra vonatkozó információcsere és az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer (ECRIS) tekintetében történő módosításáról, valamint a 2009/316/IB tanácsi határozat felváltásáról
53 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/816 rendelete (2019. április 17.) az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer kiegészítése érdekében a harmadik országbeli állampolgárokkal és a hontalan személyekkel szemben hozott ítéletekre vonatkozó információval rendelkező tagállamok azonosítására szolgáló központosított rendszer (ECRIS-TCN) létrehozásáról, valamint az (EU) 2018/1726 rendelet módosításáról
54 European Criminal Records Information System for Third-Country Nationals
55 Az Európai Unió Tanácsának feljegyzése. Brüsszel 2014. december 4.
56 Az uniós információs rendszerek közötti interoperabilitás kereteinek megállapításáról a határok és a vízumügy területén, továbbá a 767/2008/EK, az (EU) 2016/399, az (EU) 2017/2226, az (EU) 2018/1240, az (EU) 2018/1726 és az (EU) 2018/1861 európai parlamenti és tanácsi rendelet, valamint a 2004/512/EK és a 2008/633/IB tanácsi határozat módosításáról szóló, 2019. május 20-i (EU) 2019/817 európai parlamenti és tanácsi rendelet, valamint az uniós információs rendszerek közötti interoperabilitás kereteinek meg-

állapításáról a rendőrségi és igazságügyi együttműködés, a menekültügy és a migráció területén, valamint az (EU) 2018/1726, az (EU) 2018/1862 és az (EU) 2019/816 rendelet módosításáról szóló, 2019. május 20-i (EU) 2019/818 európai parlamenti és tanácsi rendelet

57 Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának az Európai Unióból és az Európai Atomenergia-közösségből történő kilépéséről rendelkező, 2019. október 17-én született megállapodás

58 EU-UK kereskedelmi és együttműködési megállapodás (The EU-UK Trade and Cooperation Agreement, TCA)

59 Lásd bővebben Bagjos Csaba, Barsi-Fodor, Bea Éva, Berczeli, Sándor, Juhász, Eszter, Lukácsi, Szabó, László, A BREXIT fontosabb gyakorlati kérdései. Law Working Papers, 2021. május.

60 A Tanács 2008/675/IB kerethatározata (2008. július 24.) az Európai Unió más tagállamaiban hozott ítéleteknek egy új büntetőeljárásban való figyelembevételéről

61 UK Central Authority Home Office, 2021-01-28 UKCA Letter to EU partners on EIOs after TP comms data requests AFC requests

62 Az Igazságügyi együttműködés büntetőügyekben az Európai Unió és az Egyesült Királyság között 2021. január 1-jétől című tájékoztató. Eurojust, Hága 2021. január 28.

63 Valamely más tagállamban hozott büntetőítéletnek egy új büntetőeljárásban való figyelembevétele miatt.

64 Az egyes törvényeknek a kézbesítéssel és az igazságügyi ágazati szabályozással összefüggő módosításáról szóló 2021. évi LI. törvény 49. §

65 EU tv.108.§ (3) bekezdés

66 Szabó: i.m. 240. o.

67 Fejes Péter: A külföldi ítélet érvényének elismerése – clausula rebus sic stantibus. Ügyészségi Szemle 2016.3. sz.28. o.

68 Szabó: i.m. 241. o.

69 Szabó Judit: i.m. 243. o.

70 Blaskó Béla, Budaházi Árpád: A nemzetközi bűnügyi együttműködés joga Budapest, Dialóg Campus 2019. 81. oldal

71 Farkas Ákos: Az EU büntetőjog korlátai. Ügyészségi szemle 2018.2. sz. 74-96.o.

72 Bárd Petra: A kölcsönös bizalom elvével szembeni alkotmányos aggályok az európai elfogatóparancs példáján keresztül. Kriminológiai Tanulmányok 2008. 45. sz.175-192. o.

Dr. Gócza Ágnes

PhD hallgató, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

A büntetéskiszabás oldalai II.

–

A színpalak mögött

I. Visszapillantás

Vajon lehetséges a valóságban az, hogy a bíró teljes mértékben eleget tesz a montesquieu-i hatalommegosztási elv szerint neki szánt szerepnek? Képes arra, hogy a törvényhozó „szócsöve” legyen, vagyis eljárása alapján kizárólag a törvényhozó által megalkotott jogszabályok jussanak érvényre? Lehetséges az, hogy a bírói talár nem csak a személyt, hanem a személyiséget is eltakarja? Megjelenik a bíró szubjektuma egy döntésben, vagy azt csak a jogszabályok szövege befolyásolja? Igaz lehet az az „alpmítosz”, mely szerint a jog úgy „gondolkodik önmagáról”, hogy kiszámítható, illetve a jogászok többsége által vallott állítás, miszerint a jogi döntések előre jelezhetőek, hiszen azokat a jogalkalmazók teljes mértékben a jogi előírásokhoz igazodva alkítják ki? Jelen tanulmány ezen kérdésekre keresi a választ. Az első részben¹ található Alapvetés kifejti a büntetés-

kiszabás mibenlétét, a feladat nehézségét és összetettségét, illetve rámutat a téma vizsgálatának elengedhetetlen voltára. Ezután a tanulmány következő része röviden ismerteti az egyes büntetéskiszabási rendszereket, nagyobb hangsúlyt fektetve a relatíve határozott rendszerre, hiszen a magyar gyakorlatot is ez jellemzi, gyakorlatilag az 1843. évi Deák-féle anyagi jogi törvényjavaslat óta. Ebben a részben kap helyet a büntetéskiszabást befolyásoló tényezők általános jellemzése is. Ezt követően a bírói döntést befolyásoló körülmények csoportosítására kerül sor, amely a téma további kifejtésének az alapját is adja. A tanulmány első része a büntetés mértékét meghatározó jogi tényezőkről ad átfogó képet, hiszen a bíró elsődleges feladata, hogy a törvényben szabályozott jogalkotói szándékokat és elgondolásokat egy adott élethelyzetre alkalmazza.² A közhatalmi tevékenység ellátása során a bíróság törvény alá rendeltsége nem lehet kérdéses.³ Az pedig, hogy ez a feladat jogi előírásokon keresztül szabályozva legyen, annál is inkább elsőrendű, hiszen olyan alkotmányos alapelvek érvényesülése „forog kockán” az ítékezés során, mint a például a törvények uralmának, azaz a jogállamiság megvalósulása, az egyenjogúság elve és az emberi jogok, többek között az törvény előtti egyenlőség deklarálása.⁴

II. Jogon kívüli tényezők

A tanulmány első részében írtak alapján leszögezhető, hogy számos jogi tényező igyekszik biztosítani az egységes

büntetés kiszabási gyakorlat megvalósulását Magyarországon. Számos empirikus kutatás⁵ eredménye azonban azt mutatja, hogy a magyar büntetés kiszabási gyakorlat nem egységes a kiszabott büntetések mértékét illetően. Megjegyzendő, hogy más országokban is végeztek büntetés kiszabást vizsgáló empirikus kutatásokat, amelyek hasonló eredményre jutottak.⁶ Mivel a bírák ugyanazon jogszabályokat alkalmazzák, a differencia oka a hasonló elkövetési és személyi körülményekkel bíró, ugyanolyan bűncselekményt megvalósító elkövetők esetén, másban keresendő.

Földvári úgy fogalmaz, hogy a büntetés kiszabás kapcsán csak távoli segítséget nyújtanak a jogszabályok, és előtérbe kerülnek a saját kezdeményezések, állásfoglalások. A cselekmény minősítésével ellentétben, ahol meglehetősen nagy részt vállalt a jogalkotó, a büntetés kiszabásnál a törvényhozó ezen jogának egy részét átruházza a bíróságra és feljogosítja arra, hogy az elkövetett cselekményt és az elkövető bűnösségét saját értékrendszerén lemérje és az elkövető jövőbeni viselkedéséről prognózist adjon. Természetesen ezek az állásfoglalások nem teljesen szabadon, hanem okilag meghatározottan alakulnak ki. Azonban ahogyan minden emberi cselekvés kialakulásában, úgy a büntetés kiszabásában is közrejátszanak a személyiségen átszűrött, a személyiség által átértékelt külső környezeti hatások. Tehát a büntetés kiszabásában a jogszabályok mellett meghatározó szerepet foglal el a bíró egész személyisége.⁷

Rendeki álláspontja szerint sem ad és nem is adhat konkrét útmutatást a törvény a büntetés kiszabással kapcsolatos bonyolult feladat ellátására, így ez gyakran nem problémamentes és nem következetesen tudatos. A konkrét büntetés meghatározása alapvetően inkább a „bíróság jogérzékén” alapul, ami egész egyszerűen nem számítható az ítélkezési munkából. Az egészséges jogérzék magába foglalja egyrészt az ítélkező bíró egyéniségét, személyét, másrészt pedig a hivatásra való alkalmasságot. Az egyéniségbe beletartozik a bíró világnézete, erkölcsi értékrendszere, szakmai tudása, tapasztalata, emberismerete, műveltsége és még számos más tényező, ami az embert alkotja.⁸ Az alkalmasság kérdésével kapcsolatban elmondható, hogy meglehetősen sötét folt a jogtudományban, hiszen jelenleg nincsen ezzel kapcsolatos kutatás. Ami tudva levő az alkalmasságot illetően, hogy a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény 5. számú melléklete húsz kompetenciát⁹ sorol fel, amellyel rendelkeznie kell ahhoz, hogy a pályázó sikeresen abszolválja a kinevezéshez szükséges pályalkalmassági vizsgát. Megjegyzendő, hogy ezek a kompetenciák főként intellektuális képességekre utalnak. Nem szerepel azonban a felsorolásban olyan kompetencia, ami arra enged következtetni, hogy a bírák rendelkeznek olyan szakképesítéssel, ami lehetővé teszi azt, hogy a speciális prevenciók céljai a lehető legnagyobb eséllyel megvalósuljanak. Kritikaként fogalmazódik meg továbbá a jelenlegi pályalkalmassági rendszerrel, hogy a meghatározott kompetenciák nem a bí-

rói munkára szabottak. Hiányzik belőle több olyan tulajdonság, ami elengedhetetlen a bírói feladatok ellátáshoz. Ilyen például a hivatástudat, a türelem, lényeglátás, megfontoltság, illetve a tanulmány témája kapcsán említendő az elfogulatlanság, előítélet-mentesség, nyitottság a saját meggyőződéssel szembeni érvek mérlegre tételére.¹⁰ A pályaalakalmassági vizsgálat részleteit szabályozó 1/1999. (I. 18.) IM-EüM együttes rendelet mellékletéből az is kiderül, hogy a pszichológiai vizsgálat kötelező elemei egy feltáró beszélgetés és három általános pszichológiai teszt.¹¹ Érdekes és elgondolkodtató, hogy ez a vizsgálati módszer az amerikai haditengerészetnél alkalmazott alkalmasági teszt megfelelője.¹² És felmerül a kérdés, hogy ezen tesztek eredményei alapján hogyan tud érdemben dönteni a kinevezésre jogosult arról, hogy a pályázó milyen mértékben van birtokában a törvény által megkövetelt hűség képességnek?

Ezen a ponton meg kell említeni az amerikai jogi realizmus képviselői által megfogalmazott elméletet, miszerint a bírói döntéshozatalt befolyásolják a bíró pszichikumán keresztül ható tényezők, illetve az emberi elme törvényszerűségeiből eredő tényezők. Ezen körülmények főként az egyéni döntéshozatalban érhetőek tetten. Azonban nem hagyható figyelmen kívül az ítélkezési tevékenység társadalmi háttere sem, mint például a kormányzat által képviselt és elérni kívánt büntetőpolitikai célok, vagy gazdasági szempontok befolyásoló hatása. Végezetül pedig megjelennek egy-egy kiszabott büntetésben az intézményi-strukturális ösz-

szefüggések is, mint büntetést befolyásoló tényező.¹³ Hangsúlyozandó, hogy végső soron az említett tényezőcsoportok mindegyike szerepet játszik a büntetés mértékének a meghatározásában. A továbbiakban a büntetés kiszabását meghatározó tényezők ezen nagy csoportjának részletesebb ismertetésével foglalkozik a tanulmány.

1. A bíró is ember?

A kérdésre ma még egyértelmű igennel lehet válaszolni, így minden bizonnyal döntéseik meghozatalában hasonló folyamatok játszanak szerepet, mint a nem bíró társaiknak. Így a büntetési mérték meghatározásának pénzbedobós önkiszolgáló automata működéséhez történő hasonlítása valóban nem életszerű. Sokkal inkább tekinthető természetesnek az, hogy emberként a bíró is osztozik a „halandók erényeiben és gyengeségeiben”, és ezek oknál fogva nem képes kizárni a személyiségét a döntéshozatal során.¹⁴ Ezt a gondolatot először a formalizmus eszméjét kritizáló jogi realizmus képviselői fogalmazták meg a II. világháború előtt, figyelembe véve a szociológia eredményeit is. Empirikus kutatásokon keresztül realista képet kívántak festeni a jog működéséről, illetve felszínre kívánták hozni a bírók tényleges döntéshozói munkáját, szembeállítva azzal, amit a saját elmondásuk alapján tesznek. Így jutottak el a döntések mögötti motivációk feltárásához és a bíró személyiségének, neveltetésének, előítéleteinek vizsgálatához.¹⁵

A jogi realizmus képviselőinek szerzetágazó megfontolásaik között egyfajta

közös nevezőként fogalmazódik meg az az álláspont, miszerint a bírák döntéseiben nem az előre rögzített jogszabályok játszanak kiemelkedő szerepet, hanem az eset tényeire történő reagálás mikéntje.¹⁶ Jerome Frank Hutcheson bíró ítélkezési folyamatról írt értekezését idézi, melyben azt tárja az olvasó elé, hogy mi játszódik le a bíró elméjében a döntés meghozatalakor: *„A bíró valójában intuitív módon dönt, (...) a megérzésére hagyatkozik és nem a racionális levezetésre. Az ilyen következtetés csupán az indokolásban jelenik meg. A döntéshez szükséges nélkülözhetetlen lökést egy intuitív képesség adja, amely arra vonatkozik, hogy mi a helyes és a helytelen egy konkrét ügyben. Majd az okos bíró, miután döntött, latba veti minden tehetségét és fáradt elméjét alaposan megdolgoztatja, nem csak azért, hogy igazolja magának az intuíciónak, hanem hogy olyanná tegye, ami kiállja a kritika próbáját.”*

Ha feltételezzük, hogy minden bíró így gondolkozik, akkor az ítélkezési folyamat, illetve a büntetés meghatározásáról való döntés megértésének a kulcsa ott található, ahol ezek a megérzések vannak. Melyek azok az indítékok, amik egy adott döntés meghozatalára készíteti a bírót? Természetesen a bírónak a jog szabályai és elvei iránti hűsége képezi az indítékok egyik részét. Ezenkívül pedig az a szerteágazó és bonyolult kölcsönhatásban lévő tényező is alakítja a bíró döntését, ami mindig a vizsgált személy sajátos tulajdonságaitól függenek. Minden más tényező is ezekkel összefüggésben, ezekhez igazodva hat a döntésre.

Fontos kiemelni a személyes behatásokkal kapcsolatban, hogy ezek fo-

lyamatosan működnek. Ez alapján a felek iránti ellenszenv, szimpátia akaratlanul is dolgozik. A személyes múlt pozitív vagy negatív reakciót vált ki a döntéshozóból például egy vöröshajú nő, egy elvált férni, egy diplomás, egy meghatározott kisebbséghez tartozó, vagy egy adott foglalkozást űző, egy konkrét zenei irányzatot követő ember kapcsán. Ezen túlmenve egy hangsúly, illat, gesztus, mozdulat is fájó vagy kedves emlékeket idézhet fel a bíróban. Ezen érzések, emlékek elkerülhetetlenül befolyásolják a döntés meghozatalát.¹⁷ Ebbe a körbe sorolhatók az olyan tények, mint felek hangszíne, a gyors, esetleg a lassú válaszadása, a tekintete, a testtartása, a viselkedése, a kifejezőmódja, egy ásítás, a szem mozgása, vállvonogatása, hangja elcsuklása, higgadtsága, zavartsága, őszinteség színlelése stb.¹⁸ Egyet lehet érteni Frankkel abban, hogy akár az ilyen jelentéktelennek látszó körülmények is befolyásolhatják a bírói döntéshozatal, azonban a bírói gyakorlat viszonylagos egységessége azt mutatja, hogy a bírók a legtöbb esetben el tudnak tekinteni ezektől.

Az amerikai jogi realizmus által előtérbe hozott döntésbefolyásoló pszichikai körülményeket ma már tudományos alapossággal vizsgálják a modern viselkedéstudományok módszertani apparátusával. Az igazságszolgáltatásban hozott döntések pszichológiai megközelítése két részből tevődik össze. Ide sorolható egyrészt a fentebb már említett attitűd-modell, amely alapján a bírák döntéseit a személyiségjegyeik, berögződéseik és cselekvésvezérlő attitűdjei általános döntésalakító té-

nyezőként alakítják. Ezen magyarázat középpontjában a bírók tudatának tartalma áll, és arra keresi a választ, hogy a személyes beállítódásaik hogyan viszonyulnak a döntéseikhez. Másrészt pedig a viselkedéstudományi perspektíva, azon belül pedig a neuroscience módszer, amely szerint a megismerési és a döntési folyamatot az emberi elme általános sajátosságai befolyásolják, illetve torzítják.¹⁹

Empirikus kutatások hívták fel a figyelmet arra, hogy a közemberekkel együtt a jogalkalmazók sem képesek függetleníteni magukat azoktól a hatásoktól, amelyek bár rejtve vannak, mégis bennük élnek és a magatartásukat befolyásolják, továbbá szándékuktól függetlenül érvényesülhetnek bennük.²⁰ Az attitűd modell oldaláról szemlélve a területet, homályosnak mondható, hiszen nem igazán vannak megbízható kutatások a bírák ítélezési tevékenységhez szükséges képességgel kapcsolatban.

Azokban a kutatásokban azonban, amelyek az emberi elme általános működési sajátosságainak elemzésén keresztül kívánják megérteni, hogy bizonyos helyzetekben hogyan jut el adott személy egy adott döntéshez, már a kezdetektől fogva előszeretettel használták mintaként a jogi döntéshozatalt. A vizsgálatok során több olyan törvényszerűséget tártak fel, amelyeknek a segítségével a bírói döntéshozatal természetét jobban megérthetővé válik.²¹ Ezen körülmények közül némelyik a büntetési mérték meghatározását is befolyásolhatja.

Ilyen az ún. kompromisszum hatás (*compromise effect*), ami azon az emberi

elmebeli általános sajátosságon alapul, hogy olyan szituációban, amikor lehetőség van köztes megoldást választani, az emberek ezt helyezik előtérbe a szélsőséges megoldásokkal szemben. Ez a jellemző akkor is, amikor a releváns döntési szempontok alapján valamilyik szélsőséges megoldás előnyösebb lenne.²² Ilyen szituációba kerülhet a jogalkalmazó a büntetés kiszabása során, amikor a bírónak lehetősége van – a Btk. 82. § (3) bekezdése alapján – a szabadságvesztés és a pénzbüntetés közötti skálán elhelyezkedő büntetések közül választani.

Befolyásolhatja a büntetés kiszabását az ún. kontraszt hatás (*contrast effect*), melynek a mechanizmusát Teichman és Zamir egy fogyasztókat befolyásolni próbáló kutatáson keresztül mutatta be. Az kutatásban résztvevőknek egy jó minőségű toll vagy 6\$ között kellett választaniuk. Az alanyok 36%-a a tollat, míg a többiek a pénzt választották. Amikor azonban kiegészültek a választási lehetőségek egy egyébként irreleváns opcióval, egy rossz minőségű tollal, akkor az alanyoknak már a 46%-a a jó minőségű tollat választotta. A jogi döntéshozatalban is megfigyelték ezt a jelenséget egy kutatás során, amikor a próbára bocsátás és a szabadságvesztés, mint választási lehetőségek közé bevontak egy harmadik szankciót, amely a próbaidő előnyeit hangsúlyozta, de egyébként irreleváns volt. Ennek hatására emelkedett a próbára bocsátást választók száma.²³

Befolyásolhatja a döntés meghozatalát az ún. túlzott érzelmi koherencia, illetve az erre való törekvés. Azt a hajlamot, hogy egy személyben mindent

kedveljünk, vagy ne kedveljünk, az általunk nem tapasztalt dolgokat is beleértve, dicsfényhatásnak (*halo effect*) is nevezik. Ez a torzítás igencsak gyakori, és hatalmas szerepet játszik az emberekről kialakult nézeteink alakításában. Daniel Kahneman a következőképpen szemlélteti: tegyük fel, hogy valaki egy partin találkozik Joannel, akit vonzónak talál és jól elbeszélgetnek. Később megtudja, hogy a nőtől jótékonyági célra adományt lehet kérni. Arról, hogy Joan mennyire nagylelkű, nem tudni semmit, sőt, kevés okunk van azt hinni, hogy a kellemes társasági emberek egyúttal nagylelkű adakozók is. De az illető kedveli Joant és ez az érzés aktiválódik, amikor rá gondol. Emellett pedig a nagylelkűséget, a nagylelkű embereket is kedveli és az asszociáció miatt hajlamos azt gondolni, hogy Joan nagylelkű. Ezáltal pedig még jobban kedveli Joant, mint korábban, hiszen már emellett, hogy vonzó és jókat lehet beszélgetni vele, még nagylelkű is.²⁴

Ez a jelenség egyfajta általános elfogultságnak is tekinthető, amelynek hatására az ember egy másik emberről alkotott kedvező vagy kedvezőtlen benyomásait kiterjeszti az egész személyre és a vele kapcsolatos összes jövőbeni elvárásra. Ha az ember kedvel valakit, hajlamos vele kapcsolatban szemet hunyni a negatív dolgok felett, esetleg kimagyarázni azokat, és felbecsülni a pozitívumokat. Ezzel párhuzamosan pedig egy kevésbé kedvelt személyhez az ember főként negatív jellemzőket társít és a teljesítményét is leértékeli.²⁵ Ez a torzító hatás nagymértékben befolyásolhatja a büntetés mértékének meghatározását, hiszen a bíróban akarva

akaratlanul kialakul a szimpátia vagy az antipátia a vádlottal kapcsolatban.

A bírók személyéhez kötődő szubjektív tényezők mellett intenzív befolyásoló erővel bírnak a bírók személyéhez kötődő objektív tényezők. Azonban fontos hangsúlyozni, hogy ezek a körülmények sem közvetlenül, hanem a pszichikumon keresztül hatnak a jogalkalmazóra. Ebbe a körbe sorolható a bíró társadalmi helyzete. Ezen belül nem zárható ki az anyagi helyzet, a kulturális tőkével való ellátottság. Fontos lehet az is, hogy a jogalkalmazó milyen középiskolát, egyetemet végzett, továbbá milyen képzéseket kapott. Rendeki úgy látja, hogy a jogász-képzésben elsikkad a büntetésiszabás jelentősége. Hiányzik a jogi oktatásból a büntetésiszabás megfelelő elméleti megalapozása, hiszen a megszerezhető ismeret alig terjed túl a törvény vonatkozó rendelkezésein. Emellett a bírák képzési keretei között sem meghatározó az ilyen irányú törekvés.²⁶ Befolyásolhatja a döntést a bíró életkora, illetve neme, továbbá az, hogy tagja-e az adott társadalomban meglévő valamelyik etnikai kisebbségen. Az itt felsorolt objektív tényezők mellett, hogy jellemzője egy adott bírónak, olyan formában is hatással lehetnek a döntéshozatalra, hogy milyen arányban jellemzők az adott bírói karra.²⁷

Ezen a ponton említendő a közelmúltban megjelenő – a formalizmus és a jogi realizmus reménytelennek tűnő jogelméleti harcait lezárandó – eredményelméletek, amelyek a bírók személyében látják a jogi intézmények megfelelő működésének zálogát egy adott jogeset helyes eldöntését illetően. Az

elmélet képviselői szerint a bírák kiválasztásán múlik minden, mert a jól működő intézményekben olyan személyek ítélkeznek, akik birtokolják az emberi kiválóságot megalapozó erőnyeket, amelyek a bátorság, megfelelő vérmérséklet, mértékletesség, bírói intelligencia, gyakorlati bölcsesség és igazságosság.²⁸ Vitathatatlan, hogy az imént felsorolt erőnyek megléte, illetve azok milyensége befolyásolja a döntés milyenségét, ily módon hatással van a büntetés kiszabására is. Például a mértékletesség hozzájárul ahhoz, hogy a bíró ne legyen megvesztegethető, vagy a bátorság erőnye nem engedi, hogy adott esetben az eljárásban résztvevő személyektől érkező fizikai fenyegetettség eluralkodjon a bírón, gátat szabva a helyes döntéshozatal előtt. Az intelligenciát illetően pedig az mondható el, hogy nagy valószínűséggel egyetlen ember sem mondaná azt, hogy nélkülözhető. Sokkal inkább esszenciális ahhoz, hogy a bíró a komplex esetek minden releváns elemét észlelje és megalapozott érveléssel képes legyen megteremteti a tények, a jogszabályok és a döntése közötti kapcsolatot.²⁹

2. A bíró, mint a társadalom tagja

Annak ellenére, hogy a bírák függetlenségét az Alaptörvény deklarálja,³⁰ nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy a bíró is a társadalom tagja, így közvetett módon hatással lehet a döntéseire az általános közhangulat, a társadalmi elvárások és az aktuális politikai helyzet. Magyarországon pedig mind a jog, mind pedig a joggyakorlat kellően rugalmas ahhoz, hogy a bíró

adott esetben valamilyen tételes jogon kívüli célt kövessen, vagy ilyen motivációnak engedjen utat a döntési lehetőségek közötti választás során. A döntést ilyenkor az is befolyásolhatja, hogy milyen elképzelése van a vita helyes megoldásáról, milyen elvek megvalósítását tekinti a jog feladatának, vagy éppen a döntése milyen következményeit tartja fontosnak.³¹

Ez a jelenség hatással van a büntetés mértékének a meghatározására is. Egyrészt azért, mert bár a közvélemény megfelelő szervezettség és érdekérvényesítő képesség híján nem képes valódi nyomásgyakorlásra, a bírók részéről nyilvános szereplőként felmerül egy bizonyos szintű népszerűség elérése iránti igény.³² Ez fokozottan van jelen a nagyobb nyilvánosságot kapott ügyek esetében.^{33,34} A közvéleménnyel szemben azonban a politika, elsősorban a hatalmon lévő politikusokon keresztül – akiknek sok esetben szintén fontos a népszerűség elérése – a közvélemény elfogadásával és annak támogatásával már képes az ítélkezési gyakorlat tényleges alakítására, hiszen megfelelő eszköztárral rendelkezik céljai eléréséhez.

A politika és a jogalkalmazás kapcsolata meglehetősen összetett, de mindkettőről elmondható, hogy befolyásolják az emberek életét. A fennálló kapcsolatot illetően általában két szélsőséges álláspont fogalmazódik meg egyrészt a laikus közvélemény, másrészt pedig a bírák részéről. Az első nézet szerint a politika befolyásolja a bírói döntéseket, mégpedig a politikusok és a bírók között fennálló informális kapcsolaton keresztül. A bírói önkép pedig azt az álláspontot képviseli, mely

szerint a jogalkalmazók abszolút mentesek a politikai befolyástól.³⁵

Érezhetően mindkét állítás elnagyolt. Egyrészt mert a szociálpszichológiában *konformitás*nak nevezett jelenség empirikus kutatása során feltárt eredmények alapján elmondható, hogy döntési szituációban nagyon kevesen képesek az őket körülvevő társadalmi környezetben uralkodó vélekedéseket kizárva dönteni. Abból kifolyólag pedig, hogy a bírák nincsenek elszigetelve a társadalomtól, nem mindig tudják függetleníteni magukat a politika nyílt vagy burkolt elvárásaitól. Emellett politikainak tekinthető a jogalkalmazó általában politikai céllal megalkotott törvényeket alkalmaz, így a bírák végső soron politikai érdekek és célok megvalósulását segíti elő az ítéleteivel. A másik nézet mellett azonban a bírósági eljárás nyilvánossága szól, így meglehetősen nehéz a direkt politikai nyomásgyakorlás.³⁶

3. Bírósági döntés

A bírók döntését nagyban befolyásolja az is, hogy a döntéseket egy intézményi kereten belül hozzák meg. A bírósági szervezet sajátos értékelési mechanizmusa, belső viszonyrendszerei és hierarchiája nagymértékben hatással van a bírói döntésre. Ez legfőképp abban nyilvánul meg, hogy a szervezeten belül is megfigyelhető a konformitás, ami ebben az esetben azt jelenti, hogy a szervezet elvárásaihoz történő igazodás meghatározó szerepet játszik a hierarchián belüli előre jutásban.³⁷

A fentebb említett stratégiai modell alapján az intézményi környezettől érkező befolyásoló hatásokat két részre lehet osztani. Ide tartoznak egyrészt a bíróságon belüli folyamatokból, vagyis a kollegiális működésből eredő hatások, amelyek azt idézik elő, hogy az egyének a saját preferenciáik minél teljesebb érvényesítése érdekében szükség esetén mások magatartásához igazítják a sajátjukat. Ebben a körben említendő az a bírói magatartás is, amelyre Földvári hívta fel a figyelmet. Eszerint statisztikailag is bizonyítható tény, hogy az egyes tanácsok összehasonlítás alapján hozzák meg az ítéleteiket. A bíróságok összehasonlításokat végeznek az éppen elbírálás alatt lévő ügy, valamint az általuk korábban elbírált hasonló ügyek között, de figyelembe vesznek olyan korábbi büntetéseket is, amelyeket teljesen eltérő bűncselekmények miatt szabtak ki.³⁸

A másik nagy részbe pedig más intézmények reakciói sorolandók, legfőképp azoké, amelyek felülírhatják a bírói döntését. A magyar bíróságok esetében fokozottan érvényesülhet a felsőbb bíróságoktól jövő befolyásolás, hiszen a magyar eljárásjog meglehetősen széles körben ad lehetőséget a fellebbezésre, biztosítva ezáltal az állandó kontrollt a felsőbb bíróságok részéről. Történik ez olyan módon, hogy a bírói pályán való előrejutás egyik alapvető biztosítéka az, ha egy bíró ítéletei igazodnak a (saját) másodfokú bíróság elvárásaihoz, vagyis az ítéleteit nem gyakran változtatják, illetve helyezik hatályon kívül.³⁹

III. Összegzés helyett – Mi lesz veled bírói döntéshozatal?

A tanulmány rávilágít arra, hogy milyen jogi és nem jogi tényezők befolyásolhatják a büntetés kiszabását. A részletes ismertetésből jól látszik, hogy a sokrétű jogi szabályozás mellett, a büntetési mérték meghatározása során olyan szerep jut a bíró személyében rejlő tulajdonságoknak és a döntés meghozatalakor az ember pszichéjében lejátszódó folyamatoknak, amelyek aligha hagyható figyelmen kívül. Ez pedig nagymértékben járulhatott hozzá ahhoz az empirikus kutatásokon keresztül feltárt valósághoz, miszerint a magyar büntetés-kiszabási gyakorlat nem feltétlenül egységes. Ez a jelenség nagyban veszélyezteti a jogalkalmazás kiszámíthatóságát, ezáltal pedig a jogbiztonság elvének érvényesülését.

De mihez nyúlhat a XXI. század embere a bírói döntések előrejelezhetősége érdekében azon kívül, hogy a jogszabályokban rögzített előírásokat és jogi garanciákat folyamatosan a társadalmi igényekhez igazítja? A büntetés-kiszabási bizonytalanságot csökkentheti, ha több jogi támpont segíti a bírák munkáját, például a büntetés-kiszabás-kor érvényesítendő szempontok, körülmények részletesebb szabályozása által. Napjainkban azonban elmondható, hogy a rohamléptekben fejlődő technika a jogalkalmazás területét sem kerüli el. Így ezen a ponton feltétlenül meg kell említeni a szakértői rendszereket, mint nem jogi támpontokat, amelyek eszközként állhatnak a bírák

rendelkezésére a jogon kívüli tényezők befolyásoló erejének csökkentése érdekében. A mesterséges intelligenciával kapcsolatos kutatások az 1950-es évek elejében kezdődtek azzal a céllal, hogy olyan számítógépes rendszereket fejlesszenek ki, amelyek intelligens viselkedést mutatnak. Egy program intelligens voltáról akkor van szó, ha az képes bizonyos problémákat az emberi hatékonysághoz közeli, vagy azt felülmúló módon kezelni. A fejlesztés során létrejöttek olyan szakértő rendszerek, amelyek szakértői ismeretek felhasználásával magas szintű teljesítményt nyújtanak egy szűk problémakör kezelésében. Alkalmazásuk főként olyan szakterületekre koncentrálódik, ahol az emberek a tudást csak éveken át tartó tanulás után tudják elsajátítani. A jogi szakértő rendszerek képesek olyan jogi problémák megoldására, amelyekhez általában emberi intelligencia szükséges, illetve amelyek ezen problémák megoldásához jogi tanácsokat adnak. A jogi szakértői rendszereket emberi szakértők segítségével építették fel.

A cél az volt, hogy egy jogilag általánosan képzett felhasználó speciális jogi problémák megoldásához javaslatokat kapjon. A rendszer meghatározott adatokból következtetéseket von le, és ezeket megfelelő jogi indokolással látja el. A jogi szakértői rendszer képes kommunikálni a felhasználóval. A rendszer a jog bármely területén alkalmazható, így nem kivétel ez alól a jogalkalmazás sem. Az Egyesült Államok szövetségi bíróságai már alkalmazzák ezt a rendszert a döntéshozatalban. Az indok az intézkedés mellett a nagymértékű jogbizonytalanság, hiszen az egyes me-

gyei bíróságok szinte önálló joggyakorlatot alakítottak ki, de elmondható ez a gyakorlat az egyes bírák vonatkozásában is.

A rendszer alkalmazása értelemszerűen a bírói döntési jogkör visszametszését is jelenti, és amennyiben ez a gyakorlat általánossá válik a bírói feladatok is változni fognak. Megszűnik a kizárólagos bírói mérlegelési jogkör. Azonban továbbra is a bíró feladata a bizonyítás felvétele, a tényállás kiderítése, a felek meghallgatása, a vádlott és a tanúk kihallgatása, a nem jogi témájú szakértői vélemények beszerzése és értékelése, valamint a tárgyalás vezetésével szükségképpen együtt járó feladatok ellátása. Ezenkívül a bíró előzetesen értékeli azt, hogy az adott tényállás milyen, a szakértői rendszer által használt kategóriába tartozik. A szabad mérlegelési jog pedig arra korlátozódik, hogy a kiszabásra kerülő büntetés mértékét pontosan meghatározza, ugyanis a szakértő rendszer nem képes napra pontosan meghatározni a szabadságvesztés mértékét, vagy fillérre pontosan megadni a cselekmény által okozott kár pénzületi értékét. A jogi szakértői rendszer által adott véleménytől való eltérés lehetséges, megfelelő indokolás mellett.⁴⁰

Fontos megjegyezni, hogy mennyiben alkalmazásra kerülnek a jogi szakértői rendszerek, kialakításuknál figyelembe kell venni a hazai sajátosságokat. Leszögezendő, hogy az új technológia nem oldja fel az összes jogalkalmazási anomáliát, a jogi szakértői rendszernek ugyanúgy vannak hátrányai, mint előnyei.⁴¹ Azonban a negatív hatások fontosságának elismerése mellett szin-

te borítékolható, hogy ezen rendszer tömeges elterjedése kedvező irányba fogja befolyásolni a jogalkalmazást.⁴²

Egy a közelmúltban végzett kísérlet azonban nyilvánvalóvá teszi azt, hogy az algoritmusok meglehetősen hosszú ideig nem fogják tudni helyettesíteni a bírákat. Egy mesterséges intelligencia az Európai Emberi Jogi Bíróság által tárgyalt több száz ügy kimeneteléről adott helyes előrejelzést. A kísérletet az University College London, a Sheffieldi és a Pennsylvaniai Egyetemek kutatói végezték. A kutatócsoport az Európai Emberi Jogi Bíróság által tárgyalt 584 ügy angol nyelvű adatsorait használta a kísérlethez. Ezekben az ügyekben az Emberi Jogok Európai Egyezményének meghatározott cikkeit kellett alkalmazni. Az algoritmus mintákat keresett a szövegekben, és ennek alapján képes volt „jogsértő” vagy „nem jogsértő” címkével ellátni az adott ügyet. A tömeges helyes előrejelzés mellett azonban azt is megállapították, hogy a mesterséges intelligencia két hasonló ügy esetén hajlamos volt hibás előrejelzést adni. Ebből azt a következtést vonták le, hogy a program nem képes érzékelni a jogi minősítés finomabb árnyalatait. Így kijelenthető, hogy a mesterséges intelligencia segítségével a kevésbé érdekes munkafázisok automatizálása jelent majd komolyabb előrelépést, hiszen jelentősen lerövidül majd az eljárás. A jogi kérdésekben való döntés azonban továbbra is a bíró feladat lesz.⁴³ Emellett pedig elengedhetetlen, hogy egy ilyen szakértői rendszer csupán informálja a bírót, az eredmény ne legyen rá nézve kötelező, hogy ne sé-

rüljön a bírói döntéshozatal monopóliuma.

1 Gócza Ágnes: A büntetés kiszabás oldali (I. rész) – A rivaldafényben –. Jura 2021/4.

2 Kónya István: A Btk. változásai avagy a Btk. elmúlt évtizede. Magyar Jog 2010/9. 513-521.

3 13/2002. (III.20.) AB határozat ABH 2002. 85.

4 Dezső Márta – Fűrész Klára – Kukorelli István – Papp Imre – Sári János – Takács Imre: Alkotmánytan I. – Alapfogalmak, alkotmányos intézmények. Osiris, Budapest 2003. 27.

5 Lásd többek között: Pokol Béla: A jog elmélete. Rejtjel Kiadó, Budapest 2001. 251-257.; Loss Sándor: A törvény előtti egyenlőség elvének érvényesülése a büntető eljárásban cigány és nemcigány terheltek esetén. In: (Szerk.: Szabadfalvi József): *Facultas nascitur. 20 éves a jogászképzés Miskolcon*. Bíbor Kiadó, Miskolc 2001. 283-306.; Szerző nélkül: *Utolsók az egyenlők között – Sérülékeny csoportok törvény előtti egyenlősége a büntető igazságszolgáltatásban*. 2014. A Magyar Helsinki Bizottság kutatási jelentése. 11-12. (www.helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_Utolso_k_az_egyenlok_kozott_2014.pdf);

Badó Attila – Halász Edina – Nagy Erzsébet: »Azoknak másként fáj...« Diploma és büntetés kiszabás

Magyarországon. In: (Szerk.: Szabó Miklós): *A jog nyelvi dimenziója*. Prudentia Iuris, Miskolc 2015. 117-128.; Badó Attila – Bencze Mátyás: *Területi eltérések a büntetés kiszabási gyakorlat szigorúságát illetően Magyarországon*. In: (Bencze Mátyás – Vinnai Edina): *Jogszociológiai előadások*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen 2012. 53-65.; Gócza Ágnes: *Egységes-e a büntetés kiszabás emberöléses ügyekben? – A magyar táblabíróságok büntetés kiszabási gyakorlatának összehasonlító vizsgálata*. Állam- és Jogtudomány 2018/1. 3-31.

6 Lásd például: John S. Martin: *The Role of the Departure Power in Reducing Injustice and Unwarranted Disparity Under the Sentencing Guidelines*. *Brooklyn Law Review* 2000/2. 259-273.; Alexander Bunin: *Reducing Sentencing Disparity by Increasing Judicial Discretion*. *Federal Sentencing Reporter* 2009.22.2. 81-84.;

Szerző nélkül: *Sentencing Disparity and Discrimination. A Focus on Gender*.

(https://uk.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/27008_4.pdf);

Will Dobbie, Hans Grönqvist, Susan Niknami, Márten Palme, Mikael Priks: *The Intergenerational Ef-*

fects of Parental Incarceration. Working Paper 24186, Cambridge 2018. (<http://www.nber.org/papers/w24186>);

Manudeep Bhuller, Gordon B. Dahl, Katrine V. Løken, Magne Mogstad: *Intergenerational Effects of Incarceration*. Working Paper 24227, Cambridge 2018. (<http://www.nber.org/papers/w24227>)

7 Földvári József: *A büntetés tana*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1970. 190.

8 Rendeki Sándor: *A büntetés kiszabása. Enyhítő és súlyosító körülmények*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1976. 12., 17.

9 Döntési képesség, együttműködési képesség, elemző gondolkodás, előrelátás, fegyelmettség, felelősségtudat, határozottság, igényesség, integritás, kommunikáció, konfliktuskezelés, kreativitás, megbízhatóság, határozottság, önállóság, probléma- és helyzetelemzés, problémamegoldás, szakmai ismeretek alkalmazása, szervező és tervező képesség, szóbeli és írásbeli kommunikációs készség, tárgyilagosság

10 Bencze Mátyás: „Nincs füst, ahol nincs tűz” Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar bíróságok gyakorlatában. *Dignitas Iuris Debreceni Iskola – Gondolat Kiadó, Budapest 2016. 139.*

11 RAVEN-, MMPI-, Rorschach-teszt

12 Hack Péter: *Bevezetés*. In: (Szerk.: Hack Péter): *Az igazságszolgáltatási rendszerek átláthatósága*. Transparency International Magyarország, Budapest 2008. 18.

13 Bencze (2016): i.m.: 137-138.

14 Jerome Frank: *Emberi lények-e a bírák?* (Ford.: Sajó András) In: (Szerk.: Varga Cs.) *Jog és filozófia*. Antológia a század első felének polgári jogelméleti irodalma köréből. Akadémiai Kiadó, Budapest 1981. 333-334.

15 Vinnai Edina: *A jogalkalmazás elmélete és gyakorlata*. Miskolci Egyetem, Miskolc 2014. 487-488. (file:///C:/Users/user/Downloads/2010-0008_kotet02_10_vinnai_edina_a_jogalkalmazas_elmelete_es_gyakorlata.pdf)

16 Brian Leiter: *Legal Realism and Legal Positivism Reconsidered*. *Ethics* 111. 2001. 279.

17 Jerome Frank: *Az ítélkezési folyamat és a bírák személyisége*. In: (Szerk.: Badó Attila): *Bíraskodás az elme ítélőszéke előtt*. Válogatott írások. Szent István Társulat, Budapest 2006. 55-56.

18 Uo. 58-59.

19 Bencze (2016): i.m.: 138.

20 Hunyadi György – Berkics Mihály (Szerk.): *A jog pszichológiája: A hiányzó láncszem*. Budapest 2015. 20.

21 Doron Teichman – Eyal Zamir: *Judicial Decision making: A Behavioral Perspective*. In: (Szerk.: Tei-

- chman Doron – Zamir Eyal): The Oxford Handbook of Behavioral Economics and the Law. Oxford University Press, Oxford 2014.
- 22 Uo. 7.
- 23 Uo. 7-8.
- 24 Daniel Kahneman: Gyors és lassú gondolkodás. HVG Kiadó, Budapest 2013. 98.
- 25 Elliot Aronson: A társas lény. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2003. 146.
- 26 Rendeki (1976): i.m.: 16-17.
- 27 Bencze Mátyás: A jogalkalmazási folyamat szociológiai vizsgálata. In: (Bencze Mátyás – Vinnai Edina): Jogszociológiai előadások. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen 2012. 27-28.
- 28 Ficsor Krisztina: Formalizmus a bírói gyakorlatban. A formalista bírói érvelés jogelméleti alapjai. Gondolat Kiadó, Budapest 2015. 185.
- 29 Uo. 186.
- 30 Alaptörvény 26. cikk (1) bekezdés
- 31 Bencze Mátyás – Drótos Richárd: A társadalmi tekintély szerepe az ítékezésben – Tradicionális keresztény egyházak jogai és érdekei a magyar bíróságok előtt. Állam- és Jogtudomány 2015/3. 8.
- 32 Bencze (2016): i.m.: 154.
- 33 Még jobban érzékelhető ez a jelenség az Egyesült Államokban, ahol több tagállamban közvetlenül a nép választja a bírákat.
- 34 Azzal kapcsolatban, hogy a bírónak szüksége van a közvéleménytől jövő külső legitimációra lásd bővebben: Michael Blauburger, Anita Heindlmaier, D. Kramer, Dorte Sindbjerg Martinsen, Jessica Sampson Thierry, Angelika Schenk, Benjamin Werne: ECJ judges read the morning papers: Explaining the turnaround of European citizenship jurisprudence. Journal of European Public Policy 28/06/2018. (<https://research.vu.nl/en/publications/ecj-judges-read-the-morning-papers-explaining-the-turnaround-of-e>)
- 35 Fleck Zoltán: Jog, igazság, politika. HVG 2003/16. 46.
- 36 Bencze (2012): i.m.: 33-34.
- 37 Uo.
- 38 Földvári (1970): i.m.: 193.
- 39 Bencze (2012): i.m.: 35.
- 40 Tóth J. Zoltán – Ézsiás Béla Gábor: A szakértő rendszerek a jogalkalmazásban. Jogelméleti Szemle 2002/3. (<http://jesz.ajk.elte.hu/toth11.html>)
- 41 A jogi szakértői rendszer előnyeiről és hátrányairól lásd bővebben: Uo.
- 42 A mesterséges intelligencia jelenlegi helyzetéről és hogy milyen technológiák vannak ma a jogi piacon lásd: <https://arsboni.hu/ha-uj-otletek-re-vagysz-olvass-regi-konyveket/>
- 43 Dr. Darák Péter: (Mesterséges) bírói intelligencia? (http://kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/z_dr_darakpeter.pdf)

Nagy Lászlóné Csernák Hajnalka
bíró, európai jogi szaktanácsadó, Békési
Járásbíróság

Pencz Kornél
bíró, európai jogi szaktanácsadó, Bajai
Járásbíróság

Tasnádi Zoltán
bíró, európai jogi szaktanácsadó, Miskolci
Járásbíróság

Bertaldó András
bíró, európai jogi szaktanácsadó,
Szekszárdi Járásbíróság

Az európai nyomozási határozat – vagy más jogsegély? II.

VII. Az európai nyomozási határozat és más jogsegélyek

Az ENYH és a bűnügyi együttműködés más jogi eszközei közötti kapcsolat elemzésekor a kiindulópontot az Irányelv ENYH fogalmát meghatározó 1. cikk, az ENYH hatályát meghatározó 3. cikk, és kimondottan az egyéb jogsegélyekhez való kapcsolatáról rendelkező 34. cikk adja – ahogyan ezt már korábban említettük.

Az ENYH 34. cikk (1) bekezdése mondja ki azon főszabályt, miszerint az ENYH felváltja az összes létező bizonyítékok beszerzésére irányuló jog-

intézményt, akár kölcsönös bűnügyi jogsegélykérelemnél, akár a kölcsönös elismerés elvén alapul. Ezen rendelkezést egybevetve az ENYH fogalmát meghatározó 1. cikk rendelkezésével megtaláljuk azon konjunktív feltételeket melyek fennállása esetén minden esetben ENYH-t kell kibocsátani. Ezen feltételek azt büntetőeljárásban valamely tagállam igazságügyi hatósága bocsátja ki, abból a célból, hogy egy másik – az Irányelvet implementáló – tagállamban az Irányelv rendelkezéseivel összhangban álló, bizonyítékszerzésre irányuló nyomozási cselekményeket hajtsanak végre

Ennek ellenére vannak olyan esetek, amikor a jogértelmezés, illetve a joggyakorlat alapján, bizonyos elhatárolási elvek miatt továbbra is az igazságügyi együttműködés hagyományos jogi eszközei alkalmazandók (1. pont), illetve egyes eseteket maga az irányelv *expressis verbis* a hatálya alóli kivételként jelöl meg (2. pont), végül bizonyos esetekben eltérő jogalapon nyugvó jogi eszközök alkalmazandók, kiegészítve az ENYH-t (3. pont)

1. Hagyományos jogsegély alkalmazása

Az Irányelv 34. cikk (1) bekezdése alapján ezen irányelv felváltja, azaz a helyébe lép a hagyományos értelemben vett jogsegély iránti megkereséseknek, melyek jogi alapját az alábbi jogszabályok jelentették:

- az Európa Tanácsnak a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló 1959. április 20-i európai egyezménye, valamint ennek két kiegészítő

- jegyzőkönyve továbbá az egyezmény 26. cikkének értelmében kötött kétoldalú megállapodások
- a Schengeni Megállapodás végrehajtásáról szóló egyezmény (továbbiakban Schengeni Egyezmény)
 - az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezmény és annak jegyzőkönyvei.

2. Nem bizonyítékgyűjtésre irányuló jogsegélyek

Az Irányelv 34. cikke az alapul szolgáló joganyagok meghatározásával az ENYH alkalmazása alóli kivételeket határozza meg, ugyanis vannak azonban olyan speciális esetek, melyekre az Irányelv nem alkalmazható, mely esetekben ezen hagyományos, korábban is alkalmazott jogsegélyek felváltására nem kerül sor.

2.1. A hivatalos irat kézbesítése

A hivatalos irat kézbesítése iránti megkeresés jogi alapja a 2000. évi Egyezmény 5. cikke, mely szerint az eljárási iratok megküldése és kézbesítése abban az esetben lehetséges jogsegély útján, ha a postai úton történő közvetlen kézbesítés nem vezet eredményre (EUtv. 36/H).

A gyakorlat alapján a jogsegélykérelem és az ENYH alkalmazása közötti fő elhatárolási szempont, hogy az érintett kézbesítendő hivatalos irat, ne legyen része az ENYH formájában előterjeszhető nyomozati cselekmények dokumentációjának. Például az Eurojust

joggyakorlatában szereplő ügyek egyikeben nem utasították vissza egy házkutatási határozat kézbesítését ENYH alapján, miután az kapcsolódott az adott tagállamban ENYH alapján elvégzendő nyomozati cselekményhez¹. A magyar joggyakorlatban tisztázásra került, hogy a más tagállambeli büntetés-végrehajtási. intézetben tartózkodó terhelt megkereshető ENYH formájában – ld. megkeresés nélküli információcsere – az intézeten keresztül, azonban részére hivatalos irat kézbesítésére csak a fenti jogsegélykérelem keretei között van lehetőség.

2.2. Megkeresés nélküli információcsere

A megkeresés nélküli információcsere jogi alapja a 2000. évi Egyezmény 7. cikke, más néven közvetlen tájékoztatás (EUtv. 36/G.§), mely lehetővé tette, hogy a tagállamok illetékes hatóságai erre irányuló megkeresés nélkül is folytassanak információcsere-t olyan bűncselekmények, illetve bizonyos esetben szabálysértések esetén, amelyek büntetése az információt átvevő hatóság illetékességébe tartozik².

Ennek tipikus példája a figyelembevétel vagy megfeleltetés céljából más tagállami ítélet vagy ügyösszefoglaló beszerzése.

Magyarországon ebből a célból jogsegély iránti megkeresés, illetve ENYH kibocsátására is sor került, mely arra a megtévesztő helyzetre vezethető vissza, hogy iratbekérésre – természetesen amennyiben az bizonyítási eszköz – bocsátható ki ENYH³. A hivatalos álláspont szerint miután a más tagállam

mi ítélet bekérése esetén nem bizonyíték gyűjtése irányul a megkeresés, az ENYH nem alkalmazható⁴.

2.3 A visszaszolgáltatás

A visszaszolgáltatás jogi alapja a 2000. évi Egyezmény 8. cikke (EUtv. 36/I.§), mely alapján a megkereső tagállam kérelmére, és jóhiszemű, harmadik személy jogainak sérelme nélkül, a bűncselekmény útján szerzett tárgyak a megkereső állam rendelkezésre bocsáthatók a jogos tulajdonosnak történő visszaadás céljából.

Az Eurojust gyakorlatában felmerülő példa erre, amikor egy lopott versenylő visszaszolgáltatására érkezett kérelem. Az Eurojust véleménye értelmében ez a visszaszolgáltatás hatálya alá tartozik, azonban az érintett személy ezzel kapcsolatos meghallgatása iránt, már ENYH előterjesztése volt indokolt⁵.

2.4. A büntetőeljárás iránti feljelentés

A büntetőeljárás iránti feljelentés tétele iránti jogsegélykérelem teljesítésének az alapja a strasbourgi egyezmény 21. cikke, melyre figyelemmel bármely tagállam feljelentése egy másik tagállam bírósága előtt büntetőeljárás céljából, az igazságügyi hatóságok közötti közvetlen közlés tárgyát jelenti.

Tekintve, hogy a feljelentés megtétele nyilvánvalóan nem bizonyítékgyűjtésre irányuló megkeresés, az ENYH körébe nem vonható.

3. Nem igazságügyi hatóságok közötti együttműködés

A joggyakorlat az igazságügyi hatóságok fogalmát is kialakította, melynek értelmében e fogalomkörbe a bíróságok és ügyészségek tartoznak. Erre figyelemmel a fenti esetek mellett a 34. cikk (1) bekezdésének korlátját jelenti a rendőrségi – tehát nem igazságügyi hatóságok közötti – együttműködés körében megvalósuló jogsegélyek.

Az egyik ilyen eset az Irányelv (9) preambulumbekzdése konkrétan nevesített, a Schengeni Megállapodás 40. cikkében szabályozott határon átnyúló megfigyelés, mely jogi eszköz alkalmazására olyan esetben kerül sor, amikor a feltehetően bűncselekmény elkövetésében részt vevő személy határon átnyúló megfigyelése szükséges az erre irányuló jogsegélykérelem alapján. Konkrétan meghatározásra kerültek azon hatóságok is, melyek ezen megfigyelést végzik, illetve, a jogsegély alkalmazása alapjául szolgáló bűncselekmények is.

Az Irányelv hatálya alóli hasonló kivételt jelenti a Schengeni Egyezmény 41. cikke alapján a konkrétan meghatározott bűncselekmények valamelyikének elkövetésén tetten ért személy másik szerződő fél területén való üldözése.

A határon átnyúló megfigyelés problematikája abban rejlik, hogy a rá vonatkozó szabályokat az egyes tagállamok eltérően értelmezik. A tagállamok egy része a rendőrségi, míg mások az igazságügyi együttműködés körébe vonja. Erre figyelemmel, amennyiben nem a rendőrségi együttműködés köré-

ben, hanem a bírósági eljárásában mérülne fel a határon átnyúló megfigyelés szükségessége, már az ENYH kibocsátása indokolt lenne⁶.

Más megközelítésben egyes tagállamok ugyancsak az ENYH irányelv hatálya alá tartozónak tekintik, ha az eljárás során eszközök megfigyelésére, földrajzi helymeghatározásra, illetve telefonbeszélgetések lehallgatására kerül sor. Az Irányelv hatályának értelmezésével kapcsolatos fenti különbségek az ilyen módon szerzett bizonyítékok felhasználásának korlátozásával járhatnak, ugyanis az ilyen intézkedés keretében gyűjtött bizonyítékok egyes tagállamokban felhasználhatók a bíróságokon, míg más tagállamok ezt nem teszik lehetővé. Ugyanakkor egyes tagállamok nemzeti törvénye kizárja az ENYH ebből a célból történő kibocsátását, a teljesítését azonban lehetővé teszi⁷.

4. Alanyi hatály

A jogsegélykérelmek intézése során az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló 2000. május 29. napján kelt egyezmény (2000. évi Egyezmény), illetve az 1959. április 20-án kelt a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló európai egyezmény (strasbourgi egyezmény) rendelkezései alkalmazandók egyrészt azon tagállamok vonatkozásában, melyek nem implementálták az Irányelvet (Dánia-Írország) valamint az Egyezményekben részes, nem tagállamok tekintetében.

5. Eltérő jogalap

Léteznek olyan jogintézmények, melyek a bűnügyi együttműködés olyan jogi eszközei, melyek jogalapját az Európai Unió jogi aktusai biztosítják, és hasonló funkciót töltenek be, mint az ENYH.

5.1. Az európai elfogatóparancs (EEP)

Az ENYH EEP-hez való viszonyának, illetve a bűnügyi együttműködés ezen két eszköze elhatárolási szempontjainak a meghatározása során az Irányelv (25) preambulumbekkezdése a kiindulópont. Ezen rendelkezés alapján ENYH bocsátható ki bizonyításfelvétel céljából személyek ideiglenes átadására, illetve videokonferencia útján történő meghallgatásra. Ezzel szemben a Tanácsnak az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló 2002/584/IB számú kerethatározatának 1. cikke alapján valamely személynek büntetőeljárás lefolytatására, ennek keretében tárgylás céljából bíróság elé állítására EEP alapján van lehetőség.

A fenti két eljárás összehasonlítása során megállapítható, hogy átfedés van közöttük hiszen az érintett személy tárgyalás céljából való bíróság elé állítása is bizonyításfelvétel, így nem feltétlen egyszerű eldönteni, melyik jogi eszköz alkalmazása a megfelelőbb.

Vannak azonban a gyakorlat által kialakított olyan esetek, melyek során célszerűbb az ENYH kibocsátása EEP helyett.

Nem szoros értelemben vett bizonyításfelvételtől beszélünk mégis

előnyösebb megoldás lehet az ENYH kibocsátása a gyanúsított videó- kapcsolaton keresztül történő kihallgatása – kvázi megelőző intézkedésként – annak megállapítása érdekében, hogy büntetőeljárás alá vonás céljából EEP kibocsátásának helye van-e⁸.

Elfogadott jogértelmezés, hogy a tárgyalási szakaszt megelőzően az EEP kibocsátásánál hatékonyabb megoldás az ENYH kibocsátása egy másik tagállamban tartózkodó gyanúsított videokonferencián keresztül történő -, vagy az érintett tagállam illetékes hatóságai által történő kihallgatása például az eljárás tárgyalási szakaszát megelőzően a szabadságelvonással nem járó felügyeleti intézkedés végrehajtása érdekében⁹.

Annak érdekében, hogy az ellene történő vádemelés szükségessége kérdésében dönteni lehessen ezen személy videokapcsolaton keresztül történő kihallgatása -, vagy a tartózkodás helye szerinti tagállam hatóságai által történő kihallgatása és az erről szóló jegyzőkönyv megküldése érdekében ENYH bocsátható ki. Ilyen esetben a magyar joggyakorlatban is felmerült az ideiglenes átadásra irányuló ENYH kibocsátása mellett EEP kiadásának szükségessége, az egységes álláspont szerint azonban az EEP párhuzamos kibocsátása szükségtelen (GYIK).

A bűnügyi együttműködés ezen két jogi eszközének alkalmazásával kapcsolatos elhatárolás nehézségeit tükrözi az Eurojust jelentésében szereplő két jogeset is¹⁰.

Az egyik ügyben két tagállamban ugyanazon személlyel szemben különböző bűncselekmények miatt párhuz-

amosan folyt büntetőeljárás, az érintett személynek a végrehajtó tagállamban történő letartóztatása mellett. A kibocsátó tagállamban, távollétében, 7 év szabadságvesztés büntetésre ítélték, mely ítélet ellen az érintett személy fellebbezett, melynek elbírálása eredményeként a másodfokú bíróság az első fokot a vádlott jelenlétében lefolytatott új eljárásra utasította. Miután az érintett személy sem a videó kapcsolaton keresztüli meghallgatásához, sem távollétében történő eljárás lefolytatásához nem járult hozzá a kibocsátó tagállam bírósága EEP-t bocsátott ki vele szemben ideiglenes átadás céljából. A végrehajtó állam hatóságai – a pontos jogalap meghatározása nélkül – megtagadták az európai elfogatóparancs végrehajtását. A kibocsátó tagállam hatósága tárgyalás lefolytatása érdekében történő ideiglenes átadása iránt ENYH-t bocsátott ki, melyet a végrehajtó hatóság szintén megtagadott.

A kibocsátó igazságügyi hatóság az Eurojust-hoz fordult, és annak támogatásával az EEP érvényességét tartotta fenn.

Másik esetben ugyancsak két különböző tagállamban ugyanazon személlyel szemben különböző bűncselekmények miatt folyt büntetőeljárás. A kibocsátó tagállam EEP bocsátott ki, amelynek a végrehajtását a végrehajtó tagállam hatóságai elhalasztották arra hivatkozással, hogy az átadni kért személy ellen nyomozás van folyamatban a végrehajtó tagállamban.

A végrehajtó tagállam konzultációt kezdeményezett az Eurojust előtt, melynek során szorgalmazta az ENYH kibocsátásának lehetőségét az érintett

személy őrizetének fenntartása mellett megvalósuló ideiglenes átadása érdekében, egy határ közeli bíróságon történő DNS-mintavétel céljából. Az EEP alkalmazása azért bizonyult előnyösebbnek, mert az ideiglenes átadásához nem volt szükség az érintett személy hozzájárulására, és szélesebb jogi alapot adott a kibocsátó hatóságoknak a végrehajtó tagállamban történő letartóztatáshoz.

Ezen jogeset mutatja, hogy milyen vékony a mezsgye a két jogi eszköz alkalmazása között, és hogy a vitás kérdésekben az Eurojust közreműködése pozitív eredményeket hozhat.

A magyar ügyek empirikus vizsgálata során megállapítható volt, hogy a gyanúsított kihallgatása érdekében azért nem bocsátottak ki ENYH-t, mert az eljárás a távollétében is lefolytatható volt. Egységes a jogértelmezés – a Legfőbb Ügyészség iránymutatására is figyelemmel – atekintetben, hogy vádemelésnek nem feltétele, hogy nem magyar állampolgárral a nyomozás során a megalapozott gyanút közöljék, ha egyébként a terhelt távollétében történő eljárás feltételei fennállnak, így ENYH kibocsátása nem indokolt¹¹.

5.2. Befagyasztási parancs

Az elkobzásra és vagyon-befagyasztásra vonatkozóan az Európai Parlament és a Tanács (EU) a befagyasztást és az elkobzást elrendelő határozatok kölcsönös elismeréséről szóló 2018/1805. számú rendelete 2020. december 19. napjától felváltotta a Tanács a vagyonnal vagy bizonyítékkal kapcsolatos biztosítási intézkedést elrendelő határozatok-

nak az Európai Unióban történő végrehajtásáról szóló 2003/577/IB. számú kerethatározatát, valamint, a kölcsönös elismerés elvének a vagyonekbevitelt elrendelő határozatokra történő alkalmazásáról szóló 2006/783/IB. számú kerethatározatát.

Az Irányelv 32. cikke alapján az ENYH a bizonyítékok biztosítása tekintetében az érintett tagállamokban már felváltotta 2003/577/IB kerethatározatnak a bizonyítékként felhasználható elemek megsemmisítésére átalakítására áthelyezésére átadására, vagy elidegenítésének ideiglenes megakadályozására szolgáló rendelkezéseket¹².

Az ENYH befagyasztási eszközök-höz való viszonyának jogi kereteit az Irányelv 13. illetve 32. cikke adja. A 13. cikk alapján a végrehajtó hatóság indokolatlan késedelem nélkül átadja a kibocsátó állam részére birtokában lévő, illetve az ENYH végrehajtása során megszerzett bizonyítékokat. Az Irányelv 32. cikke alapján pedig az ENYH ideiglenes intézkedés céljából is kibocsátható annak érdekében, hogy a bizonyítékként felhasználható elemek megőrzése és felhasználása biztosított legyen.

A bűnügyi együttműködés fenti két eszköze közötti elhatárolás fő szempontja ez esetben is bizonyítékgyűjtési cél. Amennyiben az érintett tárgyra bizonyítékként van szükség ENYH kibocsátása indokolt, míg a tárgyak elkobzás céljából történő biztosítása esetében a befagyasztást elrendelő rendeletet kell alkalmazni¹³.

Problémát azon esetek okozzák, amikor a fenti célok egyidejűleg vagy egymást követően is fennállnak.

Ezen esetekben az Eurojust konzultációs eljárása hatékony megoldást kínált.

Amikor mindkét célból indokolt a megkeresés, de az elsődleges cél a bizonyítékgyűjtés, az általános álláspont szerint az ENYH kibocsátása indokolt.

Amennyiben ENYH-t bizonyítási célból bocsátanak ki, és a vagyontárgyat később anélkül adják át a kibocsátó államnak, hogy korlátoznák a felhasználását, a kibocsátó állam a nemzeti jogával összhangban dönthet annak visszaszolgáltatásáról¹⁴.

Az ENYH helyett a befagyasztási parancsot kell kibocsátani azokban az ügyekben, ahol az érintett eszköz vagy tárgy elkobzása az elsődleges.

Az ENYH kiegészíti a befagyasztási parancsot, tehát mindkettő alkalmazása indokolt azokban az ügyekben, ahol egyidejűleg van szükség banki műveletekre vonatkozó információkra és az érintett bankszámlákon lévő pénzügyi eszközök befagyasztására.

A jövőre nézve jó gyakorlatnak tűnik ilyen esetekben a végrehajtó hatóság tájékoztatása ENYH nyomtatvány D mellékletének a kitöltésével arról, hogy befagyasztási parancs kibocsátása indokolt elkobzás vagy a jogosult részére történő visszaadással céljából¹⁵.

Az Eurojust által közvetített egységes álláspont szerint ilyen esetben tanácsos külön ENYH-t kibocsátani a banki információk beszerzésére vonatkozóan, illetve befagyasztási parancsot a bankszámla befagyasztására.

Néhány esetben az Eurojusttal való kapcsolatfelvétel volt szükséges olyan sürgős ENYH végrehajtása érdekében, ahol a banki információk szolgáltatása

mellett jelentős pénzeszközök lefoglalása is szükséges volt.

Az egyik ilyen ügyben a családi cselekmény áldozata jelentős pénzeszeget utalt bankszámlára, azonban a banknak védőeszközként csak igen rövid ideig volt lehetősége az érintett pénzeszeget visszatartani.

Ebben az esetben az Eurojust által közvetített megoldás szerint a bankszámla befagyasztása az ENYH alapján történt. Ez igazolta azt is, hogy az Eurojusttal való szoros együttműködés folytán a bűnügyi együttműködés helytelenül alkalmazott eszköze sem feltétlenül vezet a teljesítés megtagadásához, mennyiben ezt más célszerűségi szempontok indokolják.

Ahogy arra már korábban utalás történt a sértettnek való visszaszolgáltatás céljából történő vagyontárgy befagyasztás és elkobzás nem tartozik az ENYH hatálya alá, ebben az esetben a 2000. évi Egyezmény 8. cikke alapján jogsegély iránti megkeresésének van helye.

Ki kell emelni, hogy a fentiek alapján hagyományos bűnügyi jogsegély egyezmények hatálya alá tartozik kiber bűncselekményekkel kapcsolatos ügyekben előterjesztett azon jogsegély iránti megkeresések is, amelyek internet szerverek lefoglalására irányulnak, de nem bizonyíték gyűjtése, hanem további bűncselekmények elkövetésének, illetve folytatásának a megakadályozása céljából.

5.3. Közös nyomozócsoport

Az Irányelv 3. cikke *expressis verbis* kimondja, hogy az ENYH kibocsátása valamennyi kritériumának fennállása

esetén sem az ENYH alkalmazandó – a közös nyomozócsoportokról szóló 2002/465/IB tanácsi kerethatározat (továbbiakban JIT-Kerethatározat) alapján – a közös nyomozócsoport létrehozására és a bizonyítékok közös nyomozó csoportokon belüli összegyűjtésére irányuló nyomozási cselekmények esetén (EUTv.36/F).

A bizonyíték összegyűjtés ebben az esetben a nyomozó csoport keretein belül történik, és az ekként összegyűjtött bizonyítékok az abban résztvevő felek számára minden egyéb bünygyi együttműködési eszköz alkalmazása nélkül ismertté válnak.

Általánosságban elmondható, hogy mindig eseti jelleggel dönthető el, hogy az ENYH vagy a közös nyomozócsoport eszközei alkalmasabbak az adott ügyben.

Ennek az az oka, hogy a közös nyomozócsoportot a megállapodásban meghatározott feltételek szerint hozzák létre egy vagy több tagállamban, bünygyi nyomozás lefolytatására. A csoport nyomozati intézkedéseket hajt végre a csoportot létrehozó tagállamokban a beszerzett bizonyítékok pedig szabadon áramolhatnak a csoport tagjai között. Tehát alapvető cél, hogy a nyomozócsoportnak ne legyen szüksége jogsegély iránti megkeresésre, így az ENYH kibocsátása is eleve szükségtelen, és az adott nyomozás részleteinek ismeretében a kibocsátó hatóság tudja leginkább eldönteni, hogy melyik intézkedést kell alkalmazni¹⁶.

Előfordul, hogy először ENYH kibocsátására kerül sor, majd végül mégis a közös nyomozócsoporton belüli bizonyítékösszegyűjtés vezet eredményre.

Olyan is előfordul, hogy a két eszköz együtt is alkalmazható és a közös nyomozó csoportban részt vevő egyik ország által egy nyomozócsoporton kívüli országnak küldött ENYH révén beszerzett bizonyítékokat meg lehet osztani a közös nyomozó csoporton belül (Írország és Dánia kivételével). Ilyen esetben az ENYH-ban kifejezetten ki kell kötni a bizonyíték megosztásának lehetőségét¹⁷.

A közös nyomozócsoport létrehozásának egyik előnye, hogy pénzügyi támogatást biztosíthat mind az Eurojust, mind az Europol, a szimultán megoldások esetén pedig a koordinációt az Eurojust látja el.

6. Elektronikus bizonyítékok

Az Irányelv 34. cikk (3) bekezdése alapján a kiegészítő szabály hatálya nemzetközi jogi eszközök körében minden olyan két vagy többoldalú megállapodásra vagy Egyezményre vonatkozik, amelynek a tagállamokon kívüli harmadik ország vagy akár olyan nemzetközi szervezet is részese, mint az Európa Tanács vagy az Egyesült Nemzetek Szervezete.

Ez a rendelkezés teremtette meg a 2001. november 23-án kelt számítástechnikai bűnözésről szóló egyezmény (Budapesti egyezmény) alkalmazását az ENYH mellett – azt kiegészítve – akár a bizonyítékgyűjtés körében is¹⁸.

Jelenleg az Irányelv tartalmaz rendelkezéseket az elektronikus bizonyítékok gyűjtésével kapcsolatban, a 10. cikk (2) bekezdése ugyanis kimondja, hogy az ENYH hatály alá tartozó nyomozati cselekménynek minősül adott

telefonszámhoz vagy IP-címhez tartozó előfizetéssel rendelkező személyek azonosítása. Ez a megfogalmazás azonban szoros értelemben véve, e körben ki is zárna a megjelölttől eltérő nyomozati cselekmény végrehajtását, a gyakorlatban azonban elektronikus bizonyítékok tekintetében is alkalmazható az ENYH a bizonyítékgyűjtés valamennyi formájára.

A Bizottság 2018. április 17-én fogadta el a büntetőügybeli elektronikus bizonyítékokra vonatkozó, közlésre és megőrzésre kötelező európai határozatokról szóló rendelet javaslatát¹⁹.

A rendelet alapvető célkitűzése lenne, hogy elektronikus bizonyítékok beszerzésére irányuló alternatív megoldást vezessen be a nemzetközi együttműködés és a kölcsönös jogsegély jelenleg rendelkezésre álló eszközei mellett. Az (52) preambulumbekkezdés alapján célja egy olyan kölcsönös elismerés elvén alapuló jogi instrumentum kidolgozása, amely lehetővé teszi a más joghatósági területen található elektronikus bizonyítékok beszerzését vagy megőrzésre kötelezését, az adott joghatóság illetékes hatóságainak bevonása nélkül. Tehát lényegében lehetőséget teremtene arra, hogy egy tagállam igazságügyi hatósága közvetlenül határozatot intézzon egy másik tagállamban letelepedett szolgáltatóhoz, illetve annak jogi képviselőjéhez, s tőle elektronikus bizonyítékok rendelkezésre bocsátását kérje.

Az ENYH és az elektronikus bizonyíték közlésére és megőrzésére kötelező európai határozat (EPO) alapvetően hasonló jogi eszközök.

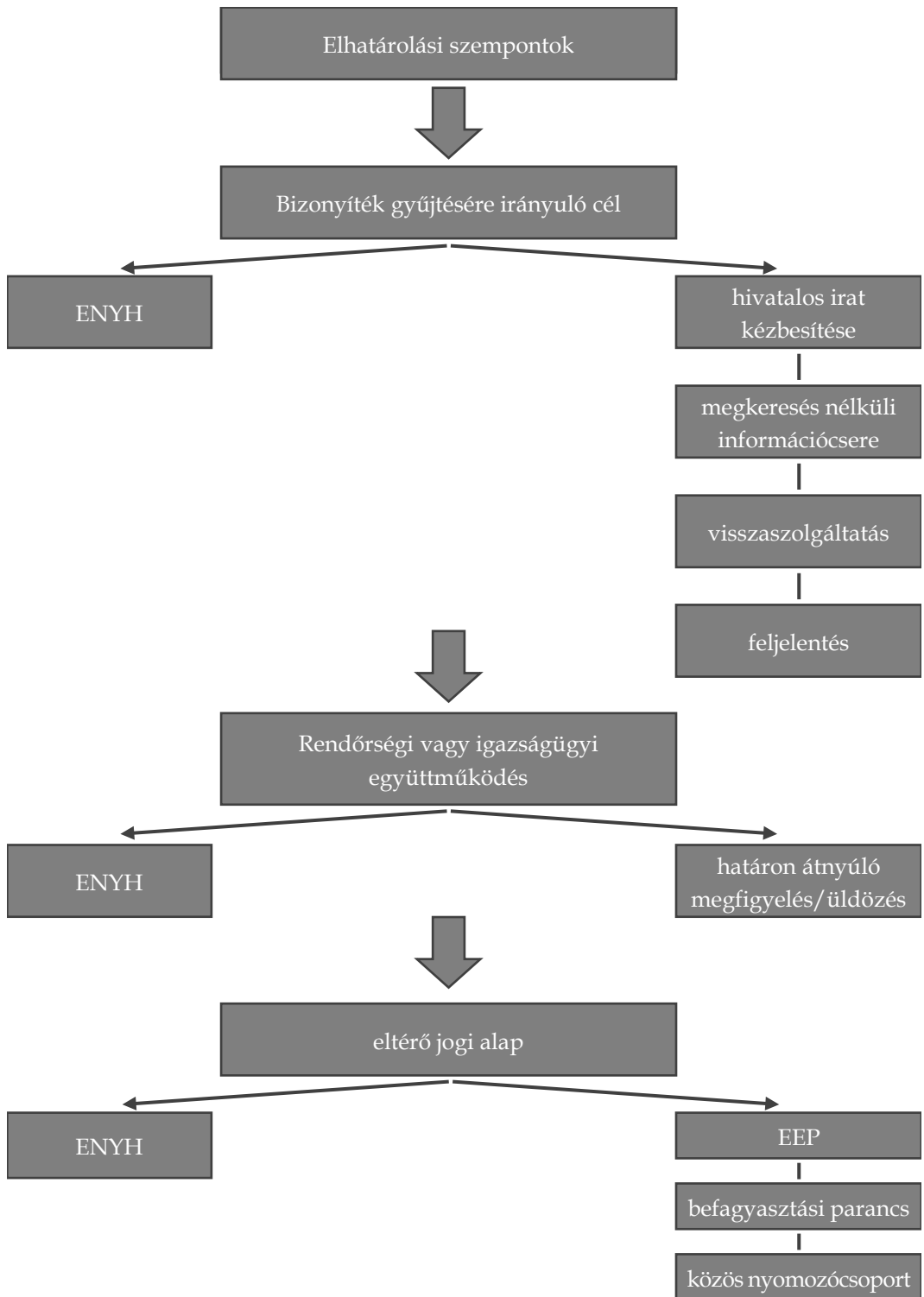
Mindkettő jogi alapja az Európai Unió erről szóló szerződés TFEU 82. cikk (1) bekezdése, mindkettő határon átnyúló bizonyítékgyűjtésre irányuló jogi eszköz, de míg az ENYH egy klaszszikus kölcsönös elismerésen alapuló jogintézmény, melynek alkalmazása során a külföldi elem a másik tagállamban fellelhető bizonyítási eszköz, addig az EPO esetén a külföldi elem annak címzettje, azaz egy tagállami hatóság, amely lehet igazságügyi hatóság, de hírközlési szolgáltató is.

Az eljárás és kibocsátás feltételei is hasonlóak, mint ahogyan a szükségesség és arányosság szempontjai is, sőt mindkét jogi eszköz kibocsátható jogi személlyel szembeni eljárásban bizonyítékgyűjtés céljából, tekintet nélkül arra, hogy a végrehajtó államban a jogi személy büntetőjogi felelőssége megállapítható²⁰.

Az ENYH szükségszerű eleme a személyek szabad mozgása és a határok megszűnése. Az EPO kibocsátása különbözik ettől, miután a Kiber térben nincsenek határok. Szükség lehet a kibocsátására egy teljesen nemzeti ügyben is, amikor az elkövető és a nyomozó hatóság is az adott tagállamban van, de mégis az adat, amely az eljárás lefolytatásához szükséges egy másik tagállamban található.

Következtetésképpen az EPO sokkal inkább azon hatóságok közötti együttműködésre fókuszál majd, és kritikus pontja lesz, hogy a szolgáltató feladatává válik, hogy ellenőrizze a kérelmet a nemzeti érdekek és az alapjogok fényében is, ami a tagállamok közötti a kölcsönös elismerés elvével túl egy sokkal nagyobb bizalmat követel.

3. ábra: Európai nyomozási határozat és más jogsegély

A másik különbség, hogy az ENYH irányelvvel míg az EPO Rendelettel került bevezetésre, ami a közvetlen hatály érvényesülését befolyásolja²¹.

Mindezekén túl a rendelettervezet preambuluma és 23. cikke is egyértelműen rögzíti, hogy ez a rendelet nem képezne akadályt annak, hogy adott esetben a tagállamok hatóságai az elektronikus bizonyítékok beszerzése érdekében ENYH-t bocsássanak ki, tehát mindenképpen az ENYH tekintetében azt kiegészítő jogi eszközként működne. Ennek mérlegelése az adott tagállam hatóságának hatáskörébe tartozna. Olyan ügyekben ugyanis, ahol több nyomozási cselekmény végrehajtása is szükséges, ott nyilvánvalóan indokoltabb az elektronikus bizonyítékok megszerzését is ENYH-ba foglalni²².

Jelenleg tehát a fentieknek megfelelően az ENYH alapján történik az elektronikus bizonyítékok gyűjtése, azonban a Rendelet hatályba lépését követően a gyakorlat számára az EPO kibocsátása jelentheti majd az előnyösebb megoldást.

A fentiek alapján jól látható, hogy az Irányelv komplex értelmezése támpontot biztosít az ENYH és a jogsegély más formáinak elhatárolása során, melynek részletszabályai a gyakorlat során az EJN és az Eurojust közreműködésével forrtak ki, mely segítséget a jövőbeli felmerülő kérdések megoldása során is.

VIII. Európai nyomozási határozat és más eljárási jogsegélyek a szabálysértési eljárásban

1. A szabálysértési jogsegély közös szabályai

Nemcsak a büntető, hanem a szabálysértési ügyekben is egyre gyakoribb a nemzetközi elem megjelenése, a szabálysértési jogsegély alkalmazásának szükségessége. A szabálysértési jogsegéllyel érintett ügyek száma 2019. évben 38,6%-kal, 4817 ügyre emelkedett 2018. évhez képest. A magyar hatóságok 101 ügyben kértek jogsegélyt, zömében Romániába, Ausztriába, Németországba, Szlovákiába irányulóan, melyek jellemzően közlekedési szabályszegések miatt indult ügyekben tanú vagy eljárás alá vont személy kihallgatásának foganatosítására irányultak²³.

Ezen adatokból is látható, hogy a szabálysértési jogsegély ügyek száma nem elenyésző, jelentőségük nem elhanyagolható mértékű, figyelemmel arra is, hogy 2019. január 1. napjától kezdődően a közigazgatási bírsággal sújtandó közlekedési szabályszegések is eljárási jogsegély alapját képezhetik, ezért szükséges a témakör szempontjából releváns jogszabályok ismerete is.

A szabálysértési jogsegély alkalmazhatóságának elsődleges feltétele – a büntető szabályozással összhangban –, hogy az eljárási cselekmény végrehajtása arányos, megfelelő és alkalmazható

legyen. További, egyben alapvető feltétel a kettős inkrimináció, ami azt jelenti, hogy mind a két együttműködő állam joga alapján szabálysértésnek kell minősülnie az elkövetett cselekménynek ahhoz, hogy szabálysértési együttműködés megvalósulhasson²⁴. Konjunktív feltétel mindezen túlmenően, hogy a szabálysértési jogsegély alkalmazhatóságának alapját nemzetközi szerződés, európai közösségi jogi aktus biztosítsa (ENYH kibocsátása és végrehajtása során a 2014/41/EU irányelv).

A szabálysértési jogsegélyek közös jellemzője továbbá, hogy az központi hatóságon keresztül történik, azaz ezen jogsegélyek esetén a központi hatóságnak egyfajta „nemzeti szűrő” szerepe van. Ennek megfelelően a központi hatóság hatáskörébe tartozik a megtagadási okok vizsgálata, így az, hogy a jogsegély iránti megkeresés ne veszélyeztesse Magyarország biztonságát, ne sértse közrendjét és az ne legyen ellentétes Magyarországnak az emberi jogok védelmére vonatkozó nemzetközi kötelezettségvállalásával, így különösen az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményrel, illetve az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéleteivel. A Bíróság irányadó esetjoga alapján az Egyezménynek ezek a cikkei: a szabadsághoz és biztonsághoz való jog (5. cikk), a tisztességes eljáráshoz való jog (6. cikk), a büntetés kiszabásának tilalma törvényi rendelkezés nélkül (7. cikk) és a hatékony jogorvoslathoz való jog (13. Cikk)²⁵. Hangsúlyozandó, hogy az EJEB az Egyezmény büntetőügyekre vonatkozó szabályai szerint ítélt meg olyan jogellenes magatartásokat is,

amelyek a nemzeti jog szerint nem minősülnek bűncselekménynek, hanem más, fegyelmi vagy szabálysértési eljárás alapjául szolgálnak. Az EJEB a vizsgált cselekmény kriminális jellegének megítélése során három tényezőt vesz alapul:

- az eljárás tárgyát képező jogellenes magatartás az adott állam jogrendszerében bűncselekménynek minősül-e (nemzeti jogból indul ki, ennek csak relatív értéket tulajdonít),
- ha nem bűncselekmény a nemzeti szabályok szerint, akkor az elkövetett jogellenes cselekmény jellegét, valamint
- a kilátásba helyezett/alkalmazott szankció jellegét és súlyát.

Ha ezeknek a szempontoknak megfelelően, büntetőügynek minősülnek a közigazgatási jogi, szabálysértési szankciók is²⁶.

A szabálysértési jogsegély alkalmazása körében központi hatóságnak tekintendő a legfőbb ügyész, mégpedig az eljárási jogsegély kibocsátásával és teljesítésével – kivéve a közúti közlekedési nyilvántartás jármű nyilvántartásából történő automatizált adatkeresést –, valamint az ENYH kibocsátásával és végrehajtásával kapcsolatban. A közúti közlekedési nyilvántartás jármű nyilvántartásából történő automatizált adatkeresés esetén a közúti közlekedési nyilvántartó szerv minősül központi hatóságnak. Ez az automatizált rendszer EUCARIS néven működik.

A szabálysértési jogsegély iránti megkeresés teljesítése általánosságban a következőképpen történik:

A megkeresést a központi hatóság fogadja, majd megvizsgálja, hogy a jogsegély teljesítésének törvényben meghatározott előfeltételei fennállnak-e, és az esetlegesen szükséges hiánypótlási eljárást is lefolytatja, melynek eredménytelensége esetén a jogsegély teljesítését megtagadja. Ezt követően a megkeresés a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező szabálysértési hatóság, vagy bíróság részére kerül továbbításra. A megkeresés teljesítését követően a szabálysértési hatóság vagy a bíróság az iratokat a központi hatósághoz terjeszti fel, és ez utóbbi továbbítja azokat a megkereső tagállami hatósághoz. Ha a megkeresés teljesítése akadályba ütközik, eredménytelen, vagy csak részben teljesíthető, a szabálysértési hatóság az iratokat az indokok megjelölése mellett a központi hatósághoz terjeszti fel, amely tájékoztatja a tagállami hatóságot az előbbiekről.

A személyes adatok kezelésére az adatvédelmi fejezetben térünk ki.

2. Európai nyomozási határozat kibocsátása a szabálysértési eljárásban

Európai nyomozási határozat a szabálysértési eljárásban is formanyomtatvány alkalmazásához kötött, azt az 1. számú melléklet szerinti formanyomtatványon, a végrehajtó tagállam hivatalos, vagy általa megjelölt nyelveinek egyikén kell kibocsátani, melyet a tagállam hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóságának, vagy, ha az adott tagállam központi hatóságot jelölt ki, a központi hatóságnak kell megküldeni. Az ENYH-ban kérelmezhető,

hogy a bíróság vagy a szabálysértési hatóság egy vagy több tagja a tagállam területén az eljárási cselekmény végrehajtásakor jelen lehessen, továbbá az eljárási cselekmény elvégzésének időpontjára vonatkozóan is tehető rendelkezés. Amennyiben a magyar jog megköveteli, hogy az eljárási cselekmény elrendelése tárgyában határozati formát hozzon az eljáró szabálysértési hatóság, úgy – a büntetőeljáráshoz hasonlóan – az ENYH kibocsátásával egyidejűleg erről is rendelkezni kell.

Az ENYH végrehajtásának eredményét, illetve a beszerzett bizonyítási eszközt az ENYH-t előterjesztő bíróság vagy szabálysértési hatóság veszi át, azzal, hogy a tagállamban lefoglalt vagy más módon biztosított bizonyítási eszköz Magyarországnak történő átadásáig a bizonyítási eszközről való rendelkezésre a tagállami jogszabályok irányadók, az átvételt követően a bizonyítási eszközről a magyar jogszabályok szerint kell rendelkezni. Ha a bizonyítási eszköz átadásakor a tagállami hatóság azt kéri, a bíróság vagy a szabálysértési hatóság a bizonyítási eszközt az átadáskorival azonos állapotban visszaszolgáltatja a tagállamnak, amint arra Magyarországon már nincs szükség. Látható, hogy a szabályozás szinte azonos a büntetőeljárásban irányadó rendelkezésekkel.

Az ENYH kibocsátását követően, amennyiben a végrehajtással jelentősebb költségek merülnének fel, úgy továbbra is vizsgálható a szükségesség, arányosság, megfelelés, és amennyiben a kibocsátó hatóság a tagállami hatósággal való egyeztetést követően indokoltnak tartja, az ENYH-t módo-

síthatja, kiegészítheti, melyet a legfőbb ügyész útján kell megtenni.

A kibocsátott ENYH – a büntetőügyekben irányadó rendelkezésekhez hasonlóan – az ENYH végrehajtásáról szóló döntés kézhezvételéig bármikor visszavonható, melyről a legfőbb ügyész útján kell értesíteni a tagállami hatóságot. Az ENYH visszavonására sor kerülhet akkor is, ha az eljárási cselekménnyel érintett személy nemzetközi jogon alapuló mentességet élvez, és a mentesség felfüggesztését nem indítványozzák, vagy az nem vezet eredményre, valamint, ha az ENYH-nak a kért időben történő végrehajtása nem lehetséges.

A költségekre vonatkozó rendelkezések megegyeznek az általános szabályokkal, hiszen a szabálysértési eljárásban is mindazok a költségek, amelyek az ENYH-ban foglalt eljárási cselekmény végrehajtásával kapcsolatban Magyarország területén merültek fel, Magyarországot terhelik.

3. Az európai nyomozási határozat végrehajtása a szabálysértési eljárásban

A végrehajtást érintően a már korábban ismertetett szabályokkal azonos rendelkezésekkel találkozunk, az érdemi különbség abban jelentkezik, hogy az ENYH-t a legfőbb ügyész fogadja, majd a 2. számú melléklet szerinti formanyomtatvány megküldésével igazolja a tagállami hatóság felé az átvételt. Ha az ENYH végrehajtására a legfőbb ügyésznek nincs hatásköre vagy nem rendelkezik illetékességgel, úgy az ENYH-t haladéktalanul továbbítja a

hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósághoz vagy hatósághoz, és erről a tagállami hatóságot tájékoztatja, míg ha olyan cselekmény miatt került sor az előterjesztésre, amely a magyar jog szerint bűncselekmény, vagy a cselekmény a magyar jog szerint sem szabálysértésnek, sem bűncselekménynek nem minősül, a központi hatóság az ENYH-t végrehajtás végett továbbítja az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló törvény szerint kijelölt hatósághoz, és erről a tagállami hatóságot tájékoztatja.

A legfőbb ügyész vizsgálja az ENYH végrehajtása feltételeinek fennállását, és szükséges esetben az ENYH módosítását, kiegészítését is ő kérheti. Az ENYH kézhezvételétől számított harminc napon belül viszont itt is dönteni kell annak végrehajtásáról. Ez alól a határidő alól csak egy esetben van kivétel, mégpedig, ha ezen a határidőn belül az ENYH végrehajtásáról szóló döntés nem hozható meg, mely esetben a legfőbb ügyész a késedelem okainak megjelölése mellett haladéktalanul tájékoztatja a tagállami hatóságot, és megjelöli a döntéshez szükséges időtartamot. A döntést ekkor is legkésőbb az ENYH kézhezvételétől számított hatvan napon belül kell meghozni. A döntés meghozatalát megelőzően az esetleges egyeztetés lefolytatására a legfőbb ügyész jogosult, majd vagy intézkedik az ENYH-ban megjelölt eljárási cselekmény végrehajtásáról, vagy az ENYH végrehajtását megtagadja.

Az ENYH végrehajtásának megtagadási okai a következők: – a végrehajtás sértené Magyarország alapvető nemzetbiztonsági érdekét, – az ENYH

alapjául szolgáló cselekmény a magyar jog szerint nem szabálysértés, és a tagállam joga szerint sem valósít meg sem szabálysértést, sem bűncselekményt, – az ENYH-ban megjelölt eljárás cselekmény a magyar jogszabályok szerint nem létezik, vagy végrehajtásának feltételei a magyar jogszabályok szerint nem állnak fenn, – az ENYH alapjául szolgáló cselekményt Magyarországon vagy egy másik tagállamban jogerősen elbírálták, vagy a cselekmény érdeméről olyan határozatot hoztak, amely a határozatot hozó tagállam joga alapján azonos cselekmény vonatkozásában újabb eljárás megindításának akadályát képezi, – az eljárási cselekménnyel érintett személy Magyarországon mentelmi joggal rendelkezik, vagy nemzetközi jogon alapuló mentességet élvez, és a mentelmi jogát, illetve a mentességet az arra jogosult nem függesztette fel, – nem áll rendelkezésre az ENYH szabályszerűen előterjesztett, magyar, angol, német vagy francia nyelvű fordítása, – az ENYH olyan mértékben hiányos, pontatlan, hogy erre figyelemmel nem hajtható végre, és a kiegészítésre, illetve módosításra megállapított határidő eredménytelenül telt el, vagy az ENYH a kiegészítést, illetve a módosítást követően sem hajtható végre.

A legfőbb ügyész az ENYH végrehajtásának megtagadásáról a tagállami hatóságot a megtagadás indokainak megjelölésével, haladéktalanul tájékoztatja.

Amennyiben a megtagadásnak nincs oka, vagy alapja, az ENYH-t végre kell hajtani, mégpedig annak a bíróságnak vagy szabálysértési hatóságnak, amely a hazai jog szerint

az eljárási cselekményre hatáskörrel rendelkezik, az illetékességet pedig a cselekmény elvégzésének helye – így különösen a meghallgatandó személy lakóhelye, tartózkodási helye vagy székhelye, a tárgyi bizonyítási eszköz fellelhetőségének helye – határozza meg. Ha az eljárási cselekmény vagy eljárási cselekmények elvégzésének több helyszíne állapítható meg, vagy az eljárási cselekmény elvégzésének helye nem állapítható meg, a legfőbb ügyész jelöli ki a végrehajtó hatóságot. Az eljárási cselekményt – a tagállami hatóság soron kívüli végrehajtásra irányuló kérelmére, vagy az ENYH-ban az eljárási cselekmény végrehajtására meghatározott időpontra figyelemmel – az ENYH végrehajtásáról hozott döntést követő kilencven napon belül kell végrehajtani. Az eljáró hatóságot tájékoztatási kötelezettség terheli abban az esetben, ha a kérelmezettől alkalmasabb vagy kisebb jogkorlátozással járó cselekménnyel is végrehajtható az ENYH, vagy ha további eljárási cselekmény is szükséges, mint ahogyan akkor is, ha bármiféle akadály folytán az eljárási cselekmény nem végezhető el. Amennyiben ilyen körülmény nem áll fenn, de határidőn belül nem hajtható végre az eljárási cselekmény, úgy a központi hatóság útján egyeztetés folytatható le.

Az eljárási cselekmény elvégzését követően az eljáró hatóság a legfőbb ügyész útján haladéktalanul vagy a tagállami hatóság által megjelölt időpontban átadja a tagállami hatóságnak az eljárási cselekmény elvégzése során megszerzett, illetve a már rendelkezésére álló bizonyítási eszközt, valamint az azzal kapcsolatos iratokat. Amenny-

nyiben az ENYH-ban megjelölt eljárási cselekmény elrendelése a hazai jog rendelkezései alapján határozati formát igényel, az ellen jogorvoslatnak van helye, de a jogorvoslatban az ENYH-ban megjelölt eljárási cselekmény elrendelése nem támadható. A jogorvoslatról, illetve az elbírálás eredményéről tájékoztatni kell a tagállami hatóságot. Ha az ENYH-ban megjelölt eljárási cselekmény elrendelése ellen terjesztették elő a jogorvoslatot, akkor a szabálysértési hatóság a jogorvoslati kérelmet haladéktalanul továbbítja a tagállami hatóságnak, és erről a jogorvoslat előterjesztőjét tájékoztatja.

4. A szabálysértési eljárási jogsegély

A tagállami hatóság megkeresésére a hazai rendelkezések alapján a szabálysértési hatóság és a bíróság nyújt eljárási jogsegélyt. Az eljárási jogsegély iránti kérelemben a megkereső tagállami hatóság kérelmére más eljárás mód is alkalmazható, azonban feltétel, hogy az ne legyen összeegyeztethetetlen a magyar jogrendszer alapelveivel.

Az eljárási jogsegély keretében lehetőség van a tanú, szakértő és az eljárás alá vont személy meghallgatására. Az eljáró hatóság illetékességét a lakóhely, ennek hiányában a tartózkodási hely alapozza meg, a meghallgatáskor a magyar jognak, és – erre vonatkozó kérelem esetén – a megkereső állam jogának a meghallgatásra, a vallomástétel megtagadására, illetve a vallomástételi mentességekre és akadályokra vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni. A meghallgatásról készült jegyzőkönyvet nyolc napon belül az iratokkal együtt

meg kell küldeni a legfőbb ügyésznek, aki azt továbbítja a megkeresést előterjesztő külföldi hatósághoz. Szabálysértési jogsegély keretében is van lehetőség a tanú és a szakértő esetében távbeszélő-készülék útján történő meghallgatásra, amikor az eljáró hatóság maga elé idézi a megkereséssel érintett személyt és így biztosítja a megkeresés teljesítését. Közbenső hatóságként itt is a legfőbb ügyész jár el, hiszen rajta keresztül kell a meghallgatásra kitűzött határnapról a megkereső külföldi hatóságot értesíteni, a meghallgatásról készült jegyzőkönyvet pedig szintén rajta keresztül kell továbbítani 8 napon belül a megkeresést előterjesztő tagállami hatósághoz.

A szabálysértési jogsegélyről szóló 2007. évi XXXVI. törvény 12.§ (3) bekezdésében és a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény 126/B. §-ában foglalt rendelkezésekre figyelemmel Videokonferencia teljesítésére is van lehetőség 2019. január 1. napjától kezdődően, azonban ezen jogsegély alkalmazása során fokozottan kell ügyelni az arányosság – költséghatékonyság szempontjaira. Amennyiben ezen elvek sérelmével járna az eljárási cselekmény megtartása, úgy a szabálysértési jogsegély alkalmazásának álláspontunk szerint nincs helye. Ebben a körben elég csak arra gondolni, hogy a tolmács kirendelésével, eljárásával, vagy a tagállami hatóság esetében a videokonferenciát lehetővé tevő eszköz esetleges költségeivel olyan aránytalan mértékű eljárási költségek keletkezhetnek, amelyek az arányosság követelménye el-

lenében hatnak. Ezért ez a jogsegély inkább elméleti, semmint gyakorlati jelentőséggel bír.

Eljárási jogsegély keretében lehetőség nyílik okiratok, vagy a szabálysértési eljárás iratainak a külföldi hatóság részére történő megküldésére is, azonban nem küldhető meg folyamatban lévő ügyekben az eredeti okirat és a szabálysértési eljárás iratai, valamint feltételül szabható, hogy a megküldött iratokat abban az állapotban szolgáltatassák vissza, amilyenben azokat megküldték.

A szabálysértési eljárásban sem ismeretlen a kézbesítési jogsegély intézménye, ilyenkor a jogsegélyt teljesítő szabálysértési hatóság illetékességét a címzett lakóhelye, ennek hiányában a tartózkodási helye alapozza meg. Ezen eljárási jogsegély keretében csak olyan irat kézbesíthető, amely tartalmazza annak a hatóságnak a megjelölését, amelytől a címzett a kézbesített irattal, illetve az ügygel kapcsolatban további felvilágosítást kérhet. Tájékoztatást kell nyújtani továbbá a jogorvoslat lehetőségéről, a mulasztás következményeiről és az esetleges költségviselésről is. A kézbesítés megtörténtét igazoló térítvevényt az általános szabálysértési hatóság nyolc napon belül megküldi a legfőbb ügyésznek, aki azt továbbítja a megkeresést előterjesztő tagállami hatósághoz.

Tagállami hatóság részére eljárási jogsegély keretében működik az EU-CARIS, ezen belül pedig a RESPER (Európai Gépjármű és Vezetői Engedély Információs Rendszer) rendszer, amikor a közúti közlekedési nyilvántartó szerv a szabálysértési eljárás alá vont

személy hatósági nyilvántartásban szereplő személyes adatairól teljesít adatszolgáltatást. Ha az elkövetéshez gépjárművet használtak, a gépjármű rendszámának és gyártmányának megjelölésével a cselekmény elkövetésekor a gépjármű üzembentartójára vonatkozó adatok közölhetők a legfőbb ügyész útján. Az automatizált keresést jogszabályi alapját az 1999. évi LXXXIV. törvény 27/A. § (2)-(4) bekezdése és 27/C. § (1) és (2) bekezdése biztosítja.

A tagállami hatóság megkeresésére irányuló szabálysértési eljárási jogsegély keretében a megkeresésben a szabálysértési hatóság, illetve a bíróság az eljárás felfüggesztése mellett a teljesítésre legfeljebb hat hónapos határidőt állapíthat meg, amelyet megfelelően indokolni kell. A felfüggesztés tartama az elévülés határidejébe nem számít be, azonban, ha a megkeresés a kért határidőn belül nem teljesíthető, nyilatkozni kell, hogy a megkeresést a szabálysértési hatóság, illetve a bíróság továbbra is fenntartja-e. A hazai szabálysértési hatóság, illetve a bíróság is ugyanazokat az eljárási jogsegély eszközöket veheti igénybe, mint amelyeket a tagállami hatóság az előbbieken részletezettek szerint. Kiemelendő, hogy a szabálysértési eljárás iratainak kézbesítésére csak akkor van lehetőség, ha a címzett címe ismeretlen vagy nem egyértelmű, vagy ha az irat postai úton történő kézbesítése nem volt lehetséges, továbbá, ha a szabálysértési hatóság, valamint a bíróság megítélése szerint a postai úton való kézbesítés nem megfelelő vagy eredménytelen lenne.

5. Azonosságok és különbségek a szabálysértési- és büntető ügyekben

Áttekintve a büntető- és szabálysértési eljárásban érvényesülő szabályokat, láthatjuk, hogy zömében azonos rendelkezésekkel találkozunk. Mindkét eljárásban az európai nyomozási határozat jogi alapnormája a 2014/41/EU. Irányelv, olyannyira, hogy a szabálysértési jogsegélyről szóló törvény a 3/A.§-ában külön iránymutatást ad arra nézve, hogy – az egyébként egységes – formanyomtatványon gyanúsított vagy vádlott alatt az eljárás alá vont személyt, míg nyomozás alatt a szabálysértési eljárást kell érteni. Eltérő fogalmakat találunk a kibocsátás előfeltételei körében, azonban a gyakorlat nyelvére lefordítva az arányosság-szükségesség- jogszerűség és az arányosság-megfelelőség-alkalmazhatóság követelménye ugyanazzal a vég eredménnyel jár; mind szabálysértési-, mind büntető eljárásban azonos jogelvek mentén, jogalkalmazói mérlegelést követően kerülhet sor az eljárási jogsegély igénybevételére. Úgyszintén teljes a hasonlóság a határidők, a megtagadási okok, a költségviselési rendelkezések, a konzultációs, egyeztetési eljárások lefolytatása, valamint a határozati formát igénylő eljárási cselekmények és a jogorvoslat tekintetében.

A legjelentősebb különbség – ahogyan az korábban részletesen ismertetésre került – a szabálysértési eljárásban a központi hatóság szerepe. A büntető ügyekben az ENYH kibocsátása és végrehajtása során nem kötelező jelleggel, csupán lehetőségként, úgynevezett „kontaktpontként” járhat el az Eurojust,

illetve az EIH, szerepük ennek megfelelően koordinálásra, együttműködésre, a hatékony végrehajtás elősegítésére terjedhet ki, azonban az ENYH formai- és tartalmi követelményeinek ellenőrzése, a végrehajtás – esetleg megtagadás – kérdésében való döntés a tagállami hatóság feladatát képezi; úgyszintén az Eurojust és EIH igénybevétele nem váltja ki a tagállami hatóságok közötti közvetlen kapcsolattartás kötelezettségét. Ezzel szemben a szabálysértési eljárásban a központi hatóság megkerülhetetlen, a korábbiakban írtak szerint szerepe egyfajta „nemzeti szűrő” jelleget tölt be. A szabálysértési eljárási jogsegélyek esetén a végrehajtó tagállami hatóságok között nincs közvetlen kapcsolat, valamennyi releváns intézkedésre csak a központi hatóságon keresztül kerülhet sor, továbbá az eljárási jogsegélyek, így az ENYH esetében is a formai-tartalmi követelmények ellenőrzésére, az esetleges megtagadásra is a központi hatóság jogosult.

IX. Az európai nyomozási határozat és az adatvédelem

1. A bűnüldözési célból kezelt személyes adatok védelmére vonatkozó irányelv

A magyar közkeletű nevet nem is elnyert, csak dzsídípiárként emlegetett adatvédelmi rendelet mellett sokak számára – jogalkalmazóknak is – elszikkad az a tény, hogy a büntetőeljárás során elsősorban nem a GDPR rendelkezéseit alkalmazzuk.

A GDPR 2. cikk (2) bekezdés d) pontja kimondja, hogy nem terjed ki a Rendelet tárgyi hatálya a személyes adatoknak az illetékes hatóságok által a bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése, a vádeljárás lefolytatása vagy büntetőjogi szankciók végrehajtása – így többek között a közbiztonságot fenyegető veszélyekkel szembeni védelem és e veszélyek megelőzése – céljából végzett kezelése.

E célból született meg a Bűnügyi Irányelv (2016/680/EU Irányelv), amelynek 1. cikk (1) bekezdése szó szerint megismétli az imént idézett GDPR-rendelkezést azzal, hogy ennek az irányelvnek a tárgyi hatálya éppen erre terjed ki.

A Bűnügyi Irányelv megadja a tagállamok által a bűnügyi adatok kezelése során alkalmazandó legfontosabb alapelveket:

- jogszerű és tisztességes adatkezelés;
- adatgyűjtés csak meghatározott, egyértelmű és jogszerű célból;
- megfelelő és releváns adatok az adatkezelés céljához;
- szükséges mérték;
- pontos és (ahol szükséges) naprakész;
- csak a célja eléréséhez szükséges ideig kezelendő;
- megfelelő biztonság garantálása.

Az ENYH vonatkozásában a Bűnügyi Irányelv nem tartalmaz külön rendelkezéseket, hiszen egy jogsegély útján történő adattovábbítás épp olyan adatkezelésnek minősül, mintha az a saját államon belül lenne továbbítva.

Egy példa az ENYH esetében: a nyomtatvány kitöltésekor nem előírás, hogy megadjuk az ügy vádlottjainak a nevét, hiszen a jogsegély egy adott személyre vonatkozik, aki nem feltétlenül a(z egyetlen) vádlottja az ügynek. Ugyanakkor a *ne bis in idem* elve érvényesüléséhez, az esetleges párhuzamos eljárás végrehajtó tagállam általi ellenőrzéséhez elengedhetetlen a vádlott, sőt, a vádlottak neve, így annak feltüntetése az ENYH-ban indokolt, nem lépi túl a célt. (Ezzel szemben talán szakítani kellene azzal a gyakorlattal, hogy pl. a Be. 261. §-a szerinti adatkéréskor a bíróság úgy keres meg valamely, az ügyben egyébként nem szereplő természetes vagy jogi személyt adatközlés céljából, hogy megjelöli, ki ellen van folyamatban az eljárás.)

Míg a GDPR 2018. május 25-től EU-szerte közvetlenül alkalmazandó, addig a Bűnügyi Irányelvet a tagállamoknak 2018. május 6-ig kell átültetniük nemzeti jogszabályaikba.

Röviden ki kell térni az Irányelven kívül eső, de az ENYH-val elérhető adatszolgáltatásokat részben lefedő más, speciális európai uniós jogi eszközökre is, mivel az azokban lefektetett szabályok rámutatnak az adatvédelem kiemelt fontosságára a bűnüldözési célú információcserék során

Az ún. Prümi Határozat (2008. június 23-i, 2008/615/IB tanácsi határozat különösen a terrorizmus és a határon átnyúló bűnözés elleni küzdelemre irányuló, határokon átnyúló együttműködés megerősítéséről) a DNS-profilok, az ujjlenyomat-adatok és a gépjármű-nyilvántartási adatok automatizált cseréjét írja elő a bűncselekmények ki-

vizsgálása, részben a bűncselekmények megelőzése (az ujjlenyomatok és a gépjármű-nyilvántartási adatok), részben pedig a közbiztonság fenntartása (a gépjármű-nyilvántartási adatok) céljából²⁷. A (17) preambulum-bekezdés szerint az ilyen adatvédelmi rendelkezéseknek figyelembe kell venniük különösen az adatbázisokhoz való, határokon átnyúló, online hozzáférés egyedi jellegét. Mivel az online hozzáférés esetében a dokumentációt kezelő tagállamnak nem áll módjában előzetes ellenőrzést végezni, gondoskodni kell egy utólagos ellenőrzést biztosító rendszerről. A határozat külön fejezetet szentel az adatvédelmi rendelkezéseknek. Az adatok lekérdezése szigorúan csak a szűkkörűen meghatározott célok érdekében, az erre jogosult tagállami szervek által történhet. A legkorszerűbb technikát kívánja meg és az adatok átadásáról pontos dokumentációt kell készíteni. Az adatcsere ugyan automatizált, de első körben csak találatot jelez, pl. hogy az adott ujjlenyomat megegyezik a keresettel, de a referenciaadatokhoz tartozó személyes adatokhoz az adatkérő félnek nincs hozzáférése. A biztonságra és az adatvédelemre vonatkozó szabályok betartása érdekében az IMS-intézkedéssel egy közös portált alakítanak ki a meglévő csatornákhöz és rendszerekhez való hozzáférés biztosítása érdekében.

Az ún. „svéd kezdeményezés” (A Tanács 2006/960/IB Kerethatározata (2006. december 18.) az Európai Unió tagállamainak bűnüldöző hatóságai közötti, információ és bűnüldözési operatív információ cseréjének leegyszerűsítéséről) megállapítja azokat a

szabályokat és határidőket, amelyek a bűnüldözési operatív információknak és az egyéb információknak a tagállamok bűnüldöző hatóságai közötti, a nyomozás vagy bűnüldözési operatív műveletek végrehajtása céljából megvalósuló cseréjére vonatkoznak. A 8. cikk szerinti adatvédelmi szabályok előírják a célhozkötöttséget, de azt is, hogy a szolgáltató illetékes bűnüldöző hatóság – nemzeti jogának megfelelően – feltételeket állapíthat meg a fogadó illetékes bűnüldöző hatóság felé az információ és bűnüldözési operatív információ felhasználására vonatkozóan.

A PNR irányelv (Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/681 Irányelve (2016. április 27.) az utas-nyilvántartási adatállománynak (PNR) a terrorista bűncselekmények és súlyos bűncselekmények megelőzése, felderítése, nyomozása és a vádeljárás lefolytatása érdekében történő felhasználásáról) a légi fuvarozók utas-nyilvántartási adatainak (Passenger Name Record – PNR) felhasználási szabályait tartalmazza. Szigorúan csak terrorizmus és súlyos bűncselekmények elleni büntetőeljárásra korlátozza az adatfelhasználás lehetőségét, ámbar a mellékletben „súlyos bűncselekmény”-ként felsorolt bűncselekmények köre igen tág.

Az adatbeszerzés az ún. „pull” módszerrel vagy a „push” módszerrel történhet.

Az első esetben a tagállam PNR adatokat igénylő illetékes hatóságai hozzáféréssel rendelkeznek a légi fuvarozó helyfoglalási rendszeréhez, és a kért PNR adatok egy példányát lekérlik a rendszerből.

A második esetben a légi fuvarozók továbbítják a szükséges PNR-adatokat az azokat kérő hatóság részére, és így a légi fuvarozók fenntarthatják az ellenőrzést a szolgáltatott PNR adatok köre felett.

Az irányelv a „push” módszert favorizálja, mivel az adatvédelmi szempontból magasabb szintű, hiszen fennmarad az adott légitársaság közvetlen ellenőrzési lehetősége az adatszolgáltatás felett. A teljes PNR-adathoz való hozzáférés – amely az érintett közvetlen beazonosítását lehetővé teszi – csak nagyon szigorú és korlátozott feltételek esetén, a kezdeti adatmegőrzési időszak leteltét követően szabad lehetővé tenni.

Az utas-adat információs egység egy adatvédelmi tisztviselőt nevez ki, aki a PNR-adatok kezeléséért és a vonatkozó biztosítékok végrehajtásának az ellenőrzéséért felelős (PNR-adatokat az egyértelműség és a légi fuvarozókat terhelő költségek csökkentése érdekében az adott tagállamban egyetlen kijelölt egységhez (utas-adat információs egység) kell továbbítani.

2. Adatvédelem az ENYH Irányelvben

Az európai nyomozási határozatról szóló irányelv előkészítése során az európai adatvédelmi biztos kiemelten foglalkozott a témával arra figyelemmel, hogy az ENYH alapján gyűjtött bizonyítékok tartalmazhatnak személyes adatokat, így különösen

- a bankszámlainformációk (23. cikk),

- a banki ügyletekre vonatkozó információk (24. cikk) és
- a banki ügyletek nyomon követése (25. cikk) esetében, illetve kiterjedhetnek személyes adatok közlésére
- 21., illetve a 22. cikkben meghatározott video-, illetve telefonkonferencia esetében.

A nem nevesített jogsegély-témák közül még kiemelten megemlítendő az elektronikus hírközlési szolgáltatás vagy a nyilvános hírközlő hálózat szolgáltatói által megőrzött hírközlési adatok megszerzése, ami a távmeghallgatás mellett talán a leggyakoribb ENYH-téma.

Az adatvédelmi biztos eljárását indokolta az is, hogy az addigi jogsegélyek a már meglévő bizonyítékok közlésére, átadására terjedtek ki, míg az ENYH alapján új bizonyítékok beszerzése, rögzítése, átadása történik, tehát pl. nem a már más ügyben megtörtént telefonlehallgatás adatait bocsátják a megkereső tagállam rendelkezésére, hanem kifejezetten az ő kérésére végeznek lehallgatást anélkül, hogy náluk eljárás lenne folyamatban.

Az adatvédelmi biztos eljárásának alapja az Európai Unió működéséről szóló szerződésnek a személyes adatok védelméről szóló 16. cikke volt, melynek (2) bekezdése kimondja, hogy a természetes személyeknek az uniós intézmények, szervek és hivatalok által, illetve az uniós jog alkalmazási körébe tartozó tevékenységeik során a személyes adataiknak a tagállamok által végzett feldolgozása tekintetében történő védelmére, valamint az ilyen adatok

szabad áramlására vonatkozó szabályokat rendes jogalkotási eljárás keretében az Európai Parlament és a Tanács állapítja meg. E szabályok tiszteletben tartását független hatóságok ellenőrzik. Ez a független hatóság az Európai Adatvédelmi biztos²⁸.

Az adatvédelmi biztos a 2010. decemberében kiadott 2010/C 355/01 számú véleményében az adatvédelem garanciájában látja a kölcsönös bizalom megerősödésének zálogát az európai védelmi határozat és az európai nyomozási határozat tekintetében²⁹.

Négy kulcsszót nevez meg:

- *Pontosság*: precíz megfogalmazást, pontos, félreérthetetlen fordítást kíván meg az ENYH megszövegezésekor. Ez az irányelv 5. cikkében nyilvánul meg, ahol a minimális információk körét szabályozzák. Ugyanitt kötelességévé teszi a tagállamok számára az elfogadott nyelvek körének meghatározását.
- *Biztonság*: a nyomozások titkoságának és az érintett büntetőeljárások bizalmas jellegének biztosítása, biztonságos távközlési rendszer (EJN által létrehozott hálózat). Az EJN belső hálózata, amely biztosítaná az ENYH határozatok gyors és biztonságos megküldését a kibocsátótól a végrehajtóig jelenleg még nem működik, bár az EJN honlapján ez az opció elérhető a nyomtatvány online kitöltése esetén.
- *Tudatosság*: erőforrások álljanak rendelkezésre. Ez azt jelenti, hogy a tagállamnak meg kell len-

nie annak a pénzügyi és technikai fedezetnek, ami az egyes ENYH-val kért bizonyítási cselekmények végrehajtásához szükséges. Ilyen fedezet például az, hogy a videokonferencia lebonyolításához meglegyenek a korszerű berendezések. Tapasztalatunk szerint Magyarország ebben jól teljesített, hiszen szinte mindegyik bírósági épületben legalább egy telekommunikációs végpont van kiépítve, és ez a tendencia csak folytatódik.

- *Elszámoltathatóság*: a hatáskörrel rendelkező tisztviselők szakmai előírásai, belső eljárások.

Az adatvédelmi biztos garanciális javaslatot tett, amely kimondja, hogy az európai nyomozási határozat alapján gyűjtött bizonyítékok nem használhatók fel a bűncselekmények megelőzésétől, nyomozásától, felderítésétől vagy a bűnüldözéstől, illetve a büntetőjogi szankciók végrehajtásától és a védelmi jog gyakorlásától eltérő célokra.

Az adatvédelmi biztos kifejtette az aggályát is a kettős adatvédelmi szinttel szemben, azaz a beszerzett adatokat kezelő tagállam a saját adatvédelmi szabályai alapján kezeli (azaz eltérő védelmi szint áll fenn az EU által meghatározotthoz képest).

Az alábbi ajánlásokat fogalmazta meg:

- tartalmazzon a fordításokra vonatkozó rendelkezést, az európai védelmi határozatról szóló kezdeményezés 16. cikkéhez hasonlóan,

- tartalmazzon olyan rendelkezést, amely megakadályozza a bizonyítékoknak a bűncselekmények megelőzésétől, nyomozásától, felderítésétől vagy a bűnüldözéstől, illetve a büntetőjogi szankciók végrehajtásától és a védelmi jog gyakorlásától eltérő célokra történő felhasználását, a 2008/977/IB kerethatározat 11. cikke (1) bekezdésének d) pontja alóli kivételként,
- az európai nyomozási határozatról szóló kezdeményezés egészüljön ki egy értékelési záradékkal, amely előírja a tagállamok számára, hogy rendszeresen tegyenek jelentést a jogi aktus alkalmazásáról, a Bizottság számára pedig előírja ezeknek a jelentéseknek az összegzését és adott esetben megfelelő módosítási javaslatok kibocsátását.

Valamennyi ajánlás teljesült.

Az ENYH irányelv adatvédelmi szempontokból történő módosítására a közeljövőben kerül sor.

A 2021/0009 (COD) számú javaslat általi legfőbb módosítás abban áll, hogy a személyes adatok védelméről szóló 20. cikket elhagyják. Ez egy logikus lépés, mert e cikk még a Tanács a büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés keretében feldolgozott személyes adatok védelméről szóló 2008. november 27-i 2008/977/IB kerethatározatára hivatkozik. Márpedig a 2016/680 irányelv 62. cikkének (6) bekezdése értelmében a Bizottság felülvizsgálja az uniós jogi aktusokat, hogy szükséges-e ezen irány-

elvhez hozzáigazítani, míg ugyanez az irányelv 2018. május 6-i hatállyal hatályon kívül helyezte a kerethatározatot. Mivel bűnüldözésben érvényesítendő adatvédelemről szóló irányelv általánosan vonatkozik minden eljárásra, ahol a bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése, a vádeljárás lefolytatása vagy büntetőjogi szankciók végrehajtása céljából adatokat kezelnek. Másfelől a 20. cikk megfogalmazása zavart is okozott, mert az ENYH irányelv nem csak büntetőeljárásokban, hanem szabálysértési eljárásban és egyes közigazgatási eljárásokban (tipikusan adónyomozás) is alkalmazható (4. cikk), melyekre viszont a kerethatározat nem vonatkozott, de úgy tűnt, mintha vonatkozna. Az ilyen, büntetőeljárástól eltérő eljárásokban végzett adatkezelésre az általános adatvédelmi rendelet (GDPR) vonatkozik.

A javaslat jelen állás szerint még nem lett az adatvédelmi biztos által véleményezve.

A szabálysértési jogsegélyről szóló 2007. évi XXXVI. törvény 9. §-a az adatvédelmi szabályoknál kifejezetten nevesíti az ENYH-t, de ebben az esetben az alkalmazandó háttérjogszabály a GDPR, illetve az annak megfelelő magyar Info tv.

X. „Kaméleon”: európai nyomozási határozat a Brexit után

Az Egyesült Királyság Európai Unióból történt kilépése miatt célszerűnek tartjuk, hogy tisztázzuk, miként ala-

kul az ENYH sorsa az EU tagállamok és az Egyesült Királyság között. A két fél között kötött megállapodás kiter a bűnügyi jogsegélyen belül a bizonyítékbeszerzésre is.

Az Európai Unió és az Európai Atomenergia-Közösség, valamint Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága között létrejött kereskedelmi és együttműködési megállapodás mint nemzetközi szerződés magyar kihirdető jogszabály nélkül is közvetlen hatállyal rendelkezik. Ez rendezi az EU és az Egyesült Királyság kapcsolatát többek között az EU-n belül ENYH-nak nevezett bűnügyi jogsegélyi kérdésekben.

Az ENYH szempontjából releváns rendelkezések a VIII. címben találhatók. Ezek összhangot mutatnak az Irányelv előírásaival.

A kölcsönös jogsegély iránti megkereséseket közvetlenül, formanyomtatvány használatával kell benyújtani.

A kölcsönös jogsegély iránti megkeresések feltételei egyezést mutatnak az ENYH-éval. Csak akkor lehet kibocsátani, ha az szükséges, arányos és adekvát, azaz a kért nyomozási cselekményeket ugyanilyen feltételek mellett hasonló belföldi ügyben is elrendelhetnék volna. Ha a megkeresett hatóság szerint a feltételek nem állnak fenn, ugyanúgy konzultációra kerül sor, mint az ENYH esetén. Az eltérő nyomozási cselekmény igénybevételeire vonatkozó rendelkezések is azonosak, ezen szabályok kivételei pedig megegyeznek az Irányelv 10. cikk (2) bekezdés *b)-e)* pontjaival.

A gördülékeny kommunikációt az ENYH-val azonos kölcsönös tájékozta-

tási szabályok és határidők is biztosítják.

A határidőknél az egyezőséget csorbítja, hogy 30 helyett 45 napon belül döntenek a megkeresés teljesítéséről és tájékoztatják a megkereső hatóságot.³⁰

XI. Összegzés

Az implementálás óta eltelt idő és a gyakorlat tapasztalatai azt mondatják velünk, hogy az ENYH elérte a célját. Olyan egységes, átfogó és tág hatállyal rendelkező eszközt, jogintézményt hozott létre, mely biztosítja ugyan a védelemhez való jogot és szűk körben a megtagadás lehetőségét is, mégis a szigorú határidőkkel és a megtagadási okok felsorolásával mederbe tereli a tagállami kifogásokat. Az egységes formanyomtatvány és annak nyelvi változatai a költséghatékonyt biztosítják. Jánosi Andrea tanulmányában aggályosnak nyilvánítja az ENYH-t az alapvető jogok és a fegyveregyenlőség szempontjából³¹, magunk részéről ugyanakkor úgy gondoljuk, hogy az egységes európai igazságszolgáltatási térség bizonyításfelvételi rendszere válasz a bűnözés nemzetközi voltára és nem aránytalan beavatkozás a szabadságjogokba, hanem a szükséges együttműködés a társadalmi együttélés szabályainak érvényesítése érdekében. Ha visszagondolunk a tanulmányunk elején részletezett, az európai nyomozási határozat fejlődéstörténetét kísérő körülményekre, láthatjuk, hogy mik voltak azok a tényezők, amelyek a tagállamok közötti valóságos bűnügyi együttműködés akadályait képezték,

s milyen újítások, de legfőképp a bizonyítékok széleskörű beszerzése biztosításának lehetősége révén érte el az európai nyomozási határozat a célját: a valóságos és virtuális határok nélküli tagállami bűnügyi együttműködést. Ez az együttműködés ugyanakkor korántsem öncélú, avagy önkényes, hiszen a megtagadási okok rendszere mellett szigorú követelmények érvényesülnek a kibocsátó hatósággal szemben, a tisztességes eljárás követelményét pedig a jogszerűség-arányosság-szükségesség mindenkori mércéje, s adott esetben végrehajtó tagállami kontrollja biztosítja, miközben a terhelt és védő részére is biztosított az európai nyomozási határozat kibocsátásának indítványozása, nemkülönben a kibocsátó és végrehajtó tagállami hatóságok rendszerébe illesztett jogorvoslati lehetőségek. Amint azt tanulmányunkban bemutattuk, a közvetlen kapcsolattartás lehetőségének a biztosítása, az egyeztetés, konzultáció lehetősége, a lojális együttműködés követelménye, a tagállami hatóság tagjának jelenléte az európai nyomozási határozat hatékony végrehajtásának eszközei, melyek quasi hazai megkeresett bírósági feltételrendszer mellett biztosítják a bizonyíték beszerzésének kontrollált, törvényes, határok nélküli lehetőségét. Számtalan, a tanulmányban csak példálózó jelleggel bemutatott formái közül a határok nélküliség legplasztikusabban a videokonferencia formájában ölt testet, amely a közvetlenség elvének sérelme nélkül biztosítja a bizonyítási eszköz – elsősorban a tanúvallomás – oly módon történő megszerzésének a lehetőségét, hogy az sem a vádlotti jogok és lehetőségek

korlátozását nem eredményezi, sem a kihallgatással érintett személy számára nem jár aránytalan megterheléssel. A garanciális szabályok – ahogyan azt tanulmányunkban kifejtettük – még az egyszerűbb megítélésű ügyekben, így a szabálysértési eljárásban is érvényesülnek, hiszen az EJEB irányadó esetejoga, valamint az arányosság-megfelelőség-alkalmazhatóság „tesztje” által támasztott követelmények sem a fegyhelyegyenlőség elvének, sem az alapvető jogoknak a sérelmével nem járnak, miközben az európai nyomozási határozat végrehajtása során az adatvédelmi rendelkezések sem sérülhetnek, legyen szó akár büntető- akár szabálysértési eljárásról. Tanulmányunkban bemutattuk azokat a körülményeket, eseteket, melyek fennállásakor az európai nyomozási határozattól eltérő jogi eszköz igénybevétele indokolt, a mellékletekben pedig a gyakorlat során felmerült kérdések és válaszok ismeretése útján egyfajta „eszenciális” összefoglalót kívántunk nyújtani az európai nyomozási határozat témakörében, míg az ábrákkal az egyszerűbb és közelebbi bemutatásra törekedtünk.

Reméljük, hogy tanulmányunk hasznos elméleti és gyakorlati segédanyagként használható fel, hiszen Arany János szavait idézve:

„Kettős úton halad az emberi élet:
Egyik a gyakorlat, másik az elmélet...”.

1 Az Eurojust és az Európai Igazságügyi Hálózat közös útmutatója az európai nyomozási határozat gyakorlati alkalmazásához 2019. június 3.2.2.4

2 Az Eurojust és az Európai Igazságügyi Hálózat közös útmutatója az európai nyomozási határozat gyakorlati alkalmazásához 2019. június 3.2.2.4

3 Farkas Krisztina – Kármán Gabriella: i.m. 243. o.

4 Report on Eurojust's casework in the field of the European Investigation Order, November 2020 3.2.2.4

5 Report on Eurojust's casework in the field of the European Investigation Order, November 2020 3.2.2.4

6 Jorge A. Espina Ramos: The European Investigation Order and its Relationship with Other Judicial Cooperation Instruments. Establishing Rules on the Scope and Possibilities of Application. *Eucrim* 1/2019. 53-60.

7 Az Eurojust és az Európai Igazságügyi Hálózat közös útmutatója az európai nyomozási határozat gyakorlati alkalmazásához 2019. június 8.4.

8 A bizottság közleménye kézikönyv az európai elfogatóparancs kibocsátására és végrehajtásáról, 2017/C. 335/01., 2. 5. pont

9 Jánosi Andrea: i.m. 2018, 44-45. o.

10 Report on Eurojust's casework in the field of the European Investigation order 2020, november 3.2.2.

11 Farkas Krisztina – Kármán Gabriella: i.m. 241. o.

12 Jánosi Andrea: i.m. 2018, 46. o.

13 Az Eurojust és az Európai Igazságügyi Hálózat közös útmutatója az európai nyomozási határozat gyakorlati alkalmazásához 2019. június 8.8.1.

14 Az Eurojust és az Európai Igazságügyi Hálózat közös útmutatója az európai nyomozási határozat gyakorlati alkalmazásához 2019. június 8.8.1.

15 Report on Eurojust's casework in the field of the European Investigation order 2020, november 3.2.2.2.

16 Ügyészégi Szemle 2017/04. II. évfolyam 4. szám Törő Andrea: Gondolatok az Európai nyomozási határozat szabályozásáról és gyakorlati alkalmazásáról 11-12. oldal

17 Az Eurojust és az Európai Igazságügyi Hálózat közös útmutatója az európai nyomozási határozat gyakorlati alkalmazásához 2019. június 8.2.pont és Report on Eurojust's casework in the field of the European Investigation Order, November 2020, 3.2.2.3

18 Stanislaw Tosza: i.m.

19 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1805 rendelete – Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a büntetőügybeli elektronikus

bizonyítékokra vonatkozó, közlésre és megőrzésre kötelező európai határozatokról

20 Stanislaw Tosza: i.m.

21 Stanislaw Tosza: i.m.

22 Jánosi Andrea: i.m. 2018, 46-47. o.

23 B/12207 – A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2019. évi tevékenységéről http://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/admin/2020/10/ogy_beszamolo_2019.pdf

24 Újhelyi Bence: A szabálysértési jogsegély (<http://dfk-online.sze.hu/images/optimi%20nostri/2009/ujhelyi.pdf>)

25 Erdődy Gyula: A magyar szabálysértési jog alakulása és fejlődési lehetőségei jogállami környezetben PhD értekezés 2017. <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/erdody-gyula/erdody-gyula-vedes-ertekezes.pdf>

26 Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2015.EL.II.H.13. szabálysértés – 37. szám http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_5.pdf

27 A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az EU-n belüli büntődözési együttműködés erősítése: az európai információcserre-modell – Brüsszel, 2012. december 7., COM (2012) 735 final

28 https://edps.europa.eu/edps-homepage_en?lang=hu : The EU's independent data protection authority

29 Az Európai Unió Hivatalos Lapja C 355 szám (53. évfolyam, 2010. december 29.)

30 A határidők a következő esetekben nem alkalmazandók:

(a) gyorsajátás, ha nem járt más személy sérülésével vagy halálával, és ha a sebesség túllépése nem volt jelentős;

(b) a biztonsági öv használatának mellőzése;

(c) a piros jelzésnél vagy más kötelező megállást jelző jelzésnél való megállás elmulasztása;

(d) a bukósisak viselésének mellőzése; vagy

(e) tiltott sáv (például leálló sáv, tömegközlekedési célra fenntartott sáv vagy útépitési célra lezárt sáv) használata.

31 Jánosi Andrea: i.m. 2018, 48. o.

dr. Projics Nárcisz
doktorandusz, PTE ÁJK Büntető és
Polgári Eljárásjogi Tanszék

Az új büntetőeljárás törvény¹ hatása a kártalanítás jogintézményére

I. Bevezető gondolatok

Az állam gyakorolja a büntetőhatalom monopóliumát. Előfordulhat, hogy az állam, illetve az állam nevében eljáró állami szervek egyes emberi jogokat sértő intézkedést tesznek. A büntetőeljárás folyamán, különösen a kényszerintézkedések alkalmazása során az egyik legalapvetőbb emberi jog (személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jog) megsértésére kerülhet sor. Az állam felhatalmazással bír ezen intézkedések megtételére, azonban az esetlegesen előforduló hibák orvoslása morális kötelessége.² Az alapjogok védelmére és az esetleges megsértésük orvoslására egy jogállamban minden korban kiemelt figyelmet kell fordítani. A büntetőeljárás során a terheltet kár érheti a hatályos jogszabályok megsértésével vagy akár jogszerű eljárás is okozhat sérelmet neki.³ A kártalanítás kérdéskörénél a jogszerű eljárás okozta károkozások kerülnek előtérbe.

Az új büntetőeljárás törvény (2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról, a továbbiakban: Be.) számos újítást hozott a vizsgált jogintézmény szabályozásával kapcsolatban, amelyek közül a legnagyobb nívuma, hogy bevezette az osztott szerkezetű kártalanítási rendszert. A kártalanítási igény érvényesítésére kétféle eljárásban van lehetőség: egyszerűsített kártalanítási eljárásban, illetve kártalanítási perben.

Jelen tanulmányban az alaptalanul alkalmazott szabadságkorlátozásért járó kártalanítás és a kártalanítási eljárás alapvető rendelkezéseit mutatom be a hatályos szabályozás alapján, különös figyelmet fordítva az új kódexben a korábbi szabályozáshoz képest bevezetett újításokra. A kártalanítás hatályos szabályozásának vizsgálata részeként fontosnak tartom áttekinteni a nemzetközi dokumentumok és az Alaptörvény kapcsolódó rendelkezéseit.

II. Nemzetközi dokumentumok

A kártalanítás megismerésekor elkerülhetetlen a nemzetközi egyezmények vonatkozó rendelkezéseinek áttekintése. Fontos a jogszabályok megalkotása és a hatályos szabályok módosítása során a nemzetközi egyezményekre figyelmet fordítani, hiszen egyrészt törvénnyel kihirdetett részei belső jogunknak, másrészt az állampolgárok panaszaikkal nemzetközi szervekhez fordulhatnak, amelyek megállapíthatják, hogy a belső jog sérti az egyezmény bizonyos pontjait.⁴

Kiindulópontként fontos megjegyezni, hogy a vizsgált jogintézmény által érintett alapvető jog a személyi szabadság és biztonság, amely a legrégibbi múlttal rendelkező alapjog, védelmét több nemzetközi egyezmény is rögzíti. Ezek közül kiemelkedik az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény (a továbbiakban: Euroegyezmény), valamint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, amelyeket a kapcsolódó jogi szabályozás körében mindenképp górcső alá kell venni.

Az Euroegyezmény⁵ az alábbi kapcsolódó rendelkezéseket tartalmazza:

5. cikk

Szabadsághoz és biztonsághoz való jog

„1. Mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra. Szabadságától senkit sem lehet megfosztani, kivéve az alábbi esetekben és a törvényben meghatározott eljárás útján:

a) törvényes őrizetben tartás az illetékes bíróság által történt elítélést követően;

b) olyan személy törvényes letartóztatása vagy őrizetbe vétele, aki nem tesz eleget a bíróság törvényes rendelkezésének, illetőleg a törvény által megállapított kötelezettség teljesítésének biztosítása céljából történő letartóztatás vagy őrizetbe vétel;

c) törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel abból a célból, hogy e bűncselekmény elkövetése alapos gyanúja miatt az illetékes hatóság elé állítsák, vagy amikor ésszerű oknál fogva szükséges, hogy megakadályozzák bűncselekmény elköveté-

sében vagy annak elkövetése után a szökésben;

d) a kiskorú őrizetbe vétele törvényes rendelkezés alapján nevelési felügyelet céljából vagy törvényes őrizetben tartása az illetékes hatóság elé állítás céljából;

e) törvényes őrizetbe vétel fertőző betegségek terjedésének megakadályozása céljából, valamint elmebeteg, alkoholisták, kábítószer-élvezők vagy csavargók őrizetbe vétele;

f) törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel az országba való jogtalan belépés megakadályozása céljából vagy olyan személy törvényes letartóztatása vagy őrizetbe vétele, aki ellen intézkedés van folyamatban kiutasítása vagy kiadatása céljából.

2. Minden letartóztatott személyt haladéktalanul tájékoztatni kell az általa értett nyelven letartóztatása okairól és az ellene felhozott vádról.

3. E Cikk 1. c) bekezdésének rendelkezésével összhangban letartóztatott vagy őrizetbe vett minden személyt haladéktalanul bíró, vagy a törvény által bírói hatáskörrel felruházott más tisztségviselő elé kell állítani, és a letartóztatott vagy őrizetbe vett személynek joga van arra, hogy ésszerű időhatáron belül tárgyalást tartsanak ügyében vagy a tárgyalásig szabadlábra helyezzék. A szabadlábra helyezés olyan feltételekhez köthető, melyek biztosítják a tárgyaláson való megjelenést.

4. Szabadságától letartóztatás vagy őrizetbe vétel folytán megfosztott minden személynek joga van olyan eljáráshoz, melynek során őrizetbe vételének törvényességéről a bíró-

ság rövid határidőn belül dönt, és törvényellenes őrizetbe vétele esetén szabadlábra helyezését rendeli el.

5. Mindenkinek, aki e Cikk rendelkezéseinek megsértésével végrehajtott letartóztatás vagy őrizetbe vétel áldozata, joga van kártalanításra.”

7. kiegészítő jegyzőkönyv 3. cikk

Kártalanításhoz való jog bírói hiba esetén

„Ha büntető ügyben hozott jogerős elmarasztaló ítéletet utóbb megsemmisítenek, vagy az elítéltet kegyelemben részesítik azért, mert új vagy újonnan feltárt tények bizonyítják, hogy bírói tévedés történt, azt a személyt, aki ezen ítélet folytán büntetést szenvedett el, kártalanítani kell az adott államban érvényes törvényeknek vagy joggyakorlatnak megfelelően, hacsak be nem bizonyítják, hogy a tények nem kellő időben való felfedése teljesen vagy részben az elítéltnek róható fel.”

Az Euroegyezmény 5. cikke a személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jog biztosítása mellett tartalmazza, hogy milyen esetben és törvényben meghatározott milyen eljárás útján lehet valakit szabadságától megfosztani, továbbá az 5. pontban rögzíti azt is, hogy annak, aki a cikk rendelkezéseinek megsértésével végrehajtott letartóztatás vagy őrizetbe vétel áldozata, joga van kártalanításra. Az Euroegyezmény 7. kiegészítő jegyzőkönyv 3. cikke tartalmazza a kártalanításhoz való jogot bírói hiba esetén, ez arra az esetre vonatkozik, amikor bírói tévedés történt és a jogerős elmarasztaló ítéletet utóbb megsemmisítik vagy az elítéltet kegyelemben részesítik.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának kapcsolódó rendelkezései az alábbiak:

9. cikk

„1. Mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra. Senkit sem lehet önkényesen őrizetbe venni vagy letartóztatni. Senkit sem lehet szabadságától másként, mint a törvényben meghatározott okokból és a törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani.

5. Annak a személynek, aki törvénytelen letartóztatás vagy fogvatartás áldozata volt, kikényszeríthető joga van kártalanításra.”

14. cikk

„6. Amikor valakit bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen elítélnék és ezt követően az elítélését hatályon kívül helyezik vagy kegyelemben részesítik azért, mert egy új vagy újonnan feltárt tény azt bizonyítja, hogy téves döntés született, azt a személyt, aki ilyen elítélés következtében büntetést állt ki, a törvénynek megfelelően kártalanítani kell, kivéve ha bizonyítást nyer az, hogy a nem ismert ténynek kellő időben való fel nem tárása teljesen vagy részben neki róható fel.”

Hazánkban az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel hirdették ki az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát (a továbbiakban: Egyezségokmány), amely a 9. cikk 1. pontjában tartalmazza, hogy mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra, valamint, hogy csak a törvényben meghatározott okból

és eljárás útján lehet valakit szabadságától megfosztani. Az Egyezségokmány 9. cikk 5. pontja szerint annak a személynek, aki törvénytelen letartóztatás vagy fogva tartás áldozata volt, kikényszeríthető joga van a kártalanításra. Az Egyezségokmány 14. cikk 6. pontja alapján azt a személyt, akit bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen elítélnek és az elítélését hatályon kívül helyezik vagy kegyelemben részesül, mivel téves döntés született, kártalanítani kell.⁶

A bemutatott nemzetközi dokumentumok mellett az Európai Unió Alapjogi Chartájának 6. cikke is rögzíti a szabadsághoz és biztonsághoz való jogot: *„Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.”*⁷ Azonban a Charta a kártalanításra vonatkozóan nem tartalmaz rendelkezést; a 47. cikk csak annyit rögzít, hogy: *„Mindenkinek, akinek az Unió joga által biztosított jogait és szabadságait megsértették, az e cikkben megállapított feltételek mellett joga van a bíróság előtti hatékony jogorvoslat-hoz.”*⁸

III. Az Alaptörvény kártalanításhoz kapcsolódó rendelkezései

Az Alkotmány⁹ az 1989/90-es változásokat és ennek megfelelő módosítást követően a személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jogot az alábbiak szerint biztosította:

„55. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra, senkit sem lehet szabadságától másként, mint a törvényben meghatározott okokból és a törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani.

(2) Az, aki törvénytelen letartóztatás vagy fogvatartás áldozata volt, kártérítésre jogosult.”

Az a személy, akinek szabadságát törvénytelen letartóztatás vagy fogva tartás miatt vonták el, kártérítésre volt jogosult. Tehát ez a rendelkezés csak a törvénytelen fogva tartásra vonatkozik és csak a kártérítési jogot mondja ki. Az Alkotmányban kártalanításra vonatkozó rendelkezést nem találhattunk.

A kártalanításra vonatkozó hatályos belső jogi szabályozás vizsgálata körében mindenképp meg kell említeni az Alaptörvény szabályozását. A polgári államok alkotmányai kiemelt hangsúlyt helyeznek arra, hogy az emberi jogokat, azon belül is a személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jogot deklarálják. Ennek megfelelően Magyarország Alaptörvénye is rögzíti a nemzetközi egyezmények szövegében bevett megnevezéssel a szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jogot, a IV. cikk (1) bekezdése szerint: *„Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz”*. Továbbá Magyarország Alaptörvénye a kártalanításhoz kapcsolódó rendelkezést is tartalmaz a IV. cikk (4) bekezdésében, amely szerint: *„Akinek szabadságát alaptalanul vagy törvénytelenül korlátozták, kárának megtérítésére jogosult.”* Az Alkotmány csak a törvénytelen, míg az Alaptörvény az

alaptalan szabadságkorlátozás esetén is lehetővé teszi a kár megtérítését.

Továbbá a Be. 2. §-a is rögzíti az alapvető jogok védelme körében: „A büntetőeljárásban mindenki számára biztosítani kell a szabadsághoz és személyi biztonsághoz fűződő jogot.”

IV. A kártalanítás célja

Annak általános meghatározására, hogy a kártalanítás milyen hátrányok kompenzálását irányozza elő a 41/2003. (VII. 2.) AB határozat nyújt segítséget, amely szerint az állam büntető hatalmának gyakorlása során előforduló tévedések orvoslását szolgálja. Tremmel a jogállamiság fokára nagyon jellemző jogintézménynek nevezte.¹⁰ Ennek azonban kettő része van: egyrészt, hogy milyen esetekben biztosít, illetve zárja ki a kártalanítást a törvény, másrészt, hogy ezek a szabályok a gyakorlatban mennyire tudnak érvényesülni.¹¹ A kártalanítási helyzetek és a kártalanítás célja rögzítésre kerül a jogalap megjelölésével. Újdonságként szerepel a Be.-ben a kártalanítási alaphelyzet megfogalmazása, amikor a terhelt kártalanításra jogosult. A kártalanítás jogalapját a büntetőeljárás során vagy a büntetőeljárás eredményeként a szabadság alaptalan elvonása vagy korlátozása, az alaptalan fogva tartás adja. Finkey a kártalanítás jogalapját az eljárás anyagi jogtalanságában látta, mivel itt olyan személyt ért kár, akinek az alkotmányban biztosított személyes szabadságjogai alaptalanul kerültek megsértésre.¹²

A szabadság alaptalan elvonása, illetve korlátozása kapcsán le kell szögezni, hogy az alaptalan nem jelent jogellenességet. Fontosnak tartom kiemelni a kártalanítás és a kártérítés intézménye közötti alapvető különbséget. A kártérítés esetén a jogalap a jogellenes, vétkes károkozás. Ezen esetekben a polgári perben a károsultnak bizonyítania kell a jogalap fennálltát. A kártalanítás jogalapja független a vétkességtől, nem jogellenes magatartás következménye a bekövetkezett kár, a kártalanításra jogosultnak nem kell a jogalap fennálltát sem bizonyítania.¹³ A Legfelsőbb Bíróság elvi határozatban is megfogalmazta, hogy a büntetőeljárással összefüggő kártalanítási és kártérítési igénynek nem azonos a jogalapja, nem áll fenn közöttük érvényesítési rangsor vagy sorrend.¹⁴

Mindenképp meg kell említeni, hogy a felmentéssel végződő büntetőeljárás során foganatosított előzetes letartóztatás miatt igényelt kártalanítás megállapításánál nem lehet figyelembe venni a vád tárgyává tett bűncselekmény súlyát és társadalmi megítélését. A kártalanítási perben a szabadságelvonás tényének és tartamának van jelentősége.¹⁵

V. A kártalanítás feltételei

A kártalanítás feltételein belül megkülönböztetjük a pozitív és a negatív feltételeket. A pozitív feltételeknek fenn kell forogniuk ahhoz, hogy adott személy kártalanításban részesülhessen. A negatív feltételek bármelyikének felmerülése kizárja a kártalanítást ak-

kor is, ha egyébként a pozitív feltételek fennállnak.

1. A kártalanítás pozitív feltételei

Természetesen a következőkben ismertetésre kerülő pozitív feltételek fennállásakor is csak igényérvényesítés esetén jár kártalanítás a jogosultnak. A törvény taxatív felsorolja a kényszerintézkedések körét, amelyek elrendelése esetén kártalanításra jogosult lehet a terhelt, amennyiben az eljárás megszüntetésére, a kényszerintézkedés tartamát meghaladó mértékű büntetés kiszabására, intézkedés alkalmazására kerül sor, ezek a következők:

- letartóztatás,
- előzetes kényszergyógykezelés,
- olyan bűnügyi felügyelet, melynek során a bíróság a terhelt számára előírta, hogy lakást, egyéb helyiséget, intézményt vagy bekerített helyet engedély nélkül nem hagyhat el, valamint
- lehetővé teszi a kártalanítást az őrizetért is, amennyiben az előzőekben felsorolt kényszerintézkedések valamelyike követi.¹⁶

A kártalanítás jogcímei négy csoportba sorolhatók:¹⁷

1. Az első csoportba tartoznak azok az esetek, amikor az előzőekben felsorolt kényszerintézkedések valamelyike elrendelésre került, majd később az ügyészség vagy a nyomozó hatóság megszüntette az eljárást. Azonban fontos megjegyezni, hogy a megszüntetés csak akkor teszi lehetővé a kártalanítást, ha arra azért került sor, mert

- a cselekmény nem bűncselekmény,
- nem a gyanúsított követte el a bűncselekményt,
- a rendelkezésre álló adatok, illetve bizonyítási eszközök alapján nem volt megállapítható bűncselekmény elkövetése, vagy az elkövető büntethetőségét, illetve a cselekmény büntetendőségét kizáró ok volt megállapítható,
- a rendelkezésre álló adatok, illetve bizonyítási eszközök alapján nem volt megállapítható, hogy a bűncselekményt a gyanúsított követte el,
- elévülés folytán a büntethetőség megszűnt, illetve
- cselekményt már jogerősen elbírálták.

A Bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk a kártalanítást „ártatlanul szenvedett” előzetes letartóztatás, vizsgálati fogság és büntetés esetén járó kártalanításnak nevezte. Itt azonban formális (nem materiális) értelemben vett ártatlanságról van szó. Herke fogalmazta meg, hogy helyesen az ártatlanság helyett „nem bűnösségről” beszélhetünk, hiszen előfordulhat, hogy olyan személlyel szemben szüntetik meg az eljárást, akinek bűnösségét nem sikerült bebizonyítani, azonban ártatlansága sem bizonyosodott be. Például a büntethetőséget kizáró ok esetén előfordulhat, hogy nem bizonyosul be, hogy nem a kártalanításban részesülő személy követte el a bűncselekményt. Ráadásul vannak olyan esetek, amikor bűnös személlyel

szemben alkalmazták a kényszerintézkedést, de annak törvényi alapja hiányzik (elévülés, res iudicata).¹⁸

2. A második csoportba tartoznak azok az esetek, amikor a terhelt vonatkozásában a fentebb felsorolt kényszerintézkedések valamelyike kerül elrendelésre, majd

a) a terheltet később jogerősen felmentik, kivéve, ha kényszergyógykezelését rendelték el, vagy

b) 845. § (2) bekezdés b) pont ba)-bc) alpontjaiban meghatározott esetekben az eljárást jogerős ügydöntő végzésben, vagy

845. § (2) Kártalanítás jár a letartóztatásért, az előzetes kényszergyógykezelésért és az (1) bekezdésben meghatározott bűnügyi felügyeletért, valamint az ezek elrendelését megelőzően elrendelt őrizetért, ha a bíróság

b) az eljárást jogerős ügydöntő végzésében azért szüntette meg, mert

ba) elévülés miatt a vádlott büntethetősége megszűnt,

bb) az ügyészség a vádat ejtette, vagy

bc) a cselekményt már jogerősen elbírálták;

c) 845. § (2) bekezdés c) pont ca)-cc) alpontjaiban meghatározott esetekben véglegessé vált nem ügydöntő végzésben szüntette meg, vagy

845. § (2) Kártalanítás jár a letartóztatásért, az előzetes kényszergyógykezelésért és az (1) beke-

désben meghatározott bűnügyi felügyeletért, valamint az ezek elrendelését megelőzően elrendelt őrizetért, ha a bíróság

c) az eljárást véglegessé vált nem ügydöntő végzésében azért szüntette meg, mert

ca) a magánindítvány, a feljelentés, vagy a legfőbb ügyésznek a 4. § (9) bekezdésében vagy a Btk. 3. § (3) bekezdésében meghatározott rendelkezése hiányzott,

cb) a vádat nem az arra jogosult emelte, vagy

cc) a vád nem vagy hiányosan tartalmazza a 422. § (1) bekezdésében írt törvényes elemeket, és emiatt a vád érdemi elbírálásra alkalmatlan;

d) terhelt bűnösségét jogerősen megállapította, de vele szemben próbára bocsátást, jóvátételi munkát, megrovást alkalmazott vagy a büntetés kiszabását mellőzte.

Az első és a második csoport vonatkozásában igényérvényesítés esetén az eljárás befejezésekor alytalannak minősülő kényszerintézkedés alkalmazása miatt jár kártalanítás.

3. A harmadik csoportba tartoznak azok az esetek, amikor az előzőekben felsorolt kényszerintézkedések valamelyike elrendelésre került, majd a bíróság jogerősen megállapítja a terhelt bűnösségét, de a kényszerintézkedés tartama meghaladja a jogerősen kiszabott büntetés tartamát, illetve a jogerősen alkalmazott intézke-

dés tartamát. Ebben az esetben a kártalanítást az indokolatlan mértékű kényszerintézkedés alapozza meg.

845. § „(3) Kártalanítás jár a le tartóztatásért, az előzetes kényszergyógyógykezelésért és az (1) bekezdésben meghatározott bűnügyi felügyeletért, valamint az ezek elrendelését megelőzően elrendelt őrizetért, ha a bíróság a terhelt bűnösségét jogerősen megállapította és annak tartama meghaladja a jogerősen kiszabott

- a) szabadságvesztés tartamát,
- b) elzárás tartamát,
- c) közérdekű munka tartamát,
- d) pénzbüntetés napi tételeinek számát,
- e) javítóintézeti nevelés tartamát.”

4. A negyedik csoportba azok az esetek sorolhatók, amikor a jogerős ítélet alapján végrehajtották a szabadságvesztést, elzárást, javítóintézeti nevelést, kényszergyógyógykezelést, de a bíróság rendkívüli jogorvoslat folytán
 - a) a terhelt jogerősen felmentette, kivéve, ha kényszergyógyógykezelését rendelte el,
 - b) a terheltet jogerősen enyhébb büntetésre ítélte,
 - c) a terheltet jogerősen próbára bocsátotta, számára jóvátételi munka végzését írta elő vagy megrovásban részesítette,
 - d) az eljárást a terhelttel szemben jogerős ügydöntő végzésében megszüntette, vagy

e) mellőzte a terhelt esetében a kényszergyógyógykezelés elrendelését.

Az enyhébb büntetésre ítélet esetén a Be. súlyosítási tilalomra vonatkozó rendelkezései irányadóak.

A 4. csoportban foglalt rendelkezések nemzetközi szabályozási alapját az Egyezségokmány 14. cikk 6. pontja adja:

„ Amikor valakit bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen elítélnék és ezt követően az elítélését hatályon kívül helyezik vagy kegyelemben részesítik azért, mert egy új vagy újonnan feltárt tény azt bizonyítja, hogy téves döntés született, azt a személyt, aki ilyen elítélés következtében büntetést állt ki, a törvénynek megfelelően kártalanítani kell, kivéve ha bizonyítást nyer az, hogy a nem ismert ténynek kellő időben való fel nem tárása teljesen vagy részben neki róható fel. ”

2. A kártalanítás negatív feltételei

Ezen esetek bármelyikének felmerülése kizárja a kártalanítást. A Be. a kártalanítást kizáró okokat átlátható és koherens rendszerbe foglalja. E körben fontosnak tartom azt a rendelkezést kiemelni, hogy a vallomás megtagadása önmagában nem zárja ki a kártalanítást. Ennek rögzítése azért indokolt, mert a terhelt megtévesztő magatartása értékelése körében a gyakorlatban előfordult, hogy a vallomás megtagadására hivatkozva zárták ki a kártalanításból. A jogszabályt mereven értelmezték és az elutasítás lehetőségével éltek minden olyan helyzetben, amikor a törvény lehetőséget biztosított a

mérlegelésre.¹⁹ Ez a gyakorlat azonban helytelen volt, mivel a terhelt jogosult a vallomástétel megtagadására. A bizonyítás alapvetései között rögzítésre is került, hogy „A büntetőeljáráásban senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen vagy önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatasson”.²⁰

Az alábbiakban azokat az eseteket mutatom be, amikor az előzőekben kifejtett pozitív feltételek fennállása esetén sem jár kártalanítás, ha a kártalanítást igénylő

- a) az eljáró hatóságok (bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság) elől elrejtőzött, megszökött vagy szökést kísérelt meg, illetve az elfogására irányuló intézkedés alól kivonta magát vagy azt kísérelte meg,
- b) tényállás megállapításának meghiúsítása érdekében bűncselekményt követett el, és ezt jogerős ügydöntő határozat megállapította,
- c) büntetőeljárás megindulásáról való tudomásszerzést követően az eljáró hatóságok megtévesztésére törekedett és ezzel neki felróhatóan okot szolgáltatott arra, hogy a bűncselekmény megalapozott gyanúja reá terelődjék és letartóztatását, őrizetét, előzetes kényszergyógykezelését, illetve büntügyi felügyeletét elrendeljék, meghosszabbítsák vagy fenntartsák,
- d) letartóztatását vagy az olyan büntügyi felügyeletet, melyben a bíróság a terhelt számára előírta, hogy lakást, egyéb helyiséget,

intézményt, vagy ahhoz tartozó bekerített helyet engedély nélkül nem hagyhat el, azért rendelték el, mert a távoltartás vagy büntügyi felügyelet magatartási szabályait ismételten vagy súlyosan megszegte,

- e) perújítás során való felmentése, enyhébb büntetésre ítéltése, próbára bocsátása, számára jóvátételi munka végzésének előírása vagy megrovásban részesítése, illetve az eljárás vele szemben való megszüntetése megtörtént, de az alapügyben elhallgatta azokat a tényeket vagy bizonyítékokat, amelyeken a perújítás során hozott ítélet alapul.²¹

A Legfelsőbb Bíróság a BH1995. 150. sz. eseti döntésében kifejtette, hogy a szökés akkor állapítható meg, ha lakóhelyét, illetve tartózkodási helyét azért hagyja el a terhelt, hogy a büntetőeljárás alól kivonja magát. Az adott ügyben sikkasztás büntettének alapos gyanúja miatt nyomozás elrendelésére került sor a terhelttel szemben, házkutatást tartottak nála, lefoglalásra került sor, az eljárási cselekményeknél jelen volt és az ezekről készült jegyzőkönyvet saját kezűleg aláírta. Majd még aznap elutazott külföldre és üdvözlőlapot küldött a rendőrségnek a következő tartalommal: nem harcol az igazáért és majd csak az elévülési idő letelte után tér vissza. Nemzetközi közörelést adtak ki ellene és ennek alapján elfogták, előzetes letartóztatását elrendelték, de az eljárás során felmentették. Fentiek alapján a terhelt tudott a nyomozás elrendeléséről és külföldre távo-

zott azért, hogy magát a büntetőeljárás alól kivonja. E magatartása szökésnek minősül, ezért kártalanításra nem tartott igényt.²²

A c) pontban a megtévesztésre törekvés esetében újdonságként került rögzítésre a törvényben, hogy ez csak akkor lehetséges, ha a kártalanítást igénylő már tudomást szerzett a büntetőeljárás megindulásáról. A megtévesztő magatartás szempontjából a büntetőeljárás megkezdése előtt elkövetett cselekmények figyelmen kívül maradnak. Ezért e körülmény felmerülése esetén vizsgálni kell a büntetőeljárásról történő tudomásszerzés tényét és idejét, valamint a kártalanítást igénylő által tanúsított magatartást.²³

A Legfelsőbb Bíróság a BH1994. 243. sz. eseti döntésében kimondta, hogy nincs helye kártalanításnak, ha a terhelt beismerő vallomást tett. A kérdéses ügyben a terhelt elismerte, hogy elhatározta: családtagjait megöli és ennek megvalósításához bizonyos előkészületi cselekményeket valósított meg. Előzetes letartóztatását ezért rendelték el, illetve tartották fenn az eljáró hatóságok. Később bizonyítottság hiányában felmentették, azonban ez nem ad alapot a kártalanításra, mivel a terhelt felróhatóan okot szolgáltatott arra, hogy a bűncselekmény gyanúja rá terelődjék.²⁴

VI. A kártalanítás sorsa az utóbb felmerült jogalap hiánya esetén

A Be. novumként szabályozza azon esetkört, hogy mi legyen a sorsa a kártalanításnak és a kifizetett kártalanítási összegnek, ha utóbb kiderül, hogy a kártalanításnak nincs jogalapja (pl. megszüntetett eljárást utóbb folytatni kell). A korábbi szabályozások ideje alatt is szembesültek a jogalkalmazók ezzel a problémával, azonban törvényi iránymutatás nem volt a helyzet megoldására. Ez a szabályozás régi hiányt pótol, a tárgykör eddig szabályozásmentes volt. Az esetlegesen utóbb felmerülő körülmények:²⁵

1. Az eljárás folytatásának elrendelése

Az egyik ilyen eset lehet, ha az ügyészség vagy a nyomozó hatóság az eljárást megszüntette, de annak folytatását utóbb elrendelik. Amennyiben az utóbb elrendelt eljárás nem kerül megszüntetésre a Be. 845. § (1) bekezdésében (e tanulmányban a kártalanítás jogcímeinek 1. pontjában)²⁶ meghatározott bármely ok alapján, nem jár kártalanítás, illetve a már kifizetett kártalanítást az állam visszaköveteli.

2. Felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtása

A következő kettő ilyen körülmény: ha a bíróság a terhelt bűnösségét jogerősen megállapította és az adott ügyben korábban elrendelt, taxatívum meghatározott kényszerintézkedések bármelyike

lyikének tartama meghaladja a jogerősen kiszabott szabadságvesztés tartamát, illetve rendkívüli jogorvoslat folytán a bíróság a terheltet jogerősen enyhébb büntetésre ítélte. Nem jár kártalanítás, illetve a kifizetett összeget az állam visszaköveteli, amennyiben ezen helyzetek megvalósulásakor utóbb a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztése esetén a felfüggesztett szabadságvesztést végre kell hajtani.

3. Próbára bocsátás megszüntetése és büntetés kiszabása

További ilyen körülmény, amikor a bíróság a terhelt bűnösségét jogerősen megállapította és vele szemben próbára bocsátást alkalmazott, továbbá a bíróság rendkívüli jogorvoslat folytán a terheltet jogerősen próbára bocsátotta. Amennyiben a próbára bocsátást utóbb meg kell szüntetni és büntetést kell kiszabni, nem jár kártalanítás és a kifizetett összeget az állam visszaköveteli.

4. Büntetés kiszabása jóvátételi munka esetén

További e körben felmerülő körülménynek tekintendő, amikor a bíróság a terhelt bűnösségét jogerősen megállapította és vele szemben jóvátételi munkát alkalmazott, illetve a bíróság rendkívüli jogorvoslat folytán a terhelt számára jogerősen jóvátételi munka végzését írta elő. Ha ezekben az esetekben a bíróság utóbb büntetést szab ki, akkor nem jár

kártalanítás és a kifizetett összeget az állam visszaköveteli.

5. Rendkívüli jogorvoslat folytán olyan jogerős ügydöntő határozat hozatala, amely szerint nincs helye kártalanításnak.

További ilyen körülmény lehet:

- a) ha a bíróság a terheltet jogerősen felmentette, kivéve, ha kényszergyógykezelését rendelte el,
- b) ha az eljárást jogerős ügydöntő végzésben megszüntette,
- c) ha a terhelt bűnösségét jogerősen megállapította és vele szemben kizárólag próbára bocsátást, jóvátételi munkát vagy megrovást alkalmazott, illetve a büntetés kiszabását mellőzte,
- d) ha a bíróság a terhelt bűnösségét jogerősen megállapította, de a korábban elrendelt kényszerintézkedés tartama meghaladja a jogerősen kiszabott büntetés tartamát, mértékét, illetve az intézkedés tartamát.

VII. A kártalanítási eljárás

1. Osztott szerkezet

A Be. a korábbi szabályokhoz képest gyökeresen átalakította a kártalanítás szabályozását, bevezette az osztott szerkezetű kártalanítási rendszert. A kodifikáció által követett gyorsasági és hatékonysági koncepció által vezérelve került bevezetésre az osztott szerkezetű kártalanítás. Kétféle eljárásban kerülhet sor kártalanításra, a kártala-

nítást igénylő választhat, hogy melyik eljárásban érvényesíti kártalanítási igényét. Az egyik út az egyszerűsített kártalanítási eljárás, amely nóvumként került a törvénybe. A kártalanítást igénylő másik lehetősége, hogy kártalanítási pert indít és ekkor polgári peres eljárás kerül lefolytatásra. A két eljárásban közös, hogy a kártalanítási igényt az állammal szemben kell érvényesíteni. Az államot az igazságügyért felelős miniszter képviseli.²⁷ Azonban már az eljárások kezdeményezése éles különbséget mutat, mivel az egyszerűsített kártalanítási eljárást kérelemmel, a kártalanítási pert pedig keresetlevéllel kell megindítani. Fontos megvizsgálni a két eljárás egymáshoz való viszonyát is. Az igénylő választása szerint, egymástól függetlenül indítható meg mindkét eljárás, egyik eljárás igénybevétele sem előfeltétele a másik eljárás kezdeményezésének. Ha a kártalanítást igénylő egyszerűsített kártalanítási eljárást kezdeményez és létrejön az írásbeli megállapodás az eljárás során, akkor a további igényérvényesítés kizárt. Ebben az esetben kártalanítási per nem indítható és a megállapodással szemben nincs jogorvoslati lehetőség. Amennyiben az egyszerűsített kártalanítási eljárás megállapodás nélkül zárul, kártalanítási per indítható.²⁸ Azonban a kártalanítási per megindítható az egyszerűsített kártalanítás eljárás lefolytatása nélkül is.

2. Az egyszerűsített kártalanítási eljárás

2.1. Az egyszerűsített kártalanítási eljárásról általában

Az egyszerűsített kártalanítási eljárás a kodifikáció által követett gyorsasági, hatékonysági koncepció által vezérelve került bevezetésre és a sokszor évekig elhúzódó polgári perek helyett egy alternatívaként szolgál a kártalanítást igénylő számára. Mindkét félnek előnyös ez az eljárás, hiszen a kártalanítást igénylő rövidebb időintervallumon belül, bizonytalansági faktor nélkül hozzájuthat a jogszabályban előre meghatározott kártalanítási összeghez, az állam oldalán költséghatékony, mivel nem kell hosszabb ideig perben állnia.²⁹

2.2. A kérelem benyújtása

A 138/2018. (VII. 26.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Korm. rendelet) tartalmazza a büntetőeljáráshoz kapcsolódó egyszerűsített kártalanítási eljárás részletes szabályait. Az eljárást kérelemmel kell megindítani és a kérelmet teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalva kell benyújtani. A megállapodást a kérelem előterjesztésétől számított öt hónapon belül lehet megkötni. Ha a büntetőeljárást az ügyészség vagy a nyomozó hatóság szüntette meg, az egyszerűsített kártalanítási eljárásra irányuló kérelmet annál a bíróságnál kell előterjeszteni, amelynél az ügyészség a letartóztatás, az előzetes kényszergyógykezelés, illetve a Be. 845. § (1) bekezdésében meghatározott bűnügyi felügyelet elrendelését indítványozta.

Egyéb esetben a kérelmet a büntetőügyben eljáró elsőfokú bíróságnál kell előterjeszteni.³⁰

2.3. A kérelem továbbítása és vizsgálata

A bíróság a benyújtott kérelmet és az ügyiratokat egy hónapon belül érdemi vizsgálat nélkül megküldi az igazságügyért felelős miniszternek. A Be. konkrétan meghatározza, hogy mely iratokat kell megküldeni az igazságügyért felelős miniszter részére, ezek a kártalanítási eljárás lefolytatása szempontjából releváns iratok. Továbbítandó ügyiratok azok, amelyek a kártalanítási igény elbírálása szempontjából informatívak, olyan adatot tartalmaznak, amelyek figyelembevétele megalapozza a jogalap, illetve a kártalanítást kizáró okok megállapítása tekintetében a jogszabályoknak megfelelő eljárást. Ilyen lehet például az eljárást megszüntető határozat, ügydöntő határozat, a kényszerintézkedésről szóló határozat, ezek a kártalanítás megalapozottságához szükségesek.³¹ Az igazságügyért felelős miniszter a kérelem hozzá való beérkezésétől számítva két hónapon belül megvizsgálja a kérelmet és a megküldött ügyiratokat, hogy kialakíthassa álláspontját a kérelem megalapozottságára vonatkozóan. A vizsgálatnak ki kell terjednie a kérelem megalapozottságára, valamint arra, hogy esetlegesen törvényben meghatározott kizáró ok fennáll-e. Ezt követően az igazságügyért felelős miniszter a következő megállapításokat teheti: megalapozottnak vagy nem megalapozottnak találja a kérelmet.³²

2.4. Az eljárás lezárulása

Amennyiben megalapozott a kérelem, akkor a kormányrendeletben meghatározott tarifa alapján meghatározza az igénylőnek járó összeget, erről írásban tájékoztatja a kártalanítást igénylőt. Ha a kártalanítást igénylő részéről elfogadásra kerül az összeg, akkor írásbeli megállapodás zárja az eljárást.³³

Amennyiben az igazságügyért felelős miniszter azt állapítja meg a vizsgálat során, hogy a kérelem nem megalapozott, erről szintén írásban tájékoztatja a kártalanítást igénylőt. Ennek a tájékoztatásnak tartalmaznia kell annak tényét, hogy nem találta megalapozottnak a kérelmet, a megalapozatlanság indokait, valamint a figyelmeztetést arra vonatkozóan, hogy kártalanítási pert indíthat.³⁴

Az írásbeli megállapodást a kérelem benyújtását követő öt hónapon belül kell megkötni és az összeget a megállapodás megkötését követő tizenöt napon belül ki kell fizetni.³⁵

Az eljárás másik lezárulási módja, hogy nem jön létre megállapodás. A megállapodás hiányának számos oka lehet, esetei a következők:

- kérelem nem volt megalapozott, kizáró ok fennállása,
- igazságügyért felelős miniszter megalapozottnak találta a kérelmet, de a kártalanítást igénylő valamilyen okból kifolyólag nem akarja megkötni a megállapodást,
- törvényben meghatározott határidő (öt hónap) úgy telik el, hogy nem kerül sor az írásbeli megállapodás megkötésére.³⁶

2.5. Az egyszerűsített kártalanítási eljárást követő kártalanítási per megindítása

Amennyiben az eljárás keretében nem jön létre megállapodás, az egyszerűsített kártalanítási eljárást követően kártalanítási per indítható. A Be. hatálybalépésekor szabályozás szerint ekkor a keresetlevelet az igazságügyért felelős miniszternél kellett előterjeszteni, hiszen az ő birtokában voltak azok az ügyiratok, amelyek szükségesek a keresetlevél elbírálásához. Ez a szabály időtakarékosági és gyorsasági szempontból került bevezetésre, az igazságügyért felelős miniszter megküldte a büntetőügy iratait a keresetlevéllel együtt az igazságügyi miniszter székhelye szerint illetékes és a polgári perrendtartás alapján hatáskörrel rendelkező bírósághoz. Azonban a gyakorlati tapasztalatok azt mutatták, hogy nem működőképes a keresetlevél igazságügyi miniszternél történő előterjesztése. A Korm. rendelet a továbbítás mikéntjéről nem rendelkezett, azonban az csak postai úton volt lehetséges, mivel a 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) elektronikus kapcsolattartásra vonatkozó szabályai nem alkalmazhatók és ÁNYK űrlap sem állt rendelkezésre. A nagy terjedelmű büntető ügyiratok igazságügyért felelős miniszter általi digitalizálása túl nagy terhet jelent. Ezért indokolt volt a módosítás akként, hogy a keresetlevelet a Pp. szerint hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságnál kell közvetlenül előterjeszteni. Az igazságügyért felelős miniszter a bíróság megkeresésére az iratokat haladéktalanul

megküldi. E módosításokat – 2021. január 1-jétől – a büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2020. évi XLIII. törvény vezette be.³⁷ A kártalanítási per megindítására az öt hónapos határidő lejártát követően, illetve a kérelem elfogadhatatlanságáról való igazságügyi miniszter általi tájékoztatást követően két hónapon belül van lehetőség.

3. A kártalanítási per

A kártalanítást igénylő megindíthatja a kártalanítási pert az egyszerűsített kártalanítási eljárás kezdeményezése, lefolytatása nélkül is, ekkor a Pp. szabályai szerinti polgári peres eljárás kerül lefolytatásra a Be.-ben meghatározott eltérésekkel. A kártalanítási eljárást két fő részre lehet tagolni; a büntető bíróság előtti eljárásra és a polgári bíróság előtti szakaszra.

A kártalanítási perben a kár és a sérelemdíj egyaránt érvényesíthető a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) szabályainak alapulvételével. A szabadság alaptalan elvonása vagy korlátozása során az érintett személyt vagyoni és nem vagyoni kár egyaránt érheti, a kár vagyoni kárt jelöl (pl. munkabérkiésés), a nem vagyoni kárért sérelemdíj jár. A Be. kimondja, hogy kártalanítási perben nem érvényesíthető a büntetőügy során eljáró meghatalmazott védő díja és költsége, ezzel a szabályozással az 1998-as Be. (1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, a továbbiakban: régi Be.) hiányosságát orvosolja, mivel az nem teremtett egységes szabályozási alapot erre a kérdésre vonatkozóan.³⁸

3.1. A hatáskörrel rendelkező bíróság szabályozásának történeti áttekintése

A XIX. században a kártalanítás szabályozásának megjelenésekor a kártalanítási eljárás törvénybe iktatása kapcsán kérdésként merült fel, hogy közigazgatási hatóság vagy bíróság döntsön-e a kártalanítás megállapításáról. Továbbá, hogy amennyiben valamely szabályozás bírósághoz telepíti a kártalanítás elbírálását, azt polgári vagy büntető eljárás keretében teszi-e meg. Hazánkban először a Bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk (a továbbiakban: Bp.) szabályozta a kártalanítás intézményét, amely szerint a kártalanítási eljárás három egymástól elkülönülő szakaszból állt:

a) Az eljárást a törvényszéknél kellett megindítani, amely az ügyben első fokon eljár.

b) A törvényszék felterjesztette az iratokat a Curiához, amely az igényről döntött.

c) Az igazságügyminiszter a Curia határozata alapján megállapította a kártalanítás összegét.³⁹

Tehát az eljárás első két szakasza bírósági, a harmadik szakasz közigazgatási hatáskörbe tartozott. A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény alapján a bíróság döntött az igény jogalapjáról az ügyész nyilatkozata alapján, és ha az igényt jogosnak tartotta, akkor az iratokat felterjesztette az igazságügyminiszterhez a pénzbeli kártalanítás összegének megállapítására.⁴⁰ Az Alkotmánybíróság a 66/1991. (XII. 21.) AB határozatában megállapította az alkotmányellenességét annak a rendelkezésnek, amely szerint az igazság-

ügyminiszter döntött a kártalanításról. A törvényt ennek megfelelően módosították és a bíróság vált jogosulttá a terheltet kártalanításban részesíteni, amennyiben az igényt alaposnak találta.⁴¹ A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény módosításáról szóló 1994. évi XCII. törvényben újításként szerepelt a polgári bíróság eljárásának lehetősége, amennyiben az igény ténybeli és jogi megítélése a különleges eljárás keretében nagyobb nehézséggel járna. Ebben az esetben a büntető bíróság az iratokat megküldte – az eljárás lefolytatása céljából – a kártérítés elbírálására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező polgári bíróságnak.⁴² Az Alkotmánybíróság ezt a rendelkezést a 23/1995. (IV. 5.) AB határozatával megsemmisítette, és kimondta, hogy a kártalanítási eljárás lefolytatására minden esetben a polgári bíróság jogosult. Ez a szabályozás vitás kérdéseket vetett fel, ezért a régi Be. egységesen a büntető bíróságok hatáskörébe utalta a kártalanítási eljárás lefolytatását. Majd az 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2002. évi I. törvény alapján ismét a polgári bíróságok járhattak el kártalanítási ügyekben.

3.2. A kártalanítási per megindítása

A kártalanítási igény büntetőügyből fakad, de a kártalanítási per során annak jogalapjáról és összegéről – a hatályos szabályozás alapján – polgári bíróság dönt, így az eljárás során a polgári peres eljárás szabályai alkalmazandók. A Be. novumként rendelkezik arról, hogy a kártalanítási pert keresetlevéllel kell megindítani, a korábbi szabályozás csak kérelemről rendelkezett.⁴³ A Pp. a

keresetlevelet bevezető, érdemi és záró részre bontja és felsorolja az egyes részek tartalmi elemeit.⁴⁴ A kártalanítási perben a Be. a keresetlevél tartalmi elemeinek taxatív felsorolását adja, ez szűkebb körű a Pp.-ben foglaltakhoz képest, ami az ügy speciális jellegéből adódik. A keresetlevél tartalmazza

a) a kártalanítást igénylő természetes személyazonosító adatait,

b) ha jogi képviselővel jár el, akkor a jogi képviselő nevét, székhelyét, telefonszámát, elektronikus levélcímét, több jogi képviselő esetén a hivatalos iratok átvételére kijelölt jogi képviselő nevét,

c) a kártalanítási igény összegét,

d) az érvényesíteni kívánt jogot a jogalap megjelölése útján,

e) az érvényesíteni kívánt jogot és a kereseti kérelmet megalapozó tényeket, és

f) a tényállításokat alátámasztó és rendelkezésre álló bizonyítékokat, bizonyítási indítványokat.⁴⁵

3.3. Az eljáró bíróság

A kártalanítási pert megindító keresetlevelet az ügyben eljáró elsőfokú büntető bíróságnál kell benyújtani, hiszen itt állnak rendelkezésre az alapügy kártalanítás szempontjából jelentős ügyiratai. A bíróságnak egy hónapon belül továbbítania kell a keresetlevelet az ügy releváns irataival együtt az igazságügyért felelős minisztérium székhelye szerint illetékes, a perre hatáskörrel rendelkező törvényszékhez vagy járásbírósághoz.⁴⁶ Itt a büntető bíróság csak egyfajta továbbító funkciót lát el, a keresetlevélre vonatkozóan sem formai,

sem tartalmi vizsgálatot nem folytat, illetve nem folytathat le. A polgári bíróságnak kell döntenie a kártalanítási igény jogalapjának és az összezszerűségnek a kérdésében is. A kártalanítási perre hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságot a Pp. alapján a Be.-ben foglalt eltérésekkel kell meghatározni. A kártalanítás iránti perekre a vagyoni jogi perekre vonatkozó hatásköri szabályok alkalmazandók. A pertárgy értéke a választóvonal, 30 millió forint feletti érték esetén törvényszék, míg 30 millió forintot meg nem haladó pertárgyérték esetén járásbíróság jár el az adott ügyben. Itt a keresetlevél beadásának az időpontja irányadó. A keresetlevél beadása után az értékben bekövetkező változás attól függően érinti a hatáskört, hogy felemelésről vagy csökkentésről van-e szó. Ha a felperes az igényelt összeget felemeli, annak alapján kell meghatározni a hatáskört, azonban a leszállítás nem érinti a bíróság hatáskörét.⁴⁷

3.4. A kártalanítási perben felmerülő bizonyítékok

A bíróság a bizonyítékokat a kártalanítási perben is a maguk összességében értékeli: „A bíróság a perben – törvény eltérő rendelkezése hiányában – alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve, szabadon felhasználhatja a felek előadásait, valamint minden bizonyítékot, amely a tényállás megállapítására alkalmas.”⁴⁸ A bíróság más hatóság határozatához nem kötött, de a Pp. a bizonyítási eljáráshoz kapcsolódóan

kötöttségként rögzíti: „Ha jogerősen elbírált bűncselekmény vagyoni jogi következményeiről polgári perben kell határozni, a bíróság a határozatában nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt.”⁴⁹

A bizonyítási módok közül az okirati bizonyításnak, valamint a bizonyítékok körében a büntetőeljárás anyagát képező iratoknak (nyomozati, tárgyalási, ügyészségi iratok) van kiemelt szerepe, hiszen ezekből állapítható meg a jogalap. A büntetőirat-anyag elemei közokiratoknak minősülnek, ezért ezekhez a Pp. szerinti teljes bizonyító erő kapcsolódik. A kártalanítási perben felmerülő bizonyíték lehet még az ügyész vagy nyomozó hatóság nyilatkozata, tanúvallomás, illetve a szakvélemény.

A Be. lehetővé teszi, hogy a polgári bíróság az alperes indítványára beszeresse az ügyészség vagy a nyomozó hatóság nyilatkozatát. Az alperes eldöntheti, hogy az ügyészség vagy a nyomozó hatóság nyilatkozatát be kívánja-e szereztetni. Azonban a bíróság mérlegelési jogkörében dönt arról, hogy az alperes indítványának helye ad-e. Tehát az alperes indítványára nem köteles a bíróság a nyilatkozat beszerzésére. A Be. újdonságként rendelkezik a nyilatkozat tartalmáról, amely szerint a nyilatkozat az ügyészség vagy a nyomozó hatóság kártalanítást kizáró okkal, vagy a kártalanítási per során felmerülő körülmény megítélésével kapcsolatos jogi álláspontját tartalmazza. A régi Be. csak az ügyészség nyilatkozatának beszerzését tette lehetővé, azonban az alperes indítványára be kellett szerezni a nyilatkozatot, a

bíróságnak nem volt mérlegelési lehetősége.⁵⁰

A felperes okirati bizonyíték hiányában általában tanúkkal kívánja bizonyítani az elmaradt jövedelmet, valamint a nem vagyoni kárát (pl. családi kapcsolatok felbomlása). A Pp. az okirati bizonyítás jelentőségét rögzíti: „Olyan tényre vonatkozóan, amely okirattal bizonyítható, a bíróság az egyéb bizonyítást mellőzheti”.⁵¹ Szakértői bizonyítás körébe eső kérdés például az egészségromlással, pszichikai és fizikai állapottal kapcsolatban merülhet fel. A fél nyilatkozata nem minősül bizonyítéknak, de személyes meghallgatásának jelentős szerepe van, a bírói meggyőződés kialakításában alapul szolgálhat.

VIII. A jogintézményre vonatkozó egyéb novumok

1. Az igényérvényesítés ideje

A kártalanítás igényérvényesítési határidejét a Be. a korábbi szabályozás szerinti hat hónapról egy évre emelte, ezzel megfelelő időt biztosít az igényérvényesítésre és az arra való felkészüléshez (kártalanítás iránti kérelem előkészítése, benyújtása, esetlegesen szakember igénybevétele). Az igényérvényesítés határidejének kezdőnapja a kártalanítást megalapozó határozatnak a kártalanítást igénylővel történő közlése. Azonban ez a határidő jogvesztő, nem került bevezetésre szubjektív-objektív megkettőzött határidő, így ennek elmulasztása esetén nincs helye igazolásnak.⁵²

A kártalanításra jogosult kártalanítási igényét személyesen érvényesítheti, de a Be. rögzíti, hogy amennyiben a kártalanítási eljárás során meghal a kártalanítást igénylő, örököse a halálától számított hat hónapon belül kérheti az eljárás lefolytatását, ez a határidő szintén jogvesztő.⁵³

2. A kártalanítást igénylő

A Be. bevezette a kártalanítás szabályainál a terhelt helyett a kártalanítást igénylő fogalmát. A korábbi szabályozás ideje alatt az a gyakorlat alakult ki, hogy a kártalanításról döntő bíróság kizártnak tekintette a formálisan még meg nem gyanúsított személy szökését. Azonban attól, hogy adott időpontban még nem minősült terheltnek, információval rendelkezhetett a megindult büntetőeljárásról. Ez a megnevezés precízebb, hiszen előfordulhat olyan eset, hogy büntető eljárásjogilag terheltnek még nem minősülő személy egy olyan már megindult büntetőeljárás miatt szökött meg vagy rejtőzködött el, amelyben később terhelti pozícióba került.⁵⁴

Főszabály szerint az jogosult kártalanításra, akinek a szabadságát alaptalanul korlátozták vagy vonták el, ha igénye megfelel a pozitív feltételeknek és kizáró ok nem áll fenn vele szemben. Amíg életben van ez a személy, addig csak ő jogosult az eljárás kezdeményezésére, illetve folytatására. Ha a kártalanításra jogosult az eljárás lefolytatása alatt meghal, örököse kérheti az eljárás lefolytatását. Korábban a büntetőeljárás törvényben a Bp. óta „tartásra jogosult hozzátartozók” meg-

jelölés szerepelt. Átháramlás folytán csak őket illette meg az állami jóvátétel igénylésének joga. Ezt az 1994. évi XCII. törvény 23. §-a változtatta meg „örökösökre”, azonban a módosítást nem indokolta meg.

3. A kártalanítást megalapozó határozat

A kártalanítási igény érvényesítéséről szóló rendelkezéseknél bevezetésre került a „kártalanítást megalapozó határozat” új gyűjtőfogalom, ezáltal elkerülhetővé vált azon határozatok felsorolása, amelyek esetén helye lenne kártalanításnak. A régi Be. nevesítette azon határozatokat, amelyek esetén előterjeszthető volt kártalanítási igény: nyomozást megszüntető határozat, jogerős felmentő ítélet, jogerős megszüntető végzés, perújítás vagy felülvizsgálati eljárás eredményeképpen hozott jogerős határozat.⁵⁵

A Be. változtat a korábbi szabályozáshoz képest a kártalanítási jogosultságról való tájékoztatási kötelezettségre vonatkozó előírások elhelyezése tekintetében, ennek szabályai az egyes határozatok közlésére vonatkozó rendelkezéseknél kerültek elhelyezésre és nem a kártalanítás jogintézményének részletes szabályainál, ahogy azt a régi Be. tette. E körben a határozatok közlésével egyidejűleg tájékoztatni kell a terheltet a kártalanítási igény jogalapjáról, arról, hogy igényét választása szerint egyszerűsített kártalanítási eljárásban vagy kártalanítási perben érvényesítheti, az igény érvényesítésének határidejéről, a határidő kezdő időpontjáról

és arról, hogy a határidő elmulasztása jogvesztő.⁵⁶

A régi Be. nem írta elő külön kötelezettségként, hogy az ügyész, illetve a bíróság a kártalanítás alapjául szolgáló határozatában utaljon az igény benyújtásának lehetőségére, a hat hónapos jogvesztő határidőre és annak a határozat kihirdetésétől vagy a kézbesítésétől történő számítására. A speciális tartalmú tájékoztatási kötelezettség előírásának hiánya a kártalanítás elmaradásához vezethetett. A tájékoztatás törvényi előírásának hiánya kapcsán az Alkotmánybíróság a 104/2009. (X. 30.) AB határozatában mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet állapított meg, mivel a tájékoztatás előírásának hiánya ellentétes a jogállamiság követelményével és alapjogsérelemre vezet. Majd az egyes büntető vonatkozású törvények módosításáról szóló 2011. évi CL. törvény 77. §-a rögzítette, hogy 2012. január 1-jétől a régi Be. 583. § (5) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: *„A terheltet kártalanítási igényének jogalapjáról, az igény érvényesítésének határidejéről, a határidő kezdő időpontjáról és a határidő elmulasztásának jogvesztő jellegéről az (1) bekezdés szerinti határozat közlésével egyidejűleg tájékoztatni kell.”*

IX. A kártalanítás kifizetése

A Be. szintén régi hiányt pótol a kártalanítás kifizetésével kapcsolatos szabályrendszer kialakításával. A szabályozás a büntetőeljárással felmerült fizetési kötelezettség teljesülését szolgálja. Előfordulhat, hogy a kártalanítást igénylővel szemben a kártalanítás alapjául szolgáló büntetőeljárás tárgyát képező bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban polgári jogi igényt ítéltek meg, vagy pénzbüntetést szabtak ki, vagy vagyonelkobzást, vagy a kártalanítást igénylőt bűnügyi költség megfizetésére kötelezték és ezek megfizetésére a kártalanítás kifizetéséig nem került sor. Megítélt polgári jogi igény esetén az igazságügyért felelős miniszter a kártalanítási összeget visszatartja és a kártalanítás összegéből kell teljesíteni. Amennyiben a pénzbüntetés, vagyonelkobzás, bűnügyi költség megfizetését a kártalanítás kifizetéséig nem hajtották végre, akkor az igazságügyért felelős miniszter a kifizetés előtt megkeresi a bírósági végrehajtót a végrehajtás érdekében.⁵⁷

X. Összegzés

A Be. gyökeresen átalakította a kártalanítás jogintézményének szabályozását. A kapcsolódó rendelkezések vizsgálata után kijelenthető, hogy a kártalanítás legnagyobb novuma az osztott szerkezetű kártalanítási rendszer bevezetése volt. Ez azt jelenti, hogy a kártalanításra kétféle eljárásban kerülhet sor, egyszerűsített kártalanítási eljárásban, illetve kártalanítási perben. A kártalanítást igénylőt illeti meg a lefolytatandó eljárás választásának a joga. Az egyszerűsített kártalanítási eljárás alternatívát jelent a kártalanítást igénylő számára, ennek során a kártalanítási perhez képest rövidebb időn belül hozzájuthat az igényelt összeghez.

Mindenképp a szabályozás pozitívumaként kell kiemelni, hogy a kártalanítási igény érvényesítésének határidejét 1 évre emeli, ezzel elegendő időt biztosítva az igényérvényesítésre való felkészülésre és annak realizálására. Az új törvény a kártalanítást kizáró okokat átlátható és koherens rendszerbe foglalja. A Be. számos régi hiányt pótol, e körben említendő például a kártalanítási alaphelyzet rögzítése vagy a kártalanítás kifizetésével kapcsolatos szabályrendszer kialakítása.

1 2018. július 1-jén hatályba lépett, 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban: Be.)

2 Herke Csongor: A letartóztatás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2002. 265. o.

3 Róth Erika: Kártalanítás a kényszerintézkedések okozta károkért a XX. századi Magyarországon. In: Erdei Árpád (szerk.): Tények és kilátások. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1995. 91. o.

4 Róth: i. m. 105. o.

5 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

6 Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (kihirdetése: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet) 9. cikk 5. pont, 14. cikk 6. pont

7 Európai Unió Alapjogi Chartája (2016/C 202/02) 6. cikk

8 Európai Unió Alapjogi Chartája 47. cikk. Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által megelőzően létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja. Mindenkinek biztosítani kell a lehetőséget tanácsadás, védelem és képviselő igénybevételéhez.

9 1949. évi XX. törvény Magyar Köztársaság Alkotmányáról. Ezen rendelkezéseket az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény iktatta be az Alkotmányba.

10 Tremmel Flórián: Büntető eljárásjog: különös és kiegészítő rész. Janus Pannonius Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Pécs 1999. 169. o.

11 Herke: i. m. 268. o.

12 Finkey Ferenc: A Magyar Büntető Eljárás Tan-

könyve. Politzer, Budapest 1903. 564-566. o.

13 Karner Zsanett: Az alaptalanul alkalmazott szabadságkorlátozásért járó kártalanítás. In: Polt Péter (főszerk.): Kommentár a büntetőeljárás törvényhez. Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez. 2. kötet. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest 2018. 1664. o.

14 EBH2008. 1778.

15 BDT2007. 1515.

16 Be. 845. § (1) bek.

17 Be. 845. §, Karner: i. m. 1667. o.

18 Herke Csongor: Az ártatlanul elszenvedett előzetes letartóztatással kapcsolatos kártalanítás feltételei, különös tekintettel a terhelt megtevesztő magatartására. In: Tóth Mihály (szerk.): Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest 2003. 492. o.

19 Be. 846. § (2) bek., Be. 846. § indokolás

20 Be. 7. § (3) bek.

21 Be. 846. § (1) bek.

22 BH1995. 150.

23 Karner: i. m. 1669. o.

EBH2000. 204. Az előzetes letartóztatásért járó kártalanítás fizetése alóli mentesülés akkor állapítható meg, ha az igényt érvényesítő neki felróható módon okot szolgáltatott arra, hogy a cselekmény gyanúja rá terelődjék.

BH2017. 228. A terhelt akkor kizárt az előzetes letartóztatás miatt járó kártalanításból, ha az elrejtőzéssel, a szökéssel, illetve a szökés megkísérlésével okot adott az eljárási kényszercselekményre.

24 BH1994. 243.

25 Be. 847. §, Karner: i. m. 1672-1673. o.

26 Be. 845. § (1) Kártalanítás jár a letartóztatásért, az előzetes kényszergyógykezelésért és az olyan bűnügyi felügyeletért, amelynek során a bíróság a terhelt számára előírta, hogy lakást, egyéb helyiséget, intézményt, vagy ahhoz tartozó bekerített helyet engedély nélkül nem hagyhat el, valamint az ezek elrendelését megelőzően elrendelt őrizetért, ha az ügyesség vagy a nyomozó hatóság az eljárást azért szüntette meg, mert

a cselekmény nem bűncselekmény,

nem a gyanúsított követte el a bűncselekményt,

a rendelkezésre álló adatok, illetve bizonyítási eszközök alapján nem volt megállapítható bűncselekmény elkövetése, vagy az elkövető büntethetőségét, illetve a cselekmény büntetendőségét kizáró ok volt megállapítható,

a rendelkezésre álló adatok, illetve bizonyítási eszközök alapján nem volt megállapítható, hogy a bűncselekményt a gyanúsított követte el,

elévülés folytán a büntethetőség megszűnt, illetve

- a cselekményt már jogerősen elbírálták.
- 27 Be. 848. §
- 28 Karner: i. m. 1673-1674. o.
- 29 Karner: i. m. 1677-1678. o.
- 30 138/2018. (VII. 26.) Korm. rendelet a büntető-eljáráshoz kapcsolódó egyszerűsített kártalanítási eljárás részletes szabályairól 1. §, Be. 851. § (1) – (2) bek.
- 31 Be. 854. § (4) bek., Karner: i. m. 1686. o.
- 32 Be. 851. § (3) – (4) bek.
- 33 Be. 851. § (4) bek.
- 34 138/2018. (VII. 26.) Korm. rendelet 3. §, Be. 851. § (5) bek.
- 35 Be. 851. § (6) bek., (8) bek.
- 36 Karner: i. m. 1680. o.
- 37 Be. 852. §, Be. 852. § indokolás, 2020. évi XLIII. törvény a büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról 265. § (2) bek.
- 38 Be. 853. §, Karner: i. m. 1682. o., régi Be. 584. § (3) bek.
- 39 Bp. 584-587. §
- 40 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról 383-385. §
- 41 1973. évi I. törvény 385. § (4) bek.
- 42 1994. évi XCII. törvény a büntetőeljárásról szóló törvény módosításáról 20-25. §
- 43 Be. 852. §, 854. § (2) bek., régi Be. 583. § (1) – (2) bek.
- 44 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról (a továbbiakban: Pp.) 169. §, 170. §
- 45 Be. 854. § (2) bek.
- 46 Be. 854. § (4) bek.
- 47 Pp. 20. § (3) bek. a) pont, 23. §
- 48 Pp. 263. § (1) bek.
- 49 Pp. 264. § (1) bek.
- 50 Karner: i. m. 1686-1687. o., Be. 854. § (5) bek., régi Be. 584. § (3) bek.
- 51 Pp. 320. § (5) bek.
- 52 Be. 849. § (1) bek., Be. 849. § indokolás
- 53 Be. 849. § (2) bek.
- 54 Karner: i. m. 1669-1670. o.
- 55 régi Be. 583. § (1) bek.
- 56 Be. 455. § (7) bek.
- 57 Be. 855. §

dr. Szabó Zsolt Tibor LL.M.
trainee lawyer, doctoral student,
ELTE-ÁJK

The problematics of corporate compliance, lobby and success fee, with special regard to the buying of influence and influence peddling II.¹

I. The definition and nature of (corporate) compliance

Compliance is a really complicated and complex area.² It is not wide-spread in Hungary yet; however, it seems to be increasingly spreading in economic sphere, and in the field in a broader sense.³ Reducing the risk of non-compliance is becoming a larger and larger driving force for companies. Compliance means different and various measures for persons working in different fields, and it also depends on the level of the organisations they are at.⁴ Corporate wrongdoing might entail a fine and a negative return on equity and cause reputation effects and private law damages.⁵

Today compliance with legal provisions and ethical rules is becoming

more and more common in the operation of companies; both kinds of conduct to be followed belong to the category of compliance (legislative compliance). Sometimes differentiation only rests upon theoretical bases; therefore, compliance with legal provisions consists of hard, while compliance with ethical rules consists of soft directives.⁶

In the corporate (multinational) sector, and even in the public sector, it occurs that some managers, leaders, or members of a consolidated group commit criminal abuses. Corporate abuse seems to have no more than one elaborated legal definition in the Hungarian literature, in addition it has constant elements.

The term refers to illegitimate conducts that are:

- *“in interaction with companies, or*
- *takes place in the corporate workplace,*
- *usually meet the prosecution requirements of the state”.*⁷

In a broad sense, corporate compliance (*corporate wrongdoing*) includes any infringements of law committed by the employees, which infringements of law do not contravene any passage of the Criminal Code. This might include any action that contravenes no legal provision but can only be considered unethical and only violates the internal norm of the company. The third element of the classification is any infringement of law realising disciplinary offence; and finally, it includes clearly private law misconducts.⁸ Misconducts are committed by managers or employees of the organisation or third parties

being in relation with the former persons, with the devices of misleading, in order to acquire unlawful advantage, on condition that information can also be unlawful advantage.⁹

By way of derogation, in technical literature criminal compliance specifically refers to infringements of law when a criminal offence is (also) realised within the organisation. German dogmatics makes a difference between cases when the commission of a crime is for the benefit of the organisation (the purpose is to obtain gain for the organisation), while a crime can be committed to the debit of the organisation, causing unlawful disadvantage to it.¹⁰

Typically, the following criminal offences (misconducts) can be committed to the debit and in favour of a company: all kinds of corruption criminal offences, budget fraud, violation of accounting order, bankruptcy crime, violation of trade and economic secrets prohibited acquisition of data, embezzlement, violation of information system or data, fraud committed with the use of information system.¹¹ In my view, agreements restricting free competition also belong to this category, which can be either good or bad for an economic operator. I must add that a survey does not actually name the former felony; however, it includes all misconducts related to procurements and the violation of competition laws.¹²

Criminal compliance is seeking the answer to the question what measures can precede criminal offences to be committed in favour or to the detriment of a company. Besides substantive law compliance, there are fields harping on

procedural law questions, too. Internal investigation and whistleblowing are key elements of this category.¹³ These two institutions are definitely criminal law institutions, but rather interdisciplinary, because it includes labour law, administrative criminal law, constitutional law, administrative law.¹⁴

Public and non-public officials working in the working community are often under pressure because when these misconducts come to their knowledge, they either leave the institution (whether voluntarily or because of dismissal), the economic operator, or they should – at least – get involved in this circle. The necessity of their involvement requires no special explanation. For the remedy, handling and reporting on these misconducts, the legal institution of whistleblowing is not common in Hungary yet but has been existing relatively long abroad.

Corporate compliance can exist in itself, since keeping in mind the rules of conduct prescribed and to be followed also contributes to legislative compliance; however, we can speak about partial efficiency if there is no proper system for the reporting of misconducts (prosecuted by criminal law) or such system is unable to serve its intention entirely.

Since, unlike lobbying activity, in this area a criminal offence can be committed by a natural person being a member to the organisation of a company (executive officer, employee, member, etc.) in favour of or to the detriment of “their own” or another company, it was worth examining criminal

law cases in Hungary, with the focus on corruption criminal offences.

1. Criminal law cases of criminal compliance in Hungary

In business-to-business legal transactions, the customer or principal lays down as a condition for the maintenance of certain partnership (extension of contract) or the establishment of a new partnership (conclusion of contract) the requirement that the contractor or supplier hands over an amount equalling certain percentage of the turnover.

For instance, according to the statutory definition in the explanation of a judgement passed by Tatabánya Regional Court¹⁵, the Accused said to Managing Director of a strategic supplier, (...) Company as Witness T1 at a business meeting in Komárom at the end of June 2012 that he requires 2-3% of the monthly turnover arisen from (...) company, the firm managed by him, and he also mentioned that (...) company can remain a supplier of (...) company if he receives these amounts regularly.

According to the statutory definition of another decision¹⁶, during a discussion with Witness T1 at the premises of (...) Company in Esztergom at the end of 2008, at the beginning of 2009, the Accused raised the subject that on behalf of (...) Company he provides plenty of work to (...) company, thanks which the latter firm has a considerable income; therefore, he considers it appropriate that Witness T1 pays to him and to Witness T2 Firm Manager

HUF 250-250.000 per month. In case of non-payment, the Accused also held out the prospect of giving another company all the orders offered by (...) Ltd. to (...) Ltd.

In the case conducted before the Szolnok Regional Court¹⁷, Accused of the Second Order informed Witness 10 – Managing Director of (...) Company – in October 1997 that Firm 1 shall only maintain their existing contract of carriage with the company represented by him if 10% of the turnover transferred from Firm 1 and the countervalue received for material handling is restored to him and to the Accused of the Second Order in cash. Witness 10 provided a total of HUF 6,148,092 to the Accused of the Second Order from January 1998 until February 1999 on a monthly basis so that Firm 1 does not terminate the existing contract.

In the criminal proceedings conducted before the Győr Regional Court¹⁸ it was concluded that at the beginning of July 2007 the Accused and the Plaintiff met at the premises of (...) Company in person, and while discussing the difficulties of business life the Accused persuaded the Plaintiff to provide him with unlawful advantage every month, which in the beginning was specified as a percentage, and later as a fix amount of HUF 250,000 so that the contractual relationship can remain between them in the future. From July 2007 to October 2007 the Plaintiff gave the Accused HUF 250,000 per month, who thus violated his obligation to supply information and make a bid towards his employer.

A default judgement¹⁹ was passed in a bribery case where the Accused Persons of the Second and First Order contacted representative of Firm 8, Person 7 to jointly make arrangements through linkages so that dog food of a certain composition with a basic material of production which Firm 8 possesses can get into the formulation of Firm 2 and they conclude a contract of supply for this raw material with them. After the quantity supplied, in exchange, they asked for a pre-defined amount to be transferred to Firm 1.

In a case conducted before the High Court of Justice, Mrs. S turned to the Bank for a credit to purchase the state-owned shares of P. Rt., to a nominal value of HUF 354,010,000, and Accused of the First Order requested 30% of the shares of the firm to be purchased from Mrs. S, against the loan facility -without countervalue - for the Bank.²⁰

According to another case before the Budapest-Capital Regional Court²¹, Accused of the First Order as Procurement Manager of Firm 1 kept contact with representatives of Firm 3, Person 3, Person 4 and Person 5, whom he asked in 2014 to forward a "transport organisation commission" to Firm 1, which corresponds to 14% of the amount of monthly invoices issued by Firm 3 to Firm 1 in order to maintain the contract of carriage, or otherwise they will enter into a contract with a competitor of Firm 3. At the end of 2015, Accused of First Order amended this amount from 14% to 24% at the premises of Firm 1 during a discussion with Person 3 and Person 5, which the representatives of Firm 3 accepted.

In the cases examined²², the passive bribing defendants fulfilled high positions at the companies, and most of them were entitled to pass economic decisions independently.

The acting courts found the passive bribers guilty - if no aggregation was determined - of bribery committed at least (generally) continuously, by a person performing activity for an economic entity with breach of duty; however, this action mainly contravened Paragraph (1), Section 291 of the Criminal Code and, with reference to Article a), Paragraph (2), the quality was the felony of accepting bribery committed by a person with independent powers to take action, which was qualified and punishable according to Article b), Paragraph (3).

The legal cases also show that active and passive bribers hid the unlawful advantage from publicity on some legal grounds (e.g. commission).

We can also state that in many cases active bribers are under pressure prior to the commission of the delict: they either accept the conditions offered by the passive briber or they cannot conclude a contract and the existing partnership is terminated.

A solution to such and similar cases can be a well-functioning and efficient whistleblowing system.

II. The definition of whistleblowing (whistleblower)

In order to discover any corporate abuse, also highlighting that latency is particularly high, we should establish a legal environment where the reporting person or complainant can report his or her observations anonymously as efficiently as possible.

One of the key purposes of whistleblowing²³ is that no insider information whose disclosure promotes the fight against corruption and action against economic delinquency can remain hidden within a given organisation. The employee *"provides confidential information about an activity observed by him or her during the operation of the organisation, which violates the public interest or any legal provision, possibly causes damage to others or is merely unethical"*.²⁴ One of the requirements of disclosing such information or at least forwarding such information to the competent body or authority is the establishment of the legal guarantees of whistleblowing, since, on the one hand, it promotes the protection of public interest (transparency, accountability), and on the other hand, it enhances the economic efficiency of the state and companies;²⁵ moreover, it protects the good reputation of the firm.

A whistleblower can represent an assurance against the tendency of organisations wielding power that he or she prevents the inner problems and concerns from rising to the surface by excluding outsiders. In many cases the

whistleblower is the ultimate solution, when other, formal accounting systems cannot be used.²⁶ In a reporting process of public interest, two contradictory interests press against each other: the reporting person's private interest and his or her interest attached to the disclosure of the abuse;²⁷ therefore, it is essential that the reporting person's identity be hidden and he or she stay anonymous. Besides losing his or her job, a whistleblower also risks that his or her chances of inclusion in another, similar and related field considerably decreases.²⁸

We can only speak about a whistleblower if he or she supplies the information coming to their knowledge to the manager or agent belonging to the organisation, so the information is forwarded through the procedural channels specialised for this purpose, in the procedural order established for this purpose, within the organisation.²⁹

Whistleblowing is a system set up for the reporting of misconducts, where an internal person being in a privileged position³⁰ provides access to the confidential or qualified information of a private or state organisation, which information can be led back to present or past misconducts and abuse of power, and the aim is to show the potential or actual damage for the protection of public interest.³¹

First of all, we should briefly and concisely discuss the basic norms set up by the European Union over the past decades, because at the turn of the millennium we started from the bribing of a foreign public official and came to the unification of criminal statutory provi-

sions,³² and to the United Nations Convention against Corruption,³³ therefore, it is necessary to briefly refer to the EU whistleblowing instruments.

1. International anti-corruption provisions

Without the intention of being exhaustive, these norms are the following:

- the United Nations Convention quoted,
- Act XLIX of 2002 on the Announcement of the Criminal Law Convention on Corruption of the Council of Europe, dated in Strasbourg 27.I.1999,
- Act L of 2004 on the Announcement of Civil Law Convention on Corruption of the Council of Europe dated in Strasbourg, on 4.XI.1999,
- Act XXXVII of 2000 on Announcement of Convention on Combating Bribery of Foreign Foreign Public Officials adopted by Member States to the Organisation for Economic, Cooperation and Development (OECD) as well as Argentina, Brasilia, Bulgaria, Chile and Slovakia in Paris, on 21 November 1997 (OECD Convention),
- Act CXV of 2005 on Announcement of the Convention of 26 May 1997 on the Fight Against Corruption Involving European Officials and Officials of European Union Member States.

Article 33 of the UN Convention deals with the protection of the reporting persons, requesting each State Par-

ty to consider *"incorporating into its domestic legal system appropriate measures to provide protection against any unjustified treatment for any person who reports in good faith and on reasonable grounds to the competent authorities any facts concerning offences established in accordance with this Convention"*.

The Criminal Law Convention on Corruption included no such or similar provisions; however, in Article 12 it calls the States Parties to qualify passive trading in influence as a criminal offence.³⁴ Besides establishment of passive trading in influence as a criminal offence, the Council of Europe also aimed to punish any action during which *"when committed intentionally, the promising, giving or offering, directly or indirectly, of any undue advantage to anyone who asserts or confirms that he or she is able to exert an improper influence over the decision-making of members of foreign public assemblies, officials of international organisations, members of international parliamentary public assemblies or judges, officials of international courts"*.³⁵

Similarly to the Criminal Law Convention on Corruption, OECD Convention does not cover the protection of the whistleblower either; the norm was established in the subject of the criminal liability of bribing a foreign public official.

The Civil Law Convention on Corruption aimed to establish a legal environment concerning the enforcement of claims for damages for persons suffering damage owing to corruption. Besides, in Article 9 the Convention dealt with the protection of employees, according to which *"Each Party shall pro-*

vide in its internal law for appropriate protection against any unjustified sanction for employees who have reasonable grounds to suspect corruption and who report in good faith their suspicion to responsible persons and authorities”.

Article 6 in the Convention on Fight Against Corruption Involving Officials of the European Communities urges to allow heads of businesses to be declared criminally liable in cases of corruption criminal offences by a person under their authority acting on behalf of the business. Therefore, the norm intends to specify the criminal responsibility of any natural person as an executive officer (also members) whose task and responsibility would have been – in my view – to prevent any bribery or passive trading in influence committed by an employee or a person acting for and on behalf of the economic entity on any grounds.

Ultimately, in the second place, this endeavour intends to prevent any illicit and undue influence to potentially be exerted by the lobbyist by holding the executive officer supervising the lobbyist’s activity (member) criminally responsible, too.

2. The Whistleblower Directive

Due to the lack of space, I have no opportunity to analyse all the noticeable Union norms dealing with whistleblowing, so I will discuss them marginally, as a list; however, a greater emphasis should be laid on the Whistleblower Directive, as it has not been implemented in the legal system in Hungary up to present.

The European Parliament issued Resolution of 14 February 2017 on the role of whistleblowers in the protection of EU’s financial interests.³⁶ In this Resolution, the European Parliament urged the Commission to “*immediately submit a legislative proposal establishing an effective and comprehensive European whistleblower protection program which includes mechanisms for companies, public bodies and non-profit organisations*”, and called on the Commission to submit a legislative proposal protecting whistleblowers, affording effective and equivalent protection in the Member States and in all the Union’s institutions.

The recommendation referred to Council of Europe recommendation CM/Rec(2014)7 or the protection of whistleblowers (30 April 2014), which specified some basic terms (*whistleblower, public interest and report or disclosure, report, disclosure*), and – ultimately – it provided for the establishment of an internal whistleblowing network for employees and specified the parameters of such network.³⁷

After such antecedents, the European Commission was proposing a new law to strengthen the protection of whistleblowers who report breaches of EU law on 23 April 2018,³⁸ and finally the Whistleblower Directive³⁹ was adopted on 7 October 2019.

The personal scope of the Whistleblower Directive covers persons who work in the private and public spheres and learn about any infringement of law in connection with their work (Paragraph (1), Section 4). In the Directive, employees include persons working under the supervision or direction of

contractors, subcontractors and suppliers – in a broad interpretation. Beyond this, the provisions of the Directive are also applicable to persons who are not yet in an employment relationship but have obtained information about infringement of law during the recruitment process or the pre-contractual negotiations; what is more, the definition (Article 9, Section 5) also includes employees whose employment relationship has ceased to exist earlier. In this respect, therefore, the norm should be applied widely, which is definitely advised.

Article 11 of Section 5 defines what retaliation means. Retaliation *"means any direct or indirect act or omission which occurs in a work-related context, is prompted by internal or external reporting or by public disclosure, and which causes or may cause unjustified detriment to the reporting person"*.

The Directive states that the conditions specified for the protection of a whistleblower shall apply if the report is not submitted in bad faith (the whistleblower has a well-founded reason for presuming the infringement of law), the information supplied by him or her can be brought into connection with the sectors under the material scope of the Directive (e.g. public procurement, environmental protection, consumer protection), and an internal or external report is made in accordance with the Directive.

With respect to the present study, we should discuss the protection measures prescribed by the Directive (Section VI). Article 19 expressly specifies the forms of retaliation under the defi-

nitions in an open-end exhaustive list. This particularly includes (as examples) demotion, discrimination, early termination of employment contract, cancellation of a licence or permit, psychiatric or medical referral.

The following level of Section VI includes measures aiming at protection against retaliation (Article 21) and measures aiming at the protection of the persons affected (Article 22).⁴⁰ In summary, Article 21 sets forth that a reporting person shall not be considered to have breached any restriction on disclosure of information and shall not take any responsibility for such disclosure. The reporting person shall have no criminal liability for any actions in respect of the acquisition of or access to the information.

Finally, we should also emphasise that in court or public proceedings in the subject of disadvantage or detriments suffered by a whistleblower it should be presumed that such detriment has been applied against them as a retaliation owing to their report or disclosure of information.

Article 22 attaches a guarantee to official, court procedures against the reporting person; therefore, they have the right to a fair trial, the presumption of innocence, the right of defence and the right to an effective remedy. Additionally, authorities shall ensure that the identity of the reporting person is entirely protected.

Perhaps one of the most interesting parts of the Whistleblower Directive is the sanctioning of persons acting against whistleblowers, highlighting that penalties can (should) be applied

against both natural persons and legal persons, and retaliation should also be applied against whistleblowers with malafide intentions.

According to the Directive, it is the competence of Member States to specify the penalties, and the Directive only governs the conditions for application. Thus, penalties are required in the following cases: hinder or attempt to hinder reporting, retaliation, launching vexatious proceedings, and breach the duty of maintaining the confidentiality of the identity of reporting person.

At this point we should proceed with the investigation of the legal provision on whistleblowing, primarily considering the question to what extent the Hungarian law complies with the stipulations set forth in the Whistleblower Directive (at present).

3. Hungarian complaint laws and the Complaint Law

Act I of 1997 on notifications, proposals and complaints of public interest was the first more modern act on the reporting of abuses in Hungary.⁴¹ Considering this Act, two components are worth mentioning. Firstly, this Act obliged the organ causing disadvantage to the reporting person to restore the original condition, provide reparation to the person suffering disadvantage and pay compensation for financial damages arising from such case (as a sanction). Secondly, the report of public interest had to serve the interest of the whole society, that is, such report – in my interpretation – may not have been aimed at the insult suffered by the employee.

Nevertheless, it was the first act to allow for anonymous reporting,⁴² sowing the seeds of whistleblower protection in the legal system in Hungary.

The Act that became effective in 1977 was superseded by Act CLXIII of 2009 on the Protection of Fair Procedures and the related act amendments.⁴³

It was the first act to have spread in the United States of America; it integrated and contained solutions related to the legal institution of whistleblowing.⁴⁴ The Preamble of the Act suggests that the legislator formed the norm as part of the strategy of the anti-corruption fight, and reports could be submitted both in the private and the public sectors. According to Section 4, the conduction of the investigation would have been the authority and national competence of the organ appointed for the fulfilment of tasks of public procurement and public interest protection, that is, the Office for Public Procurement and Public Interest Protection (hereinafter as: the Office).

The minister's explanation⁴⁵ stated that the information published in the press and the reports released by the State Audit Office of Hungary are an important source to the Office. The reporting person aims to promote the effective operation of the organisation, which necessitates an approach contributing to the prevention of corruption.

Based on the minister's detailed explanation, the Office "*investigates any conduct violating the requirements of fair trial in the fields of decision-making on the application of public funds, public procurements and in public administrative*

procedures." The legislator would have attributed such investigation and legal means to the Office that the Hungarian Competition Authority possesses.

When defining the term "fair trial", the bill considered the decisions of the Constitutional Court as its basis⁴⁶ and defined what it meant by the violation of the requirements of fair trial. It required no deliberateness or culpability but the fact that the conduct demonstrated would classify as violation of fair trial and that it would aim at or result in any advantage for someone, that is, the "perpetrator" would obtain advantage to the detriment of another person with no legal basis or legal title.

Overall, it can be seen that the legislator primarily aimed to create such a legal institution based on a foreign model, through which, over the use of public funds and the clarity of public procurement procedures – as a hidden guard – it established an employee's attitude reflecting on the huge latency of corruption (and rewarded with remuneration). Although the central element of the Act was the fulfilment of the requirement of fair trial in both the private and the public sectors, I basically suppose that the task of the Office (and the reporting person) would primarily have been intra-corporate cartelisation, and in relation to this, the detection of economic and official corruption offences, although the legal provision did not name that.

Finally, Act CLXV of 2013 on Complaints and Public Interest Disclosures (hereinafter as: the Complaint Law) became effective on 1 January 2014. A precursor was that Article XXV set forth

in the Fundamental Law of Hungary becoming effective on 1 January 2012 declares: *"Everyone shall have the right to submit, either individually or jointly with others, written applications, complaints or proposals to any organ exercising public power"*.

Compared to the earlier acts, the Complaint Law involves a shift forward, though it provides far weaker protection to the whistleblower in an international comparison.⁴⁷ To this statement we should also add that according to a study most European Union Member States fail to provide sufficient protection to the whistleblower.⁴⁸

The minister's explanation of the Complaint Law explicitly states that the protection of whistleblowers is required by the actions against corruption, and it is also important to point out that the effect of the Law covers not only persons having a legal relationship with public bodies and local governmental bodies, that is, the Law also contains stipulations concerning the private sector, similarly to the Act of 2009.

One of the main purposes of the Complaint Law was to provide protection to reporting persons and complainants of public interest, and, as a novelty, the legal provision set up the system of whistleblowing.⁴⁹ Before discussing what this protection and system means exactly, I would just like to draw attention to the following.

First of all, a complaint or a report is at odds with a police report. A report of public interest can be made not only when an employee observes the commission of a crime or an attempt

to commit a crime (preparation for a crime) but it can also refer to unethical behaviour, unreasonable operation or measures of an organisation, or some administrative error. Although the majority viewpoint supposes that the Complaint Law can be considered the whistleblowing act in Hungary, the provisions protecting employees standing up for public interests can be found in other legal provisions, too (such legal provision is, for instance, the Labour Code, Act II of 2012 on Misdemeanours, the Misdemeanour Procedure and the Misdemeanour Registry System, Act CXXV of 2003 on Equal Treatment and Promotion of Equal Opportunities, Act XCIII of 1993 on Occupational Safety and Health, etc.).⁵⁰

Secondly, we should highlight that Act IV of 1978 on the Criminal Code punished the prosecution of the reporting person of public interest until 31 January 2013 according to Section 257, as an offence. The provisions intended to punish a perpetrator who took a detrimental measure against the reporting person owing to his or her report of public interest. According to HVG-ORAC Large Commentary, this measure could not only be observed in legally regulated procedures, but also any decision passed in the inner life of an organisation was classified like this, which could be initiated or passed by the perpetrator either directly or indirectly. (An example of this latter is the initiation of a disciplinary procedure before the competent body or organ, while an example of the former is cut in salaries.) A measure was detrimental if it affected the reporting person's rights

attached to their property and person as well as their legitimate interests.⁵¹ This criminal offence, for a reason, was classified as a criminal offence prejudicing the integrity of public life.

To illustrate it with an example, if a middle or senior manager of a state organ terminated or initiated the termination of a public servant's legal relationship with immediate effect because such public service had reported on a corruption crime, the crime was disposition-like.

Act CCXXIII of 2012 on the Provisional Measures Related to the Putting into Force Act C of 2012 on the Criminal Code and the Amendment of Certain Acts formed Section 206/A of Act II of 2012 on on Misdemeanours, the Misdemeanour Procedure and the Misdemeanour Registry System, the formation of misdemeanour prosecuting a whistleblower.

According to the minister's explanation⁵² – although the prosecution of a whistleblower has not been qualified as a crime since 1 February 2013, and it has not been changed by the Criminal Code that became effective on 1 July 2013 –, it is necessary to sanction the provisions eliminated from the former Criminal Code as a misdemeanour.⁵³

The explanation does not discuss what reason(s) this legislator's decision can be led to; however, in accordance with Ambrus' standpoint, this decision needs review, mainly because of the new Whistleblowing Directive.⁵⁴

Continuing the analysis of the Complaint Law, we can see that according to Section 11 thereof such measure shall be qualified as detrimental which is ap-

plied against the whistleblower owing to his or her report, even if otherwise such measure is lawful. An exception for this is the case when the whistleblower acted in bad faith. The Complaint Law also knows the institution of vulnerable whistleblower, concerning whom the threatening disadvantages are likely to severely jeopardise his or her living conditions.

The Complaint Law left the possibility that the reporting person, the complainant submits his or her application or complaint paper-based or verbally, and – at the whistleblower’s discretion – such report may be submitted in the protected electronic system set up for reports, too.

The employer or employer’s proprietor operating in the form of an economic company may specify rules of conduct protecting public interest or strong private interest. These rules of conduct should be published. Therefore, this is the starting point. In practice, this means that – for the time being, mainly multinational corporations or even medium-size enterprises – a regulation which is accessible to all workers and employees and generally functions as a code of ethics specifies in detail what conduct is to be demonstrated by the employees (compliance).⁵⁵

The employer’s organisation may decide on a non-mandatory, thus optional basis to set up a whistleblowing system for reporting on the violation of the legal provisions and the specified rules of conduct. The reporting person can be not only an employee but any natural person as specified by the law who is related to the employer on any

grounds (contractor, subcontractor, supplier, dismissed employee, person applied for a job advertisement).⁵⁶ The legal provision specifies (Paragraph (1), Section 14) only one criterion: the whistleblower “*should have a sound legitimate interest attached to the whistleblowing, or the remedy or elimination of the conduct comprising the subject of whistleblowing*”.

Further provisions of the Complaint Law stipulate the detailed rules of the whistleblowing procedure. Within this scope, Paragraph (3), Section 16 of the Complaint Law should be highlighted, according to which a reporting obligation arises if the results of the examination necessitate the initiation of criminal proceedings. The statutory reporting obligation can or maybe should be debated, as it is true that the immediate disclosure of criminal offences of smaller weight is not always justified. On the one hand, because the successful conduction of criminal proceedings often requires proper timing (topicality as investigation tactics), and on the other hand, smaller workplace, corporate offences or even felonies should not necessarily and always enforce the public demand for punishment if criminal offences of greater weight are hidden in the background.⁵⁷ However, it should be taken into consideration that the reporting obligation declared by the Complaint Law should not be rendered meaningless either.

Compared to the Whistleblower Directive, the Complaint Law will definitely have to be refined and supplemented. This Law does not specify legal consequences for sanctioning the actions against whistleblowers and it

should also be reviewed that the Complaint Law does not make the establishment of a whistleblower system compulsory, it remains an option for the employer.⁵⁸

III. Summary

I have presented my main statements above and drawn the conclusions at the end of each Chapter, so now I would like to provide a brief executive summary.

It can undoubtedly be concluded that the current non-regulation of lobbying by law allows for the felonies of passive trading in influence and active trading in influence. Non-transparent lobbying in a non-transparent way and with non-transparent means serves the increase in latency.

It would be a brave and rash decision to elaborate provisions that can form a part of an act to be adopted in the future, even because the Lobbying Act was not equal to the expectations at all, although at first reading it scrutinised nearly all legal issues arising in practice. Moreover, the European Union only sees the potential in publicity, transparency, registration and codes of conduct (ethics) for the time being. This, however, has already proved to be too little.

Corporate (criminal) compliance and whistleblowing that forms an integral part of it can definitely facilitate the detection and prevention of criminal offences committed within an organisation, mainly including corruption and economic criminal offences, but

even more so the prevention of them. Compliance that functions well within a corporation can potentially contribute to the repression of unlawful corruption. Corporate management can specify rules of conduct for lobbyists, and any non-compliance thereof can be reported both in the public and the private sectors with an efficient whistleblowing system.

In my view, therefore, we should facilitate the wider spread of compliance culture in Hungary; nevertheless, certain terms described in detail above should not only be defined in codes of conduct.

Finally, after the implementation of the Whistleblower Directive the Complaint Law needs further review.

1 Supported by the ÚNKP-20-3 New National Excellence Program of the Ministry for Innovation and Technology from the source of the National Research, Development and Innovation Fund.

2 Hopefully, the compliance, the compliance approach shall be naturalised in the public sector by Government Decree 339/2019. (XII. 23.) on the internal control system of publicly owned economic entities. For this, see. Ambrus István: The internal control system of publicly owned economic entities. In.: <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/a-koztulajdonban-allo-gazdasagi-tarsasagok-belso-kontrollrendszererol-szolo-339-2019-xii-23-korm-rendelet/> and Ambrus István: The latest developmental trends in compliance. In.: <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/a-compliance-legujabb-fejlodesi-iranyai/> (2021.08.23.)

3 Jacsó Judit: About the term and role of compliance in economic life, *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/1. Klsz. p 83.

4 D. Daniel Sokol: *Teaching Compliance*, *University of Cincinnati Law Review*, vol. 48, 2016, p 401.

5 Sokol: *op.cit.* pp 403-405.

6 Krisztina Szegedi – Roland Szilagy: *Ethics And Compliance Whistleblowing Systems In Hungarian Large Companies*, *European Scientific Journal*, vol. 12, Nr. 7, 2016. p 94. To this, see also: Amanda C. Leiter: *Soft Whistleblowing*, *Georgia Law Review*, vol. 2,

2014.

7 Ambrus István – Farkas Ádám: The basic questions of compliance. The theory and practice of ethical corporate operation, Wolters Kluwer, Budapest, 2019. pp 49-50.

8 Ambrus-Farkas (2019): op.cit. pp 49-51.

9 Bíró Ferenc: Fraud, deception, abuses and irregularities – or are we watchful enough? In.: https://mkvk.hu/bundles/csmssite/mkvk/uploads/user-files/files/hu/letolthetoanyagok/tagozatok/Pttanyagok/20141112_BiroFerenc.pdf (2021.08.20.).

10 Molnár Erzsébet: The special criminal law responsibility of the executive officer of an economic entity, Doctorate (PhD) dissertation, SZTE-ÁJK Doctorate School, Szeged, 2018. pp 20-21

11 Ambrus István – Farkas Ádám: Whistleblowing and criminal law – aspects for judging corporate abuse, Magyar Jog, 2017/7-8. sz. p 443.

12 PricewaterhouseCoopers Hungary: Economic delinquency means constant hazard. In.: https://www.pwc.com/hu/hu/kiadvanyok/assets/pdf/gazdasagibunozes_hu_18.pdf p 6. (2021.08.20.).

13 Jacsó Judit: Money laundering compliance in a Hungarian and European dimension in the mirror of social innovation, Miskolci Jogi Szemle, 2019/2. Klnsz. Volume 1, pp 397-398.

14 István Ambrus: Considerations for Assessing Corporate Wrongdoings – a Hungarian Approach to Whistleblowing, ELTE Law Journal, 2016/2. sz. p 10.

15 Judgement No. B.503/2012/21 of Tatabánya Regional Court.

16 Judgement No. B.399/2012/13 of Tatabánya Regional Court.

17 Judgement No. B.1042/2008/64 of Szolnok Regional Court.

18 Judgement No. B.35/2008/8 of Győr Regional Court.

19 Judgement No. B.1408/2010/62 of Budapest-Capital Regional Court.

20 BH 2000.6.238.

21 Judgement B.1474/2019/35 of Budapest-Capital Regional Court.

22 Also see: B.76/2015/93 of Kiskunhalas District Court, B.259/2005/39 of Budapest Environs Regional Court, B.311/2012/360 of Budapest-Capital Regional Court, B.356/2019/8 of Budapest-Capital Regional Court.

23 For related legal cases of the European Court on Human Rights, see.: Wille v. Liechtenstein (28396/95.), Marchenko v. Ukraine (4063/04.), Guja v. Moldova (14277/04.), Kudeshkina v. Russia (29492/05.), Heinisch v. Germany (28274/08.), Matúz

v. Hungary (73571/10.). For Hungarian legal cases, see.: BH 1979.39., BH 2003.344., BH 1978.221., BH 1999.98., BH 2010.4.106., BH 2017.12.420.

24 Kun Attila: The protection of whistleblowers – focusing on labour law aspects. Pécsi Munkaügyi Közlemények, 2011/2. sz. p 113.

25 Ibid.

26 Denielle Ireland-Piper – Jonathan Crowe: Whistleblowing, National Security and the Constitutional Freedom of Political Communication, Federal Law Review, vol. 46, 2018, p 342.

27 Hajdú József – Lukács Adrienn: Social media and whistleblowers in the private sector, with special emphasis on Hungarian legislation, Forum Acta Juridica et Politica, 2018/2. sz. p 122.

28 Noah Weingarten: How Pre-Dispute Arbitration Clauses Chill Whistleblowing and End-Run Doff-Frank Whistleblowing Protections, Cardozo J. of Conflict Resolution, vol. 19, 2018, p 433.

29 Sente Zoltán: The possibilities of engaging insider informants (whistleblowers) in the fight against corruption, Közigazgatástudományi Közlöny, 2010/1. sz. pp 8-9.

30 A pilot study demonstrated that the willingness of (self)reporting by the persons committing abuses can be enhanced with the introduction of an award more than with the promise of rejecting sanctions to applied. This study primarily focused on the disclosure of cartels. In.: Reinaldo Diogo Luz – Giancarlo Spagnolo: Leniency, Collusion, Corruption, and Whistleblowing, Journal of Competition Law & Economics, vol. 13, Nr. 4, 2017. p 734.

31 Daniele Santoro – Manohar Kumar: Speaking Truth to Power – A Theory of Whistleblowing, Springer, Cham, 2018. 40.

32 Klotz Péter: The anti-corruption fight of the European Union – two steps forward, one step back? Külügyi Műhely, 2020/1. sz. pp 29-30.

33 Act CXXXIV of 2005 on Announcement of the United Nations Convention Against Corruption dated in Merida on 10 December 2003.

34 Mezőlaki Erik: Corruption criminal offences. In.: Karsai Krisztina (ed.): Large Commentary to the Criminal Code, second and revised edition, Wolters Kluwer, Budapest, 2019. p 674.

35 The Hungarian legislator managed to fulfil this requirement after ten years; active trading in influence has been considered a criminal offence since 1 January 2012.

36 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0022_HU.html (2021.08.20.).

37 Recommendation CM/Rec(2014)7 adopted by

the Committee of Ministers of the Council of Europe on 30 April 2014 on the protection of whistleblowers.

38 COM(2018) 218 final – 2018/0106 (COD).

39 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1937&from=HU> (2021.08.20.).

40 For further details, see also: Beata Baran: The protection of persons chiming the bell – legal consequences. In.: Farkas Ákos – Gerhard Dannecker – Jacsó Judit (szerk.): *Criminal Law Aspects on the Protection of Financial Interests of the European Union*, Wolters Kluwer, Budapest, 2019. pp 423-426.

41 The very first substantive legislation was Act I of 1954 on the Administration of Citizen's Complaints, the provisions of which incorporated in Act IV of 1957 on the General Law relating to Administrative Law. See: István Ambrus: The historical development of the regulation of complaints and reports of public interests in Hungary, *Közjogi Szemle*, 2019/1. p. 28-30.

42 István Ambrus: Corruption Offences in the Hungarian Criminal Law, and an anti-corruption tool: whistleblowing. In.: Tomáš GÁBRIŠ (ZOST.): *KORUPCIA INTERDISCIPLINÁRNE*, Wolters Kluwer, Bratislava, 2017. p 241.

43 Act I of 1977 lapsed in 2004, transitional provisions from CXL of 2004 on General Rules of Administrative Authority Procedure and Service had been in force until CLXIII of 2009 came into force.

44 Ambrus (2019): op.cit. p 33.

45 Explanation to Bill T/11026.

46 Constitutional Court Decision 6/1998. (III.11.) and Constitutional Court Decision 14/2004. (V.7.).

47 Győry Csaba – Inzelt Éva: White-collar, economic and corruption criminal offences. In.: Borbíró

Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévy Miklós (ed.): *Criminology*, Wolters Kluwer, Budapest, 2016. p 472.

48 Daniele Santoro – Manohar Kumar: A right to protection for whistle-blowers. In.: Daniele ARCHIBUGI – Ali Emre BENLI (ed.): *Claiming Citizenship Rights in Europe*, Routledge, London-New York, 2019. p 200.

49 Ambrus-Farkas (2019): op.cit. p 189.

50 Hajdú József – Lukács Adrienn: Whistleblowing and the role of social media in anti-corruption actions, *Integritás Tanulmányok 13. Nemzeti Közszolgálati Egyetem*, Budapest, 2018. pp 7-9.

51 Mészár Róza: Criminal offences prejudicing the integrity of public science, jurisdiction and public life. In.: Akác József – Belegi József – Katona Sándor – Kónya István – Márki Zoltán – Mészár Róza – Molnár Gábor – Soós László: *Hungarian Criminal Law I-III. – old Criminal Code – Commentary in practice*. HVG-ORAC Legal Codex. Online database.

52 Bill T/9246 with explanation.

53 Article 10 of Explanation to Sections pp 214-232.

54 Ambrus István: New European Union directive and Hungarian government decree in the service of compliance, *Közjogi Szemle*, 2020/1. sz. p 48.

55 For instance, any signs suggesting corruption shall be reported to the management without delay.

56 Ambrus-Farkas (2019): op.cit. p 193.

57 Ambrus-Farkas (2017): op.cit. p 450.

58 For comparison, see: Bölcskei Krisztián – Hajdu Krisztina – Jasku Zsolt: On the application of the whistleblowing system, *Ügyvédek Lapja*, 2021/1. sz. pp 30-31.

COLLOQUIUM

Dr. Dánielné dr. Kiss Ildikó
bírósági titkár, Kaposvári Törvényszék

A bírósági végrehajtás és a felszámolás kapcsolata

Napjainkban a hazai gazdasági élet meghatározó szereplői a gazdasági társaságok, melyek különböző ügyletek folytán kisebb-nagyobb adósságokat halmozhatnak fel. Amennyiben tartózásaikat önként nem akarják vagy nem tudják teljesíteni, a hitelezők kénytelenek állami kényszer útján kikényszeríteni a teljesítést. A gazdasági életben a cégekkel szembeni hitelezői követelések behajtásának a leggyakoribb módjai a bírósági végrehajtás, illetve a felszámolási eljárás. A végrehajtási eljárást mindig megelőzi egy peres vagy nemperes (általában közjegyző előtt zajló fizetési meghagyásos eljárás), míg a felszámolási eljárást a törvényben meghatározott feltételek megléte esetén közvetlenül is meg lehet indítani a veszteséges céggel szemben.

Tanulmányom első felében a két eljárásra vonatkozó normaanyagot kívánom ismertetni az egyes eljárások jogi szabályozása, hasonló jogintézményei, eszközei, eljárási szereplői bemutatása révén. A dolgozatom második felében pedig a két eljárás között közvetlen

kapcsolatot jelentő, a csőd- és felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény (továbbiakban Cstv.) 38.§-ának, és a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (továbbiakban Vht.) 55.§ (1) bekezdésének részletes ismertetésével és a jogi szabályozásra épülő bírósági, végrehajtói és felszámolói gyakorlattal foglalkozom, felhívva a figyelmet a jogalkotó által nem, illetve – véleményem szerint – nem kellő pontossággal szabályozott, és ezáltal a joggyakorlat számára problémát okozó kérdésekre.

I. A pénzkövetelés érvényesítésének mechanizmusa

A két nemperes eljárás ismertetése előtt szükségesnek tartom a pénzkövetelés érvényesítésének mechanizmusát görcső alá venni, és behatóbban megvizsgálni.

A pénzkövetelés érvényesítése során feltételezhetjük azt, hogy a kötelezett önként nem fog teljesíteni, vagy megnehezíti a követelés érvényesítését. A jogosult későbbi mozgásterét, lehetőségeit a követelések realizálására irányuló eljárásokban nagyban meghatározzák a követelés keletkezésekor alkalmazott megoldások, kikötött biztosítékok.

A pénzkövetelés érvényesítésének első fázisa maga a követelés keletkezése. Ez különböző tényállásból fakadhat. A követelés érvényesítése szempontjából a legnagyobb mozgásteret a jogosultnak a szerződések érvényesí-

tése körében van, mivel a szerződések jogára irányadó diszpozitivitás ad a leginkább lehetőséget arra, hogy a szerződő fél már a követelés keletkezésakor igyekezzen igényének érvényesítését megkönnyíteni, például: szerződési biztosítékok alkalmazásával.

A jogszabályok által elismert követelés lényegi eleme, hogy annak teljesítését a jogosult követelheti. Az esedékessé vált követelés alapvetően kétféleképpen mehet teljesebbé: a kötelezett önként teljesít, vagy a kötelezett teljesítését állami kényszerrel érvényesítik. Az állami kényszer útján történő érvényesítés általában két szakaszban zajlik. Az első szakaszban megvizsgálásra kerül, hogy a követelés teljesítésének kötelezettsége a konkrét egyedi ügyben fennáll-e. Az alapvető cél az, hogy az állam erre hivatott szervei által lefolytatott eljárásokban – az esetek túlnyomó többségében a bíróságok peres vagy nemperes eljárásokban – eldöntsék a felek egymással szembeni jogállapotát. A követelés állami kényszer útján történő érvényesítésének második szakasza pedig a követelésnek a tényleges realizálása.¹

A követelések érvényesítésének hagyományos mechanizmusában a teljesítésre kötelező bírósági határozat megszületése után ismét felmerül két lehetséges út: a kötelezett teljesítheti önként a határozatban felmerült kötelezettségét, vagy szükségessé válik, hogy a jogosult lépéseket tegyen a követelés behajtása érdekében. Az önkéntes teljesítés hiányában a követelés teljesítésének kikényszerítésére végső soron valamilyen állami eljárás keretében kerül sor. Ilyen kényszereljárás

egyrészt a bírósági végrehajtás, amely az adós egyes vagyontárgyait vonja egyedi vagyoni végrehajtás alá, és akár természetes személyek, akár gazdálkodó szervezetek ellen igénybe vehető. A kényszereljárások másik tipikus formája a felszámolási eljárás, amely az adós vagyonát, mint egészet vonja univerzális vagyoni végrehajtás alá, és kizárólag a gazdálkodó szervezetek ellen vehető igénybe.²

A vagyoni végrehajtás ezen két típusának megkülönböztetése alapján beszélhetünk teljes (totális, univerzális, általános, egyetemes) végrehajtásról, amikor a behajtás az adós teljes vagyonát a maga egészében ragadja meg és fordítja a tartozások kielégítésére, valamint egyedi (szinguláris, különös, különleges) vagyoni végrehajtásról, mely esetén az adós egyes vagyontárgyait (vagyoni jogait) külön vonják végrehajtás alá. Ez utóbbi eljárás azonban az adós jogalanyiságát nem érinti.

Az egyedi vagyoni végrehajtáson belül elkülöníthető a közvetlen, a közigazgatási és a bírósági végrehajtás, míg a teljes vagyoni végrehajtás tipikus példája a felszámolási eljárás, melynek végén az eljárás alá vont gazdasági társaságot megszüntetik. Mindkét vagyoni végrehajtás nemperes eljárás. E kétfajta végrehajtás típus között a következő összefüggések állnak fenn: egyrészt az egyedi végrehajtás eredménytelensége indokul szolgálhat a teljes vagyoni végrehajtáshoz, másrészt a már megindult teljes végrehajtás útját állhatja a korábban megindult egyedi végrehajtási eljárásoknak, mintegy magába olvasztva azokat.³

II. A végrehajtási és a felszámolási eljárás jogi szabályozása, hasonló jogi intézményei, eszközei, az eljárás szereplői

1. Jogi szabályozás

1.1. Törvényi szint

Az alapvető eljárási szabályok törvényi szinten kerültek rögzítésre. A bírósági végrehajtás alapvető szabályait a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (továbbiakban Vht.) tartalmazza, míg a felszámolási eljárás szabályanyaga a csőd- és felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvényben (továbbiakban Cstv.) található.

Mindkét jogszabálynak háttérjogszabálya – a bírósági nemperes eljárásra tekintettel – a Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (továbbiakban Pp.).

A Vht. 9. §-a szerint azokra az eljárási kérdésekre, amelyeket e törvény eltérően nem szabályoz, a Pp. szabályait a nemperes eljárás sajátosságaiból eredő eltérésekkel és a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról szóló törvénynek a bírósági polgári nemperes eljárásokra vonatkozó általános rendelkezéseit kell alkalmazni.

A Cstv. 6.§ (3) bekezdése szerint azokra az eljárási kérdésekre, amelyeket e törvény eltérően nem szabályoz, a Pp. szabályait a nemperes eljárás sa-

játosságaiból eredő eltérésekkel és a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról szóló törvénynek a bírósági polgári nemperes eljárásokra vonatkozó általános rendelkezéseit kell alkalmazni az-
 azal, hogy a felszámolási eljárásban

a) nincs helye félbeszakadásnak;

b) a vitatott igény elbírálására irányuló és a kifogás alapján indult eljárást kivéve nincs helye beavatkozásnak, és a beavatkozás vagy perbehívás bejelentésének legkésőbb a vitatott igény, illetve a kifogás elbírálása tárgyában hozott elsőfokú határozat meghozataláig van helye;

c) az eljárás szünetelésének csak kérelemre, a 26. § (4) bekezdésben foglaltak esetén van helye azzal, hogy három hónap szünetelés elteltével az eljárás megszűnik;

d) a Cstv.-ben nevesített eseteket kivéve nincs helye az eljárás felfüggesztésének a fizetésektelenséget megállapító végzés meghozataláig.

Mint a fenti jogszabályhelyekből látjuk a Vht. esetén általános jelleggel – a nemperes eljárások sajátosságaira történő eltérések kivételével – a Pp. alkalmazását írja elő a jogalkotó, míg a felszámolási eljárások esetén a nemperes jelleg mellett még bizonyos taxatív felsorolt megszorításokat is tesz.

A Pp.-n kívül még számos törvény kapcsolódik a két jogterülethez, például az illetékekről szóló 1990. évi XCI-II. törvény határozza meg azt, hogy az eljárások megindulásakor a kérelmezőnek mekkora összegű illetéket kell lerónia. Továbbá például a zálogjog alapján érvényesítendő követelések

esetén elengedhetetlen a Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban Ptk.) zálogjogi szabályainak ismerete.

1.2. Rendeleti szint

A jogforrási hierarchiát tekintve számos rendelet van, ami a végrehajtási, illetve a felszámolási eljárásokat szabályozza. A végrehajtási jog területén példaként említeném a bírósági végrehajtói díjszabásról szóló 8/2021. (X. 29.) SZTFH rendeletet, illetve a bírósági végrehajtási eljárásban közreműködő jogi képviselő díjazásáról szóló 12/1994. (IX. 8.) IM rendeletet. A felszámolási eljárással kapcsolatos számos tárgykört is rendeleti szinten szabályoz a jogalkotó, ilyen például a Cégek közlönyben megjelenő közlemények közzétételéről és költségterítéséről szóló 22/2006. (V. 18.) IM rendelet.

2. Az egyes eljárások fogalma, differencia specifikája

2.1. A bírósági végrehajtás fogalma, fajtái

„Magánjogi oldalról megközelítve a bírósági végrehajtás olyan önálló, törvényileg szabályozott eljárás, amelyben állami vagy meghatározott szempontból azzal azonosnak minősülő szerv, elsősorban vagyoni kényszer alkalmazása révén juttatja érvényre az állam által, a konkrét egyedi ügyben fennállónak ismert és kikényszeríthető alanyi jogot, vagy előzetesen biztosítja a konkrét egyedi ügyben történő elismerés vagy kikényszeríthetőség

előtt védelemben részesített alanyi jog későbbi érvényre juttatását. A magánjogi igények érvényesítése mellett a vagyoni jellegű büntető szankciók (pl. pénzbüntetés, pénzbírság, rendbírság) realizálása során is – az adott szankciók vagyoni természete miatt – a bírósági végrehajtás intézményeit kell alkalmazni.”⁴

A bírósági végrehajtás számos joggal, mint például a polgári joggal, családjoggal, gazdasági joggal, büntetőjoggal, munkajoggal, közigazgatási joggal áll kapcsolatban, és mint eljárásjogi jogterület, e jogágak anyagi jogi rendelkezéseinek érvényesülését szolgálja.⁵

A Vht. különbséget tesz általános végrehajtási eljárás és különleges végrehajtási eljárás között. Az általános szabályok szerinti végrehajtási eljárás a belföldi végrehajtható határozaton alapuló pénzkövetelés kielégítésére irányul. Ezzel szemben a különleges végrehajtási eljárások meghatározott cselekmények végrehajtására, kielégítés helyett a követelés biztosítására, külföldi határozat végrehajtására irányulhatnak. A különleges végrehajtási eljárások köre 2009. január 1-jétől kiegészült a zálogtárgy egyszerűsített végrehajtási értékesítésére irányuló eljárással.

2.2. A felszámolási eljárás mibenléte

A felszámolási eljárás a fizetéseketlen adós gazdálkodó szervezet jogutód nélküli megszüntetésére irányuló eljárás, melynek során a hitelezők követeléseinek az adós gazdálkodó szervezet vagyonából történő lehetséges mér-

tékű kielégítésére a törvényben szabályozott módon és sorrendben kerül sor.

3. Melyik bíróság jár el?

Végrehajtási eljárásnál megkülönböztetjük a végrehajtást elrendelő és a végrehajtást foganatosító bíróságot. Ez a két bíróság nem minden esetben azonos.

A Vht. 225.§ (6) bekezdése szerint a végrehajtást elrendelő bíróságnak azt a bíróságot kell tekinteni, amely a végrehajtható okirat kiállítására jogosult. Azt, hogy mely bíróság rendelkezik hatáskörrel és illetékességgel a végrehajtás elrendelésére, taxatív felsorolással a Vht. 16.§-a határozza meg. Végrehajtást foganatosító bíróságnak – ha e törvény másként nem rendelkezik – azt a bíróságot kell tekinteni, amely mellé az eljáró önálló bírósági végrehajtót kinevezték.

Míg a felszámolási eljárás az adós székhelye szerint illetékes törvényszék hatáskörébe és kizárólagos illetékességébe tartozó, nemperes eljárás. Az eljárást az adott törvényszék gazdasági ügyszaka folytatja le. Ez az illetékességi szabály irányadó akkor is, ha az adós az eljárás alatt, az eljárást befejező végzés jogerőre emelkedéséig a székhelyét más cégbíróság illetékességi területére helyezte át.

4. Az eljárást (a behajtást) ténylegesen foganatosító személyek: a végrehajtó, és a felszámoló

A végrehajtó és a felszámoló jogállását tekintve meglehetősen eltérő rendelkezéseket tartalmaz a Vht. és a Cstv.

Az eljárást foganatosító személy jogállásának bemutatása előtt érdemes tisztázni, hogy az adott végrehajtási, illetve felszámolási ügy kiosztása milyen elvek alapján történik, mi határozza meg, hogy az eljárást melyik végrehajtó, illetve felszámoló folytatja le.

4.1. Az egyes ügyek kiosztása

A Magyar Végrehajtói Kar hivatali szerve az ügyeket az érkezés sorrendjében egyesével osztja ki az ugyanazon járásbíróság mellett működő önálló bírósági végrehajtók között. Az ugyanazon adóssal szemben elrendelt újabb végrehajtási ügyet az az önálló bírósági végrehajtó kapja meg, akinek a részére az ugyanazon adóssal szemben indult másik, még folyamatban lévő végrehajtási ügye már kiosztásra került. Amennyiben ez a szabály a Vht. 32. § (1) bekezdésével nem mutat egyezőséget, akkor a Vht. általános illetékességi szabályai szerint kerül a végrehajtási ügy kiosztásra. Ha az utóbb érkezett végrehajtási ügyben eltérő a végrehajtást kérő személye, akkor az önálló bírósági végrehajtó a fenti kiosztásból egyszer kimarad.

Az egyetemlegesen felelős adósok elleni végrehajtási ügyeket – ha azt a végrehajtást kérő kéri – ugyanaz az önálló bírósági végrehajtó kapja meg. Azon önálló bírósági végrehajtó, aki e rendelkezés alapján több végrehajtási ügyet kapott, annyiszor kimarad a kiosztásból, ahány az alapügyhöz kapcsolódó egyetemleges ügyet kapott.

Felszámolási eljárásnál a bíróság elektronikus, véletlenszerű kiválasztás segítségével haladéktalanul kirendeli a

felszámoló szervezetet. Az eljáró felszámoló kirendelése átlátható, ellenőrizhető módszertan szerint és olyan elvek alapján történik, amelyek biztosítják az eljárás hatékony lefolytatásához szükséges felszámolói kapacitásokat, a felszámolók arányos munkaterhelését, és figyelembe veszik a felszámoló, valamint az adós gazdálkodó szervezet földrajzi elhelyezkedését. Felszámolóként az a gazdálkodó szervezet rendelhető ki, amely szerepel a felszámolók névjegyzékében. A felszámolóként kirendelhetők szervezetek körét a Kormányrendelettel állapítja meg.

4.2. A végrehajtó és a felszámoló jogállása

A végrehajtási eljárás tényleges fogantatását a Vht. 225.§ (1) bekezdése szerint az önálló bírósági végrehajtó, az önálló bírósági végrehajtó-helyettes, és a végrehajtójelölt végzi.

Az önálló bírósági végrehajtó igazságügyi feladatot ellátó önálló jogállású személy, aki nem áll szolgálati viszonyban a bírósággal. A végrehajtói tevékenységet a korlátozott felelősségű társasághoz hasonló működésű, végrehajtó iroda keretében végezheti, ez azonban nem érinti a végrehajtó működésének hatósági jellegét.

Az önálló bírósági végrehajtót az igazságügyi miniszter nevezi ki hét évre, de legfeljebb a 65. életéve betöltésének napjáig, meghatározott székhelyre és meghatározott járásbíróság mellé. A Vht. kőgens rendelkezései alapján önálló bírósági végrehajtóvá az a 24. életévét betöltött magyar állampolgár nevezhető ki, aki az országgyű-

lési képviselők választásán választható. Szakmai végzettségét tekintve pedig egyetemi jogi végzettséggel rendelkezik, a végrehajtói szakvizsgát letette, és kétéves bírósági végrehajtó-helyettesi gyakorlatot szerzett. A végrehajtó kizárására és összeférhetetlenségére a Pp.-nek a bíró kizárására vonatkozó szabályai az irányadóak, és a végrehajtót titoktartási kötelezettség terheli.

A felszámolók névjegyzékébe olyan gazdasági társaság vehető fel, melynek nincs köz- és egyéb tartozása, vállalja biztosíték nyújtását, nem tagja korlátlan felelősségű gazdasági társaságnak. A felszámoló cég az adós felszámolásának lefolytatására felszámolóbiztoszt nevez ki, aki a felszámoló nevében jár el, megbízási, tagsági vagy munkaviszony alapján. Felszámolóbiztos büntetlen előéletű személy lehet, aki nem áll felszámolóbiztoszi vagy felszámolói tevékenységben való közreműködést kizáró foglalkozástól eltiltás hatálya alatt, nem áll fenn vele szemben összeférhetetlenségi, illetve kizáró ok. Felszámolóbiztosnak csak felszámolási és vagyonfelügyeleti szakirányú szakképzettséggel rendelkező olyan személy jelölhető ki, aki legalább egy év időtartamú, felszámoló szervezetnél töltött szakmai gyakorlatot tud igazolni. A kijelölést megelőzően a felszámoló számára nyilatkozatot kell tenni arról, hogy nem esik kizáró ok alá, továbbá az adott eljárásban a személyével összefüggésben nem áll fenn összeférhetetlenségi ok.

4.3. Felelősségi szabályok

A jogálláshoz szorosan kapcsolódik az egyes személyek polgári jogi értelemben vett felelőssége.

A végrehajtó és a felszámoló felelőssége azonos, a tevékenységük során a tőlük elvárható gondossággal kötelesek eljárni, a polgári jogi felelősség szabályai szerint felelnek minden olyan kárért, amely abból kifolyólag keletkezett, hogy a jogszabály rendelkezéseinek nem megfelelően jártak el. A kártérítési felelősségükből eredő igények fedezésére a működésük megkezdése előtt biztosítékadásra kötelesek.⁶

4.4. A végrehajtó és a felszámoló díjazása

A jogállási kérdéskörhöz szorosan kapcsolódik a foganatosító személyek díjazásának szabályozása.

A Vht. 254.§-a rendelkezik a végrehajtó díjazásáról. Kimondja, hogy a végrehajtót a tevékenységéért – a jogszabályba foglalt végrehajtói díjszabás szerint megállapított – díj és költségterítés illeti meg. A végrehajtó díja munkadíjból és jutalékból áll, ezen felül jogosult az eljárással kapcsolatban felmerült költségei megtérítésére. A munkadíj a végrehajtási ügyértékhez vagy az eljárásra fordított időhöz, továbbá az elvégzett eljárási cselekményekhez igazodik. Jutalék a végrehajtási eljárás eredményessége vagy részbeni eredményessége esetén jár a végrehajtónak függetlenül attól, hogy a teljesítés a végrehajtóhoz vagy a végrehajtást ké-

rőhöz pénzben vagy természetben történt.

A konkrét díjtételekre (munkadíj, költségátalány, készkiadás, behajtási jutalék, végrehajtói kézbesítés költsége), ezek megfizetésének esedékességére, és a végrehajtói díjjegyzékre vonatkozó részletszabályokat a bírósági végrehajtói díjszabásról szóló 8/2021. (X. 29.) SZTFH rendelet tartalmazza.

A Cstv. alapján a felszámoló az általa elvégzett munkáért díjazást és igazolt költségeinek a megtérítését kérheti.

A Cstv. 59. § (1) bekezdése szerint a felszámoló díjának összege a felszámolás során az eladott vagyontárgyak bevétele és a befolyt – a felszámolás kezdő időpontja előtt keletkezett – követelések pénzbevétele együttes összegének 5%-a (ha a felszámolási eljárást a csődeljárás megszüntetésével egyidejűleg rendelték el, akkor 3%-a), de legalább 300.000,- Ft. Az adós felszámolás alatti tevékenysége esetén az ebből eredő bevétel 2%-a vehető díjként figyelembe. A bíróság ettől a mértéktől különösen bonyolult ügyben eltérhet, és a felszámoló díját ennél magasabb összegben állapíthatja meg. Az egyszerűsített felszámolási eljárásban a felszámoló díja 300.000,- Ft, továbbá a felszámolás során eladott vagyontárgyak bevétele és a befolyt – a felszámolás kezdő időpontja előtt keletkezett – követelések pénzbevétele együttes összegének 1%-a.

A jogi szabályozás értelmében a végrehajtó és a felszámoló is mindig hozzájut az őt megillető díjazáshoz. Mivel a végrehajtási eljárásban a végrehajtást kérőnek kell megelőlegezni a végrehajtó díjának és a költségeknek

arányos részét, enélkül a végrehajtási eljárás szünetel. Behajtás esetén pedig a végrehajtási költségeket kell először megtéríteni. A felszámoló esetén, ha van behajtás, akkor abból kerül kifizetésre a díja, ha nincs, akkor pedig az állami költségvetésből.

5. Felek az eljárásokban

A végrehajtási eljárásban végrehajtást kérő az, akit a végrehajtási jog megillet, adós, vagy kötelezett az, aki ellen a végrehajtási eljárás irányul. Fontos kritérium a felekkel szemben, hogy a polgári eljárásjog szabályai szerint jog- és cselekvőképességgel rendelkezzenek, avagy kiskorú fél esetén törvényes képviselőjük legyen, továbbá, hogyha az adós jogi személy, ne álljon felszámolás hatálya alatt.

A felszámolási eljárásban hitelezőnek minősül

- a felszámolás kezdő időpontjáig az, akinek az adóssal szemben jogerős és végrehajtható bírósági, hatósági határozaton vagy más végrehajtható okiraton alapuló nem vitatott vagy elismert, lejárt pénz- vagy pénzben kifejezett vagyoni követelése van, vagy
- a felszámolás kezdő időpontja után mindenki, akinek az adóssal szemben pénz- vagy pénzben kifejezett vagyoni követelése van és azt a felszámoló nyilvántartásba vette.

A Cstv. adósnak minősíti azt a gazdálkodó szervezetet, amely a már lejárt tartozását annak esedékességekor nem tudta kiegyenlíteni (azaz amely már fizetésképtelen helyzetben van) és azt a

gazdálkodó szervezetet is, amelynek a tartozása még nem járt le, de azt a lejáratkor előre láthatóan, a jövőben nem tudja majd kiegyenlíteni (ez utóbbi helyzetet nevezzük fenyegető fizetésképtelenségnek).

A Cstv. 3.§ (1) bekezdés a) pontja határozza meg a felszámolás alá vonható gazdálkodó szervezetek körét.

A két eljárásban érvényesülő hitelezőfogalom közös eleme, hogy csak pénz- vagy pénzben kifejezett vagyoni követelés jogosultja minősülhet hitelezőnek.

6. Az eljárások szakaszai

6.1. A bírósági végrehajtás szakaszai

A végrehajtási eljárás két fő szakaszra oszlik, a végrehajtás elrendelésének és a végrehajtás foganatosításának periódusára.

A bírósági végrehajtás rendszerint nem előzmény nélküli. A végrehajtási eljárást egy másik eljárás (például: polgári peres eljárás vagy közjegyző előtt indult fizetési meghagyásos eljárás) előzi meg, melyben akár több éven keresztül tisztázódik a jogvita, és ebben születik meg a követelés fennállását igazoló, a végrehajtás alapjául szolgáló okirat, a Vht. 10.-§-a szerinti végrehajtható okirat.

Ezért a végrehajtás elrendelésekor az elrendelő szervnek (bíróság, illetve közjegyző) csupán a Vht. 13.§ (1) bekezdésében foglalt feltételek meglétét kell vizsgálnia. Ezen feltételek a következők:

- a végrehajtható határozat kötelezést (marasztalást) tartalmaz,

- jogerős vagy előzetesen végrehajtható, és a
- teljesítési határidő letelt.

Tehát a végrehajtás elrendelése a végrehajtható okirat kibocsátása révén történik, ennek során születik döntés arról, hogy van-e helye végrehajtásnak, fennállnak-e a végrehajtás feltételei.

A végrehajtás foganatosítása során pedig ténylegesen realizálódik a jogi szankció, a követelés behajtása érdekében végrehajtási cselekmények történnek pl. inkasszó, foglalás, árverés.

6.2. A felszámolási eljárás szakaszai

A felszámolási eljárás hivatalból vagy a hitelező kérelmére indul meg.

Hivatalból rendeli el a bíróság az adós felszámolását, amennyiben az adóssal szemben lefolytatott csőd-eljárásban csődegyezség nem jött létre, vagy az egyezség a jogszabályokban foglaltaknak nem felelt meg, az eljárás megindítható még a cégbíróság vagy a büntetőügyben eljáró bíróság értesítése alapján.

A felszámolási eljárás elrendelhető az adós, a hitelező, vagy az adós végelszámolójának kérelmére is. Ha a felszámolási eljárás megindítását a hitelező kéri, a kérelemben meg kell neveznie az adós tartozásának jogcímét, a lejárat időpontját és annak rövid ismertetését, hogy az adóست miért tartja fizetéseképtelennek. A hitelezőnek a kérelemben foglaltakat okirattal is igazolnia kell.

Ha a felszámolási eljárás lefolytatását a hitelező kérte, a bíróság a kérelem benyújtásáról haladéktalanul értesíti az adóست és egyúttal felhívja, hogy 8 napon belül nyilatkozzon arról, hogy

a kérelemben foglaltakat elismeri-e. A felszámolási eljárás során a bíróság az adós kérelmére a tartozás kiegyenlítésére legfeljebb 45 napos határidőt engedélyezhet. Ha az adós a tartozását kiegyenlíti, és a hitelező a kérelmétől eláll, a bíróság a felszámolási eljárást megszünteti.

A Cstv. 27.§ (2) bekezdése szerint a bíróság az adós fizetéseképtelenségét akkor állapítja meg, ha

a) az adós szerződésen alapuló nem vitatott vagy elismert tartozását a teljesítési idő lejártát követő 20 napon belül sem egyenlítette ki vagy nem vitatta, és az ezt követő hitelezői írásbeli fizetési felszólításra sem teljesítette, vagy

b) az adós a jogerős bírósági határozatban, fizetési meghagyásban megállapított teljesítési határidőn belül tartozását nem egyenlítette ki, vagy

c) az adóssal szemben lefolytatott végrehajtás eredménytelen volt, vagy

d) az adós a fizetési kötelezettségét csőd-eljárásban vagy felszámolási eljárásban kötött egyezség ellenére nem teljesítette, vagy

e) a korábbi csőd-eljárást megszüntette, vagy

f) az adós, illetve a végelszámoló által indított eljárásban az adós tartozásai meghaladják a vagyonát, illetőleg az adós a tartozását (tartozásait) az esedékességkor nem tudta vagy előrelátóan nem tudja kielégíteni, és a végelszámoló által indított eljárásban az adós gazdálkodó szervezet tagjai (tulajdonosai) felhívás ellenére sem nyilatkoznak arról, hogy kötelezettséget vállalnak a tartozások esedékességkor történő kifizetéséhez szükséges források biztosítására. Ha a fenti feltételek

fennállnak, a bíróság az adós felszámolását végzéssel elrendeli, és kirendeli a felszámolót.

A felszámolás második szakaszát az eljárás foganatosítása képezi. Ha az adós felszámolását elrendelő végzés jogerőre emelkedett, ezt követően a bíróság haladéktalanul intézkedik, hogy a végzés a Cégközlönyben közzétételre kerüljön. A közzétételnek tartalmaznia kell a hitelezőknek szóló azon felhívást, miszerint az ismert követeléseiket 40 napon belül jelentsék be a felszámolónak. A felszámolás elrendeléséről a bíróság a Cstv.-ben meghatározott állami szerveket értesíti. A felszámoló az adós vagyonát felméri, követeléseit behajtja.

A felszámolási eljárás befejezéseként a felszámoló zárómérleget és vagyonfelosztási javaslatot készít, és azokat beterjeszti a bíróságra. Ezeket az iratokat a bíróság megküldi a hitelezőknek. Amennyiben a hitelezők az iratokat nem vitatják, a bíróság végzéssel elfogadja azokat és a felszámoló kiegyenlíti a hitelezők tartozásait a vagyonfelosztási javaslat alapján.

7. Hitelezővédelmi intézkedések

A Vht. és a Cstv. is tartalmaz egy hasonló jogintézményt, amely az egyes eljárások elrendelése előtt a végrehajtást kérői, illetve hitelezői követelés későbbi kielégítésének a védelmére szolgál, biztosítva a fedezetet.

7.1. A biztosítási intézkedés a végrehajtási eljárásban

A Vht. 185. §-a szerint, ha a követelés teljesítése érdekében a végrehajtha-

to okiratot még nem lehet kiállítani, a végrehajtást kérő azonban valószínűsítette, hogy a követelése későbbi kielégítése veszélyben van, a végrehajtást kérő kérelmére a bíróság biztosítási intézkedésként elrendeli a pénzkövetelés biztosítását, illetőleg a meghatározott dolog zárlatát. Biztosítási intézkedés akkor rendelhető el, ha a követelés olyan határozaton alapul, amelynek alapján egyébként végrehajtási lapot lehetne kiállítani, de erre azért nincs lehetőség, mert a határozat még nem jogerős, vagy nem előzetesen végrehajtható, illetőleg a határozat jogerős ugyan, de a teljesítési határidő még nem telt le. Biztosítási intézkedés elrendelése esetén a végrehajtó felhívja az adóst, hogy a biztosítandó követelést azonnal fizesse ki a kezéhez, amennyiben ennek nem tesz eleget, a vagyontárgyait lefoglalja. Az ingóság zárlatát elrendelő végzés esetén a végrehajtó az adós ingóságait foglalja le.

7.2. Felszámolás esetén az ideiglenes vagyonfelügyelő eljárása

A bíróság felszámolási eljárásban az adós fizetése képtelenségének megállapítását megelőzően szintén kérelemre rendeli ki az ideiglenes vagyonfelügyelőt, ha a hitelező valószínűsíti, hogy a követelése későbbi kielégítése veszélyben van, és a követelését közokirattal, vagy teljes bizonyító erejű magánokirattal igazolja, továbbá az ideiglenes vagyonfelügyelő díját bírósági letétbe helyezéssel megelőlegezte. Az ideiglenes vagyonfelügyelő kirendelését követően az adós gazdálkodó szervezet vezetője a gazdálkodó szervezet va-

gyonával kapcsolatban csak az ideiglenes vagyonfelügyelő előzetes hozzájárulásával köthet a rendes gazdálkodás körét meghaladóan szerződést, vagy tehet más jognyilatkozatot, ideértve a már létrejött szerződés alapján az adós részéről történő teljesítést.

A biztosítási intézkedés a végrehajtási eljárás elrendelésével, míg az ideiglenes vagyonfelügyelő közreműködése a felszámolás elrendelésével okafogyottá válik, ezért külön intézkedés nélkül ezek hatálya megszűnik.

8. Az eljárások hatálya alá vonható vagyon és a vagyon feletti rendelkezési jog alakulása

8.1. Az eljárás alá vonható vagyon köre

Fontos tisztázni azt, hogy az adósi cég mely vagyontárgyai vonhatók végrehajtás, illetve felszámolás alá, mivel a Vht. és a végrehajtáshoz kapcsolódó egyéb jogszabályok, valamint a Cstv. egyes vagyontárgyakat az eljárás alól mentesnek minősít.

A bírósági végrehajtás során az adós vagyonát nem vonják el teljes egészében, alapvető cél, hogy a tartozás behajtása mellett az adós létfenntartása is biztosított legyen. A végrehajtó a fokozatosság elvét betartva köteles a végrehajtást foganatosítani. A végrehajtást kérő a rendelkezési joga alapján meghatározhatja az adós vagyontárgyainak körét, melyre a behajtást vezetni kéri.

A Vht.-ban foglalt szabályozás szerint olyan végrehajtásról beszélhetünk, amely egyedi vagyontárgyakra irá-

nyul. Maga a Vht. is egyedi vagyontárgyak, speciális vagyoni eszközök végrehajtás alá vonásáról rendelkezik, az adós teljes vagyonának elvonását, árverését, az adós vagyoni „megsemmisítését” kifejezetten tiltja.

A Vht. taxatív felsorolja azon vagyoni elemeket, melyek mentesnek minősülnek a végrehajtás alól. A Vht. 74.§-a mondja ki, hogy mely juttatások minősülnek mentesnek a letiltás alól, a Vht. 79/A. (3) bekezdése szerint a pénzforgalmi szolgáltatónál kezelt, természetes személyt megillető pénzüsszegnek mentes a végrehajtás alól az a része, amely megfelel az öregségi nyugdíj legalacsonyabb összegének. Továbbá a Vht. 89.§ – 96/A.§-ai sorolják fel a végrehajtás alól mentes ingóságokat. Ezenkívül érdemes megemlíteni az adós foglalkozásához nélkülözhetetlen gépjármű lefoglalás alóli mentességéről szóló 13/2001. (X. 10.) IM rendeletet, mely a gépjármű becsértékéhez köti a bírósági végrehajtás során a természetes személy adós foglalkozásának (hivatásának) gyakorlásához nélkülözhetetlen gépjármű mentességét.

A felszámolási eljárás körébe tartozik a gazdálkodó szervezet minden vagyona, amellyel a csőd- vagy a felszámolási eljárás kezdő időpontjában rendelkezik, továbbá az a vagyon, amelyet ezt követően az eljárás tartama alatt szerez. A gazdálkodó szervezet vagyona a tulajdonában (kezelésében) levő vagyon. A gazdálkodó szervezet vagyonaként kell figyelembe venni a leányvállalata vagyonát, tröszt esetében a tröszt vállalatok vagyonát.

A Cstv. rendelkezéséből következően a felszámolás alatt álló adóssal szem-

ben pénzkövetelés behajtása iránti végrehajtás már nem indítható, a jogosult, mint hitelező – a felszámolásra vonatkozó előírások szerint – érvényesítheti igényét. Felszámolási eljárás megindulása esetén, a felszámolási vagyona nem tartozó vagyontárgyak kiadása (ingókiadás), lakás-, helyiségkiürítés, okirati meghatározott cselekmények végrehajtására irányuló végrehajtási eljárások – függetlenül a felszámolási eljárástól – lefolytathatók (például a felszámolás alatt álló gazdálkodó szervezet adós volt munkavállalójának a munkaviszony megszűnésével kapcsolatos igazolások kiállítására irányuló végrehajtási eljárás).

A Cstv. értelmező rendelkezései szerint a gazdálkodó szervezet vagyonaiba azok a vagyonelemek tartoznak, melyek a gazdálkodó szervezetre vonatkozó számviteli jogszabály befektetett eszköznek vagy forgóeszköznek minősítenek.

A Cstv. 4.§ (3) bekezdése határozza meg azt, hogy mi nem tartozik a gazdálkodó szervezet vagyonaiba.

8.2. A vagyon feletti rendelkezési jog

A két eljárásban a lefoglalt vagyon feletti rendelkezési jog eltérően alakul.

A végrehajtási eljárásban az adós cég tulajdonosi jogai megmaradnak, az egyes vagyontárgyak csupán lefoglalásra kerülnek, elidegenítési és terhelési tilalom áll fenn rajtuk a végrehajtási eljárás befejeződéséig.

A felszámolási eljárásban a felszámolás kezdő időpontjától megszűnnek a tulajdonosok jogai, a gazdálkodó

szervezet vagyonával kapcsolatos jognyilatkozatot csak a felszámoló tehet.

9. Az eljárás foganatosítása (a végrehajtó és a felszámoló eszköztára)

A végrehajtó és a felszámoló eljárásokat tekintve meglehetősen eltérő eszköztárral rendelkeznek.

A bírósági végrehajtó a fokozatosság és az arányosság alapelvét szem előtt tartva az adós munkabérét, egyéb járandóságait lefoglalja, hatósági beszedési megbízást ad ki az adós pénzügyintézetnél kezelt vagyonára, ennek eredménytelensége esetén ingófoglalat foganatosít helyszíni eljárás keretében, illetve ingatlanfoglalatot hajt végre a végrehajtási jog ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzésével. A helyszínen fellelhető ingóságok lefoglalásán kívül megkeresheti a gépjármű-nyilvántartót, légi-vízi jármű nyilvántartót, zálogjogi nyilvántartót, illetve más gazdasági társaságokban meglévő tulajdonosi jogviszony felderítése érdekében a cégbíróságokat. Az adós gazdálkodó szervezet vagyontárgyait – önkéntes teljesítésének hiányában – árverésen értékesíti és a végrehajtói költségek levonását követően a befolyt vételárat a jogosult részére kifizeti.

A felszámoló nyilvántartásba veszi a hitelezői követeléseket, felméri az adós vagyoni helyzetét, és a vele szemben támasztott követeléseket, ezután felszámolási mérleget, és ütemtervet készít. Az adós által kötött szerződéseket azonnali hatállyal felmondhatja, (kivéve: lakásbérleti szerződés, képzési-tanulói szerződések, munka-

szerződések, kollektív szerződések, kölcsönszerződések), a nem teljesített szerződésektől elállhat. A felszámolás kezdő időpontjától kezdve a munkáltatói jogokat a felszámoló gyakorolja, az adós követeléseit esedékességgkor behajtja, igényeit – akár peres eljárásban is – érvényesíti, a gazdálkodó szervezet vagyont pedig nyilvánosan, a forgalomban elérhető legmagasabb áron árverés vagy pályázat útján értékesíti. Amennyiben az eljárása során a hitelezők követeléseinek megtérüléséhez szükséges pénzeszköz befolyt, közbeneső mérleget és vagyonfelosztási javaslatot készít.⁷

10. Együttműködési kötelezettség

A végrehajtóval, valamint a felszámolóval való együttműködés kikényszerítésének célja az eljárások sikerének biztosítása.

A végrehajtási eljárásban a rendbíróság és a büntető feljelentés szolgál eszközül a végrehajtóval való együttműködés kikényszerítésére. Ugyanis a végrehajtást foganatosító bíróság 500.000,- Ft összegig terjedő rendbírsággal sújtja az adóst, vagy a végrehajtási eljárásban közreműködésre kötelezett személyt, szervezetet, ha a végrehajtásból eredő, jogszabályban foglalt kötelezettségének nem tesz eleget, vagy a végrehajtást végző hatóság intézkedésének eredményességét akadályozó magatartást tanúsít.

Ha a bírságolás eredménytelennek bizonyult, a végrehajtó ezt jelzi a bíróságnak, amely intézkedik a megbírságot feljelentése iránt. Ugyanígy jár el

a bíróság, ha saját hatáskörben észleli a feljelentésre alapot adó körülményt.

A felszámolási eljárásban az adós gazdálkodó szervezet vezetőjének az együttműködési kötelezettsége részletesebben szabályozott, mint a végrehajtási eljárásban. A felszámolás alatt álló gazdálkodó szervezet vezetője köteles a felszámolás kezdő időpontját megelőző nappal záróleltárt, valamint éves beszámolót, továbbá az eredmény felosztása után zárómérleget, adóbevallást és iratjegyzéket készíteni, a felszámoló részére tájékoztatást kell adnia az adós jogügyleteiről, illetve kötelezettségvállalásairól. A felszámolás elrendeléséről a munkavállalókat, az adós hitelezőit haladéktalanul tájékoztatnia kell. A cégről mindennemű információt a felszámolónak 30 napon belül át kell adnia.

Ha a vezető tisztségviselő a fent leírt kötelezettségének nem tesz eleget, vagy valótlan adatokat közöl, úgy a bíróság az előző évi jövedelmének 50%-áig vagy 2.000.000,- Ft-ig terjedő pénzbírsággal sújthatja.

Ezenkívül a Cstv. rendelkezik az úgynevezett „wrongful trading” intézményéről, amely a hitelezőkkel szembeni korlátlan felelősséget alapozza meg azon vezető tisztségviselők jogellenes gazdálkodásával kapcsolatban, akik a gazdálkodó szervezet vezetői voltak a felszámolás kezdő időpontját megelőző 3 évben. Ugyanis a vezető tisztségviselők az ügyvezetési tevékenységüket a társaságuk érdekeinek elsődlegessége alapján kötelesek ellátni, azonban, ha a társaság fizetőképességgel fenyegető helyzetbe kerül, akkor már a hitelezői érdekek elsőd-

legessége érvényesül. Amennyiben a vezető tisztségviselő felróható módon nem tesz meg mindent a veszteségek csökkentése érdekében, ez esetben bármely hitelező vagy a felszámoló kérheti a bíróságtól az ügyvezető felelőségnek megállapítását a felróható magatartásával okozott károkért.⁸

11. Büntetőjogi szankciók

A fizetéképtelenségi eljárásokhoz kapcsolódnak olyan büntetőjogi tényállások is, amelyek a hitelezők érdekeit sértő magatartásokat rendelik büntetni. Ezek a súlyos jogkövetkezmények kilátásba helyezése révén áttételesen szintén a hitelezők érdekeinek védelmét hivatottak biztosítani. A kielégítést veszélyeztető magatartások tanúsításától visszatarthatja az adóst az ilyen cselekményekhez kapcsolódó súlyos jogkövetkezmény kilátásba helyezése, illetve az ezek lehetőségével való szembesülés.⁹

A végrehajtási eljárással kapcsolatban a büntetni rendelt magatartásokat a Btk. 287.§-ban szabályozott zártörés vétségi és büntetti alakzata, valamint a Btk. 288.§ szerinti „A bírósági végrehajtás akadályozása” tényállás szabályozza.

A felszámolásnál pedig a Btk. 404.§-ban szabályozott Csódbűncselekmény ír elő büntetőjogi szankciót.

Mind a zártörés, mind a csódbűncselekmény a végrehajtási, illetve a felszámolási eljárásban a fedezetül szolgáló vagyontárgyak eljárás alóli kivonását bünteti. Tehát a jogosultak érdekeit mindkét eljárásban büntetőjogi tényállások védik abban az esetben,

ha a kötelezett a fedezetül szolgáló vagyont csökkenteni próbálja.

12. A kielégítési sorrend

Amennyiben a végrehajtási vagy a felszámolási eljárás több követelés behajtására irányul, de a befolyt összeg nem fedezi valamennyi követelést, szükségképpen valamiféle sorrendet kell felállítani az egymással konkuráló igények között.

A kielégítési sorrend terén a különböző jogrendszerekben alapvetően három tényezőt tartanak szem előtt: az időbeliség elvét, az arányosítás elvét, illetve a jogcím szerinti kielégítés elvét.¹⁰

A végrehajtás során befolyt összegből mindenekelőtt a végrehajtási költségeket kell kielégíteni, melyek a végrehajtás kezdeményezésével, elrendelésével, és a foganatosításával merültek fel. Ha a befolyt összeg nem fedezi a behajtani kívánt valamennyi követelést, a kielégítési sorrendet a Vht. 165.§-a rögzíti.

A követelés érvényesítésével és behajtásával felmerült, a bíróság (hatóság) által megállapított költséget és a követelés egyéb járulékait a követeléssel azonos sorrendben kell kielégíteni. A kielégítési sorrendben előbb álló követelés teljes kielégítése után lehet a sorrendben hátrább álló követelést kielégíteni. Ha a befolyt összeg nem fedezi az azonos sorrendben felsorolt valamennyi követelést, e követeléseket arányosan kell kielégíteni.

A felszámolási eljárásnál a kielégítési sorrendet a Cstv. 57.§ (1) bekezdése határozza meg.

A bíróság a zárómérleg és a vagyonfelosztási javaslat alapján végzéssel határoz a költségviselésről, a felszámoló díjáról, a hitelezői követelések kielégítéséről, az egyéb intézkedések megtételéről, a bankszámlák megszüntetéséről és egyidejűleg a felszámolás befejezéséről.

A fentiek alapján megállapítható, hogy mind a bírósági végrehajtásnál, mind a felszámolásnál a jogalkotó a követelések jogcímét vette alapul a kielégítési sorrend meghatározásánál. Mindkét eljárásban először az eljárással felmerült költségeket kell megtéríteni, és csak utána következnek a hitelezői követelések.

Összehasonlítva a kielégítési sorrendet a két eljárásban, megállapítható, hogy a felszámolásnál a zálogjoggal biztosított követelés elsőbbséget élvez a tartásdíj jellegű követeléshez képest. Ez a különbség abból adódik, hogy a két eljárásban részt vevő adósok személye és kötelezettségei mások.

A bírósági végrehajtási eljárás befejezését nem feltétlenül kontrollálja a bíróság, a végrehajtónak önálló hatásköre van a végrehajtás befejezésére a felszámolóval ellentétben.

13. A zálogjoggal biztosított követelések kielégítése

Mind a Vht.-ban, mind a Cstv.-ben speciális szabályok vonatkoznak a zálogtárgyból történő kielégítésre.

A végrehajtási eljárásban az ingószármazék, mint zálogtárgynak az értékesítéséből befolyt összeget elsősorban a zálogjoggal biztosított követelés kielégítésére kell fordítani. Ha az ingatlan,

továbbá a vízi, illetőleg a légi jármű értékesítéséből befolyt összegből jelzálogjoggal biztosított követelést is ki kell elégíteni, az ilyen követelést a Vht. 165. § (1) bekezdés d) -h) pontjában meghatározott követeléseket megelőzően kell kielégíteni. Jelzálogjoggal biztosított több követelés esetén e követeléseket a bejegyzett jelzálogjogok rangsorában kell kielégíteni. Érdekességként említhető, hogy a joggazdaságtan megközelítése szerint a zálogjog bírósági végrehajtás során történő érvényesítése kevésbé hatékony, mint a bírósági végrehajtáson kívüli igényérvényesítés.¹¹

A felszámolásnál a zálogtárgyból való kielégítés kapcsán a Cstv. 49/D.§-a jogcím szerinti sorrendet határoz meg.

14. A jogorvoslatok

Mind a végrehajtási eljárásban, mind a felszámolási eljárásban komplex jogorvoslati rendszer érvényesül, mivel az eljárások elrendelésével és foganatosításával kapcsolatban is többféle jogorvoslat áll a felek rendelkezésére.

A végrehajtási eljárásban, ha a bíróság vagy a közjegyző a törvény megsértésével állította ki a végrehajtási lapot, akkor azt vissza kell vonni, ha ily módon végrehajtási záradék került kiállításra, azt törölni kell. Ha a bíróság a végrehajtást végzéssel rendelte el, ezen végzés ellen fellebbezésnek van helye. Ha a bíróság vagy a közjegyző a végrehajtható okiratot a kérelemtől eltérően állította ki, vagy a végrehajtható okirat kiállítását visszautasította, illetve megtagadta, ezen végzések ellen is fellebbezésnek van helye. Felülvizsgálati kérelmet lehet benyújtani a másodfokon

jogerőre emelkedett olyan végzés ellen, amellyel a bíróság külföldi határozat végrehajtási tanúsítvánnyal való ellátásáról, illetőleg végrehajtásának elrendeléséről döntött.

Végrehajtás foganatosítása során a Vht. 217.§-a szerint a végrehajtó törvénysértő intézkedése, illetve mulasztása ellen végrehajtási kifogást terjeszthet elő a fél vagy más érdekelt személy a tudomásszerzéstől számított 15 napon belül, de legkésőbb 3 hónapon belül. A bíróságnak a végrehajtás foganatosítása során hozott végzései ellen fellebbezésnek van helye.

A felszámolási eljárásban mind a felszámolás elrendelése, mind a felszámolás foganatosítása során a bíróság által hozott határozatokkal szemben a Pp. szabályai szerint van helye fellebbezésnek és felülvizsgálatnak.

A Cstv. 51. §-a szerint a felszámoló jogszabálysértő intézkedése vagy mulasztása miatt a sérelmet szenvedett fél, a hitelezői választmány, valamint a hitelezői képviselő a tudomásszerzéstől számított 15 napon belül a felszámolást elrendelő bíróságnál a felszámolóval szemben kifogással élhet. Az adós nevében kifogást a Cstv. 8. § (1) bekezdésében meghatározott szervek képviselője nyújthat be.

III. A végrehajtási eljárás és a felszámolás „találkozása”

A gyakorlatban nem kis gondot okoz az egyedi végrehajtási eljárás és a totális végrehajtási eljárás ütközése. A felszámolás és végrehajtás tulajdonképpen alá-fölrendeltségi viszonyban

állnak egymással, mivel a felszámolás mintegy magába olvasztja az egyedi végrehajtást, tekintettel arra, hogy felszámolás kezdő időpontját követően az adott céggel szemben sem bírósági, sem más végrehajtási eljárás keretében vagyoni igény érvényesítésére nincs lehetőség.

1. Folyamatban lévő végrehajtási eljárás alatt a felszámolás elrendelése

A jogalkotó azt az esetet szabályozza, mikor is a végrehajtási eljárás folyamatban léte alatt rendelik el az adós felszámolását. Ugyanis a Cstv. 38.§ (1) bekezdése részletesen rendelkezik arról, hogy az adósi cég felszámolása esetén mi legyen a már folyamatban lévő végrehajtási eljárások sorsa.

A Cstv. 38. § (1) bekezdése szerint az adós ellen a felszámolás kezdő időpontjában folyamatban lévő – a felszámolás körébe tartozó vagyonnal kapcsolatos – végrehajtási eljárásokat a végrehajtást foganatosító bíróságnak (hatóságnak) haladéktalanul meg kell szüntetni, a lefoglalt vagyontárgyakat és a befolyt, a végrehajtás költségeinek levonása után fennmaradó, de még ki nem fizetett pénzeszközöket a kijelölt felszámolónak kell átadni. Az adós ingatlanán, illetve bírósági, hatósági nyilvántartásba vett vagyontárgyán fennálló végrehajtási jog a felszámolás kezdő időpontjában megszűnik. A felszámoló a végrehajtói díjjegyzékben foglalt díjfelszámítás ellen külön jogszabály rendelkezései szerint végrehajtási kifogást terjeszthet elő. A bíróság a felszámolást elrendelő jogerős végzést megküldi a végrehajtást elrende-

lő, vagy – ha azt ismeri – közvetlenül a foganatosító bíróságnak (hatóságnak); a végrehajtást elrendelő bíróság (hatóság) a felszámolás elrendeléséről haldéktalanul tájékoztatja a végrehajtást foganatosító bíróságot (hatóságot).

A Cstv.-beli részletes szabályozással szemben a Vht. nagyon szűkszavúan, „külön törvényre” (jelen esetben a Cstv.-re) visszautalva mondja ki a végrehajtási eljárás megszüntetésének kötelezettségét.

Ugyanis a Vht. 55. § (1) bekezdés b) pontja szerint a végrehajtást foganatosító bíróság a végrehajtást köteles végzéssel megszüntetni, illetőleg korlátozni, ha külön törvény így rendelkezik.

Az adósi cég felszámolása esetén a végrehajtást foganatosító bíróságnak nincsen mérlegelési jogköre, a Vht. fenti kógens rendelkezése alapján kötelező megszüntetni a végrehajtási eljárást, függetlenül attól, hogy a végrehajtási költség megfizetése megtörtént-e. Természetesen a végrehajtást foganatosító bíróság ezen döntése ellen is van helye fellebbezésének. A megszüntető végzést a végrehajtónak, a végrehajtást kérőnek és az adósi céget képviselő felszámolónak kell megküldeni.

2. Felszámolás alatt álló gazdálkodó szervezettel szemben végrehajtási eljárás elrendelése

Kifejezetten sem a Vht., sem a Cstv. nem rendelkezik arról, hogy a felszámolási eljárás megindulását követően végrehajtási eljárást lehet-e indítani az adott céggel szemben, de a Cstv. 38.§ (1) bekezdésének értelmezéséből egyértelműen következik az, hogy

pénzkövetelés behajtására a felszámolás körébe eső vagyon tekintetében felszámolás alatt álló gazdálkodó szervezettel szemben nem lehet végrehajtási eljárást elrendelni. Ha ilyen kérelem érkezik a bírósághoz, akkor a végrehajtás elrendelését meg kell tagadni.

3. A két eljárás találkozása kapcsán felmerülő problémák

3.1. Értesülés a felszámolási eljárás elrendeléséről

A felszámolás körébe tartozó vagyonnal kapcsolatos pénzkövetelést csak a felszámolási eljárás keretében lehet érvényesíteni, ezért nem engedhető meg, hogy felszámoláson kívüli egyedi végrehajtásban sor kerüljön ilyen pénzkövetelés kielégítésére. A végrehajtási eljárás megszüntetése érdekében fontos, hogy a végrehajtást foganatosító bíróság tudomást szerezzen a felszámolásról.

Az ideális az lenne, ha a felszámolást elrendelő törvényszék a jogerős végzést megküldené a végrehajtást elrendelő bíróságnak, vagy – ha ismeri – a foganatosítónak, s ezáltal azt értesítené. Ugyanis a végrehajtást foganatosító bíróság csak akkor tud eleget tenni a Cstv. 38.§ (1) bekezdése alapján a végrehajtási eljárás megszüntetésére vonatkozó kötelezettségének, ha kellő időben értesül a felszámolás megindításáról. A cégnyilvántartásban szereplő adósok esetében a cégjegyzék tartalmazza a végrehajtásra vonatkozó adatokat, így azok alapján az értesítés megtörténhet. Megjegyzendő az, hogy a gyakorlatban a törvényszék az adó-

hatóságnak nem küld külön végzést az általa folytatott végrehajtásra hivatkozással, mivel a Cstv. 29.§-a értelmében az adóhatóságot amúgy is értesíteni kell a felszámolás megindulásáról.

A fentiek ellenére nagyon sok esetben előfordult az, hogy valamilyen oknál fogva a végrehajtást foganatosító bíróság értesítése elmaradt. Megjegyzendő, hogy a mai napig a Cstv. 29.§-a nem írja elő kötelező jelleggel a felszámolást elrendelő törvényszék számára azt, hogy a folyamatban lévő végrehajtási eljárás esetén a végrehajtást foganatosító (esetlegesen a végrehajtást elrendelő) bíróságot értesítse. Így számos esetben előfordult az, hogy a végrehajtó, ezáltal a végrehajtást kérő nem értesült időben az adósi céggel szemben megindult felszámolásról, ezáltal a végrehajtást kérő a felszámolásban nem tudta érvényesíteni a követelését.

Ezzel a problematikával foglalkozott dr. Szabó Máté az állampolgári jogok országgyűlési biztosa az AJB-2481/2010. számú ügyben.

3.2. Végrehajtási költségek alakulása és kifizetése a felszámolási eljárás elrendelése esetén

A Cstv. 38.§ (1) bekezdése értelmében a végrehajtás során befolyt, de még ki nem fizetett pénzeszközökből a végrehajtás költségeket le kell vonni és az ezen levonás után fennmaradó összeget kell a kijelölt felszámolónak átadni. Továbbá rögzítésre került az is, hogy a felszámoló a végrehajtói díjjegyzékben foglalt díjfelszámítás ellen külön jogszabály rendelkezései szerint végrehajtási kifogást terjeszthet elő.

A végrehajtási eljárást lezáró díjjegyzékkel szemben – a felszámolási eljárás közzétételére tekintettel – a tudomásszerzéstől számított 15 napon belül a felszámoló is terjeszthet elő kifogást, ha azt jogszabálysértőnek tartja.

Abban az esetben pedig, amennyiben nem zálogtárgy értékesítésére került sor a végrehajtási eljárásban, a felszámolási eljárás Cstv. 57. § (2) bekezdése szerinti költségei kielégíthetők a pénzeszközökből, a fennmaradó összeget, pedig a Cstv. 57. § (1) bekezdésében rögzített sorrendet figyelembe véve kell megosztani a hitelezők között.

3.3. A végrehajtási eljárásban lefoglalt vagyontárgyak sorsa a felszámolás során

A végrehajtási eljárás során lefoglalt vagyontárggyal kapcsolatban a Cstv. 38. § (1) bekezdése csupán annyit rögzít, hogy az adós ingatlanán, illetve bírósági, hatósági nyilvántartásba vett vagyontárgyán fennálló végrehajtási jog a felszámolás kezdő időpontjában megszűnik.

A fenti rendelkezésből következik, hogy a már lefoglalt vagyontárgyat – ugyanúgy, mint a végrehajtás során befolyt és ki nem fizetett pénzeszközt – a felszámolónak át kell adni és azt már csak a felszámoló értékesítheti. Természetesen az adóssal szemben folyamatban lévő olyan végrehajtás, amely nem a felszámolás körébe tartozó vagyonnal kapcsolatos, tovább folytatható.

Az adós vagyónával kapcsolatos jognyilatkozatot a felszámolás megindulásától kezdve csakis a felszámoló

tehet. A végrehajtási jog további fennállása az értékesítés akadályát képezné. Ezt az akadályt kiküszöbölve a vagyontárgyon fennálló végrehajtási jog ipso iure, a törvény erejénél fogva megszűnik a felszámolás kezdő időpontjában. Azonban ebben az esetben is a zálogjogosult a privilegizált helyzetét megtartja.

4. Egyéb kapcsolódási pontok

4.1. Felszámolás alatt lévő gazdasági társaság, mint végrehajtást kérő esetén az adós számára történő részletfizetés engedélyezése

A Vht. 52/A. § (5) bekezdésének a) pontja értelmében amennyiben a végrehajtást kérő gazdasági társaság felszámolás alatt áll a végrehajtó szigorúbb feltételek mellett biztosíthat részletfizetési lehetőséget az adósnak. Ebben az esetben ugyanis a végrehajtást kérő tiltakozása megvétózhatja a végrehajtó és az adós részletfizetési egyezségét, melynek következménye a részletfizetésre vonatkozó jegyzőkönyv visszavonása, és a végrehajtási eljárás haladéktalan folytatása a tartozása behajtása érdekében. Az intézmény jogpolitikai indoka, hogy a részletfizetés biztosítása a felszámolási eljárás elhúzódását eredményezheti, másrészt a felszámolás alatt lévő gazdasági társaság nincs abban a pénzügyi helyzetben, hogy a hitelezőinek további haladékot biztosítson, mindemellett a felszámolónak is törvényi kötelezettsége az adós kintlévőségeinek azonnali behajtása.

4.2. Eredménytelen végrehajtást követően az állami jellegű követelések érvényesítése a felszámolási eljárásban

A Csődtörvény 80. § (1) bekezdésének értelmében az államot, a központi költségvetést, az elkülönített állami pénzalapokat, a Nyugdíjbiztosítási és az Egészségbiztosítási Alapot, illetve a helyi és kisebbségi önkormányzatot, önkormányzati társulást megillető követelés esetén a fent említett jogalanyok a felszámolási eljárásban a követelésük bejelentését mellőzhetik, amennyiben a felszámolási eljárás kezdeményezését közvetlenül megelőzően lefolytatott eredménytelen végrehajtási eljárás megállapításai szerint valószínűsíthető, hogy követelésének a nyilvántartásba vételéért fizetendő összeget elérő megtérülése sem várható. Tehát az állami jellegű követelések érvényesítése esetén a csődtörvény 2004-es módosítása lehetővé tette költségkímélés céljából azt, hogy egy valószínűsíthetően behajthatatlan állami követelést kíséreljenek meg érvényesíteni a felszámolás során.

IV. Összegzés

Összegzésként elmondható, hogy a gazdálkodó szervezetekkel szembeni követelések behajtására szolgáló két eljárás, vagyis a végrehajtás és a felszámolás szabályozási elvei, jogi intézményei és eszközei a jelentős eltérések mellett mégis némi hasonlóságot mutatnak egymással. Véleményem szerint a rokon vonások arra vezethetők vissza, hogy a bírósági nemperes

szakot illetően a Vht. és a Cstv. háttérjogszabálya is a Pp., továbbá az, hogy mindkét eljárás fő célja a célszerűségi, időszzerűségi és költséghatékonysági szempontok figyelembevételével a hitelezői követelések állami kényszer útján történő behajtása. Ezáltal a likviditási gondokkal küzdő gazdálkodó szervezetek hitelezői számára – a követelésük nagyságára és az adósi cég pénzügyi helyzetére figyelemmel – szélesebb körben nyílik lehetőség az általuk nyújtott pénzeszközök viszfizetésének kikényszerítésére.

Ugyanakkor fontos felhívni a figyelmet arra, hogy a jogalkotó nagyon szűkszavúan rendelkezik arról az esetkőről, mikor is az adósi céggel szemben folyamatban lévő végrehajtási eljárás során a gazdasági társasággal szemben felszámolási eljárást indítanak. Mind a Vht., mind a Cstv. egy-egy szakaszban szabályozza ezt az esetet, holott ennek gyakorlati jelentősége jóval nagyobb. Mint ahogy vázoltam a tanulmányomban a mai napig jelentős problémát okoz az adósi céggel szemben indult felszámolási eljárás elrendelésére vonatkozó információ hiánya és az információs csatornáknak a bíróság, a végrehajtó és a felszámoló közötti nem megfelelő volta. Ezen joghézag nemcsak a hitelezői érdekeket csorbítja, hanem – ahogy az állampolgári jogok országgyűlési biztosa is rávilágított – alkotmányossági problémákat is felvet, megsértve a jogbiztonságot.

A jogalkotó a Cstv. 38.§ (1) bekezdésében a végrehajtási eljárás során befolyt pénzösszeg, illetve lefoglalt vagyontárgyak további sorsáról is nagyon röviden rendelkezik. Ezen kérdéskörrel kapcsolatos joghézagokat az utóbbi időben a Kúria által közzétett eseti döntések próbálják tartalommal megtölteni. Álláspontom szerint szükség lenne mind a Vht., mind a Cstv. módosítása révén törvényi szinten kidolgozni a részletes szabályokat a két eljárás „találkozásának” esetére, valamint szükség lenne egy jelzőrendszer kiépítése is az egyes eljárások résztvevői közötti megfelelő információáramlás biztosítására.

1 Kapa Máttyás: Ha az adós nem fizet... HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012. 18-19. o.

2 Kapa: i. m. 153. o.

3 Kormos Erzsébet: Alapelvek a bírósági végrehajtásban, PhD értekezés. Miskolc, 2002. 136. o. Forrás: phd.lib.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5636_section_909.pdf (A letöltés ideje: 2021. 11. 13.) 136. o.

4 Kapa: i. m. 153. o.

5 Balogh Olga – B. Korek Ilona – Császtai Ferenc – Juhász Edit: A bírósági végrehajtás. HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2009. 620. o.

6 Mezei Róbert Ádám: A bírósági végrehajtás és a felszámolási eljárás kapcsolata, Miskolc, 2017. 10. o. Forrás: midra.uni-miskolc.hu/document/27959/23602.pdf (A letöltés ideje: 2021. 11. 13.)

7 Kapa: i. m. 238. o.

8 Mezei: i. m. 6. o.

9 Kapa: i. m. 247. o.

10 Kapa: i. m. 247. o.

11 Bodzási Balázs: A zálogjog érvényesítésére vonatkozó szabályok az új Ptk.-ban. Csőd, felszámolás válság 8. szám 2013/2, 4. o. Forrás: unipub.lib.uni-covinus.hu/2014/1/Bodzasi_Balazs_Zalogjog_2012.pdf (A letöltés ideje: 2021. 11. 13.)

Szijártó István

PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Az európai büntetőjog a szervezett bűnözés elleni küzdelem szolgálatában¹

I. Bevezetés

Az európai büntetőjog fejlődésének kiindulópontjai az Európai Unió tagállamainak szorosabb együttműködésre való igénye, és az ezzel járó biztonsági kockázatok kezelésének szükségessége voltak. A Maastrichti Szerződés által létrehozott uniós polgárság intézménye biztosítja a szabad mozgás és tartózkodás jogát az uniós polgárok számára, míg a Schengeni Együttműködésnek köszönhetően megszűnt a határellenőrzés is a tagállamok közötti belső határokon. Ám az így létrejövő szabad mozgás térségében a bűnelkövetők ugyanolyan szabadságokat élveznek, mint bármely más uniós polgár. A szabad és ellenőrzés nélküli mozgás lehetőségével visszaélve az 1990-es években egyre nagyobb mértékben jelent meg a transznacionalitás a bűnözésben.² Ezen belül is különösen a szervezett bűnözés jelent nagyobb kockázatot a hozzá kapcsolódó többes elkövetői alakzat, azaz a bűnszervezet magas fokú szer-

vezettsége és legális gazdaságba való beépülése miatt.³ Az Europol első éves jelentésében, 1999-ben is már külön értekeznek a szervezett bűnözői csoportokról, melyek között vannak, amelyek az Unión kívülről érkeznek, és vannak olyanok is, amelyek „öshonosak”, azaz eredendően is az Unió tagállamaiban szerveződnek.⁴ A szervezett bűnözés jelentette fenyegetés növekedését jelezte az is, hogy 2002-ben az Europol módszertani változtatás után kifejezetten a bűnszervezetekre kezdett koncentrálni elemzéseiben a korábbi, bűncselekményi területeket érintő fókusza helyett.⁵ Ennek az eredményeként az Europol 2004-től önálló szervezett bűnözéssel foglalkozó éves jelentéseket adott ki, melyekben már kifejezetten a szabad mozgás térségében tevékenykedő bűnszervezetekről is ír és először ad átfogó képet az Unióban végbemenő transznacionális bűnözésről.⁶ Szintén figyelemre méltó, hogy az európai szervezett bűnözés folyamatosan változik és alkalmazkodik az új kihívásokhoz. Az elmúlt évtizedben a bűnszervezetek gyakorlatában a hálózatosodás először dominánssá vált, majd az új évtizedre új trendek jelentek meg, melyek közül kiemelendő a kiberbűnözés térnyerése.⁷ Ezek a trendek arra készítetik a jogalkotókat és a jogalkalmazókat, hogy újabb jogintézményeket és bűnüldözési technikákat dolgozzanak ki a szervezett bűnözés elleni küzdelemre.

Ebben a cikkben ismertetem az európai büntetőjog másodlagos jogforrásokon alapuló ún. operatív eszközeit, az európai elfogatóparancsot, a közös nyomozócsoportot, az európai nyomozási határozatot, valamint a

befagyasztást és elkobzást elrendelő határozatokat, amelyek a tagállamok bűnüldöző és büntető igazságügyi hatóságainak együttműködését megalapozzák. Ahhoz, hogy átfogó elemzést nyújtsak, először röviden ismertetem az európai büntetőjog és a szervezett bűnözés kapcsolódási pontjait. Ezután bemutatom a kiválasztott eszközöket, és ismertetem a bűnügyi együttműködésben betöltött szerepüket, valamint alkalmazásuk tipikus eseteit. Végül ez alapján foglalkozom azok elhatárolási kérdéseivel, valamint a köztük fellelhető szinergiákkal.

II. Az európai büntetőjog és a szervezett bűnözés kapcsolódási pontjai

Az európai büntetőjog fogalma alatt e cikkben az Európai Unió tagállamai büntető igazságügyi együttműködésének politikáját értem, melynek ezáltal jogforrásait az uniós primer és szekunder jogi aktusok alkotják. Az immár többek által önálló jogágként⁸ felfogott európai büntetőjog 30 éves fennállása alatt több irányba fejlődött, amelyek különböző módon szolgálják a szervezett bűnözés elleni küzdelmet. Ezeket az ágakat alapvetően az Európai Unió Működéséről szóló Szerződésben biztosított jogalapokból lehet levezetni. Mivel a transznacionális bűnözés térnyerésének köszönhetően az európai büntetőjog fókuszába a tagállamok bűnügyi együttműködésének különböző módokon történő elősegítése került, ebben a pontban kifejezetten az Unió-

ban tapasztalható bűnözési trendekhez igazodva mutatom be az EU főbb büntetőjogi jogalkotási hatásköreit.

Egyrészt említésre méltó, hogy az Európai Unió tagállamainak igazságügyi rendszerei, ha csak kis mértékben is, de eltérnek egymástól. Ez a különbség megmutatkozik a büntetőeljárás kódexekben és a büntető anyagi jogban is. Ezzel szemben az Európai Unióban léteznek olyan bűncselekményi területek, amelyek – transznacionális jellegükből eredően – azonos módon érintik valamennyi tagállam állampolgárát. A szakirodalom ezeket nevezi „eurocrimes”-nak, azaz európai bűncselekményeknek.⁹ A tagállamok, és az EU részéről is felmerült az igény, hogy harmonizált joganyag vonatkozzon eme bűncselekményekre annak érdekében, hogy a bűnüldöző hatóságok egységesebb rendszerben léphessenek fel ellenük.¹⁰ A harmonizált szabályozás kialakítására elsőként az Amszterdami Szerződés biztosított jogalapot, de a jelenlegi formáját a Lisszaboni Szerződésben nyerte el. Eszerint a büntető anyagi jogi jogharmonizációra egyes súlyos és határon átnyúló jellegű bűncselekmények vonatkozásában van lehetőség, feltéve, hogy a tagállamok egységes fellépése indokolt velük szemben.¹¹

Másrészt nagy kihívást jelent, hogy az uniós szabad mozgás térségében a személyek szabad mozgásához nem társul egységes büntető igazságügyi térség, hanem továbbra is területi alapon létezik 27 büntető igazságügyi rendszer.¹² Egy ilyen térségben előfordulnak olyan helyzetek, amikor a bűncselekmény elkövetője egyszerűen

kikerül az állam joghatósági területe alól, ami együttműködés hiányában lehetetlenné tenné a büntetőeljárás hatékony lefolytatását.¹³ Sőt olyan esetek is előfordulnak, amikor valaki több tagállamban követ el bűncselekményeket. Ilyenkor különösen fontos a tagállamokban folytatott büntetőeljárások összehangolása, a joghatósággal kapcsolatos megállapodások létrehozása és a nyomozás során megvalósuló bűnügyi együttműködés, ugyanis a transznacionális jelleggel elkövetett bűncselekményekre szinte mindig igaz, hogy több tagállamban is büntetőeljárásokat folytatnak miattuk, és a bizonyítékok is több tagállamban találhatóak. Ugyanakkor a büntetőjog szigorú territorialitása miatt a bűnüldöző hatóságoknak főszaabályként nincs lehetősége más tagállam területén eljárási cselekmények fogantatására, tehát a tagállamok bűnügyi együttműködésének hiányában a bűncselekmények bizonyítékai nem volnának hozzáférhetők a bűnüldöző hatóságok számára.¹⁴ Szintén problémát jelenthet a tagállamok hatóságainak a külföldön fellelhető vagyon visszaszerzése, hiszen a vagyonvisszaszerzésért felelős hatóságok sem járhatnak el más tagállam területén.¹⁵

Az európai bűnözésben megjelenő előbbi jelenségeket összefoglalóan transznacionalitásnak nevezhetjük. E kihívásokra reagálva a Tanács a 2000-es években, amikor is az Európai Tanács Tamperei következtetésekben megfogalmazott javaslatára tekintettel és az Amszterdami Szerződésben biztosított jogalapra alapozva elkezdte kidolgozni a kölcsönös elismerés elvén alapuló bűnügyi együttműködés rendszerét,

amit az operatív együttműködés rendszerének hívhatunk.¹⁶ A Tanács ebben az időszakban alkotta meg az európai elfogatóparancsot és a közös nyomozócsoportot. Az előbbi a külföldre távozó terhelt jelenlétét szolgálja a büntetőeljárásban, míg az utóbbi lehetővé teszi a tagállamok hatóságainak, hogy nyomozási cselekményeket végezzenek el más tagállamok területén. Ezt követően a Lisszaboni Szerződés hozott minőségi fejlődést az európai büntetőjogban, ugyanis integrálta a kölcsönös elismerés elvét a primer jogba.¹⁷ A külföldön fellelhető bizonyítékok beszerzése, valamint a külföldön található vagyon visszaszerzése céljából immár a Tanács és az Európai Parlament társjogalkotóként alkotta meg az európai nyomozási határozatot, valamint a 2018/1805/EU rendeletet, amely pedig a befagyasztást és elkobzást elrendelő határozatokat vonja be a bűnügyi együttműködés rendszerébe.

III. Az operatív bűnügyi együttműködés eszközei

A kiválasztott eszközökben – a közös nyomozócsoport kivételével – közös, hogy a kölcsönös elismerés elvére épülnek. Továbbá – már ideértve a közös nyomozócsoportot is – alkalmazási területük kivétel nélkül az – anyagi vagy eljárásjogi értelemben vett¹⁸ – transznacionális elemmel rendelkező büntetőeljárás. Noha tárgyi hatályuk és büntetőeljárásban betöltött szerepük javarészt eltérő, felfedezhetők átfedések közöttük. Éppen ezért elmondható róluk, hogy alapvetően különböző

esetekben bocsáthatók ki (tehát a bűnözésben megjelenő transznacionalitás különböző kihívásainak megoldására szolgálnak), ezáltal nem alkalmasak arra, hogy kiváltsák egymás szerepét a tagállamok közötti bűnügyi együttműködésben. Ám amikor eme eszközök büntetőeljárás szerepében átfedés mutatkozik, akkor látszólag verseny alakul ki közöttük, és kérdésként merül fel, hogy a kibocsátásra jogosult hatóság a melyiket alkalmazza az adott büntetőeljárás cél elérése érdekében. Ebben a cikkben nem csak az operatív eszközök fogalmát adom meg, hanem számba veszem a büntetőeljárásban betöltött szerepüket (másképp: büntetőeljárás céljukat), tipikus alkalmazási területüket és végül az ezekben fellelhető átfedésekből fakadó elhatárolási nehézségeket.

1. Az európai elfogatóparancs

Az európai elfogatóparancsot (a továbbiakban: EEP) létrehozó 2002/584/IB kerethatározat úgy definiálja az EEP-t, mint egy igazságügyi hatósági határozat, amelynek célja olyan személy elfogása és átadása, aki ellen büntetőeljárás van folyamatban, vagy akivel szemben szabadságvesztéssel járó intézkedést kell végrehajtani.¹⁹ Az eszköz korábbi, hagyományos nemzetközi bűnügyi jogsegélyen alapuló kiadási eljárást volt hivatott felváltani. A kölcsönös elismerés elvére építve önálló, uniós jogon alapuló átadási eljárást hozott létre. E célból kialakított egy quasi-automatikus, gyors eljárást az európai elfogatóparancs elismerésére és végrehajtására.²⁰ Mindenekelőtt a kerethatá-

rozat kimondja a megfelelő formában kibocsátott EEP elismerésének és végrehajtásának kötelezettségét.²¹ Emellett pedig megállapítja a kibocsátásának, elismerésének és végrehajtásának szabályait, amivel minden tagállamban azonos keretbe foglalta az alkalmazását. A kerethatározat a hatékonyság érdekében leszűkíti az elfogatóparancs végrehajtása megtagadásának indokait,²² és meghatározott bűncselekmények esetén eltörli a kettős büntethetőség követelményét.²³ Továbbá standardizált formanyomtatványt kell alkalmazni az EEP kibocsátására, amelyet a kerethatározat tartalmaz. Ez garantálja, hogy valamennyi kibocsátott EEP azonos tartalmi elemekkel és formával rendelkezzen.²⁴ Kiemelendő még, hogy a kerethatározat a tagállamok társhatóságainak közvetlen kommunikációját hozza létre azáltal, hogy a kibocsátó igazságügyi hatóság közvetlenül a végrehajtó igazságügyi hatóságnak küldheti az elfogatóparancsot.²⁵ Végül a kerethatározat határidőt szab az EEP végrehajtására.²⁶

A fenti szabályok az európai elfogatóparancs megalkotását követően általánossá váltak, és tekinthetünk rájuk úgy, mint a kölcsönös elismerés elvét érvényesítő mechanizmusok (kötelező végrehajtás, rövid határidő, formanyomtatvány, szűkített megtagadási indokok stb.). Ezekre a szabályokra a további alpontokban már csak utalni fogok, mert a többi operatív eszköz az EEP-hez nagyon hasonlóan épül fel.

Összességében a kerethatározat által alkalmazott megoldások jelentős mértékben lecsökkentették a keresett személyek átadásának időtartamát.

Az EEP által felváltott kiadatási egyezmény alapján a keresett személyek kiadatási eljárását átlagosan egy év alatt folytatták le, míg az EEP útján történő átadás még azokban az esetekben is átlag 50 napra redukálódott, amelyekben az érintett nem járult hozzá az átadáshoz.²⁷

Az EEP büntetőeljárás célja a terhelt, illetve az elítélt jelenlétének biztosítása a büntetőeljárásban, valamint a büntetőeljárást követő büntetés-végrehajtási szakaszban. Ennél fogva tárgyi hatálya kiterjed a büntetőeljárásra és a büntetőeljárást követő büntetés-végrehajtási szakra egyaránt. Ugyanakkor logikai szempontból kizárt az alkalmazása, amíg a büntetőeljárásban nincs gyanúsított, vagyis csak akkor alkalmazható, ha az elkövető személyére fény derült már.²⁸ Szintén kizárt az alkalmazása, amennyiben a büntetőeljárás alapjául szolgáló bűncselekmény büntetési tételének felső határa nem éri el legalább a 12 hónapot, végrehajtandó szabadságvesztés büntetés esetén pedig a kiszabott szabadságvesztés mértéke nem éri el a 4 hónapot.²⁹ Ellentétben a továbbiakban bemutatott operatív eszközökkel, az EEP esetében nem állapítható meg, hogy mely bűncselekmények esetén nevezhető tipikusnak az alkalmazása, ugyanis a legtöbb bűncselekmény esetén kibocsátható, és a bűncselekmények elkövetői rendkívül változatos okok miatt hagyhatják el az elkövetés helye szerinti tagállamot – azzal ugyanakkor, hogy az EEP megalkotásával a cél alapvetően és hangsúlyosan a súlyos bűncselekmények elleni küzdelem volt.³⁰

2. A közös nyomozócsoport

Noha a közös nyomozócsoport nem a kölcsönös elismerés elvén alapszik, a büntetőeljárásban betöltött szerepe, valamint az európai büntetőjog rendszerében elfoglalt helye alapján a bűnügyi együttműködés operatív eszközei közé sorolható. A közös nyomozócsoport egy olyan csoport, melyet több tagállam illetékes hatóságai hozhatnak létre abból a célból, hogy közösen folytassanak nyomozást egy vagy több tagállamban. A nyomozócsoportot olyan esetekben érdemes alkalmazni, amikor a bűncselekmények felderítésére irányuló nyomozás során egy tagállamnak bonyolult és nagy ráfordítást igénylő, más tagállamot is érintő nyomozást kell folytatnia vagy több tagállam folytat olyan bűncselekmények felderítésére irányuló nyomozást, amelyek körülményei az érintett tagállamok összehangolt és egyeztetett fellépését teszik szükségessé.³¹

A közös nyomozócsoport legfőbb hozzáadott értéke, hogy az egyes tagállamok nyomozó hatóságainak együttműködése során felváltja a kölcsönös jogsegély hagyományos csatornáit. Ezáltal lehetővé teszi a büntetőeljárásban felmerülő információk és a bizonyítékok közvetlen gyűjtését és cseréjét.³² A nyomozócsoport keretében beszerzett bizonyítékok a megállapodás tárgyaként megadott bűncselekmények miatt folytatott büntetőeljárásokban korlátlanul felhasználhatók, melyet a jogszabályi szinten rögzített ún. *per se* kötelezettség mellett az is garantál, hogy a nyomozás során elrendelt eljárási cselekményeknél a nyomozócso-

port kiküldött tagjai is jelen lehetnek, akik más tagállam illetékes hatóságainak képviselőként vannak jelen a csoportban.³³ Ez utóbbi lehetőség növeli az eljáró hatóságok bizalmát a más tagállamban lefolytatott eljárási cselekmények iránt, és a társhatóságok közötti kommunikáció is leegyszerűsödik.³⁴ A fentiek alapján a nyomozócsoport elsősorban a több államban egyidejűleg folytatott párhuzamos büntetőeljárások koordinálását könnyíti meg.³⁵

Ezek alapján a közös nyomozócsoport büntetőeljárási céljaként a párhuzamos nyomozások hatékonyabb koordinálása adható. Alkalmazásának tipikus – ám nem kizárólagos – esete az, amikor egy bűnszervezet több tagállamban követ el egymással szoros összefüggő bűncselekményeket, ugyanis elsősorban az ilyen bűncselekmények esetén állnak fenn olyan kritériumok, amelyek tartalmi szempontból is indokolják a nyomozócsoport létrehozását. Ezek közé tartozik bűnszervezet és bűnözői tevékenység összetettsége és kifinomultsága, az érintett államokban foganatosítandó nyomozási cselekmények nagy száma és összetettsége, valamint az, hogy az érintett államok milyen mértékben vannak egymásra utalva a párhuzamos nyomozás során.³⁶

3. Az európai nyomozási határozat

Az európai nyomozási határozatot (a továbbiakban: ENYH) létrehozó irányelv az ENYH-t olyan bírósági (EU-jogi nyelvezetben helyesebb igazságügyi kifejezés) határozatként definiálja, amelyet valamely tagállam igazság-

ügyi hatósága ad ki vagy érvényesít abból a célból, hogy egy másik tagállamban egy vagy több konkrét nyomozási cselekményt végezzenek el bizonyítékszerzés céljából, vagy azért, hogy a másik tagállam illetékes hatóságainak birtokában lévő bizonyítékot ezáltal megszerezze.³⁷

Az ENYH kibocsátására jogosultak körét maga az irányelv szabályozza. Eszerint főszabályként a bíró, a bíróság, a nyomozási bíró és az ügyész bocsáthat ki európai nyomozási határozatot, de a határozat sajátossága, hogy kibocsátására feljogosítható egyéb bűnüldöző hatóság is, feltéve, hogy a büntetőeljárás során nyomozó hatóságként jár el (például a végrehajtó hatalomnak alárendelten működő rendőrség vagy bizonyos bűncselekmények vonatkozásában az adóhatóság).³⁸ Utóbbi szervek viszont csak azon nyomozási cselekmények elrendelését kezdeményezhetik ENYH útján, amelyeket a büntetőeljárás során egyébként saját hatáskörükben rendelhetnek el, és ebben az esetben is szükség van egy igazságügyi hatóság általi érvényesítési aktusra.³⁹

Az irányelv célja, hogy kiterjessze a kölcsönös elismerés elvének hatályát a büntetőeljárás nyomozati szakaszára, ezen belül is valamennyi bizonyításvételi célú nyomozási cselekményre.⁴⁰ Éppen ezért az ENYH tárgyi hatálya horizontális jellegű, vagyis abban – a kibocsátó és a végrehajtó tagállam jogrendjeihez igazítva – bármilyen eljárási cselekmény elrendelhető, amely a bizonyítékszerzést szolgálja.⁴¹

Az irányelv azon túl, hogy *expressis verbis* kimondja az ENYH kölcsönös

elismerésének kötelezettségét, több olyan szabályozási megoldást is alkalmaz, amelyek a kölcsönös elismerés elve érvényesítésének bevett módjai. Továbbá olyan szabályokat is tartalmaz, amelyek a két tagállam kooperációjának különböző relációit egységesen szabályozzák. Ez szintén hozzájárul az együttműködés hatékonyságának fokozásához.⁴²

Végsősoron tehát az európai nyomozási határozat büntetőeljárásban betöltött céljaként a határokon átívelő bizonyítékgyűjtés jelölhető meg, ám kiegészítő jelleggel, fő céljához kapcsolódóan akár biztosítási intézkedések is elrendelhetők benne.⁴³ A Dél-Dunántúli régió ügyészségein és bíróságain végzett esetjogi kutatás adatai, valamint az Európai Jogi Szaktanácsadói Hálózat tanácsadó véleményei alapján megállapítható, hogy az ENYH-t – legalábbis a magyar hatóságok – tipikusan egyszerű megítélésű ügyekben bocsátják ki és a leggyakrabban elrendelt nyomozási cselekmények a külföldön tartózkodó tanú, vagy külföldön fogva lévő vádlott meghallgatása, vagy táv-meghallgatása, továbbá a külföldön őrizetben lévő személyek ideiglenes átadása.⁴⁴

4. A befagyasztást és elkobzást elrendelő határozatok

A befagyasztást és elkobzást elrendelő határozatok kölcsönös elismerését a 2018/1805/EU rendelet szabályozza. Az EEP-nél és az ENYH-nál megismert, szokásos szabályozási technikát alkalmazza a kölcsönös elismerés elvének érvényesítésére.⁴⁵ Továbbá az ENYH-nál megismert módon definiál-

ja a kibocsátó hatóság fogalmát, azaz főszabályként a befagyasztást vagy elkobzást elrendelő határozatot bíró, bíróság vagy az ügyész bocsáthatja ki, illetve az erre hatáskörrel rendelkező egyéb hatóság, feltéve, hogy a határozatot bíró, bíróság vagy az ügyész hitelesíti.⁴⁶ Ez alapján azt lehet mondani, hogy – noha erről hallgat a rendelet – a befagyasztást és elkobzást elrendelő határozatok is igazságügyi hatósági határozatoknak minősülnek.

A rendelet kétféle határozatot von a hatálya alá: egyrészt a befagyasztást, másrészt pedig az elkobzást elrendelő határozatot. Előbbi a vagyonelkobzás alá eső vagyon lefoglalását rendeli el, és célja, hogy megakadályozza az érintett vagyon megsemmisítését, átalakítását vagy az e vagyon iránti bármely más cselekményeket, melyek a lefoglalt vagyon vagyonelkobzás alóli elvonását eredményeznék. Utóbbi pedig a tényleges vagyonvisszaszerzési aktus, amelynek során ideális esetben az elkövetők elveszítik a bűnös úton szerzett vagyont.⁴⁷

A befagyasztást és elkobzást elrendelő határozatok a fentebb ismertetett eszközöktől eltérő céllal rendelkeznek, és alkalmazási területük a legszélesebbnek tekinthető, ugyanis alkalmazhatók már a nyomozás kezdeti szakaszában is, továbbá a büntetőeljárás érdemi befejezését követően is.⁴⁸ A közös nyomozócsoport mellett a legerősebb a kapcsolódásuk a szervezett bűnözés elleni küzdelemhez. Céljuk a bűnös úton szerzett vagyon visszaszerzése, ami általánosságban is kiemelt cél a bűnüldözésben, ám a szervezett bűnözés esetén még nagyobb prio-

ritást kap, hiszen a bünszervezetek kifejezetten profitorientált szerveződések, amelyre nem csak a szakirodalom, hanem egyenesen a bünszervezet egységes uniós definíciója is rámutat.⁴⁹ Ennél fogva a hatékony vagyonvisszaszerzés kiemelt prevenció eszköz.⁵⁰ Eme büntetőeljárás cél jelentőségét mutatja az is, hogy már a 2000-es évek elején megkezdődött a vagyonvisszaszerzéssel kapcsolatos uniós joganyag kialakítása.⁵¹ A jól körülhatárolható büntetőeljárás céljal szemben azonban alkalmazásuk tipikus esetei még nem állapíthatók meg tekintettel arra, hogy alig egy év telt el a rendelet hatályba lépése óta. Emiatt nem kristályosodott ki még az eszközök gyakorlata, és a büntető igazságügyi együttműködés területén működő különböző ügynökségek sem adtak ki esetjogi összefoglalót. Viszont megjegyzendő, hogy az Eurojust a befagyasztást és elkobzást elrendelő határozatokkal kapcsolatban kiadott jegyzetében hangsúlyozta, hogy a rendelet nem él tárgyi korlátozással a hatály tekintetében, vagyis bármely bűncselekmény alapján kibocsátható, feltéve, hogy külföldről kell visszaszerzeni a bűncselekmény útján szerzett vagyont.⁵²

IV. Az együttműködés eszközei közötti elhatárolási kérdések és összefonódások

Az előző pontban ismertetett operatív eszközök büntetőeljárás céljai tehát a következők: 1) a terhelt, illetve az elítélt jelenlétének biztosítása a büntető-

eljárásban, vagy a büntetés-végrehajtás szakaszában, 2) párhuzamos büntetőeljárások koordinálása, 3) külföldön való bizonyítékgyűjtés és 4) a külföldön fellelhető bűncselekményből származó vagyon biztosítása és visszaszerzése.

Az eszközök elhatárolásának azért van nagy jelentősége, mert közülük több is részleges átfedést mutat egymással céljaikban. Például a közös nyomozócsoport nem csupán a párhuzamos büntetőeljárások koordinálására szolgál, hanem – mivel a csoport keretében begyűjtött bizonyítékok felhasználhatók a hazai büntetőeljárásban – a bizonyítékok külföldön való gyűjtésére is. Az európai nyomozási határozat szintén a külföldön fellelhető bizonyíték beszerzésére szolgál. Emiatt nyilvánvalóan felmerülhet a kérdés, hogy egy-egy transznacionális elemmel rendelkező büntetőeljárásban melyik eszközt alkalmazzák. Az elhatárolási szempont a büntetőeljárásban megjelenő transznacionalitás jellege lesz, melyre a harmadik pontban utaltam már. Amennyiben hosszabb ideig tartó intenzív együttműködésre van szükség, a közös nyomozócsoportot érdemes alkalmazni. Az intenzív együttműködésre való igény olyankor jelenik meg, amikor tartalmi értelemben is transznacionális bűncselekményekről beszélhetünk, vagyis a büntetőeljárás vagy párhuzamos büntetőeljárások alapjául szolgáló bűncselekményeket több tagállam területén követi el azonos elkövetői kör, a bűncselekmények előkészületét másik tagállam területén követték el, vagy a bűncselekményeket egy olyan bünszervezet követi el, amely alapvetően másik tagállam te-

rületén aktív.⁵³ Ezzel szemben hangsúlyozni kell, hogy az ENYH *ad hoc* jelleggel alkalmazott eszköz. Olyan esetekben merül fel az ENYH igénye, amikor egy vagy több nyomozási cselekményt kell végrehajtani egy másik tagállam területén, mert a bűncselekményt legalább részben külföldön követték el, vagy egyéb okból merül fel a külföldi bizonyítékgyűjtés igénye (pl. külföldre távozó sértett vagy tanú miatt), de az illetékes tagállami hatóságok intenzív együttműködésének szüksége nem merül fel, mert a bűncselekmény jellege nem kívánja azt meg (vagyis többnyire eseti jelleggel, tettes vagy legfeljebb néhány társtettes által elkövetett bűncselekmények esetén kerül sor ENYH kibocsátására, amikor a bűnszövetségben vagy a bűnszervezetben való részvétel nem állapítható meg). Másként szólva az ENYH alkalmazási területeként a csupán eljárásjogi értelemben vett transznacionális bűncselekmények jelölhetők meg, amelyekben ugyan felmerül az igény, hogy külföldi hatóságok segítséget nyújtsanak a bizonyítékok beszerzésében, de általában ehhez az igényhez nem társulnak párhuzamos büntetőeljárások, amik tartalmilag is kimeríthetnék a transznacionális büntetőeljárás fogalmát. Vagyis összességében a közös nyomozócsoport még úgy is szűkebb esetkörben alkalmazható az ENYH-nál, hogy céljaikban jelentős átfedés mutatkozik.

Ez nem jelenti azt, hogy nem lehettek fel nagyon fontos szinergiák, együttműködési pontok az ENYH és a közös nyomozócsoport között. Gyakran előfordul, hogy az ENYH útján kérelmezett nyomozási cselekmény

eredménye fényében válik szükségesé a nyomozócsoport létrehozása, és az sem példa nélküli, hogy a közös nyomozócsoport keretében folytatott nyomozásban válik szükségessé az ENYH alkalmazása egy olyan tagállam viszonylatában, amely nem vesz részt a nyomozócsoportban.⁵⁴

Szintén érdekes átfedés mutatkozik az EEP és az ENYH között annyiban, hogy az európai nyomozási határozat is alkalmas a terhelt büntetőeljárásban való jelenlétének garantálására. A terhelt jelenléte ideiglenes átadás vagy távmeghallgatás útján valósulhat meg az ENYH keretei között, viszont ebben az esetben a terhelt jelenléte csak ideiglenes. E két lehetőség is különbözik egymástól, mivel az ideiglenes átadásnak eleve csak akkor van helye, ha egyrészt a terhelt a végrehajtó állam őrizetében van, másrészt pedig a jelenléte elengedhetetlen egy eljárási cselekmény elvégzéséhez. Az eljárási cselekmény elvégzését követően a terheltet vissza kell szállítani a végrehajtó államba. A másik opció, vagyis a videokonferencia útján történő meghallgatás alternatív megoldásként alkalmazható akár a végrehajtó állam őrizetében lévő, vagy a végrehajtó állam területén szabadon lévő terhelttel szemben is. Ez viszont nem kínál olyan széles részvételi lehetőségeket, mint az átadás, mivel e cselekmény célja kifejezetten a terhelt kihallgatása, nem pedig bármely eljárási cselekményen való részvételének garantálása. Végül mindkét lehetőség tekintetében meg kell jegyezni, hogy mind az átadás, mind az elektronikus úton történő meghallgatás a terhelt beleegyezéséhez kötött. Emiatt az ENYH

alkalmazása nem képes mindenek felett garantálni a terhelt részvételét az eljárásban.⁵⁵

Mindezek ellenére is igaz az, hogy az EEP mellett immár az ENYH is alkalmas lehet a terhelt büntetőeljárás jelenlétének biztosítására. Emiatt pedig felmerülhet a kérdés, hogy melyik eszköz alkalmazása célszerű. A válasz ismét az alapul fekvő büntetőeljárás körülményeinek egyedi vizsgálatával válaszolható meg. Amennyiben lehetőség van az EEP kibocsátására, érdemes ezzel a lehetőséggel élni, mert a terhelt jelenléte ilyenkor az eljárás teljes tartamára, sőt az eljárást esetlegesen követő büntetés-végrehajtási szakra is biztosítható, továbbá a végrehajtás nem függ a terhelt beleegyezésétől. Ugyanakkor érdemes visszaatlni a 3.1. alpontban leírtakra: vannak esetek, amikor az EEP kibocsátásának nincs helye. Amikor egy cselekmény nem egy évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel (a magyar büntetőjog alapján tehát szabadságvesztés büntetés helyett elzárással) büntetendő, vagy elkövetőjével szemben egyáltalán nem alkalmazható szabadságvesztéssel járó szankció, akkor a terhelt jelenlétének biztosítására megfelelő alternatívát nyújthat az ENYH az előbb leírt módokon.

Végül, de nem utolsó sorban összevehető az ENYH, valamint a befagyasztást elrendelő határozat, ugyanis mindkettő célja valamilyen dolog (vagyontárgy) ideiglenes megőrzése. Mindkét eszköz esetében igaz az, hogy az ideiglenes megőrzés célja, hogy azt a terhelt vagy harmadik személy ne vonhassa el a büntetőeljárás alól. Azonban a jellegében hasonló intézkedések célja

eltérő, ugyanis ENYH útján ideiglenes intézkedés azért bocsátható ki, hogy megakadályozza a bizonyítékként felhasználható elemek (bizonyítási eszközök) megsemmisítését, átalakítását, áthelyezését vagy elidegenítését,⁵⁶ míg a befagyasztást elrendelő határozat célja, hogy a vagyon rendelkezésre álljon a vagyonvisszaszerzés céljából.⁵⁷ Vagyis az eljáró hatóságoknak ügyelniük kell arra, hogy a büntetőeljárás céljait szolgáló eszközt alkalmazzanak, különben a kibocsátott igazságügyi határozat nem hajtható végre.

V. Összegzés

Összegzőképpen elmondható, hogy több, uniós jogon alapuló eszköz is rendelkezésre áll az Európai Unió tagállamainak bűnüldöző és igazságügyi hatóságai számára a bűnügyi együttműködés megvalósítására. Ezek az eszközök javarészt különböző szerepet töltenek be a bűnügyi együttműködésben, ám büntetőeljárás céljaikban, ha csak kis mértékben is, de átfedések is találhatóak. Emiatt az adott ügyben alkalmazandó eszköz kiválasztása különös és egyedi mérlegelést igényel. E nélkül nem lehet megállapítani, hogy melyik eszköz kibocsátása a legcélravezetőbb, sőt, a nem megfelelően megválasztott eszköz kibocsátása az eljárási cselekmény célját is megghiúsíthatja.

A harmadik pontban leírtak alapján az egyedi mérlegelésnek ki kell térnie különösen a transznacionális elemmel rendelkező büntetőeljárásban fellelhető büntetőeljárás cél azonosítására, ugyanis ez szolgál az első igazodási

pontként. Itt érdemes megjegyezni azt, hogy e büntetőeljárás céljai jóval differenciáltabbak, mint az első ránézésre gondolnánk, ugyanis akár több részre is bonthatók vagy akár egyszerre több büntetőeljárás célja is megjelenhet egy büntetőeljárásban. A terhelt büntetőeljárásban való részvételének igénye lehet ideiglenes vagy a teljes büntetőeljárásra és az azt követő büntetés-végrehajtási szakra is kiterjedő. Továbbá az ENYH biztosítási intézkedése és a befagyasztást elrendelő határozat alkalmazása közötti választást nehezítheti meg az, amikor a vagyontárgy bizonyítékként is felhasználható, valamint vagyonekzárás hatálya alá eshet. Nem utolsósorban az intenzív együttműködés szolgáló közös nyomozócsoport alkalmazása melletti döntést az nehezíti meg, hogy az együttműködés korai szakaszában nehéz azonosítani azokat a párhuzamos eljárásokat, amelyeket be kell vonni a nyomozócsoport tevékenységébe.

A bűnügyi együttműködés során elérendő cél azonosítását követően lehet kiválasztani az együttműködés megfelelő eszközét. Ezzel azonban nem ér véget a mérlegelési folyamat, mivel az egyes eszközöknek szigorú alkalmazási feltételei vannak. Az operatív eszközök között található szinergiák itt lépnek be a mérlegelési folyamatába. Tehát, amennyiben a jogalkalmazó azonosítja a büntetőeljárás célját, a következő lépés az lesz, hogy megvizsgálja, hogy az egyedi ügyben fennállnak-e a cél elérésére legalkalmasabb operatív eszköz alkalmazási feltételei. Amennyiben igen, a mérlegelési folyamat lezárható. Amennyiben

viszont nem, meg kell vizsgálni, hogy más eszköz alkalmas-e az előbbi kiváltására. Ha igen, akkor alternatív jelleggel alkalmazandó. A mérlegelési folyamat részét képezi annak azonosítása is, hogy egyidejűleg több büntetőeljárás célja is megjelenik az együttműködés során. Ilyen esetekben egyidejűleg mindkét eszközt alkalmazni kell, különben az egyik vagy másik büntetőeljárás célja nem fog teljesülni.

1 Jelen tanulmány a Magyar Jogász Egylet Ösztöndíjprogram támogatásával készült. A tanulmány a Magyar Jogász Egylet és a PTE ÁJK által 2021-ben kiírt pályázaton I. helyezést ért el.

2 Valsamis Mitsilegas – Jörg Monar – Wyn Rees: *The European Union and Internal Security. Guardian of the People?* Palgrave Macmillan, Basingstoke 2003. 28-30. o.

3 SOCTA: *Serious and Organised Crime Assessment, Crime in the age of technology*, The Hague, Europol, 2017. 13. o.

4 Europol Annual report 1999. 18-19. o. A jelentésben szintén megjelennek a bűnszervezetekre leginkább jellemző bűncselekmények, mint például a kábítószer-kereskedelem, a pénzhamisítás és az emberkereskedelem. Ld.: Europol Annual report 1999. 11-16. o.

5 Europol Annual report 2002. 8. o.

6 Az Europol a 2004-ben először kiadott szervezett bűnözéssel foglalkozó jelentésében több kockázatot jelentő bűnszervezetet azonosított, és számos transznacionális bűnözési trendet leírt, így például rámutatott arra, hogy megjelentek a laza hálózatokat alkotó szervezetek, valamint a bűnözésturizmus jelensége is. Ld.: Europol: *European Union Organised Crime Report 2004*. 8-9. o.

7 Europol: *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment 2013*. 37-38. o.; Europol: *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment 2017*. 14. o.; Europol: *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment 2021*. 98-99. o.

8 Ld. Farkas Ákos: *Az EU büntetőjogi korlátai. Ügyvétségi Szemle 2018. 2. sz. 74-96. o.*; Valsamis Mitsilegas: *EU Criminal Law After Lisbon. Rights, Trust and the Transformation of Justice in Europe*. Hart, Oxford 2018.; Stefano Ruggeri (szerk.): *Human Rights in European Criminal Law. New Develop-*

ments in European Legislation and Case Law after the Lisbon Treaty. Springer, London 2015.; <https://journals.sagepub.com/aims-scope/NJE> (2021.12.21.)

9 Ld.: Peter Csonka – Oliver Landwehr: 10 Years after Lisbon – How „Lisbonised” is the Substantive Criminal Law in the EU? *eu crim* 2019. 4. sz. 263. o.

10 Mitsilegas: *EU Criminal Law after...* 54. o.; Stockholm Programme 2009. 43-44. o.

11 Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (2012. évi konszolidált változat) 83. cikk (1) bekezdés (a továbbiakban: EUMSZ)

12 A büntetőjog territorialitása alatt azt kell érteni, hogy szigorú joghatósági szabályok, illetve az államok belső szuverenitásának védelme okán egy tagállamok bűnüldöző és büntető igazságügyi hatóságai nem végezhetnek semmilyen eljárási cselekményt más állam területén. Ld.: Mitsilegas: *EU Criminal Law after...* 125. o.

13 2018-ban 17.471 európai elfogatóparancsot bocsátottak ki az Európai Unióban. Ez is mutatja, hogy gyakran fordul elő, hogy egy elkövető elhagyja az elkövetés helye szerinti tagállamot. Ld.: Thomas Wahl: *Statistics on Use of EAW in 2018*. <https://eu crim.eu/news/statistics-use-eaw-2018/> (2021.12.22.)

14 Az ilyen helyzetek gyakoriságára utal az, hogy az Europol 2009-ben 10.487, 2010-ben pedig 13.000 büntetőeljárásban nyújtott segítséget a tagállamok bűnüldöző hatóságainak. Ld.: Ludo Block: *Joint Investigation Teams: The Panacea for Fighting Organised Crime?* *European Consortium for Political Research Annual Conference* 2011. 2. o.; Ezen túl a tagállamok bűnüldöző hatóságai 2019-ben 1,2 millió üzenetet váltottak az ügynökség SIENA elnevezésű titkosított üzenetküldő applikációján, 5,3 millió alkalommal használták az Europol Információs Rendszer keresőjét és az Europol 251 akciónapot bonyolított le egy éven belül. Ld.: *Europol in brief* 2019. 4. 7. 10. o.

15 Jól mutatja a vagyonszerezés különösen nagy kihívását az Europol 2016-ban kiadott tanulmánya, amely szerint a tagállamok illetékes hatóságai a bűnös úton szerzett vagyont csupán 1,1%-át tudják visszaszerezni. Ld.: Thomas Wahl: *Regulation on Freezing and Confiscation Orders*. <https://eu crim.eu/news/regulation-freezing-and-confiscation-orders/> (2021.12.22.)

16 Az operatív együttműködés alatt a tagállamok társhatóságainak esetről esetre megvalósuló büntügyi együttműködését kell érteni.

17 EUMSZ 82. cikk (1) bekezdés a) pont

18 A kategorizálásról részletesebben lásd: Szijártó István: Az európai nyomozási határozat helye a büntető igazságügyi együttműködés uniós rendszerében

– esetjogi elemzés. *Külügyi Műhely* 2021. 2. sz. 51-52. o.

19 A Tanács 2002/584/IB kerethatározata az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról (a továbbiakban: 2002/584/IB) 1. cikk (1) bekezdés

20 Valsamis Mitsilegas: *EU Criminal Law*. Hart Publishing, Oxford 2009. 121. o.

21 2002/584/IB 1. cikk (2) bekezdés; A kerethatározat az irányelvhez hasonlóan elérendő célokat tűzhet ki. E másodlagos jogforrás ugyanúgy a tagállami jogrendszerbe való átültetés útján nyert jogi kötőerőt, mint az irányelv. Éppen ezért az implementáció következtében létrejön az EEP elismerésének és végrehajtásának jogi kötelezettsége.

22 2002/584/IB 3-4. cikk

23 2002/584/IB 2. cikk (2) bekezdés

24 2002/584/IB 8. cikk; A formanyomtatvány tartalmából kifolyólag a végrehajtó hatóságnak kevés lehetősége van további kérdéseket feltenni a kibocsátó hatóságnak. Ld.: Valsamis Mitsilegas: *Mutual recognition, mutual trust and fundamental rights after Lisbon*. in: (Valsamis Mitsilegas – Maria Bergström, – Theodore Konstadinides szerk.): *Handbook on EU criminal law*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham 2016. 151. o.

25 2002/584/IB 9-10. cikk

26 2002/584/IB 23. cikk

27 A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló, 2002. június 13-i tanácsi kerethatározat 2007-től való végrehajtásáról COM(2011) 175 1. melléklet https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2011/0175/COM_COM%282011%290175_HU.pdf (2021. december 30.)

28 Büntetőeljárás jogi szakszóval akkor van helye az EEP kibocsátásának, ha valakivel szemben fennáll a megalapozott személyi gyanú. Ld.: Farkas Ákos – Róth Erika: *A büntetőeljárás* (Negyedik, átdolgozott kiadás). Wolters Kluwer, Budapest 2018. 96. o.; Erre többek között abból is következtethetünk, hogy az EEP kibocsátására szolgáló formanyomtatványban meg kell adni az elkövető személyes adatait. Ld.: *Commission Notice: Handbook on how to issue and execute a European arrest warrant* (2017/C 335/01) 20. o.

29 2002/584/IB 2. cikk (1) bekezdés

30 Csongor Herke – Ágoston Mohay – Anita Blagojević: *The legal characteristics of the European Arrest Warrant, its implementation in Hungary, and its future implementation in Croatia*. In: (Tímea Drinóczi

– Tamara Takács szerk.): Cross-border and EU legal issues: Hungary-Croatia. University of Pécs Faculty of Law / Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Law, Pécs / Osijek 2011. 58. o.

31 2002/465/IB 1. cikk (1) bekezdés

32 Conny Rijken: Joint Investigation Teams: Principles, Practice, and Problems - Lessons Learnt from the First Efforts to Establish a JIT. Utrecht Law Review 2006. 2. sz. 103. o.; Jávorszki Tamás: Joint Investigation Teams as a Specific Form of Mutual Assistance. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata. 2013. 47. o.

33 2002/465/IB 1. cikk (5) bekezdés, 2012. évi CLXXX. törvény az Európai Unió tagállamaival folytatott bünyügyi együttműködésről 70/C. § (4) bekezdés; A nyomozócsoport keretében gyűjtött bizonyítékok felhasználhatóságát támasztja alá a magyar bíróság mellett működő Európai Jogi Szaktanácsadói Hálózat tanácsadó véleménye is, amely szintén a 2012. évi CLXXX. törvény előbbi szakaszára hivatkozik. (A tanácsadó véleményt az Országos Bírósági Hivatal kutatási kérelemre tekintettel bocsátotta a cikk szerzőjének rendelkezésére.)

34 Ludo Block: EU joint investigation teams: Political ambitions and police practices in: (Saskia Hufnagel – Simon Bronit – Clive Harfield szerk.): Cross-Border Law Enforcement. Regional Law Enforcement Cooperation – European. Australian and Asia-Pacific Perspectives. Routledge, London 2011. 89. o.

35 JITs Network: A közös nyomozócsoportok. Gyakorlati útmutató. 2017. <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/jit-guide-2017-hu.pdf> 4. o. (2020. december 10.)

36 JITs Network: A közös nyomozócsoportok. Gyakorlati útmutató. 2017. 7. o.

37 Az Európai Parlament és a Tanács 2014/41/EU irányelve a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról (a továbbiakban: 2014/41/EU) 1. cikk (1) bekezdés

38 Regina Garcimartín Montero: The European Investigation Order and the Respect for Fundamental Rights in Criminal Investigations. eucrim 2017. 1. sz. 46. o.

39 2014/41/EU 2. cikk (1) bekezdés c) pont

40 Törő Andrea: Gondolatok az európai nyomozási határozat szabályozásáról és gyakorlati alkalmazásáról. Ügyészségi Szemle 2017. 4. sz. 7. o.

41 2014/41/EU 3. cikk; Törő: i.m. 11. o.

42 Minden tagállamban egységes szabályok vonatkoznak a bizonyítékok átadására, az elismerés vagy végrehajtás elhalasztásának lehetőségére, a kibocsátó és végrehajtó hatóságok egymás iránti tájékoz-

tatási kötelezettségére, az eljárási cselekményekben részt vevő olyan tisztviselők felelősségére, akik nem a kibocsátó államból érkeztek. Ld.: 2014/41/EU 13. cikk; 15. cikk; 16. cikk; 17. cikk; 18. cikk

43 2014/41/EU 32. cikk

44 Ld.: Szijártó: i.m.; Erre utal az is, hogy az Európai Jogi Szaktanácsadói Hálózat 54 európai nyomozási határozattal kapcsolatos tanácsadó véleményből 23 vélemény született (~43%) távmeghallgatással és az ideiglenes átadással kapcsolatos ENYH tárgyában. (A tanácsadó véleményekett az Országos Bírósági Hivatal kutatási kérelemre tekintettel bocsátotta a cikk szerzőjének rendelkezésére.)

45 A teljesség igénye nélkül alkalmazza a kettős büntethetőség követelményének mellőzését, a megtagadási indokok szűkítését, a kibocsátásra szolgáló formanyomtatványt és a végrehajtásra szabott határidőt. Ld.: Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1805 rendelete a befagyasztást és elkobzást elrendelő határozatok kölcsönös elismeréséről (a továbbiakban: 2018/1805/EU) 3. 8. 9. 17. cikk

46 2018/1805/EU 2. cikk 8. pont

47 2018/1805/EU 2. cikk 1-2. pont

48 2018/1805/EU 2 Preambulum (13) bekezdés

49 A Tanács 2008/841/IB kerethatározata a szervezett bűnözés elleni küzdelemről 1. cikk 1. pont

50 Nagy Richárd – Vári Vince: Új irányok a vagyonvisszaszerzésben. Belügyi Szemle 2021. 4. sz. 582. o.

51 Ld.: A Tanács 2003/577/IB kerethatározata a vagyonnal vagy bizonyítékkal kapcsolatos biztosítási intézkedéseket elrendelő határozatoknak az Európai Unióban történő végrehajtásáról; a Tanács 2006/783/IB kerethatározata a kölcsönös elismerés elvének a vagyonelkobzást elrendelő határozatokra történő alkalmazásáról

52 A befagyasztást és az elkobzást elrendelő határozatok kölcsönös elismeréséről szóló (EU) 2018/1805 rendelettel kapcsolatos Eurojust Feljegyzés https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/2021-01/note_regulation_mutual_recognition_freezing_confiscation_orders_hu.pdf 2. o. (2021. január 5.)

53 2012. évi CLXXX. törvény az Európai Unió tagállamaival folytatott bünyügyi együttműködésről 70/B. § (2) bekezdés

54 Eurojust: Report on Eurojust's casework in the field of the European Investigation Order (2020) https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/2020-11/2020-11_EIO-Casework-Report_CORR_.pdf 19. o.

55 2014/41/EU 22. 24. cikk

56 2014/41/EU 32. cikk

57 2018/1805/EU 2. cikk 1. pont

IN MEMORIAM

*Prof. Dr. habil. Herke Csongor DSc.
tanszékvezető, egyetemi tanár,
Büntető és Polgári Eljárásjogi Tanszék*

Király Tibor emlékére

2021 nagyon szomorú év volt a büntetőjogászok számára is. Április 5-én, 74 éves korában elhunyt Vókó György professzor, a büntetés-végrehajtási jog elméletének legnagyobb hazai művelője, az Országos Kriminológia Intézet igazgatója, aki ezer szállal kötődött Pécshez (a pécsi Nagy Lajos Gimnázium tanulója, majd a JPTE Állam- és Jogtudományi Karának hallgatója volt, később karunk jeles oktatójaként 2000-ben a PTE ÁJK-n habilitált és lett 2004-től egyetemi tanár). Még fel sem ocsúdtunk a halálhír hallatán, amikor egy napra rá jött a hír, hogy április 6-án COVID fertőzésben 43 éves korában meghalt Mészáros Ádám, az Országos Kriminológia Intézet Büntető Jogtudományok Osztálya osztályvezető-helyettese, tudományos főmunkatárs, a büntetőjogi felelősség kérdéseinek jeles kutatója. Öt nap múlva, 2021. április 11-én pedig 82 éves korában elhunyt Erdei Árpád professzor, az ELTE ÁJK korábbi tanszékvezetője, a hazai büntető eljárásjog kiemelkedő tudósa, aki 1998. és 2007. között Alkotmánybíróként is tevékenykedett. Pár hónap múlva jött az újabb rossz hír, miszerint éle-

tének 84. évében meghalt Bócz Endre, korábbi fővárosi főügyész, az állam- és jogtudomány kandidátusa, a hazai kriminalisztika egyik legnagyobb tudósa, aki szintén éveket tanított a pécsi egyetemen.

Az év végén aztán ismét szomorú közleménnyel lettek tele a szakmai és a nem szakmai fórumok: életének 102. évében, 2021. december 28-án elhunyt Király Tibor jogászprofesszor, a Magyar Tudományos Akadémia legidősebb tagja. Ezúton rá emlékezünk.

A jogász professzort leginkább a művei alapján ítélik meg. A hallgatók, akiket tanított, emlékeznek rá, el tudják mondani, milyen éleslátással tudott rámutatni a problémákra, milyen élvezettel tudott beszélni kedvenc tudományos területéről. A kívülállók azonban ebből semmit nem érzékelnek. Mi, akiket nem tanított, legfeljebb a publikációi alapján alkothatunk róla ítéletet.

Király Tibor 1920. július 11-én született az egykor Magyarországhoz tartozó, a trianoni döntést követően Csehszlovákia részét alkotó Málcán. A középiskolát Eperjesen, a jogi egyetemet Pozsonyban végezte. Ezt követően önként elhagyta Csehszlovákiát (még mielőtt kitelepítették volna) és gyakorló jogász lett. 1948-ban a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett magyar jogi diplomát, és 1951-től lépett oktatói pályára.

Egy év múlva már társszerzője a „Kihágási büntetőjog” című egyetemi jegyzetnek, 1953-ban pedig megjelenik a témában az első önálló publikációja „Kihágások a magyar jogban” címmel a Tanulmányok az állam és a jog kérdései című kötetben. A kihágásokkal

(később a szabálysértésekkel) ezután is többször foglalkozik, és általában érdeklődést mutat a büntetőjog határeseti kérdéseivel (így pl. 1959-ben a Magyar Jogban „A kisebb súlyú bűncselekmények büntetőjogi elbírálása” címmel jelentet meg tanulmányt). Emellett élénken foglalkoztatják az ügydöntő határozatok is. A Magyar Jogban egymás után jelennek meg cikkei a felmentő ítéletről, az eljárást megszüntető végzésről, sőt a Jogtudományi Közlönyben még az ártatlanság vélelméről is, ami 1958-ban még nem tartozott a szocialista állam által preferált témák közé. 1961-től elkezdi idegen nyelven is publikálni, két éven belül orosz, francia és lengyel nyelvű tanulmánya jelenik meg a terhelt és a védő jogállásáról. A témát annyira a magáénak tekinti, hogy (miután 1959-ben megvédte az állam- és jogtudományok kandidátusi értekezését) 1962-ben megjelenteti első nagy művét, „A védelem és a védő a büntető ügyekben” címmel. A 295 oldalas kötetben részletesen elemzi a védelemmel összefüggő kérdéseket, néha az adott korban veszélyes vizekre is evezve.

A szocialista jogalkotása „remekei”, a Btk. (1961. évi V. törvény) és a Be. (az 1962. évi 8. számú törvényerejű rendelet) számos cikk megírására inspirálták. Ezek egy része bemutatónak jellegű (még orosz nyelven is jelent meg ilyen műve), más részük az egyes részproblémák kritikai elemzésére koncentrálnak (már amennyire az 1960-as évek elején megengedett volt a kritikai szemlélet).

Ilyen előzmények után jelent meg 52 éves korában (ismét egy védelem, ezúttal az 1971-es akadémiai doktori értekezés után), 1972-ben a „Büntetőítélet a jog

határán Tanulmány a perbeli igazságról és valószínűségről” című 336 oldalas könyve, amit nemcsak az ő egyik legnagyobb jelentőségű kötetének tekinthetünk, hanem az egész magyar büntetőeljárás jogtudomány alapműve (a kötet később angol és spanyol nyelven is napvilágot látott). Jelen megemlékező írás terjedelme nem engedi meg a mű részletes elemzését, ehelyütt elég annyit mondani, hogy majdnem fél évszázaddal később, amikor a jelenleg hatályos büntető eljárásjogi törvény megalkotására sor került, a kodifikáció során több alkalommal is vissza kellett nyúlni a műben lefektetett alapigazságokhoz (különösen az anyagi és az alaki igazsággal összefüggésben).

Az 1970-es évek jogalkotása szorosan érintette a büntető anyagi és eljárásjogot is. Két olyan kódexet alkottak meg ebben az időben, amely (a korábbi, ideológiailag messzemenően átítatott, ezáltal kérészerű jogszabályokhoz képest) hosszú időre meghatározta a magyar büntető jogalkalmazást (és ezáltal a jogtudományt is). A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény és a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény is nagyjából 30 évig volt hatályban, aminél hosszabb időről csak a Csemegi-kódex és az 1896-os első magyar Büntető perrendtartás esetén beszélhetünk.

Ez a két törvény természetesen kihatott Király Tibor munkásságára. Mind a Btk., mind a Be. számos jogintézményét elemezte, nem feledkezve meg a magyar és idegen nyelvű (angol, német, francia, orosz) átfogó jellegű ismertetésekről sem. Ekkoriban kezdik érdekelni a büntető eljárásjog történeti

kérdései, 1977-ben megjelenik a „Fejezetek a magyar büntető eljárásjog történetéből” című jegyzete, de a büntető eljárásjog tudománytörténetét, sőt az „ellenforradalommal” (az 1956-os forradalommal és szabadságharccal) összefüggő büntetőjogi kérdéseket is vizsgálja. Emellett a „Büntető eljárási jog I. és II.” egyetemi jegyzetekbe is ír fejezeteket (történeti rész, bizonyítás, elsőfokú bírósági tárgyalás és határozatok). Időközben 1979-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1987-ben rendes tagjává választották, és később az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának a tagja is lett.

„A büntető eljárási jog alkotmányos szabályozása” és a „Legalitás a büntetőeljárásban” című 1986-os, de főként a Magyar Tudomány és a Magyar Jog által is megjelentetett, „A büntető hatalom korlátai” című 1988-as publikációi már tartalmilag már arra utalnak, mintha Király Tibor megérezte volna az 1990-es rendszerváltást. Az éles kritikai észrevételek megalapozták azt a fejlődést, ami az 1990-es évektől hazánkban megindult. A rendszerváltáskor (illetve az azt megelőző pár évben) nem volt idő, de valószínűleg politikai akarat sem új büntető anyagi jogi és eljárásjogi kódexek megalkotására. Ezért a meglévő Btk.-ba és Be.-be igyekeztek beépíteni a jogállami garanciákat, és ehhez komoly alapot nyújtottak Király Tibor művei.

A rendszerváltáskor Király Tibor 70 éves. Azt gondolnánk, hogy professzor úr lankadó munkakedvvel lépett be a 90-es évekbe, de ennek éppen az ellenkezője igaz. Nemcsak, hogy a korábbi évekhez hasonló ütemben jelentek meg

publikációi, a Magyar Jogászegylet elnöke (később tiszteletbeli elnöke) is lett, és tevékenyen részt vett az új büntető-eljárási kódex, az 1998. évi XIX. törvény kodifikációs előkészítő munkálataiban. Ennek során igyekezett a korábbi műveiben hangsúlyozott büntető eljárásjogi alapkérdéseket a jogszabályban is visszatükrözni, ami a hivatásrendek csatájában hol elbukott, hol többé-kevésbé megvalósult.

Az 1998-as Be. eredetileg 2000. január 1-én lépett volna hatályba. Király Tibor lázas munkába kezdett (Pusztai Lászlóval), és ennek eredményeképpen 2000-ben „Büntetőeljárási jog” címmel meg is jelent egyetemi tankönyvük. Az már külön lapra tartozik, hogy az Országgyűlés időközben kitolta a hatályba léptetést 2003. július 1. napjára. Ez még önmagában nem érintette volna a tankönyv sorsát, ugyanakkor az időközben bekövetkezett számos módosítás miatt (ami a hatálybalépéskor 877 helyen érintette az eredeti szöveget) a magyar büntetőeljárási jog egyik legalaposabb tankönyve szinte történeti jellegűvé vált. Később aztán 2008-ban további társszerzők (pl. a bevezetőben is említett Erdei Árpád) segítségével megjelent a könyvnek a hatályos szöveghez igazított változata is.

Király Tibor élete végéig dolgozott, 87 évesen még latinból lefordította Vuchetich Mátyás „A magyar büntetőjog rendszere” című, 1819-es művét. Számos díj birtokosa (1965. Akadémiai Díj, 1980. Apáczai Csere János-díj, 1991. Széchenyi-díj, 1992. Szent-Györgyi Albert-díj, 1994. a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje kitüntetés, 2011. Akadémiai Aranyérem kitüntetés).

tés, 2020. a Magyar Érdemrend középkeresztje a csillaggal polgári tagozata kitüntetés). Király Tibor azonban nemcsak jogtudós volt, hanem EMBER is. Sose feledkezett meg nemcsak közvetlen munkatársairól, hanem tudós kol-

legáiról sem. A mai napig büszkén őrzöm a saját kézzel írt levelét, amelyben gratulált az MTA doktori cím megszerzéséhez. Professzor Úr, nyugodjál békében!

Prof. Dr. habil. Korinek László DSc.
professor emeritus, PTE ÁJK
Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási
Jogi Tanszék
az MTA rendes tagja

A jogállami börtönügy tudósa

Vókó György (1946–2021), karunk egykori hallgatója, habilitált és MTA doktor Pécsről indult, s élete végéig tanította a karon a büntetés-végrehajtási jogot. Gyakorló ügyészként országos hírnévnek örvendett, s vált a magyar börtönügy első számú szaktekintélyvé. Az alábbi tanulmány arra vállalkozik, hogy bemutassa életművének legmaradandóbb értékeit.

Vókó György munkásságának jelentős részét a büntetés-végrehajtás ügyének tanulmányozása és az annak fejlesztésére szolgáló elképzelések kidolgozása tette ki. Mégsem nevezhető beszűkült érdeklődésű kutatónak, mégpedig azért nem, mert elemzései tárgyát mindig szélesebb összefüggések és társadalmi felelősség tükrében vizsgálta. A törvényesség szempontjának az érvényesítése magától értetődően hatotta át az egész tevékenységét, de az alkotmányos értékek mögött meghúzódó viszonyok alakulását és a humánusot sem hagyta figyelmen kívül, amennyiben azok a jogtudományi kérdések megválaszolása során lényegesek voltak.

Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy a végrehajtás egészét alapvetően magának a büntetésnek a célja határozza meg, ahhoz kell igazodnia minden ítélet utáni közhatalmi, a terheltre vonatkozó működésnek.

I. Pönológia

1. Ius puniendi

A büntetésekkel foglalkozó tudományterület mindenekelőtt arra keresi a választ, hogy ki és milyen alapon büntethet. Ez a kérdés a maga közvetlenségében a filozófia keretében vizsgálendő, ugyanakkor a „ius puniendi” megalapozása természetesen kihat a szankciók tanára, azon keresztül pedig a végrehajtás elveire, sőt: gyakorlatára is. Az általános megfontolásokon túl különösen fontos a gonosztettekre való reakálás történeti fejlődése is, hiszen egyáltalában nem magától értetődő, hogy a bűnözést és annak kezelését, az elkövetők megbüntetését is monopolizálja az állam.

Tény, hogy az uralkodók által az ókortól kezdődően (lásd pl. Hammurapi törvényei) meghatározni kívánt alapvető magatartások és azok megsértésének szankciói ellenére a mai értelemben vett büntetőjog jelentős mértékben a társadalom tagjainak egymás közötti kapcsolatában érvényesült, beleértve a végrehajtást is.¹ Az állam azonban – ahogyan arra az Alkotmánybíróság is rámutatott – természeténél, léténél fogva rendelkezik büntető hatalommal. Ennél a hatalmánál fogva monopolizálta a sértettől eredő, de tőle elvont büntetőjogi igény érvényesíté-

sét.² Ami korábban az áldozatnak járt kártérítésként, azt egyre inkább a közhatalom vette el, így került előtérbe az egyén és az állam közötti viszony, ami miatt a sértett személye és érdekei már kevésbé voltak fontosak³.

A büntetések elméletének legalább öt alapvető kérdésben állást kell foglalnia. Ezek:

1. a bűn és a büntetés fogalma;
2. a büntetés igazolása;
3. a büntetőjogi felelősség elvei;
4. a megfelelő büntetés kiszabásának szempontjai;
5. a végrehajtás kívánatos módszerei.

Vókó György munkássága kiterjedt mindezen problémákra, bár kétségtelenül a végrehajtás ügye az, ami elsősorban foglalkoztatta. Magától értetődik viszont, hogy a többi kérdésre adott válasz nélkül nem lehet meggyőző álláspontot kialakítani a szankciók alkalmazását illetően. Már most megjegyezzük, hogy nemrég elveszített tudóstársunk életművének a jelentőségét abban látjuk, hogy arra lehetne – és kellene – építeni a demokratikus jogállam büntetés-végrehajtási rendszerét, ami idáig csak részben valósult meg.

A múlt század második felében a bűnözéssel foglalkozó kutatások jelentős része az áldozat szerepét helyezte az érdeklődés fókuszába. A kialakult új tudományterület, a viktimológia igen jelentősen hozzájárult az „elvetemült bűnöző – szerencsétlen, ártatlan áldozat” felfogásának a módosulásához.⁴ A bűncselekmények megvalósulásának tipikusan interaktív jellege kihatott a büntetési rendszerekre. A sértett a

bűncselekmény, az eljárás, valamint a végrehajtás terén is visszacapott valamit a korábban elveszített pozíciójából, miközben az állam határozta és határozza meg azt a kört, amelyen belül az áldozat befolyást gyakorolhat a felelősség megállapítására, és erkölcsi-anyagi elégtételt kaphat.

2. A büntetés értelmezése, annak alapja és célja

A kriminális magatartások meghatározása és – a mondottaknak megfelelően – a társadalomra veszélyes megnyilvánulások szankcionálása az állami szuverenitás jegyében érvényesített hatalom joga még akkor is, ha a sértettek maguk is befolyást gyakorolhatnak az elkövető megbüntetésére. Emellett azonban a bűnözőkkel szembeni súlyosan jogkorlátozó közhatalmi fellépés közvetlen rációja magyarázatra szorul, ami egyáltalában nem közömbös a végrehajtás szempontjából. Vókó György „A büntetési teóriák racionalitásai” című tanulmányával is hozzájárult ennek a problémának a jobb megismeréséhez, valamint a továbblépés megalapozásához.⁵

A büntetések kiszabásának és alkalmazásának igazolására szolgál mindenekelőtt az a természetes felfogás, amely szerint a törvénytörtő fenyítést érdemel, aminek arányban kell állnia a cselekmény súlyosságával. Emellett jelentkezik a társadalom elrettentése a hasonló magatartások tanúsításától, továbbá az elkövető meggyőzése a megbánás, a megjavulás és a társadalommal való megbékélés szükségességéről.

Az elméletek következő csoportja az elrettentés szerepét hangsúlyozza. Ez döntően utilitarista megközelítést tükröz: a hatalmi reagálásnak olyan-
nak kell lennie, hogy az általa okozott hátrány haladja meg azt az előnyt, amit a bűnöző az elkövetéssel magának biztosítani tud. Egyidejűleg e felfogás szerint a kilátásba helyezett szankció a társadalom minden tagját visszariasztja a jogszegű magatartás tanúsításától. Ennek az irányzatnak a tanait értik félre azok, akik úgy gondolják: minél súlyosabb a büntetés, annál erősebb az elrettentő hatás. Ez azonban még az utilitarista nézetek hirdetői számára is elfogadhatatlan így. A büntetés önmagában nem igazolható, hanem csupán egy nagyobb rossz elkerülésének, megelőzésének képességével. A különösen súlyos büntetések azért is mellőzendők, mert szigoruk fokozásának határai vannak, a tetteseket pedig „most már minden mindegy” alapon még nagyobb károkat vagy veszélyt okozó cselekmények elkövetésére ösztönzik.⁶

A reszocializációs elméletek az egyénre összpontosítanak. Az elkövető megjavítása, személyiségének a társadalmi értékekhez igazított megváltoztatása a cél, ennek érdekében el lehet térni az embertől elvonatkoztató, például hangsúlyosan jogias megoldásoktól. Az elkövetőkre úgy kell tekinteni mint akik képtelenek voltak ellenállni a kísértésnek (csekély önkontroll), a szankciónak és a végrehajtásnak is biztosítania kell a jószándékú beavatkozás lehetőségét. Megfelelő diagnózisra, valamint arra alapozott kezelésre van szükség annak érdekében, hogy az elítélt meg tudja szerezni a normaköve-

tő magatartás tanúsításához szükséges képességeket.

A semlegesítést szolgáló büntetések a társadalom védelmének a szempontját helyezik előtérbe. Ennek érdekében kell akár egész életükre megfosztani a szabadságuktól azokat, akik veszélyt jelentenek a közösség számára. A társadalom normális életéből való kirekesztés addig indokolt, amíg ez a fenyegetettség fennáll.

A helyrehozatal és pótlás teóriája arra a követelményre épít, hogy, hogy a meghozott ítéletnek fel kell adnia a fenytés gondolatát annak érdekében, hogy a bűncselekménnyel okozott sérelmet és - anyagi értelemben is vett - kárt kompenzálni lehessen.

További - immár szélesebb körből vett - érveket sorakoztatnak fel azok, akik a kriminalitást, valamint a büntetési rendszert is a társadalmi viszonyok keretében értelmezik. Ezek a tanok a büntetésekre való fókuszálás helyett aktív közösségi-politikai cselekvést sürgetnek.

Relatívén önálló csoportok jelentenek az úgynevezett „konszenzus-elméletek”, amelyek az emberi jogok meghatározó szerepét hangsúlyozzák az elkövetőkre vonatkozóan is. Természetes, hogy egy ilyen megközelítés feltételezi a harmonizált szabályozást. Ez törekvésként, de részben eredményként is - Vókó György értékelése szerint - határozottan érvényesül az Európai Unió büntetőpolitikai aktusaiban.

Megállapítható, hogy a büntetések rendeltetésére vonatkozóan sokféle nézet alakult ki. Ezek a maguk közvetlenségében egymást kizáró, ellentétes irányba ható megoldások intézménye-

sítését igazolhatják. Ugyanakkor igaza van Vókó professzornak abban, hogy a látszólagos választási kényszer helyett számos területen van lehetőség a különböző teóriák összehangolt alkalmazására, hiszen a kriminalitáshoz hasonlóan a büntetések sem egyneműek, azok konfliktus nélkül alkalmazhatóvá teszik az elméletekben helyesen megragadott elemeket. Ez nagyon fontos, hiszen a magyarországi büntetőpolitikában túlsúlyosnak tekinthető az elrettentésre törekvés, ráadásul úgy, hogy az irányzat híveinek az arányosságra irányuló érveit is gyakran figyelmen kívül hagyja a törvényhozás. Emellett jelent meg a helyreállító igazságszolgáltatás a törvény és a jogalkalmazás rendszerében. Vókó György álláspontunk szerint helyesen mondta ki: *„A büntetés mindenhatóságát hirdető, a megtorlást középpontba helyező büntetőpolitika, avagy az ezt ellenző, az állam és a közösségi képződmények partnerségét hirdető helyreállító igazságszolgáltatás kizárólagossága helyett olyan büntetőpolitikai reformokra van szükség, amelyek ötvözik az egyes büntetőpolitikai modellek eredményeit”*⁷

Ezzel szemben tény, hogy a jelenleg is hatályos büntetőjogi szabályozás alapvetően az elrettentés, továbbá a semlegesítés szándékát tükrözi, igaz, kiegészítő jelleggel szerepet kapott a helyrehozás szükségessége és lehetősége.

A 2012. évi C. törvény (Btk.) általános indokolása a Nemzeti Együttműködés Programjára hivatkozva leszögezte, hogy a jogszabály szigora, a büntetési tételek növelése, az életfogytig tartó szabadságvesztés többszöri

alkalmazása és az áldozatok védelme fogja megfékezni az elkövetőket, egyúttal világossá téve a társadalom minden tagja számára, hogy Magyarország nem a bűnelkövetők paradicsoma. Nincs jele annak, hogy a Vókó György által is szorgalmazott komplex megközelítés érvényesülne. Különösen hiányzik az az emberi jogi szemlélet, ami a terheltekre is kiterjedően igazodna a már említett európai elvárásokhoz.

II. Értékek a büntetés kiszabásában és végrehajtásában

A bíróság által meghatározott jogkövetkezmények, illetőleg azok alkalmazása központi kérdés volt Vókó György munkásságában, különös tekintettel a szabadságelvonás körülményeire. A téma minden alkotmányos demokrácia számára óriási kihívást jelent. Alapkérdés, hogy az elvileg és törvényesen mindenkit – tehát a börtönök lakóit is – megillető jogok milyen korlátozások alá eshetnek a szabályozás folyamánként és ténylegesen.

Intézményes ellentmondást jelent, hogy a szabadság értékét hangsúlyozó társadalmakban a büntetés-végrehajtás rendszere totális intézményekből áll. Philip Zimbardo kísérleti eredményekre is alapozva arra a következtetésre jutott, hogy az emberek börtönben a legrosszabb arcukat mutatják, az örök és a fogvatartottak közötti viszonyban.⁸ Egy másik kutatás adatai szerint a totális hatalom irányába mutató tendenciák a rabok megnyilvánulásaiban is tetten

érhetőek.⁹ Ezeket a kísérleteket számos kritika érte, de a legfontosabb megállapításokat nem sikerült cáfolni.¹⁰

Hozzá kell tenni, hogy a bűnelkövetőkkel való bánásmódot illetően a társadalom felfogása sem nevezhető együttérzőnek. A közvélemény inkább a szigort, semmint az emberséges kezelést tartja szükségesnek. Népszerű az a törekvés, ami az embertelen viszonyok elszűnése miatt a foglyoknak járó kártérítés megvonására, de legalább a kifizetés megnehezítésére irányul. Tipikusnak mondható az elkövetők jogainak az áldozatokéival történő szembeállítás. Ahogyan Budai Gyula, kormánypárti képviselő fogalmazott az Országgyűlés 2020. február 17-i ülésnapján: *„Elfogadhatatlan, hogy olyan gyilkosok, mint az olaszliszakai lincselők vagy a battonyai rém, több millióra perlik a magyar államot... Világossá kell tenni, hogy Magyarországon a jog eszközeivel nem a bűnözőket kell védeni, nem a bűnözőknek jár jutalom, hanem a bűnözőknek büntetés jár.”*

Az elítélteknek a törvényben és az ítéletben foglaltakon túli jogkorlátozása, a velük való bánásmód embertelensége egyesek szerint olyan tényező, ami csak segíti a bűnmegelőzést. Az amerikai „Scared Straight” program keretében fiataloknak szerveztek börtönlátogatást azért, hogy lássák a fogvatartottak elkeserítő helyzetét, ami majd a hasonló sors elkerülése érdekében visszatartja őket a kriminalitástól. A programok értékelő tanulmányait tárgyaló anyag szerzői megállapították: nagyobb a kár annál, mintha nem csináltak volna semmit.¹¹

Magyarországon is vannak követői ennek az elgondolásnak. A Baranya Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetbe szervezett látogatásról jelent meg az a tudósítás, amiben egyebek mellett a következők olvashatók: *A fiatalok „... megnézhatték, milyenek a túlsúfolt cellák, ahol háromemeletes ágyakon alszanak az elítéltek, illetve azt is milyen az egyszemélyes cellában a berendezés. Az intézet parancsnokhelyettese szerint az elrettentés miatt hasznosak az ilyen látogatások”.*¹²

Az elítéltek jogfosztását – akár kifejezetten, akár közvetve – szorgalmazó nézetekkel szemben Vókó György határozott álláspontja fogadható el: *„A büntetések pusztán hátrányozó jellege fölött elszállt az idő, a nevelés és a rehabilitáció módszereinek a jogállamiság követelményei között kell érvényesülniük”* (eredeti kiemelés).¹³ Kabódi Csaba szerint ebből az következik, hogy a büntetés a szükséges, de legkisebb beavatkozás legyen a személyi szabadságba, amellet a szabadságelvonással járó büntetések végrehajtása során az egyéniesítés, az emberi méltóság tiszteletben tartása és a reszocializáció elveit kell alapul venni.¹⁴

Vókó György az elkövetők jogállami körülmények közötti korlátozásának problémáit vizsgálta a MTA doktori értekezésében.¹⁵ Arra a következtetésre jutott, hogy *„A büntető felelősségre vonás egész folyamatában, így a büntetés-végrehajtásban is ugyanolyan társadalmi realitásként kell kezelni az emberi jogokat...Az emberközpontú európai normák és ajánlások megvalósításához és jogállami kontrolljához megvannak a lehetőségek hazánkban is.”*¹⁶

Ez a vezérlő gondolata a büntetés-végrehajtási jog átfogó reformjának, amit a disszertáció szerzője szorgalmazott, és annak tartalmi előkészítésében közreműködött. A dolgozat még a jelenleg hatályos törvény (2013. évi CCXL. tv.) megalkotása előtt készült. Az igaz, hogy a jogalkotó nem tekintette zsinórmértéknek Vókó György tételét, de azok jelentős része mégis hatást gyakorolt a reformra. Már csak azért is, mert nem egyéni elképzelésekről volt szó, hanem olyan szükségszerűségekről, amelyek a tudományos érveléstől függetlenül is kötelezettségeket róttak a közhatalomra.

1. A halálbüntetésről

Tekintettel arra, hogy Magyarországon 1990-től az Alkotmánybíróság eltörölte a legsúlyosabb büntetést, annak problémái és a végrehajtásával kapcsolatos kérdések Vókó György munkáiban elsősorban történeti és nemzetközi oldalról vetődnek fel. Megállapítható, hogy természetesnek vette az élethez való jog elsőbbségének általános elismerését.

2. A szabadságvesztés

A nemzetközi tendenciákkal összhangban Vókó György arra a következtetésre jutott, hogy a végrehajtandó szabadságelvonás visszaszorulóban van, számos fejlett országban a büntetőjogi szankciókon belüli aránya a 20%-ot sem éri el. Magyarországon 2005-ben ez a mutató 31,4 % volt. A büntetés-végrehajtási intézetekben eltöltendő idő meghatározásában is nagyobb szigor

volt jellemző hazánkra az európai fejlett demokráciákhoz képest. Mindezek – a börtönártalmakra, az ilyen büntetések káros mellékhatásaira is tekintettel – megfontolást igényelnek a szankciórendszer továbbfejlesztésekor, ugyanakkor Vókó professzor álláspontja szerint a szabadságvesztés a hatékony bűnüldözés állami kötelezettsége miatt a jövőben sem nélkülözhető. Fontos, hogy az ilyen bűnhődést előíró bírói ítéleteket ténylegesen végrehajtsák, ellenkező esetben az igazságszolgáltatás tekintélye szenved csorbát.¹⁷

2.1. Az életfogytig tartó szabadságvesztés

Ez a szankció szoros kapcsolatban áll a halálbüntetéssel, lényegében azt váltja ki ha ilyen döntés születik. A rabszolgák bebörtönzése mellett ez a körülmény határozta meg az életfogytig tartó szabadságvesztés intézményesítését már a római büntetőjogban is.¹⁸ Az Európa Tanács Kínzás Elleni Bizottsága (CPT) 2016-ban jelentést tett közzé erről a büntetésről, ami a kivégzések megszüntetése után a legsúlyosabb büntetőjogi szankcióvá lépett elő kontinensünkön. A testület megállapította: a történelem során nem volt jellemző, hogy az elítélt számára kedvező alternatívát jelentett az élete végéig tartó szabadságelvonás, amit ráadásul gyakran kényszermunkával is kombináltak. Ma a feltételes szabadság kedvezménye jó magatartás esetén megilleti a terhelteket, tehát valójában nem feltétlenül a büntetés-végrehajtási intézetben letöltendő idő jelenti a legsúlyosabb

hátrányt, inkább a bizonytalanság, a szabadsággaranciájának a hiánya.¹⁹

Megjegyzendő, hogy a halálig tartó szabadságelvonás nem szükségszerű, nem elkerülhetetlen következménye a kapitális büntetés eltörlésének. Több jogrendszer van, ahol kizárólag a határozott idejű bebörtönzés megengedett. Portugáliában például 1867-ben bevezetkezett az élet állami elvétele lehetőségének abolíciója, 1884-ben már az életfogytig tartó szabadságvesztést is kivezették a szankciórendszerből, meghozzá azért, mert nem volt összeegyeztethető az egyébként elvárt humánus büntetőjoggal. Ma ott a határozott idejű szabadságvesztés felső határa 20 év, néhány kivételes esetben 25.²⁰

2.1.1. A ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztés (TÉSZ)

Megjegyzendő, hogy van olyan – nálunk és Európában tényleges problémát nem okozó – megoldás is, amelyben a kiszabott büntetés elvileg határozott tartamú, ténylegesen azonban azt eredményezi, hogy az elítélt a börtönben fog meghalni. Ezt az amerikai szakirodalom virtuális életfogytiglannak nevezi. Példaképpen említhető a 200 évben meghatározott szabadságvesztés. Hasonló következménnyel jár, ha a feltételes szabadságra bocsátás az elvi lehetőség mellett ténylegesen nem élő gyakorlat. Mindezek mellett az Újvilágban létezik a magyar szabályozáshoz hasonlóan meghatározott TÉSZ is.²¹ Érdekes jogértelmezési kérdés, hogy a klinikai halál bekövetkezése jelenti-e az élet „elfogytát”, az ilyen állapotba került elítéltnak befejeződött-e a bünte-

tése. A bíróságok azzal utasították el az ilyen indokkal benyújtott szabadlábra helyezési kérelmeket, hogy a perindítás ténye és a terhelt abban való részvétele az életben létét bizonyítja.²²

Amint arról szó volt, az életfogytig tartó szabadságelvonás nem feltétlenül kedvezőbb az élet elvételénél. Ez nyilván egyéni megítélés kérdése. Kényszermunka ma már nincs, a TÉSZ-esek a többi elítélthez hasonló körülmények között töltik a büntetésüket. Magyarországon az Alaptörvény IV. cikkének (2) bekezdése kimondja, hogy tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki. Ebből tehát nyilvánvalóan következik, hogy az ilyen büntetés nem alkotmányellenes, bár az ellentétes nézetet valló kritikusok hivatkozhatnak arra, hogy ugyancsak az Alaptörvény határozza meg az alapjogok korlátozásának a feltételrendszerét [I. cikk (3) bekezdés], ennek pedig a TÉSZ nem felel meg. Megjegyzendő, hogy a ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztés létjogosultságának az elismerése megnyitja az utat azok előtt, akik az elrettentési és semlegesítési elméleteket követve a hazainál szélesebb körben is alkalmazhatónak tartják azt. Példaképpen említhető az Harmelin v. Michigan ügynek az USA Legfelsőbb Bírósága általi eldöntése, amelyben a testület alkotmányosnak találta a kötelezően alkalmazandó TÉSZ-t kábítószer birtoklása miatt.²³

Czine Ágnes összefoglalta az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó fontosabb európai iránymutatókat, megállapítva, hogy az Európa Tanács már 1976-ban ajánlást adott ki

(2. sz.), amely szerint a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének vizsgálata nem mellőzhető, azt már a büntetés letöltésének megkezdésétől számított 8-14 éven belül realizálni kell, majd a szükséghez képest a továbbiakban meg kell ismételni. Hivatkozik a szerző a Német Szövetségi Alkotmánybíróság döntésére is, amely szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés csak akkor egyeztethető össze az emberi méltósággal, ha az elítéltnak konkrét, megvalósulással kecsegtető esélye van a szabadon bocsátásra, és sérti az emberi méltóság lényegét, ha megfosztják őt a szabadság visszanyerésének minden reményétől, tekintet nélkül személyiségének a jövőbeli fejlődésére, lehetséges kedvező alakulására. A kegyelem intézménye nem tekinthető hatékony garanciának.²⁴

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a Magyar László és Társai kontra Magyarország ügyben (73593/10 sz. kérelem, 2014. május 20-i ítélet) kimondta, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés önmagában nem egyezményesítő még akkor sem, ha valóban az elítélt haláláig tart. Az azonban követelmény, hogy a nemzeti jog biztosítsa a büntetés folytatása szükségességének a felülvizsgálatát olyan módon, hogy a tisztességes eljárás követelményei érvényesülni tudjanak [50.pont]. A kegyelem lehetősége nem tekinthető ilyen megoldásnak [58. pont].

A magyar törvényhozás úgy tett eleget a hivatkozott ítéletből eredő feladatának, hogy egy sajátos, kötelezően kezdeményezendő kegyelmi eljárást intézményesített, ami a büntetés megkezdésétől számított 40 év kitöltése-

kor válik esedékessé. A jelenleg hatályos törvény előírja a releváns adatok beszerzését, amellel egy kúriai vagy ítélőtáblai bírásból álló bizottság bevonását. Az érdemi döntést a köztársasági elnök hozza meg, akinek nincs indokolási kötelezettsége [2013. évi CCXL. törvény, 46/A-H §-ok].

Az új szabályozás alapján követett gyakorlat is a strasbourgi bíróság elé került (T.P. és A.T. kontra Magyarország, (37871/14 és 73986/14 számú kérelmek, 2016. október 4-i ítélet). A döntés szerint a 40 éves várakozási idő meghaladja a tagállamokat megillető mérlegelési jogosultság határait [45. pont]. Ezen túlmenően a törvény nem kötelezi a köztársasági elnököt annak vizsgálatára, hogy a további fogva tartás legitim kriminológiai alapon indokolt-e vagy sem, továbbá határidőt sem jelöl meg az államfő határozatának a meghozatalára [49. pont]. Ezért a bíróság az egyezményesítést (Emberi Jogok Európai Egyezménye, 3. cikk) megállapította.

A hivatkozott ítéletek egyértelmű iránymutatást adnak a jogalkotás továbbfejlesztése számára. Egyes nézetek szerint a hazai megoldás alapvetően helyes, az megfelelő korrekciókkal alkalmas a közérdek jogállami keretek között megvalósuló védelmére. Polgár András teóriája említhető példaként. Megjegyzendő, hogy ő a hatályos szabályozás mögött álló megfontolásokat is helyesnek tartja. Az emberi jogok fontosságának elvi elismerése mellett bírálja azt a megközelítést, ami „*az elkövetőt eleve az állam potenciális áldozatának tekinti, így a jogrendszert és különösen annak szankciórendszerét az ő oldaláról vizs-*

gálja és folyamatosan kritizálja, annak alig leplezett szándékával, hogy az állam hatalmát és mozgásterét korlátozza, a szankciórendszerét felpuhítsa. További célja, hogy a bíróságokat pedig az enyhébb ítélezés irányába mozdítsa.”²⁵

Való igaz, hogy az alkotmányosság érvényesülését előmozdítani kívánó irányzatok hívei bizalmatlanok az államhatalommal szemben, azt korlátok közé kívánják szorítani. Ez a demokratikus jogállamiság lényegi követelménye. Az egyén szempontjainak az előtérbe helyezése pedig az emberi jogokból következik, hiszen azok mindenekelőtt az egyént, valamint a hozzá kapcsolódó, a civil társadalom részét képező közösségeket illetik meg. Az elkövető nem feltétlenül, de a terhelt valóban az állam potenciális áldozata, erre sajnálatos példák is vannak (Kaiser Ede, Schönstein Sándor, stb.). Az elítéltet pedig attól kell óvni, hogy a totális intézményként működő büntetés-végrehajtás negatív hatást gyakoroljon rá. Az enyhébb ítélezés éppen a kegyetlen TÉSZ-szel szemben, de más vonatkozásban is indokolt lehet, elég, ha az életfogytig tartó szabadságvesztéshez kapcsolódó feltételes szabadság megvizsgálásának említett időpont-adataira tekintünk.

A TÉSZ kérdésében is Vókó György álláspontját osztjuk, amely szerint: „... az európai büntetőjogi gondolkodás olyan fázisba jutott, amelyben a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés (TÉSZ) létjogosultsága gyakorlatilag megszűnt. Hazai vélelmek szerint is a TÉSZ megszüntetésével kapcsolatos döntésekben nem játszhatnak szerepet a társadalom esetleges kritikái, ellenérzései. Ez nem sérti a büntető hatalom

számonkérhetőségének az elvét sem, mert ez olyannyira súlyos joghátrányt jelent, hogy létjogosultságának kérdésében csakis a jogász érvelés lehet mértékadó”.²⁶

2.2. A szabadságvesztés végrehajtása

Amint arról szó volt, létezik olyan felfogás – sajnálatos módon a politikában is –, amely szerint a fogvatartottak, különösen az elítéltek jogainak az érvényesítését alá kell rendelni a társadalom és az áldozatok érdekeinek. Ezzel szemben az emberi jogok egyetemessége és „vele születettsége” nem enged megkülönböztetést a törvény előtti egyenlőség realizálásában. Ebből okszerűen következik, hogy a törvény, a bíróság, esetleg megengedett körben az intézeti szabályozás által nem korlátozott megnyilvánulásai terén (ilyen például az egészségügyi ellátásban való részvétel) a fogvatartott ugyanolyan helyzetben van mint bárki más a társadalomban.

Vókó György magától értetődő természetességgel szögezte le: „A büntetés-végrehajtási tevékenység során is az alkotmányos alapelveknek és jogoknak, a nemzetközi emberi jog elvárásoknak, követelményeknek érvényesülniük kell.”²⁷ A társadalomtól való szükségszerű elkülönítést a minimálisra kell szorítani, a lehetőségekhez képest az intézeti rendet a kinti életviszonyokhoz közelíteni. A nyitottság követelményének kell érvényesülnie, különösen a hozzátartozókkal való kapcsolattartás terén, de más vonatkozásokban is (pl. civil szervezetek látogatásai a börtönben).²⁸

A társadalmi kapcsolatok fenntartásának a szükségessége különösen fontos a család, azon belül is a gyermekek

érdekeinek és jogainak a védelmezése szempontjából Olyan személyekről van szó, akiknek tipikusan semmi köztük az elítélt által elkövetett bűncselekményhez, mégis inkább őket sújtja a büntetés. Anyagi és emberi értelemben is. Sérül a szülőkkel élés joga, ami kiemelkedően fontos, védendő érték és norma [(gyermekjogi egyezmény-1991. évi LXIV. törvény -, 9. cikk (1) bekezdés]. Kétségtelen tény, hogy a végrehajtás során már korlátai vannak a családi kapcsolatok fenntartásának, ezért fontos, hogy már a büntetés kiszabása során figyelembe vegyék az ártatlan hozzátartozók helyzetét. Sajnos az ítélkezési gyakorlatban ez a szempont méltánytalanul háttérbe szorul.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2018-ban ajánlást [(2018)5] fogadott el a problémát érintően. Az iránymutatás szerint, a szabadságtól való megfosztásról szóló döntés mérlegelése során az érintett gyermekek jogai és érdekei szerepet kell hogy játszanak. Ha lehetséges, akkor alternatív kényszerintézkedéseket kell alkalmazni, különösen akkor, ha az érintett szülő az, aki elsődlegesen gondoskodik a gyermekről (II/2). Mindebből logikusan következik, hogy lehetőséget kell biztosítani a kiskorú közvetlenül vagy közvetve (pl. pszichológus segítségével) történő meghallgatására az ilyen határozatok meghozatala előtt (II/1).

Kiemelkedően fontos a családdal való találkozások lehetőségének és körülményeinek a biztosítása. Magyarországon erre vonatkozóan egyértelműen a biztonság szempontjainak előtérbe helyezése a jellemző. Példaképpen említhetjük azt az ügyet, amelyben a fog-

vatartott a családjával közvetlen kontaktust (puszi, a gyermek kézbe vétele) hiányolta. A Fővárosi Ítéltábla azonban nem fogadta el a felperesi érvelést. Kifejtette: „...a biztonsági szabályokat az intézet annak alapján módosítja, ahogyan a biztonságra veszélyes események szükségessé teszik. Az ölelések és puszik alkalmával a tiltott tárgyak átadásának száma emelkedett, így a biztonsági szabályok szigorítása vált indokolttá.” (1.Pf.20.891/2018/12/II). Nem szorul bővebb kifejtésre, hogy a találkozás utáni alapos motozás elég biztosíték az esetlegesen átadott tárgyak kiszűrésére, a kisgyerekeket pedig nem kellene meggyanúsítani ilyen visszaéléssel.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága azt mondta ki, hogy a közvetlen érintkezést csak alaposan, konkrétan indokolt esetben lehet megtiltani a hozzátartozók között (Piechowicz v. Poland, 20071/07. sz. kérelem, 2012. április 17-i ítélet, 220. pont). Ebből nem következik az intimszobák létesítésének és fenntartásának automatikus kötelezettsége az Emberi Jogok Európai Bírósága szerint sem, (lásd: Costel Gaciu v. Romania, 39633/10. sz. kérelem, 2015. június 23-i ítélet), de az értelemszerűen igen, hogy a szexuális együttlét lehetősége sem tagadható meg pusztán a büntetés-végrehajtás tényére hivatkozva. Magyarországon a 2013. évi CCXL. törvény 178. §-a szabályozza a látogatók intézeten kívüli fogadását, ami nyilvánvalóan ezt a célt (is) szolgálja. Ez a kapcsolattartási forma sem alanyi joga az elítéltnak, parancsnoki engedélytől függ, hogy élhet-e vele. Megjegyzendő, hogy érdekes módon ebben az esetben a jogalkotó és a szabályozás, továbbá a

gyakorlat is törekedett a börtönélet és a kinti világ közötti szakadék áthidalására, azonban sajátos módon éppen a biztonsági szempontok érvényesülhetnek kevésbé a fogvatartott részéről az intézet elhagyása esetén. Nyilvánvaló, hogy a számos helyen (például Romániában is) megnyitott intimszobák kevésbé jelentenének biztonsági kockázatot, így az elítéltek részére is nagyobb volna az esély a zavartalan családi, illetőleg magánélet – relatív – zavartalanságára. Itt is hangsúlyozni kell, hogy a jogkorlátozás nem következik szükségszerűen a szabadságvesztés tényéből, másrészt olyan személyt (partnert) is sújt, akinek az elkövetett cselekményhez nincs köze.

Jó példaként említhető az anya-gyermek részleg kialakítása a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben. Itt az egy évesnél fiatalabb gyermekek megfelelő körülmények között tölthetik életüknek e kritikus időszakát édesanyjukkal együtt. Az ilyen elhelyezés esetében a többi családtag is az általánosnál gyakrabban kaphat engedélyt a látogatásra, ami természetes, hiszen a kis börtönlakó nem fogvatartott.²⁹

Összességében elmondható, hogy vannak – megítélésünk szerint helyes – törekvések a büntetések humanizálására, a családi kapcsolatok jelentőségének az elismerésére. Ugyanakkor tapasztalható a biztonsági szempontok túlértékelése is, ami a közhatalom részéről bizalmatlanságot tükröz még a hozzátartozókkal szemben is, ezzel gátolva a legfontosabb társadalmi kapcsolatok szerepének érvényesülését a reintegráció folyamatában. Vókó György konkrét példával is alátámasz-

totta, hogy a házastársi vagy élettársi kapcsolatban élők esetében a visszaesés aránya is kisebb másokhoz képest. Az emberi kötődés szerepe tehát egyáltalában nem elhanyagolható.³⁰

3. A közérdekű munka

A büntetés-végrehajtási jog központi kérdése a szabadságvesztés, azonban az egyéb büntetések és intézkedések, továbbá az eljárási kényszerintézkedések szabályozására is kiterjed, következőképpen a tudományos kutatások sem szorítkozhatnak a „börtönügy” kérdéseinek a vizsgálatára.³¹ Az egyéb szankciók jelentősége többek között éppen abban áll, hogy lehetőséget adnak a prizonizációs ártalmak elkerülésére.

A börtön alternatívájaként jelent meg a közmunka (közérdekű munka) a büntetések és azok végrehajtásának világában. Problémaként fogalmazódhat meg a kényszermunka tilalma mint esetleges akadály, azonban meg kell jegyezni, hogy a más országokban is széles körben alkalmazott jogkövetkezmény általános értelmezés szerint szükséges és arányos korlátozás, tehát összeegyeztethető a szabadság védelmével. A közérdekű munkára ítélt személy megválaszthatja a foglalkozását, munkaviszonyt létesíthet. Emellett választhatja a szabadságvesztést is, tehát nem fosztják meg a döntés jogától és tényleges lehetőségétől az elítéltet.³²

Érdekes kérdést vetett fel Sipos Ferenc, aki szerint e büntetés egyik figyelmet érdemlő sajátossága, hogy a végrehajtásban jórészt amatőrök, nem pedig bv-s szakemberek vesznek részt. Ezzel részben összefügg, hogy az elí-

télnék olyan tevékenységet kell végeznie, amit jól működő társadalmakban tisztelet és elismerés övez. Ezért nem lehet cél, hogy arra vonatkozóan kialakuljon benne a „soha többet ilyet” érzése. Olyannyira nem, hogy volt olyan közérdekű munkás, aki köszönő e-mailt írt a pártfogójának azért, mert élete legszebb 50 napját töltötte a kijelölt munkahelyen.³³

Megítélésünk szerint ebben a gondolatsorban az elrettentő hatás hiánya vetődik fel. Ezzel szemben tény, hogy a joghátrány egyértelmű, hiszen az emberek többsége saját magától nem menne el ingyenesen dolgozni a kivételes motiváltság (pl. mentési munkálatok árvíz idején) eseteitől eltekintve. Mindamellet a büntetés célja az általános és az egyéni megelőzés. Az előbbi nyilván megvalósul(hat) az ítélet kihirdetésével, ami által megtörténik a társadalom rosszallásának a kifejezése és a büntetést érdemlőség kimondása. Kérdés azonban, hogy a speciálprevenció kizárja-e azt, hogy az elítélt akár élvezze a végrehajtást. Határozott álláspontunk szerint nem. Ha pozitív társadalmi értékek határozzák meg a szankció alkalmazásának a körülményeit, akkor ennek a megelőző hatása még erősebb is a hátránnyal fenyegetettségénél. Nem a büntetés, hanem a bűn elkerülésére kell ösztönözni a terheltet. Természetesen erre a végrehajtás alatti szenvedés is alkalmas lehet, de még a börtönben is előfordulhat, hogy olyan emberi kapcsolatok alakulnak ki, amik akár meghatározó, pozitív élményt jelentenek a fogvatartott számára.

4. A pénzbüntetés

Ez a szankció nélkülözi a személyiség alakításának az eszközeit. A pénzbüntetés lényegében az elrettentés elvére épül: az elítélt vagyoni hátrányt szenved, ennek a jövőbeni elkerülésére törekszik a mögöttes feltételezés szerint. Első számú előnye sokak szerint az, hogy alkalmas a szabadságvesztés helyettesítésére. Emellett adekvát választ ad különösen az anyagi haszonszerzés céljából elkövetett cselekményekre.³⁴ Igazságos az a – hazánkban is alkalmazott – megoldás, hogy a tettarányosságot a napi tételek számának a meghatározásával, az egyéniesítést pedig azok összegének megjelölésével érvényesíti a jogalkalmazó. Ezzel együtt nyilvánvaló, hogy a gazdagoknak egy nagyobb mértékű pénzbüntetés kifizetése sem jelent gondot, míg a szegényeknek kevesebb pénz elvonása is veszélyeztetheti a megélhetést, méghozzá nem csupán saját magukra, hanem a családra vonatkozóan is. Ennek enyhítésére is vannak lehetőségek (pl. részletfizetés), a szociális probléma azonban nem szüntethető meg.

III. A büntetés-végrehajtási jog

Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy a büntetésekkel és azok végrehajtásával szemben megfogalmazott követelményeknek jogi formát kell öltetniük. Nem pusztán elvárásokra, hanem jogállami garanciákra is szükség van. Az is magától értetődik, hogy a végrehajtás nem függetleníthető az

anyagi büntetőjogtól és az eljárástól. Relatív mégis elkülönül attól, van saját mozgásteret. Embertelen büntetéseket nehéz humánusan alkalmazni, de az alkotmányos értékeket és normákat követő szankciók kikényszerítése elszakadhat az eredeti céltól.³⁵

Vókó György meggyőzően érvelt amellest, hogy a büntetés-végrehajtási jog önálló jogág, amit tárgya határol el a többitől. Anyagi és eljárási szabályokat egyaránt magába foglal.³⁶

Egyet lehet érteni Vókó professzorral abban, hogy a törvényesség egyébként általános, az egész közhatalomra kiterjedő követelménye kiemelkedő, alapvető szintű érték és norma a büntetés-végrehajtás szabályozásában és a jogalkalmazásban is. Fontos a társadalom védelme, de a bűnelkövetőt is oltalmazni kell az önkény lehetőségével szemben.³⁷

Azonosulni lehet azzal a gondolattal is, hogy a törvényesség mellett a humánus érvényesítése is alapkövetelmény. Vókó György szembeszáll azzal a – sajnos megrögzött – nézettel, ami szerint a társadalom és a sértett védelme meg kell előzze az elkövető emberi jogainak érvényre juttatásához fűződő érdeket. Álláspontunk szerint azt is helyesen állapította meg Vókó professzor, hogy „A büntetésnek visszatartó ereje van, a törvényes és humánus büntetés-végrehajtás pedig hozzájárulhat a bűnözés csökkentéséhez”.³⁸ Teljesen logikus ez a következtetés, hiszen olyan értékek közvetítéséről van szó, amelyek belsővé téve garantálják a kriminális magatartások kerülését. Ahogyan Johannes Andenaes kifejtette: a büntetőjog alkalmazása üzeneteket közvetít a

társadalom számára. Ezekben fontos tartalom az elkövetett cselekmény negatív értékelése, de legalább annyira az erkölcsi értékek fontosságának a hangsúlyozása is. A bűnözés felvállalása vagy elutasítása szempontjából a tudat szerepe meghatározó, így a bűnmegelőzés legbiztosabb módja az embereket meggyőzni arról, hogy tartózkodjanak a kriminális magatartásoktól.³⁹

Hasonló következtetésekre jutottak a kutatók az eljárási igazságosság bűnözésre gyakorolt hatását illetően. Leegyszerűsítve, de nem eltorzítva az eljárási igazságosság azt jelenti, hogy mindenkit komolyan, mondhatni: emberszámba vesznek. Ha tudják az emberek, hogy a processzus alakítói, nem pedig pusztá elszenvetői, akkor még a kedvezőtlen döntést (akár az elítélést) is úgy fogadják mint olyat, ami nem az ő részvételük, közreműködésük nélkül, valami külső hatalom működéséből született. Empirikus kutatási eredmények támasztják alá, hogy az ilyen felfogás gyakorlati érvényesítése konkrét pozitív hatásokkal jár a bűncselekmények elleni küzdelemben.⁴⁰

Ilyen, mind a sértett, mind pedig az elkövető részéről aktivitást, a társadalomban elfogadott magatartások követését elősegítő megoldás a helyreállító vagy jóvátételi igazságszolgáltatás. Az kétségtelenül gyökeres szakítást jelent a büntetés, valamint a büntetés-végrehajtás hosszú ideig egyeduralgoló, a terhelt alárendelt helyzetét eredményező, de a sértetti érdekek érvényesítését is korlátok közé szorító szemlélettel. Ugyanakkor teljes mértékben illeszkedik az eljárási igazságosság vázolt koncepciójához. Vókó György egyik utolsó

művében világosan állást foglalt ebben a kérdésben is:

„Több büntetőjogász a helyreállító igazságszolgáltatásban a büntető rendszer végét látta erőszakossága és jogászkodása miatt. Számukra a jóvátétel nem korlátozódhat a büntetőjogi szabály megsértése miatti szankcióra. Ezzel szemben az igazságszolgáltatásnak helyreállítónak kell lennie, vagyis elméletileg a sértettet és az elkövetőt együtt rá kell bírnia, hogy közösen oldják meg a bűncselekmény következményeit.”⁴¹

1 Vókó György (1999): Magyar büntetés-végrehajtási jog, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 23. o.

2 3030/2020 (II.24). AB határozat, [29] pont.

3 Schafer, Stephen (1968): The Victim and his Criminal, Random House, New York, 21–23. o.

4 Lásd pl: Wolfgang, Marvin (1975): Patterns in Criminal Homicide, Patterson Smith, Montclair, NJ, 245– 65. o.

5 Vókó György (2012): A büntetési teóriák racionalitása, *Büntetőjogi Szemle* 2012/1, 36–50. o.

6 Matravers, Matt (2000): Justice and Punishment: The Rationale of Coercion, Oxford University Press, New York, 14. o.

7 Vókó György (2012), 36. o.

8 Zimbardo, Philip (2012): A Lucifer-hatás. Ab Ovo Kiadó, Budapest

9 Reicher, Stephen – Haslam, Alexander S. (2006): Rethinking the Psychology of Tyranny: The BBC Prison Study, *British Journal of Social Psychology*, Vol. 45, No.1, 1–40. o.

10 Haney, Craig – Haslam, Alex – Reicher, Stephen – Zimbardo, Philip (2018): Consensus Statement on the Stanford Prison Experiment and the BBC Prison Study

<https://static1.squarespace.com/static/557a07d5e4b05fe7bf112c19/t/5b84796f352f53d4e6a1ee86/1535408496256/ConsensusStatement.pdf> (látogatva: 2021-10-03).

11 Petrosino, Anthony – Turpin-Petrosino, Carolyn – Hollis-Peel, Meghan E. – Lavenberg, Julia G. (2013): „Sared Straight” and Other Juvenile Awareness Programs for Preventing Juvenile Delinquency, In: Criminal Justice Faculty Publications, Paper 32. Bridgewater State University, Bridgewater MA. 2. o.

12 <https://hirtv.hu/ahirtvhirei/bortonlatogatassal-ert-veget-a-romaknak-tartott-eloadassorozat-1160155> (látogatva: 2021.10.01.)

13 Vókó György (1999), 97. o.

14 Kabódi Csaba (1994): Emberi jogok a börtönben, kandidátusi disszertáció, Budapest, 89. o.

15 Vókó György (2010): Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban, Budapest

16 i.m. 729–730. o.

17 Vókó György (2005): Bűn és büntetés – a büntetőjog eszköztára és lehetőségei a bűnözés visszaszorítására, *Börtönügyi Szemle*, 25. évf. 1. sz, 20, 22. o.

18 Vókó György (2010), 40. o.

19 CPT, 25. sz. Általános jelentés, CPT/Inf(2016)10-part

20 Nagy Ferenc (2013): Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztésről, *Magyar Jog*, 2013/5. 265–271. o.

21 Henry, Jessica S. – Salvatore, Christopher – Pugh, Bai-Eyse (2018): Virtual Life Sencencesw: An Exploratory Study, *The Prison Journal*, 294–313. o.

22 lásd pl: Court of Appeals of Iowa, Benjamin E Schreiber v. State of Iowa, 18-1824, 2019.

23 Mun, Andrew H. (1992): Mandatory Life Sentence Without Parole Found Constitutionally Permissible for Cocaine Possession—Permissible for Cocaine Possession—Harmelin v. Michigan/Harmelin v. Michigan, 111 S., 111 S. Ct. 2680 (1991) Ct. 2680 (199), *Washington Law Review*, Vol. 67, No. 3, 713–731. o.

24 Czine Ágnes (2019): Életfogytiglan, élethossziglan a büntetés-végrehajtási intézetben, avagy 40 évig tartó remény? *Miskolci Jogi Szemle*, 14. évf, 2. különszám, 1. kötet, 148–150. o.

25 Polgár András (2017): Ad dies vitae – az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozása, gyakorlata és végrehajtása, doktori értekezés, Pécs, 13. o.

26 Vókó György (2010), 152. o.

27 Vókó György (2010), 231. o.

28 Vókó György (2010), 240–241. o.

29 Kozmáné Bán Erzsébet (2018): Merre tovább? Anya-gyermek részleg a büntetés-végrehajtásban, *Börtönügyi Szemle*, 2012/2, 41–64. o.

30 Vókó György (2010), 550. o.

31 Vókó György (2010). 269. o.

32 Vókó György (1999): 315. o.

33 Sipos Ferenc (2016): Új szabályok, régi gondok a közérdekű munka végrehajtásában, *Miskolci Jogi Szemle*, 11. évf. 1. sz, 71–83. o.

34 Finkey Ferenc (1933): Büntetéstan problémák, Sylvester Irodalmi és Nyomdai Rt, Budapest, 240–252. o.; Györgyi Kálmán – Bárd Károly (1978): A pénzbüntetés és a kodifikáció, *Jogtudományi Közöny*, 33. évf.

1. sz, 10–17. o.; Vókó György (1999), 318. o.

35 Bronstein, Alvin G. – Gainsborough, Jenni (2004): Using International Human Rights Laws and Standards for US. Prison Reform, *Pace Law Review*, Vol. 24, No. 2, 811–812. o.

36 Vókó György (2020): Gondolatok a büntetés-végrehajtási jog szerepéről, *Magyar Tudomány* 181. évf. 5. sz. 645–655. o.

37 Vókó György (1999), 146. o.

38 Vókó György (2020), 646. o.

39 Andenaes, Johannes (1966): The General Preventive Effects of Punishment, *University of Pennsylvania Law Review*, vol. 114, No. 7, 949–983. o.

40 Maguire, Edward R. – Lowrey, V. Belén – Johnson, Devon (2017): Evaluating the Relative Impact of Positive and Negative Encounters with Police: A Randomized Experiment, *Journal of Experimental Criminology*, Vol. 13, No. 3, 367–391. o.

41 Vókó György (2020): Visszatekintő összehasonlító elemzés a hatásos büntetéstani elméletek tükrében, *Ügyészségi Szemle* 2020/2, 91. o, hivatkozik: La justice restaurative: à la recherche d’une théorie et d’un programme / Helyreállító igazságszolgáltatás: elmélet és program után kutatva. *Criminologie*, vol. 32., n° 1, Montréal, 1999. 7–29.

AD HOC

Domaniczky Endre

óraadó, PTE ÁJK Nemzetközi és

Európajogi Tanszék

Herczegh Géza: Magyarország külpolitikája c. könyvének új kiadásáról

„Ha magyar vagy, s sokáig élni akarsz, okos ne légy, vitéz ne légy, s pénzed se legyen sok” – idézte egyik írásában a híres erdélyi krónikás, Cserei Mihály bonmot-ját Herczegh Géza.¹

Herczegh Géza tulajdonképpen fordulatot gyermekkorának és nehéz családi örökségének köszönhetette sajátos történelmi látásmódját.² *„[A] nemzeti kisebbségek kérdései, jogai, nemzetközi védelmének problémái olyan ügyek voltak, amelyeket keserű ajándékként már a bölcsőmben megkaptam”* – vallott a nemzetközi jog iránti érdeklődésének gyökereiről egy késői interjújában.³ Bíróként dolgozó apjától a jogász hivatástudatot, történész nevelőapjától – aki egy időben az Erzsébet Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja is volt⁴ – a történelem iránti érdeklődést kapta *“örökségként.”* Jogászként is otthonosan mozgott a történettudomány

és az irodalom mezején,⁵ kiváló stílusban megírt könyveinek többségét ezért a laikusok is érdeklődéssel forgatták és forgathatják.

Herczegh Géza viszonylag gyorsan rátalált a személyes sors, a családtörténet és az általa választott tudományterület, a nemzetközi jog metszéspontjában álló témára, a diplomáciatörténetre, amelyből az 1960-as évek közepén írta az első könyvét, egy egyetemi jegyzetet.⁶ Bár ebben a munkában kifejezetten a két világháború történetét és e háborúknak az államok nemzetközi kapcsolataira gyakorolt hatásait elemezte, a szerző nem mulasztotta el a közép-európai események és összefüggések bemutatását sem. Ez a „mellékszál” egyszerre szólt a magyar és általában a közép-kelet-európai olvasóhoz, akik – ha olvasták volna a kizárólag magyar nyelven megjelent könyvet – könnyen dekódolhatták volna a tanulságot, amit egyébként Ady Endre már a 20. század fordulóján megfogalmazott: *„A Duna-táj bús villámhárító, / Fél-emberek, fél-nemzetecskek / Számára készült szégyen-kaloda. / Ahol a szárnyakat lenyes-ték...”*⁷ Vagyis a Kárpát-medence és közvetlen környezete államainak történetét elsősorban rajtuk kívül álló erők alakítják, még ha a nemzeti elitek erről nem is mindig hajlandóak tudomást venni.

Aztán amikor – ahogy Herczegh közeli jó barátja és kutatótársa,⁸ Mádl Ferenc megfogalmazta – *„[a] hetvenes években... már... mindent le lehetett írni...”*⁹ Herczegh Géza elmélyült a magyar történelmi források és visszaemlékezések vizsgálatában, ennél fogva a korábbi mellékszál, a magyar és a közép-ke-

let-európai történelem determináltsága, a régió államainak szuverenitása, annak korlátozottsága vált az egyik legfontosabb kutatási témájává. Magyar szempontú diplomáciatörténeti publikációkkal főleg a nyolcvanas években jelentkezett,¹⁰ és ezek összegzéseként készítette el a Magyarország külpolitikája című monográfiáját, amely először 1987-ben jelent meg. Herczegh Géza, a pécsi jogi kar második ciklusát töltő dékánja,¹¹ ekkor már két évtizede tanított Pécsen.¹² A Magyarország külpolitikája című munka tehát jelentős részben kötődik a pécsi jogi karhoz, illetve egyik lektora, Ormos Mária – aki ekkor éppen az egyetem rektoraként is működött¹³ – révén a pécsi egyetemhez. Ormos nevét azonban nemcsak a Padovától Trianonig című könyv¹⁴ szerzőjeként kell itt megemlíteni, bár Herczegh nyilvánvalóan erre, a korban nagy visszhangot keltő kötetre tekintettel kérte fel őt saját műve lektorálására. Ormos Herczeghgel szemben „céhbeli” történész volt, de pályája előrehaladtával őt is egyre jobban foglalkoztatták a diplomáciai kérdések, és általában a közép-európai régió történetének nemzetközi összefüggései.¹⁵ Ormos megjelenése Herczegh könyvének első kiadásánál különösen annak a fényében érdekes, hogy évekkel később saját maga is egy külön kötetben összegezte diplomáciatörténeti kutatásait,¹⁶ amely részben Herczegh Géza opusával párhuzamosan beszél el nem egyetlen régiónak, hanem magának a kontinensnek a történetét. A két könyv tehát – elsősorban perspektívájánál fogva – részben kiegészíti egymást, ezért is érdemes őket egyszerre elolvasni. Miután pedig

mind Herczegh, mind Ormos diplomáciatörténeti kutatásai elsősorban a pécsi egyetemhez kötődnek, és két, a téma szempontjából alapvető munka létrejöttét eredményezték, talán nem tűnik túlzásnak pécsi diplomáciatörténeti iskoláról beszélni, hiszen mind a pécsi bölcsész-, mind a jogi karon máig rendszeresen szerepelnek különböző diplomáciatörténeti tárgyak a tanrendben.

A magyar diplomáciatörténet első kötete még a rendszerváltás előtt, 1987-ben jelent meg először. A témája – a két világháború kora (1914-1945) miatt érdekenyebb második kötet megjelenésére csak közel másfél évtizeddel később, 1999-ben került sor.¹⁷ Herczegh Géza mindkét kötet esetében javításokat végzett a kéziratban, és – a téma további feldolgozását segítő – részletes irodalomjegyzéket készített, az újabb kiadás azonban az ő életében már nem valósulhatott meg. A második, a szerző szándékainak megfelelően bővített és javított kiadást a professzor özvegye, Herczegh Melinda, illetve a Magyar Szemle Alapítvány együttműködésével lehetősévé. A két kötet – röviddel egymás után – így jelenhetett meg 2019-ben és 2021-ben. Érdemes azt is megemlíteni, hogy a kézirat kettéosztása üzenetértékkel bír. Egyrészt azt jelzi, hogy a 20. század első felének története még az „élő múlt” kategóriájába tartozik, amelyet nem feltétlenül lehet vagy szerencsés lezárt anyagként tárgyalni,¹⁸ hanem inkább gondolatébresztőként kell beszélni róla. Másrészt a két kötet közti cezúrával a szerző vélhetően arra is utalt, hogy magyar szempontból az 1914-1945 közötti időszak súlya és fon-

tossága legalább akkora, mint a megelőző egy évezred eseménytörténetéé.

Mi a fő mondanivalója ennek a monumentális, de olvasmányosan, kiváló stílusban megírt munkának? Mindenekelőtt az, hogy Magyarország *“Európa közepén terül el, és [ezért – D.E.] a kontinens nagy mozgalmi rendre végiggyűttűztek rajta.”*¹⁹ Ez így önmagában egy triviális ténynek hangzó állítás, azonban a szerző e tételt két kötetben keresztül jogászai logikával, történeti tényekre építve bontja ki és indokolja, így állítása erős jelzés az olvasó számára, hogy ideje szembenézni – és szembemenni – a hazai közéletet évszázadok óta fogva tartó *„Extra Hungariam non est vita...”*-szemlélettel, és kitekinteni a Kárpátokon túlra, hogy az eseményeket ne csak a bekövetkezésükkor, hanem már korábban, röviddel a keletkezésüket követően is észlelni lehessen.

A kifelé nyitottság – amely értelemszerűen elsősorban más európai régiók felé nyitottságot takar – ugyanis a magyarság és általában valamennyi kárpát-medencei népcsoport közös érdeke, hiszen egy földrajzilag lehatárolt zárt medence lakói az elmúlt évezredben szinte folyamatosan megélték a Szózat költőjének igazságát: *„Itt élned, halnod kell.”*²⁰ Vagyis a reálpolitika parancsa az, hogy helyben kell maradni, de a helyben maradás önmagában nem elég: túl is kell élni – bármi is történjen. A magyar történelem Herczegh általi elbeszélése tehát nemcsak a nyitottságra, az összefüggések szem előtt tartására figyelmeztet, hanem arra is, hogy bezárkózásunk következtében sokszor negatívabban látjuk saját történetünket és eredményeinket. A magyarság

ugyanis több mint egy évezreden keresztül meg tudott maradni ott, ahol ősei egy kedvező történelmi helyzetben, egy hatalmi vákuum időszakában letelepedtek. Ez önmagában is jelentős teljesítmény, hiszen számos más megtelepedési kísérlet korábban már elbukott.

A magyar értelmiség mellett Herczegh a közép-kelet európai régió kisállami elitjeihez is szólni kíván. A régiót alkotó országok története ugyanis szorosan összekapcsolódik és számos hasonlóságot takar – ahogy erre korábban már többen is (például Szekfű Gyula vagy Németh László) felhívták a figyelmet. A könyv közép-európaiak számára megfogalmazott üzenete az, hogy *„[a] kelet-közép-európai országok „természetes” integrációja... elmaradt, illetve olyan torz formában valósult meg, mely nem mozdította elő fejlődésüket...”*²¹ A régió történelmi államai – Csehország, Magyarország és Lengyelország – önállóságának elvesztésével nemcsak egy-egy ország tűnt el a térképről, *„... hanem megszűnt politikai értelemben a kelet-közép-európai régió is, melynek következményei az európai egyensúly szempontjából is igen súlyosak voltak.”*²² Herczegh professzor meggyőzően érvel amellett, hogy a természetes integrációt a térséget részben magába olvasztó Habsburg Birodalom sem tudta megvalósítani, és legkésőbb a 19. század közepétől bukása elkerülhetetlen volt. A Habsburg Birodalomnak, majd az Osztrák-Magyar Monarchiának fennállása alatt természetesen voltak jobb és rosszabb időszakai, a mérleg nem egyértelműen negatív vagy pozitív, és még számos részletkérdés vár megvá-

laszolásra vagy kidolgozásra. Ami viszont bizonyos, hogy egyik államnak, népnek sincsen egyetlen, kizárólagos történeti igazsága, helyette arra kellene koncentrálni, hogy a „sokszólamú történelem”²³ minél több árnyalatát felfedezzük, és rögzíteni tudjuk, mert ahogy a régió államainak múltja közös, úgy a jelene és a jövője sem választható el egymástól.

Herczegh Géza könyvének harmadik címezte a laikus magyar olvasó. A professzornak, aki mindvégig tárgyilagosan, ugyanakkor mély empátiával mutatja be a magyar történelem sokszor sorsfordító eseményeit, még akkor sem rezdül meg a toll a kezében, amikor a családja és a saját sorsát is alakító I. világháborús békekötés következményeiről beszél. A trianoni traumával ugyanis minden nemzedéknek újra és újra szembe kell néznie. Herczegh Géza hatalmas élettapasztalatával, valamint a jogász éleslátásával érthetően és világosan szálazza szét az érveket és ellenérveket, mérlegeli a folyamatokat, vázolja fel a következményeket. A szerző pontosan érzi mindenkori olvasójának rezdüléseit, és nem veszik el a részletekben, ehelyett rövid, pontos, szakmai hivatkozásokat tartalmazó lábjegyzetekkel kiegészített magyarázatokkal ad támpontot a trauma megértéséhez és feldolgozásához. Okfejtése jól reprezentálja kiváló pedagógiai érzékét is, így például amikor a trianoni traumát kettébontva a soknemzetiségű Magyarország felosztását elválasztja „a magyar nép felosztásától”, és e két eseménysor előzményeit külön-külön is felvázolja.²⁴

Herczegh Géza kétkötetes munkája egy remekmű, amely minden nemzedéket önvizsgálatra, a magyar múlt feltárására, illetve a közép-európaiság ismerveinek összegyűjtésére és végiggondolására sarkall. A könyvnek helye van a könyvespolcokon, de az egyetemi oktatásban is, akár kiegészítő irodalomként, akár önálló kurzus keretében a történész- és jogászképzésben. Ami fájó hiányosságként említhető, az az idegen nyelvű fordítás hiánya, hiszen láthattuk, hogy Herczegh professzor nemcsak a magyarokhoz, de általában a közép-európaiakhoz is szólni kívánt. Érdemes lenne tehát elgondolkodni, hogy a most elkészült teljes munkát, a lábjegyzeteket és a szakirodalmat némiképp tovább bővítve, ki lehetne-e adni egy V4-es projekt keretében, akár angol, akár lengyel nyelven. Mert közös érték.

1 Herczegh Géza: Hármas szaltó – In memoriam Tóth Miklós László. Magyar Szemle 1996/1. 39. o. Az idézet eredeti lelőhelye: Cserei Mihály: Erdély története. Európa Kiadó. Bp., 1983. 195. o.

2 Egy korai, 1957-ben készült életrajzát lásd: AL II. osztály iratai 67. doboz, 9. dosszié. Életútjára bővebben: Herczegh Géza. In: Sereg András: Alkotmánybírák talár nélkül. KJK-KERSZÖV Kiadó. Bp., 2005. 73-80. o.

3 Sereg i.m. 74. o.

4 Az 1940/1941-es tanévben (Pécsi Egyetemi Almanach, <https://almanach.pte.hu>, 2021.12.27.).

5 L.: Herczegh Géza: Peres örökségünk. Magyar Szemle Alapítvány. Bp., 2005., illetve Herczegh Géza: Foggal és körömmel. Helikon Kiadó. Bp., 2008.

6 Herczegh Géza: A diplomáciai kapcsolatok története I-II. (1914-1945). Tankönyvkiadó. Bp., 1965 és 1966.

7 Ady Endre: A Duna vallomása (1907).

8 Herczegh Géza 1951-1967 között, míg Mádl Ferenc 1956-1971 között dolgozott kutatóként az Állam- és Jogtudományi Intézetben. Voltak közös munkáik – ilyenkor Szabó Imre és Eörsi Gyula irányítása

alatt dolgoztak – és részben közös volt a baráti körük (például Bokorné Szegő Hanna) is. Mádl Ferenc egyik utolsó írásában Herczegh Gézát is az ÁJI *„másként érző és gondolkodó”* kutatói között említette – Péteri Zoltán, Viski László és saját maga társaságában (Mádl Ferenc: Találkozásom Hans Kelsennel. In: Király Miklós (szerk.): *„Fabula de te narratur”* ELTE ÁJK. Bp., 2011. 71. o.). Bár Herczegh Géza gyermekkori emlékei révén ismerősen mozgott Pécssett, az egyetemi beilleszkedésben valószínűleg a pécsi jogi kari kapcsolatait egészen a haláláig megőrző Mádl Ferenc is segíthetett neki, aki Csizmadia Andor dékánnal (1964-1968) már az 1960-as évek közepétől szoros szakmai és emberi kapcsolatban állt. Mádl Ferenc pécsi jogi kari kapcsolataira I. bővebben: Domaniczky Endre: Mádl Ferenc a pécsi jogi karon (Jogtörténeti Szemle – megjelenés alatt); Domaniczky Endre: 95 éves lenne a Benedek „Franci” (Jura – megjelenés alatt); Domaniczky Endre: Ércnél maradandóbb. 15 éve halt meg Benedek Ferenc (Per Aspera ad Astra 2022/1. – megjelenés alatt).

9 Mádl i.m. 71. o.

10 L. például: Herczegh Géza: A nemzeti kérdés nemzetközi vonatkozásai a reformkori Magyarországon. Jogtudományi Közlöny 1980/10. 648-654. o.; Herczegh Géza: Bethlen Gábor külpolitikai törekvései. In: Kovács Kálmán (szerk.): Bethlen Gábor állama és kora. Tanulmányok. ELTE ÁJK MÁJT, Bp., 1980. 37-48. o.; Herczegh Géza: XVI. századi külkapcsolataink intézésének néhány szervezeti és igazgatási kérdése. In: Ádám Antal – Benedek Ferenc – Szita János (szerk.): Jogtörténeti tanulmányok. Emlékkönyv Csizmadia Andor hetvenedik születésnapjára PTE ÁJK. Pécs, 1981. 141-152. o.; Herczegh Géza: Egy „kelet-európai birodalom” kialakításának körvonalai, avagy késő középkori perszonáluniók Kelet-Közép-Európában. Jogtudományi Közlöny 1983/2. 114-118. o.; Herczegh Géza: Magyarország és Európa (1683-1686) Jogtudományi Közlöny 1986/6. 353-360. o.

11 Herczegh Géza 1981-1987 között volt a volt a pécsi jogi kar dékánja. *„Egyetemi karrierem a diktatúra puhulását jelezte”* – mondta erről később. (Sereg i.m. 78. o.).

12 Ahol egyébként gyerekként (a Pécsi Püspöki Tanítóképző gyakorlati iskolájában) részben az iskolá-

it is végezte. L.: A Pécsi Püspöki Tanítóképző-Intézet Értesítője az 1936/37. iskolai évről, A Pécsi Püspöki Tanítóképző-Intézet Értesítője az 1937/38. iskolai évről és A Pécsi Püspöki Tanítóképző-Intézet Értesítője az 1938/39. iskolai évről. Felnőttként egy pályázatot követően 1968-ban került vissza Pécsre, ahol a nagymúltú (itt elegendő csak Faluhelyi Ferenc (1886-1944) és Flachbarth Ernő (1896-1955) nevét megemlíteni) Nemzetközi jogi tanszék vezetője lett.

13 Ormos Mária 1984-1992 között volt a PTE rektora.

14 Ormos Mária: Padovától Trianonig 1918-1920. Kossuth Kiadó, Bp., 1984.

15 A Padovától Trianonig c. munkáját részben ez a teljesen újszerű, a politikatörténet mellett a diplomáciatörténetre is építkező szemléletmód tette egyedivé.

16 Ormos Mária – Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás (1814-1945). Osiris Kiadó. Bp., 2003.). Ormos szerzőtársa, Majoros István (a könyv megírása idején a PTE BTK Újkortörténeti Tanszék tanszékvezető docense) ekkoriban már évek óta külön kurzust tartott a pécsi történészhallgatóknak a nemzetközi kapcsolatok történetéről.

17 Ekkor még önálló kötetként: A szarajevói merénylettől a potsdami konferenciáig. Magyarország a világháborús Európában 1914-1945. (Magyar Szemle Alapítvány, Bp., 1999.) cím alatt. A két kötet címének egységesítése csak a második kiadás előkészítésekor történt meg.

18 Erre a szerző a II. kötet utószavában utal is (II/389. o.).

19 L.: Herczegh i.m. I./5. o.

20 Vörösmarty Mihály: Szózat (1836).

21 Herczegh i.m. II/18. o.

22 Herczegh i.m. II/19. o.

23 A sokszólamú történelem a 19. századi magyar történelem és a nemzetiségi kérdés egyik legjelentősebb szakértőjének, Katus László (1927-2015) életút-interjújának egyik központi gondolata volt (I. bővebben: Katus László: Sokszólamú történelem. Válogatott tanulmányok és cikkek. PTE BTK TTCS. Pécs, 2008.

24 Herczegh i.m. I/344. o.

dr. Vörös Eszter
tanársegéd, PTE ÁJK Jogbölcséleti és
Társadalomelméleti Tanszék

Prof. Dr. Dr. h.c. Visegrády Antal: Mozaikok a világ nagy jogrendszerei köréből

Bevezetés

Még alig tettük le a kormányzati kihívásokról szóló monográfiáját, *Visegrády Antal*, az MTA doktora, a Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Karának professzor emeritusa, a Lódzi Egyetem honoris causa doctora 2021-ben új művel jelentkezett.

A könyv a „Mozaikok a világ nagy jogrendszerei köréből” címet viseli és Bíbor Kiadó gondozásában jelent meg.

A mű kiemelkedő jelentőségű mind összehasonlító jogi, mind pedig történeti szempontból. A professzor a legfrissebb kutatási eredményekre épít, és átfogóan tárgyalja az európai jogrendszereket, a mediterrán jogokat, a vallási jogrendszereket, valamint a tradicionális jogokat.

Mindezek mellett a mű integráns részét képezi az összehasonlító bírói etika, valamint a politikai pártok közjogi helyzetének taglalása az Amerikai Egyesült Államokban.

A könyv összesen nyolc fejezetben foglalja össze a világ nagy jogrendszereinek jellemzőit és érdekességeit.

I. fejezet

Az I. fejezet az „Európa jogrendszerei” címet viseli.

Rögtön a Bevezetésben olvasható a szerző álláspontja az Európában létező törésvonalakat illetően, amelyhez a centrum és periféria országok, a keleti és nyugati államok, valamint a protestáns és katolikus vallású nemzetek mellé, negyedikként társítja a politikai és jogi kultúra tekintetében érzékelhető törésvonalakat is.

Ezt követően elkülöníti a regulatív és az orientatív jogi kultúrákat, majd rátér az európai jogcsaládok és jogkörök tárgyalására.

Külön alfejezetben találjuk a common law jogcsalád jellegzetességeit, a római-germán (kontinentális) jogcsalád jogköreit, valamint azok jellemzőit, illetőleg a skandináv jogkörbe tartozó országokat.

A skandináv jogok jellemzői között a szerző kitér olyan központi jelentőségű tényezőkre is, mint, hogy a római jog csak a XVII. században érte el délről a skandináv országokat, egy olyan korban, amikor a hagyományos jogintézmények már megszilárdultak a tartományi és városi törvényekben, valamint a bírói joggyakorlatban, ezért a római jog hatása azokra a területekre korlátozódott, ahol a középkori kódexek hiányosnak bizonyultak.

A professzor kifejti, hogy a jogászai hivatást illetően az északi országokban

az általános állami szolgálat bizonyos egybefonódottsága jellemző, a bírák ui. a demokratikus többség által képviselt politika hordozóinak tekintik magukat, akik a törvényhozó és a végrehajtó hatalom együttes szolgálatára hivatottak, de azoknak nem ellenőrei.

A skandináv jogok fontos jellegzetessége az, hogy figyelemre méltó kisebbségi jogi megoldásokat intézményesítenek, ezekről részletesen olvashatunk a műben.

A fejezet következő része az európai jogi kultúrák fő vonásait taglalja. A szerző felhívja az olvasó figyelmét, hogy az európai jogi kultúra fogalma két megközelítésben is használható. Egyrészt az európai államok jogi kultúrái közös jellemzőinek leírására, másrészt az Európai Unió sajátos, sui generis jogi kultúrájának megjelölésére.

Az európai jogi kultúrát illetően kiemelendő, hogy az a nyugati jogi kultúra része és lényegében annak bölcsője, jellemzője a jog szekularizált jellege, gyökerei a zsidó-keresztény hagyományokban keresendők.

„A magyar jogi kultúra főbb történeti jellemzői” címet viselő alfejezetben a professzor kifejti, hogy a Kelet- és Közép-Európai régió társadalmainak jogi kultúrája főként regulatív jellegű volt, bár a történelem során vegyültek bele az orientatív jogi kultúrára jellemző elemek is, amelynek okait részletesen tárgyalja.

A magyar jogi kultúra további fontos tényezői között nevesíti például a Szent Korona-tant, és a jogi népszokásoknak az állami joggal való speciális viszonyát.

A rendszerváltás utáni magyar jogi kultúra kapcsán a professzor részletesen elemzi az írott és élő jog viszonyát, a jogászi hivatást, a pereskedést, valamint a jogtudatot.

A fejezet végén kitér az uniós jogrendszerek és jogi kultúrák közeledésének lehetőségeire és korlátaira, valamint az uniós tagság magyar jogi kultúrára gyakorolt hatására, amelynek kapcsán kifejti, hogy az EU joga nem az „európai jogi kultúra” hanem az európai jogi kultúrák terméke, az új „európai jogi kultúra” most van kialakulóban, melynek jelei, többek között a technikai jogszabályok sokasodása és ezzel egyidőben a jogrendszer egységének és vertikális pluralitásának erősödése.

II. fejezet

A II. fejezet „*A mediterrán jogok*” címet viseli.

Elsőként a spanyol és portugál jogi kultúrát veszi górcső alá a szerző.

A spanyol jogfejlődés alapjának a fuerókat, vagyis a különböző települések saját jogainak folyamatos létezését tekinti, amelyek a középkor során a különálló tartományokban, megyékben és városokban fejlődtek ki. A szerző kifejti, hogy a XIX. századit a spanyol királyság joga az ún. „fueró-rendszer” volt, a királyi jogszabályok és rendeletek gyűjteményei mindenhol kötelezők voltak, ezután következtek a helyi szokásjogot tartalmazó fuerók, és végül a Las Siete Partidas.

A Código Civil kapcsán megemlíti, hogy az erősen támaszkodik a Code Ci-

vilre, azonban nem teremtett jogi egyiséget Spanyolországban.

Portugália kapcsán kitér az 1888-ban elfogadott és azóta többször módosított kereskedelmi kódexre, valamint az 1866-ban hatályba lépett Polgári Törvénykönyvre is.

Ezt követően az alkotmányfejlődést tárgyalja a professzor. Megtudjuk, hogy a spanyol alkotmányozás a XIX. század elejéig nyúlik vissza, 1812-ben született meg az alkotmányos monarchia alapjait lefektető alkotmány, és legutóbb 1992-ben került sor a módosítására.

A portugál jogrendszer a spanyollal párhuzamosan fejlődött, az alkotmányozás kezdete a Napóleoni háborúk utáni időszakra tehető, az alkotmány 1822-ben született meg, a jelenleg hatályos alkotmányt több ízben - legutóbb 1997-ben - módosították.

A fejezetben helyet kapott a bírói hatalom helyzetének tárgyalása is a fent nevezett országokban. A szerző ismerteti, hogy Hispániában 1980-ban teremtették meg a bírói hatalom belső választáson nyugvó önkormányzati csúcsszervét, a Bírói Hatalom Legfelső Tanácsát, ezzel teljesen elszakítva a kormánytól és a törvényhozó hatalomtól a bírói szférát, 1985-ben azonban sor került a Consejo parlamentarizálására.

Visegrády professzor külön taglalja a jogászképzést, valamint a jogi foglalkozásokat is, Spanyolországban például a Bachelor of Laws fokozatot a jogi karon lehet megszerezni, ami részét képezi minden spanyol egyetemnek. Spanyolországban kétfajta jogász létezik, a meghatalmazott bírói képviselő és a bíróságon is képviselői joggal ren-

delkező ügyvéd. Portugáliában két jogi egyetem működik a Coimbrai Egyetem és a Lisszaboni Egyetem, a képzés 5 éves, amely után az ügyvédjelölteknek 18 hónapos gyakorlatot kell eltölteni egy olyan ügyvéd irányítása alatt, aki legalább 10 éves szakmai gyakorlattal rendelkezik.

A második fejezet következő nagyobb egysége a „Latin- Amerikai mozaikok” címet viseli, amelyben olvashatunk Brazília alkotmány-és jogfejlődéséről, a brazil jogi oktatásról, valamint a bírói hatalom helyzetéről az országban. Ezek mellett a szerző tárgyalja Kolumbiát, Costa Ricát, Chilét, valamint Perut is.

„A görög jogi kultúra alapjai” című alfejezetben helyet kap a jog- és alkotmányfejlődés tárgyalása, a szerző ismerteti, hogy az ókori Hellász területén nem alakult ki egységes jogrendszer, és az állami egység hiánya, a poliszok sokszínűsége miatt kevés közös elemet találunk a városállamok jogszemlélete között. A jogforrások között a szokásjog volt az első, amelynek összegyűjtése Drakón (Kr. e. 621) nevéhez köthető.

A szerző kitér a polgári és kereskedelmi jog kodifikálásának lépéseire, részletesen olvashatunk az 1941-ben hatályba lépett Polgári Törvénykönyvről, amely öt könyvre oszlik és a BGB modelljét követi.

Megismerhetjük a bírósági rendszer működését, valamint a Görögországban működő három jogi kart és a jogi oktatást is.

Ezt követően Ciprust veszi górcső alá a professzor, amelyet történeti szempontok alapján tárgyal. Részletesen ismerteti a bizánci periódust, a

Lusignan (Frank) periódust, a velencei uralom időszakát, az ottomán uralom időszakát, az angol uralmat, valamint a ciprusi köztársaság 1960-as megalapítását.

III. fejezet

A III. fejezet „Az angol jog fejlődése és szerkezete (dióhéjban)” címet kapta.

A könyvnek ezen részében Visegrády Antal tisztázza a méltányosság mibenlétét, valamint feltárja az equity kialakulását lépésről-lépésre.

A fejezet végén levonja azt a következtetést, miszerint napjaink equity-je semmiképp sem azonosítható a méltányossággal, noha ez utóbbinak domináns szerepe van a kialakulásában és alapelveiben.

IV. fejezet

„A vallási jogrendszerek” című IV. fejezetben a hindu- és a muzulmán jogi kultúrákról értekezik a szerző.

Mindkét jogi kultúra kapcsán számos érdekességet felvonultat, kezdve a hindu jogban kialakult igazságszolgáltatástól, a burmai jogfelfogásban megjelenő közvetítésen át, a britek által alkalmazott „policy of non intervention to the law” elvig.

A muzulmán jogi kultúra vonatkozásában hangsúlyozza, hogy a muzulmán jogtudomány (fikh) a korai középkorban alakult ki és szilárdult meg, emellett kitér a muzulmán jog kodifikálásának első eredményeire, valamint az arab és iszlám történelem egyik legfontosabb csatájára is (Sziffin).

V. fejezet

Az V. fejezet „A tradicionális jogok” címet viseli, amelyben elsőként a jogcsalád két legfontosabb jogkörét alkotó Távol- Kelet és Fekete-Afrika jogrendszerei képezik a szerző vizsgálódásainak tárgyát.

A Távol-Kelet országairól változatos képet kapunk. A Nyugattal ellentétben a Távol-Kelet országainak népei a társadalom rendjének, valamint az igazságszolgáltatásnak az alapjait nem a jogra építik. Létezik jog, de csak kiegészítő funkciója, csekély szerepe van.

Megtudhatjuk, hogy Japánnak 1853-ig semmiféle kapcsolata nem volt a Nyugattal, annál inkább Kínával.

A Meidzsi- restaurációt követően került sor a jogrendszer reformjára is.

Kínában a társadalmi rendről vallott felfogás alapja az a posztulátum, hogy létezik egy kozmikus rend, amely az ég, a föld és az emberek között kölcsönhatást teremt. A társadalmi viszonyokban elsősorban a megbékélés eszméjének kell uralkodnia, a vitás ügyeket inkább „feloldani” kell, mintsem megoldani. Részletesen megismerhetjük a közvetítése vonatkozó legfőbb szabályokat is.

Ezt követően Visegrády professzor rátér az afrikai jogi kultúra tárgyalására.

Ismerteti, hogy Fekete-Afrika mai jogrendszerei plurálisak, a törzsi szokásjog, a gyarmati időszak joga, valamint a függetlenség kivívása óta megalkotott joganyag él egymás mellett. A törzsi szokásjog jelentőségére több példát is hoz a szerző.

VI. fejezet

„Az alsóbb és felsőbb bíróságok jogértelmező szerepe Magyarországon és Horvátországban” című VI. fejezetben a professzor ismerteti, hogy a jogfejlődés lehet folyamatos, vagy szakaszos. A folyamatos jogfejlődés a bírói tevékenység eredménye, a szakaszos fejlődés pedig a törvényhozásból adódik.

A fejezetben olvashatunk a Tripartitumról, mint az élő feudális szokásjog gyűjteményéről, valamint a Planum Tabulare-ról, amely eljárásrendi szabályokat, a vidéki bíróságok peres eljárási gyakorlatát, valamint a királyi tábla döntéseit tartalmazta.

A professzor statisztikai adatokat vonultat fel a Legfelsőbb Bíróság kollégiumi véleményeinek és jogegységi határozatainak számáról 2008 és 2010 közötti időszakból. Kiolvasható a műből, hogy a Büntető Kollégium 31, a Közigazgatási Kollégium 24, a Polgári Kollégium 10 véleményt alkotott a vizsgált időszakban, ami alapján beszélhetünk egyfajta „korlátolt precedensrendszeréről”.

A téma szempontjából kiemelkedő jelentőséget tulajdonít az Alkotmánybíróság határozatainak is, amelynek tevékenysége nem jogalkalmazás, hanem elsősorban „negatív jogalkotás”, másodsorban pedig autentikus alkotmányértelmezés.

A fejezet további részeiben a szerző konkrét példákat vonultat fel különböző jogágakból, így pl.: a polgári jog, a büntető jog, az adójog köréből.

VII. fejezet

A VII. fejezet az „Összehasonlító bírói etika” címet kapta.

Ebben arra törekszik a professzor, hogy a rendelkezésre álló hazai és nemzetközi szakirodalomból „lepárolja” a bírói etika fundamentális elveit és szabályait.

Tárgyalja a bírói függetlenséget, amely kapcsán megvizsgálja a „Bírói etika európai elvei és szabályai” című dokumentumot, amelynek 5. passzusa mutat rá, hogy a bírói függetlenségnek van egy intézményi és egy individuális aspektusa.

A fejezetben megismerhetjük az olasz, a horvát, a kanadai, valamint az osztrák bírói etikai kódexek bírói függetlenséget tárgyaló cikkeit is.

A bírói függetlenség szoros kapcsolatban áll a pártatlansággal, ahogy azt a már említett dokumentum 10. pontja is deklarálja.

A bírói eljárás tisztességes, becsületes, kiegyensúlyozott és gondos volta kapcsán a szerző vizsgálja a horvát, a kanadai, az amerikai, valamint a magyar kódexeket, amelyek rögzítik ezt a követelményt.

Mindezek mellett a bírónak tartózkodnia kell a politikai tevékenységtől, a közéleti tevékenységének etikusként kell lennie, valamint a magánéletében is etikusan kell viselkednie.

VIII. fejezet

A könyv utolsó részét „A politikai pártok és közjogi helyzetük az Amerikai Egyesült

Államokban” címmel ellátott VIII. fejezet képezi.

A szerző koncepciójának újszerűségére és korszerűségére vall a témakör külön fejezetben történő, minden eddigénél részletesebb kifejtése.

Megtudjuk, hogy az USA alkotmánya nem tartalmaz rendelkezéseket a politikai pártokról, a hallgatás indoka az, hogy az „alapító atyák” a társadalmat megosztó, káros hatású frakciókat láttak e szervezetekben.

Mindezek ellenére az amerikai politikai pártok 200 éve legálisan és aktívan működnek.

A professzor kifejti az USA pártrendszerének főbb jellemvonásait, ismerteti a pártok szervezeti felépítését, azok fő funkcióit, valamint a befolyásoló csoportok erőteljes hatását. A pártok közjogi helyzete kapcsán megemlíti, hogy a tagállamok a pártok formális szervezeti struktúráját háromféle modell szerint szabályozzák. Napjainkban a pártok egyre erőteljesebb szövetségi

jogalkotás tárgyává válnak, így pl.: a Kongresszus egy sor törvényt fogadott el a pártok kampányhadjárataira, pénzügyeire. A tagállamok eltérő mértékbe rendelkeznek a pártokról, az egyik véglet Oregon, amely több mint 5000 szavas szabályozást ad, míg egyes államok néhány szakasszal „intézik el” a pártok szabályozását.

Összegzés

Összegzőképpen megállapítható, hogy Visegrády professzor nemzetközi és hazai irodalomra és saját kutatásainak eredményeire támaszkodó műve mind technikailag, mind tartalmilag újszerű alkotás, amely nagymértékben gazdagítja a hazai jog- és állambölcselet tudományát és oktatását.

A könyv nemcsak a jogászok, hanem a külföldre utazni szeretők érdeklődésére is számot tarthat. A kötet a Bíbor Kiadó webáruházában kapható.